

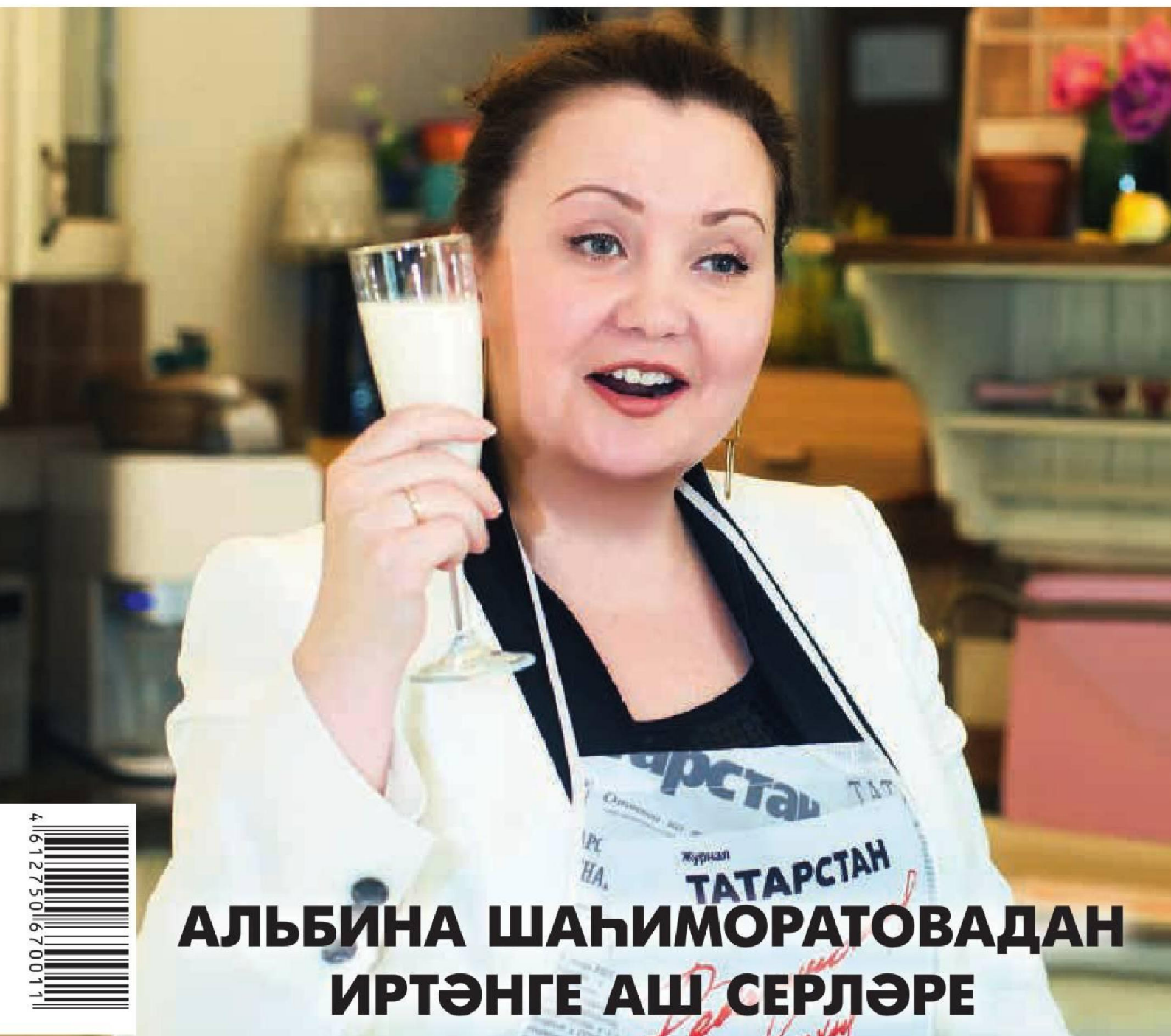
ТАТАРСТАН

1920 елдан
нәшер ителә

Ренат Акчурин –
йөрәк хәлләре
турында

Беренче
орденга лаеклы
Гапсәләмовлар

Без белмәгән
Болгар –
нинди ул?

**АЛЬБИНА ШАҢИМОРАТОВАДАН
ИРТӘНГЕ АШ СЕРЛӘРЕ**

16+

Редакция:
420066, Казан,
Декабристлар ур., 2,
тел. (843) 222-09-79
tatarstan@tatmedia.com

Баш мөхәррир: Татьяна Николаевна Вафина,
vafina@tatmedia.com

Шеф-редактор: Әскәр Сабиров,
sabirov@tatmedia.com

Баш мөхәррир урынбасарлары:
Нияз Әхмәдуллин, ahmadullin@tatmedia.com
Рәстәм Шакиров

Чыгарылыш мөхәррире:

Фарида Әхмәтжанова

Бүлек мөхәррирләре:

Владимир Матылицкий

Татьяна Колчина

Ольга Туманская

Әдәби мөхәррир: Луиза Янсуар

Веб-редактор: Олеся Бондаревская,

bond@tatmedia.com

Авторлар: Айгөл Әхмәтгалиева, Ренат Вәлиев,

Линар Закиров, Дарья Малахова,

Лилия Нурмөхәммәтова,

Наталья Хамматова, Елена Троицкая

Фотографлар: Нәтә Смирнова, Александр Эшкин

Производство бүлеге җитәкчесе:

Виктор Шуматов,

shumatov.tatarstan@tatmedia.com

Дизайн-макет: Леонид Гобәйдуллин

Вёрстка: Виктор Шуматов, Игорь Глушков

Препресс: Игорь Глушков

Корректор: Айсылу Корманова

Офис-менеджер: Ләйсән Әхмәрова

Тышлыктагы фото: Нәтә Смирнова

Журнал 1920 елдан нәшер ителә

1979 елда Халыклар дуслыгы

ордены белән бүләкләнгән

Журнал Элемта, мәгълүмати технологиялар
һәм массакүләм коммуникациялар өлкәсендә
күзәтчеклек буенча федераль хезмәттә теркәлгән.
Теркәлү таныклыгы ПИ №ФСЧ77-37630, 01.10.2009.

Тираж: 3500 данә,
шул исәптән татар телендә – 1000.

Бәясә ирекле

Редакциянең язма рәхсәтеннән башка «Татарстан»
журналындагы материалларны күчәрәп бастыру тыела.
Күчәрәп бастырганда, журналың исемен күрсәтү
мәҗбүри. Автор фикере редакция фикере белән туры
килмәскә мөмкин. Реклама материалларының эчтәлеген
өчен редакция җавап бирми. «Промо» һәм «Медиа»
рубрикалары материаллары реклама-коммерция
нигезендә басыла.

Журнал «Татмедиа» АҖ филиалы «Идел-Пресс»
полиграфия-нәшрият комплексы типографиясендә
басылды:

420066, Казан, Декабристлар ур., 2

Заказ № М-577

Басарга кул куелды: 21.03.2016

Дистрибуция һәм трафик бүлеге җитәкчесе:
Миләүшә Байрашева,
milyaushanb@tatmedia.com

Коммерция директоры:
Нина Әхмәтшина, nivlana@tatmedia.com,
тел. (843) 222-09-76

Коммерция директоры урынбасары:
Айвәз Диндаров, aivazid@tatmedia.com

Үсеш буенча директор:
Гөлнәз Сабитова, gulnazas@tatmedia.com

Махсус проектлар бүлеге җитәкчесе:
Юлия Фәсәхова, тел. (843) 222-06-05

Махсус проектлар бүлеге белгече:
Жәмилә Әхмәтшина, ahleva5@mail.ru

Бухгалтерия:
Ольга Басаркина, тел. (843) 222-09-80

ИР-ЕГЕТЛӘР КАЙЧАН ШИГЫРЬ БЕЛӘН СӨЙЛИ БАШЛЫЙ?

Бусагада яз, җәмәгать! Ир-егетләр уяна да, күзләрен киң итеп ачып, илһамланып китә һәм менә аларның телләре дә чишелә. Китәләр, минсинайтим, сайрап – ямб, хорей, хәтта амфибрахий белән. Аңлашыла инде, арада, вакыт узу белән, чын классикага әвереләчәк шигырьләр дә туа башлый. Дөрес, алар күбрәк экспромт стадиясендә калалар, әмма, шуңа да карамастан, нәфис затлар – ул шигырьләренчә адресатлары тарафыннан зур соклану белән кабул ителәләр. Чөнки бу шигырьләр тормышның үзе кебек үк төрлө һәм гүзәл ханымнар турында, аларга багышланган – шуның белән үк искиткеч алар. Кайчак ир-егетләр шигырь багышлаган, данлаган ханымнарга аларның йөрәк парәсе булу кирәкми дә. Әйе, шулай да булгалый. Аларга киләчәктә шагыйрь булачак ир затының багучысы, ягъни нянясы, булу да җитә – һәм дөнья Арина Родионовна турындагы үлемсез шигырь юлларының шаһитына әверелә. Онык булырга да рөхсәт ителә, ул чакта инде, Леонид Филатовныкыдай, күңелне нечкәртә торган юллар туачак:

Мы с Олей отправлялись в детский парк,
садились на любимые качели,
глушили сок, мороженое ели,
глазели на гуляющих собак...

Когда я чувю жжение в груди,
я вижу, как с другого края поля
ко мне несётся маленькая Оля
с истошным криком: «Деда-а-а, погоди-и-и...»

Шигырь өчен күп кирәкми, хәтта бала арбасы этеп янәшәдән узып киткән ханым да илһамны уятырга сәләтле... Әлегә дә багый ханым, кайдадыр һаман да шул йоклап киткән сабыен тирбәтүен дәвам итеп, актёр Камил Ларинның шигыренә «көргәнән» һәм менә мондый рифманың сәбәпчесе булганын башына да китерми, әлбәттә:

Ты живешь – и, может, в этом
Есть уже твоя удача.
Ты в заботах, и, быть может,
В этом есть большое счастье...

Кыскасы, ни генә димә, шигырьяткә ир-егетләрне нәкъ менә гаилә учагын саклаучы ханымнар этәрә. Чөнки алардан жылылык, тынычлык, бәхет бөркелә. Һәм алар тормышыңа бөтенләй көтмәгәндә-уйламаганда килеп керергә мөмкиннәр... Сүз бүтөн нәкъ менә шуның турында да. Ешрак прозада гүдәләнеш таба, әлбәттә, бу ханым вә туташлар, әмма булгалый – иң үзәк өзгеч, ихлас шигырьләрдә дә «табылалар». Яз бит, ни дисәң дә!

СЕЗНЕҢ РЕДАКЦИЯ

Редакция советы:

АЛАЕВ Юрий Прокопьевич
АЛЕКСАНДРОВСКАЯ Ирина Алексеевна
ӘХМӘТШИН Рәвил Кәлимуллин

БЕЛЯКОВ Роман Юрьевич

БИКЧӘНТӘЕВ Фарит Рәфкатович

БОЛЬШАКОВ Андрей Георгиевич

ВӘЛИЕВА Зилә Рәхимжановна

ГАЛИЕВ Марат Гадиевич

СӘЛӘХОВ Мәгъзүм Кәлимуллин

ФӘЙЗУЛЛИН Рәвил Габдрахманович

ХӘКИМОВ Рафәзль Сибгатович

ХОМЕНКО Вадим Васильевич

татмедиа

Җәмәлгә куючы:
«Татмедиа» АҖ
Нәшер итүче:
«Татмедиа» АҖ

420097, Казан,
Академическая ур., 2

Республика матбугат һәм массакүләм
коммуникациялар агентлыгы ярдәме
белән чыгарыла

«Татарстан» журналына язылу барлык
элемент бүлекләрендә кабул ителә
Индекс **73377** – татар телендә
Индекс **73947** – рус телендә

ЭЧТӘЛЕК

А КЫЛЛЫ Г А М Ә Л Л Ә Р

- 4** Татарстан-2016. Февральнең төп вакыйгалары
- 6** Республикада күпме яңа балалар бакчасы төзелгән
- 10** Тормыш сыйфаты – рейтингта беренче
- 14** Мәскәү татарлары традицияләренә ничек саклый
- 18** Йөрәк хәлләре ни өчен саклык таләп итә

И Г Е Л Е К Л Е Э Ш Л Ә Р

- 24** Татарстанның матурлык географиясе
- 28** Беренче орденга лаеклы Гапсәләмовлар
- 32** Аның өчен бар да хоккей
- 35** Әбиләр белән оныклар бер-берсен ни өчен яхшырак аңлый
- 38** Гөлсем Адаева: «Гомер буге җырладым...»
- 40** Ходай биргән бүләк

М Ә Н Г Е Л Е К К Ы Й М М Ә Т Л Ә Р

- 44** Марат Бәшәров мәхәббәт, гаилә һәм милли традицияләребез турында
- 46** Альбина Шаһиморатовадан иртәнге аш серләре
- 52** Без белмәгән Болгар
- 56** Замана хатын-кызлары нинди китаплар укый
- 60** Кичләр ак иде...
- 62** Зифа Кадыйрова: «Көчсез ир белән яшәү кызык түгел»
- 66** Түбән Кама: иҗатчылар һәм төзүчеләр
- 110** Эльмира Кәлимуллина: «Түбән Кама шәһәрен минем бабам төзегән»
- 120** Афиша

ТАТАРСТАНДА УКЫЙСЫҢ –

«ТАТАРСТАН»НЫ УКЫ

ИЖТИМАГИЙ-СӘЯСИ БАСМА

ТАТАРСТАН

ТАТАРСТАНДА ЖИҢӘСЭҢ –

«ТАТАРСТАН»НЫ УКЫ

ТАТАРСТАНДА ЭШЛИСЭҢ –

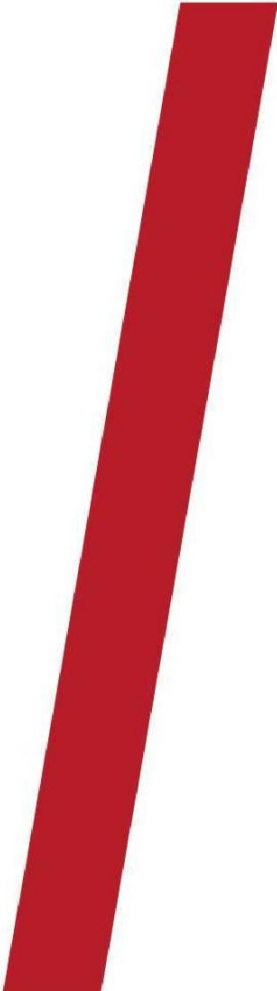
«ТАТАРСТАН»НЫ УКЫ

ТАТАРСТАНДА ЯШИСЭҢ –

«ТАТАРСТАН»НЫ УКЫ

АКЫЛЛЫ ГАМӘЛЛӘР

БУ САНДА ТӘКЪДИМ ИТӘБЕЗ:

Татарстанда **КУПМЕ** яңа балалар
бакчасы төзелгән

Россиядә **КАЙДА** яшәү уңайлырак

Мәскәү татарлары **НИЧЕК** саклый
традицияләрне

Йөрәк хәлләре **НИ ӨЧЕН** саклык
таләп итә

12 февраль

РФ Президенты Яр Чаллыдан видеоконференция режимында Менделеевскидагы «Аммоний» аммиак, метанол һәм гранулалы карбамид житештерү комплексын эшлөтөп жиберүгә старт бирде. Владимир Путин билгеләп үтүенчә, мондый предприятиеләр бездә инде 1991 елдан бирле кертелмәде, инвестицияләр 1,5 млрд долларны тәшкил итте. Бер ел эчендәге продукция житештерү күләме – 717 мең тонна аммиакны, шуның кадәр үк карбамидны, 233 мең тонна метанол белән 300 мең тоннадан да ким булмаган аммиак селитрасын тәшкил итәр, дип фаразлылар.

**ТАТАРСТАН-2016.
ФЕВРАЛЬНЕҢ**

10

ЯКТЫ ВАКЫЙГАСЫ

12 февраль

Хәрби-сәнәгать комиссиясе утырышын КАМАЗда РФ Президенты Владимир Путин үткәрде. Утырыш эшендә РФ Хөкүмәте Рәисе урынбасары Дмитрий Рогозин, ТР Президенты Рөстәм Миңнеханов, федераль министрлыklar һәм ведомстволар жетәкчеләре катнашты. Владимир Путин «узган еллар белән чагыштырганда, 2015 елны дәүләт оборона заказларын үтәүнең иң яхшы күрсәткечләре белән төгәлләп булуы» хақында әйтте.

12 февраль

Россия Президенты Владимир Путин КАМАЗда беренче йөк автомобиле чыгарылуга 40 ел тулуга багышланган тантанада катнашты. 40 ел дәвамында КАМАЗда 2 млн 173 меңнән артыграк автомобиль чыгарылган. Бүгенге көндә завод ике сменалы эш режимында көненә 250 йөк машинасы чыгара.

11 февраль

Татарстан Дәүләт Советы Яр Чаллыга социаль-иқтисади үсеш алдан билгеләнә торган территорияясе статусы бирелүгә бәйле рәвештә ике закон кабул итте. Беренчесе – ТРның «Оешмаларның милкенә салым турында»гы законына үзгәреш кертү турында, икенчесе – «ТРның монопрофильле муниципаль берәмлекләре (моношәһәрләре) территорияләрендә төзелгән социаль-иқтисади үсеш алдан билгеләнә торган территорияләр резидентлары өчен оешмалар табышына салым буенча салым ставкасын билгеләү турында». Шуннан иске алыык, преференцияләр арасында – табышка салым һәм оешмаларның милкенә салым буенча ташламалар каралган, аларның ставкалары РФ субъектлары законнары белән билгеләнә.

9 февраль

Казан Кремлендә ТР һәм «АК «Транснефть»» АЖ арасында үзара хезмәттәшлек турында килешүгә кул куелды. «Транснефть» – Татарстанның стратегик партнёры. Килешү ТР предприятиеләренең Россиядәге төп компанияләренң берсе белән озакка сузылган хезмәттәшлеген үстерү буенча уртак планнарны тормышка ашыруга юнәлтелгән. Аерым алганда, «Транснефть-Прикамье» алдагы дүрт елда ТРнда якынча 150 млрд сумлык житди инвестиция программасын тормышка ашырырга тиеш.

4 февраль

Казанда тантаналы рәвештә яшь галимнәр һәм белгечләр йортын ачтылар. Жиңу проспектындагы 88 фатирлы бу йорт – Россия фәннәр академиясенең Казан институтларындагы яшь галимнәре һәм белгечләре өчен хезмәт урыны торагы. Торак РФА институтларының чит шәһәрләрдән килгән хезмәткәрләренә, яшәү вакытын озайтучу мөмкинлеге белән, 5 елга бирелә. Ул хосусыйлаштырыла яисә башка затларга тапшырыла алмый.

3 февраль

ТР башкаласында TIAF Халыкара автомобиль төзешлеге форумы ачылды. Анда катнашучылар арасында Европа бизнесы ассоциациясе генераль директоры Франк Шауфф, Россия һәм дөньяның эре автомобиль төзү предприятиеләре (КАМАЗ, Ford Sollers, «ЕлАЗ», PCMARUS, АвтоВАЗ һ.б.) житәкчеләре бар иде. Ачылу тантанасында катнашып, Татарстан Президенты Рөстәм Миңнеханов форумның Россия һәм Европа автожитештерүчеләрен берләштерүче менә дигән майдан булуын билгеләп үтте.

1–20 февраль

М. Җәлил ис. Татарстан дәүләт академия опера һәм балет театры сәхнәсендә Ф.И.Шәляпин исемендәге XXXIV Халыкара опера фестивале булып узды. Программага 14 спектакль һәм концерт кергән иде. Фестивальдә Россия, Италия, Нидерланд, Украина, Германия, Белоруссия, Болгария, Казахстан һәм АКШтан килгән җырчылар һәм дирижёрлар катнашты.

24 февраль

Буада яңа Мәдәни үзәк ачылды. Үзәкнең һәм аның коллективының бурычы – халыклар мәдәниятен саклау һәм үстерү, ана телен өйрәнү, һәм, шулай ук, сәнгатьнең традицион төрләре, милли һөнәрләр, милләтара мөнәсәбәтләренә җайга салу буенча дәрәсләр оештыру.

19 февраль

«Эрмитаж-Казан» Үзәгендә X гасырның күренекле гарәп дипломатына багышланган «Ибн Фадлан сәяхәте: Идел буйлап Багдадтан Болгарга кадәр» дигән уникаль күргәзмә ачылды. «Бүген без элгәрәк монда булган мәдәният һәм дәүләтләр турында, Алтын Урда һәм Русь кебек мәмләкәтләр үсеп чыккан жирлек турында сөйләүче күргәзмәне тәкъдир итәбез», – диде Дәүләт Эрмитажы директоры Михаил Пиотровский. Экспозициягә Дәүләт Эрмитажы, Дәүләт тарих музейе, Дәүләт Көнчыгыш музейе һәм илнең башка музейлары коллекцияләреннән китерелгән ике меңнән артык экспонат куелды.

... [Гомуми белем бирү](#)
[мәктәпләре белән тәэмин](#)
[итү](#) [Мәктәп һәм ба-](#)
[лалар бакчала-](#)
[рын капиталы ре-](#)
[монтлау](#) [Яшь гаиләләренә](#)
[торак белән тәэмин итү](#) [Ба-](#)
[лалар савыктыру ла-](#)
[герьяларын капиталы](#)
[төзекләндерү](#) [Яшүсмерлә](#)
[клубларын капиталы ремонтлау](#)
[Спорт майданчыклары](#)
[төзү](#) [«Уңайлы мохит» программасы](#)
[Социаль хезмәт күрсәтү](#)
[стационар оешмаларын](#)
[капиталы ремонтлау](#)
[Балалар](#)
[бакчалары төзү](#)
[Мәдәният объектларын капи-](#)
[таль ремонтлау](#) [ФАПлар төзү,](#)
[сәламәтлек саклау объектла-](#)
[рын капиталы ремонтлау](#)
[Ветеринария хезмәте күрсәтү](#)
[биналарын төзү](#) [Модуль-](#)
[блоклы ветеринария](#)
[пунктлары төзү](#) [Ве-](#)
[теринария берләшмәләрен](#)
[һәм авыл хужалыгы](#)
[идарәләрен капиталы](#)
[төзекләндерү](#) [Сыер абзар-](#)
[ларын капиталы ремонтлау](#)
[Силос-сенаж траншеяләрен](#)
[төзү](#) [Яшелчә саклагычларын](#)
[капиталы ремонтлау](#) [Тузган то-](#)
[рак](#) [Социаль ипотека](#)
[Күп балалы гаиләләренә торак](#)
[белән тәэмин итү...](#)

Россиянең күп шәһәрләрендә баланы бакчага урнаштыру шактый еллар инде көнүзәк проблема булып кала бирә. Көтеп алынган бәләкәчне кечкенә шкафы, чүлмәге, уенчыклары һәм башка шундый атрибутлары булган балалар учреждениесенә урнаштыру өчен, ул туганчы ук чиратка басарга туры килә. Республикада да әлеге проблема берара шактый кискен булды. Бәхеткә, хәзер Татарстанда мәктәпкәчә яшәтәге балалар учреждениеләре төзү һәм яңартуны күздә тоткан «Бәләкәч» республика программасы эшли башлады. «Татарстан» әлеге программа кысаларында төзелгән ике бакчада булып кайтты һәм анда алган тәэссوراتлары белән бүлешергә ашыга.

БАЛАЛАР БАКЧАСЫ: АРТКА – КИЛӘЧӘККӘ

Автор:
Елена Троицкая

ЯШЕЛ ҮЗӘН: «КИЛӘЧӘК»

«Киләчәк» – 55 нче санлы балалар бакчасы мөдире Зөһрә Бурзина сүзләренә караганда, Яшел Үзәннең яңа бакчасында балаларның тулы-канлы үсеше өчен бөтен шартлар да тудырылган:

– Минем үземә, кызганыч, балалар бакчасына йөрү бәхете тәтемәде. Ул вакытта Яшел Үзәндә нибары бер бакча бар иде, әнинең эш урынына шуның яныннан үтөп йөрдем. Кызыга идем...

Әмма Зөһрә Кыямовнага балачак хыялын тормышка ашыру барыбер насыйп була. Берәз башка сыйфатта, әлбәттә: әлеге бакча төзелә башлау белән аны мөдир итеп куялар.

Аның хыялындагы тормышка ашмый калган бердөнбер нәрсе –

футбол майданчыгы. Бакчада ике төркемдә дә малайлар бик күп икән, Зөһрә Кыямовна аларны киләчәктә футболчылар итеп күрә.

«ЖАНР» КЛАССИКАСЫ

55 нче санлы балалар бакчасындагы уку-укыту методикасы турында өлкән укытучы Ирина Шибалова сөйли:

– Мәктәпкәчә яшәтәге балалар өчен үзбездә Россия методикасы иң нәтижелесе булып тора. Әлеге методика баланың потенциалын ачарга мөмкинлек бирә, шул ук вакытта аның теләкләренә дә каршы килү юк. Зәвык тәрбияли, чөнки баланың төп гадәтләре 6 яшькә кадәр барлыкка килә.

Гомумән алганда, Ирина Владимировна классика яклы! Болардан

«Ладушки» балалар бакчасы. Лаеш районы, Олы Кабан авылы.

113
БАЛАЛАР
БАКЧАСЫ
төзелгән

29 807
ЯҢА УРЫН
429 балалар
бакчасында ачылган

87
БАЛАЛАР
БАКЧАСЫНДА
капиталь ремонт
үткәрелгән

219
БАЛАЛАР
БАКЧАСЫНДА
4000нән артык өстәмә
урын булдырылган

12 365
БАЛА
2015 елда балалар
бакчасында урын
белән тәэмин ителгән

«Киләчәк» балалар бакчасында тәрбияләнүчеләр үз киләчәкләрен Татарстан белән бәйләләр, дип уйлыйбыз.

Яшел Үзәннең «Киләчәк» балалар бакчасы
медире Зәһра Бурзина.

Дима Самойловның киләчәккә планна-
ры зурдан – Президент-төзүче булу.

Биолге флеш-моб. Талантларны менә кайдан эзләргә кирәк!

Спорт залында йомшак уенчык тренажёрлар да бар. Биредә иркен һәм күңелле, «Ладушки» балалар бакчасы.

тыш, ул төзүчеләргә балалар бакчасын нәкъ менә тәрбиячеләрнең теләк-тәкъдимнәрен искә алып эшләп чыкканнары өчен зур рәхмәт житкереп калды. Әгәр 50 ел элек, ди Ирина Владимировна, шушы бакчага йөргән булсам, мондый матурлыктан таң калган булыр идем, гәрчә ул үзенең бакчасын бик жылы итеп искә алса да.

Ирина Владимировна бакчага сәламәтлөгә ягыннан төрле булган балалар йөрүен әйтте. Төркемнәренң берсендә үзенчәлекле бала бар, диде. Без никадәр таныр-

га теләсәк тә, әлегә баланы аерып күрсәтә алмадык. Димәк, биредә бар балага да уңай шартлар тудырылган, бу тәрбиячеләр һәм әти-әниләр өчен иң зур мактау сүзләре булып яңгырады.

БАЛАЛАР ФЛЕШ-МОБЫ

Бакча коридорлары буйлап балаларның үз куллары белән ясаган әйберләрен карап хозурланып йөргәндә, без чын мәгънәсендә бию флеш-мобына тап булдык. Бер төркемнең ишеге ачылып ките дә, таң калдык – анда «Минута

славы»ның үзе. Талантларны менә кайдан эзләргә кирәк!

ӘТИ-ӘНИЛӘР ҺӘМ БАЛАЛАР

Биредә тәрбияләнүче бер кыз баланың әнисе – Диана Халикова белән сөйләшеп алдык. Ул яңа бакчадан бик канәгать. Түләү дө кесәгә сукмый, ди, бала өчен дә тыныч. Кич белән кызы өйгә кайткач, тыңлап бетереп булмый икән: сабый көн саен берәр яңалык белән бүлешә, ди.

Ә менә аның дүрт яшьлек кызы Виктория Нагаева безнең белән озак сөйләшеп тормады. Балалар

Сенсор бұлмәсендә балалар, табигать тавышларын тыңлый-тыңлый, ақ, йомшак кәнафига чумып ял итә алалар.

Монда без булачак омончы Всеволод Белозеровны һәм сәхнә йолдызы Камилә Хәсәенованы очраттык.

табибы буласым килә, диде дә, янә төркеменә йөгәрде – мөһим репетиция көтә икән үзен.

Аның каравы, Дима Самойловны биш яшендә инде уенчыклар да, бәйрәм-тамашалар дә кызыксындырмый. Аның киләчәккә планнары зурдан – Президент-төзүче булу. Әйе-әйе, нәкъ шулай: ил белән идарә итәр өчен – Президент, ә шушындый ук бакча төзү өчен – төзүче.

ЗУР КАБАН: «ЛАДУШКИ»

Лаеш районының Олы Кабан авылында балаларның бөтен теләкләре дә чынга ашкан: тәмледән-тәмле мантый боткасыннан башлап, бакча диварларындагы матур сурәтләргә кадәр. «ТР Лаеш муниципаль районының Мәгариф идарәсе» муниципаль казна учреждениесенен мәктәпкәчә ыштыгә балаларга белем бирү буенча методисты Венера Дәүлиева төзелеш процессын башынан ахырына кадәр балалар бакчасы медре Марина Наумова контрольдә тотты, дип ышандырды. Чыннан да,

бакча гына түгел, ә чын мәгънәсендә ял йорты бу! Спорт залында йомшак уенчык тренажерлар, иркен музыка кабинеты, ял итү өчен... аерым бүлмә бар – авыр «эш» көне дәвамында талчыгып китсә, шул бүлмәгә кереп, бала, андагы табигать тавышларын тыңлый-тыңлый, ақ, йомшак кәнафига чумып ял итә ала.

Һәр төркемнең исеме дизайнына туры килә. «Көймәкәй» төркемендә жиһазларның төп төсә, аңлашыла инде, зәңгәрсү-күк төсендә, идәндә – зәңгәр келәм – чын диңгез диярсен.

Сүз уңаеннан, туған телебез турында: Лаеш районында татар телен өйрәтүгә зур игътибар бирәләр. Милли төркемнәрнең саны елдан-ел арта. Хәзер инде рус телле тәрбиячеләр дә, ипи-тозлык кына булса да, татарча белә.

ЭСТРАДАНЫҢ БУЛАЧАК ЙОЛДЫЗЛАРЫ ҺӘМ ВАТАННЫ САКЛАУЧЫЛАР

«Ладушки»да без татар эстрадасының чын артистын –

Камилә Хәсәенованы очраттык. Үзенең киләчәгә йолдызлы буласына ул тамчы да шикләнми. Моңы аның чын күңелдән, онытылып, тарча башкарган жырлары да раслый.

Әлегә балалар бакчасының куркынычсызлыгы өчен дә тыныч була алабыз, чөнки анда булачак омончы Всеволод Белозеров тәрбияләнә. Ул, әлбәттә, безгә жыр жырлап күрсәтмәдә, әмма сүзләренең буш түгеллеген ышандырырлык итеп дәлилләде.

БАЛАЧАК – БЕР ГЕНӘ

Һәм аны шундый итеп үткәргә кирәк: уйнап, шаярып, көлеп, сөйләшеп туярылык булсын. Без булып кайткан бакчаларда балалар бу рәхәткә тулысынча тиенә – республикада демографик проблеманы хәл итүгә житди рәвештә алындылар бит. Балаларны тудыру гына аз, яшь буынны лаеклы итеп тәрбияләргә кирәк икәнән дә аңлап. Безгә караганда бәхетлерәк булырлык итеп тәрбияләргә иде аларны.

ТОРМЫШ СЫЙФАТЫ – РЕЙТИНГТА БЕРЕНЧЕ

Февраль ахырында «Рейтинг РМА» агентлыгы Россия төбәкләрендәге тормыш сыйфаты рейтингын бастырып чыгарды. Татарстан – Мәскәү, Санкт-Петербург һәм Мәскәү өлкәсеннән соң, дүртенче позициядә.

Дарья Малахова
эзерләде

Тормыш сыйфаты – кагыйдә буларак, илләр һәм төбәкләрнең үсеш дәрәжәсен чагыштырмача объектив бәяләү булып тора. Ул кешегә яхшы һәм куркынычсыз шартларда яшәү, уку һәм эшләр мөмкинлекләре, тиешле югарылыктагы матди тәэмин ителеш, югары сыйфатлы меди-

цина хезмәтенә ия булу, саф һава сулау һәм чиста су эчү, мәдәни кыйммәтләргә якыная алу һ.б. күптөрле күрсәткечләрдән туплана.

Әлеге сыйфат рейтингы төбәктә яшәүнең төп аспектыларын – халыкның керем дәрәжәсеннән башлап, территориянең үзләштерелүенә

һәм транспорт инфраструктурасы үсешенә кадәр исәпкә алынган 73 күрсәткечне үз эченә ала. «Татарстан» Россиянең күренекле экспертларыннан рейтингтагы кайбер төп күрсәткечләр буенча республиканың югары позицияләренә аңлатма бирүләрен сорады.

72
ЯШЬ –

Татарстанда уртача гомер озынлыгы. Бу Россиядәге уртача күрсәткечтән бер елга артыграк. Халык санының табигый үсеш темплары буенча без И(б) ФО субъектлары арасында беренче юлда торабыз.

Фотолар – Татарстан Республикасының МБ матбуғат хезмәтеннән алынды.

Фото: Солтан Исканов

ХАЛЫКНЫҢ ТОРАК ШАРТЛАРЫ

Татарстан торак төзү күләме буенча әйдәп баручылар исәбенә керә – республикада ел саен якынча 2,4 млн кв. метр торак төзелә. Бүгенге көндә республикада яшәүче һәр кешегә исәпләгәндә, торак мәйданнарының гомуми күләме 24,2 кв. м тәшкил итә.

Моннан тыш, ТР күпфатирлы торак йортларга капитал ремонт ясауда да әйдәп бара. Узган ел гына да 999 йортта капитал ремонт үткәрелгән. Ә гомумән алганда, капремонт программасына 15,5 меңгә якын күпкатлы йорт кертелгән.

2,4 МЛН КВ. МЕТР ТОРАК

– республикада шулкадәр исәптә төзелә. Һәр кешегә уртача 24,2 кв. метр торак мәйданы туры килә.

Михаил ЗАСТЕЛА, «ЖКХ-контроль» КБОның Татарстан бүлекчәсе җитәкчесе:

– Татарстанның хәзерге чагыштырмача матди иминлегендә 90нчы еллар уртасыннан республикада киң күләмле социаль программаларның тормышка ашырылуы зур роль уйнады – ул чакта биредә илдә тиндәше булмаган тузган торакны юкка чыгару программасы башланып китте, һәм тора-бара аннан социаль ипотека программасы «үсеп чыкты». Татарстан – торак инспекциясе эшли башлаган беренче төбәкләрнең берсе, бу да шулай ук күп нәрсә турында сөйли. Аннары, ниятьте, республика күпфатирлы торак йортларга капитал ремонт ясау буенча федераль программаны тормышка ашыруның сынау мәйданына әверелде. Илдәге иң эре күләмнәрнең берсе бездә дисәктә ярыйдыр – шул ук вакытта аларның яртысы федераль бюджеттан финансланды. Кайбер төбәкләр капитал ремонтка әле хәзер генә керешәләр, әмма аларга бу эшнә үз бюджетлары хисабына һәм кешеләрдән җыйелган акчага эшләргә туры киләчәк, ә аларның нинди булачагы – әлегә сорау билгесез астында.

ХАЛЫКНЫҢ СӘЛАМӘТЛЕГЕ ҺӘМ БЕЛЕМ ДӘРӘЖӘСЕ

Бүгенге көндә Татарстанда гомер озынлыгы 72 яштан узып китә – бу Россиядәге уртача күрсәткечтән бер елга озынрак. Халыкның табигый үсеш темплары буенча без И(б)ФО субъектлары арасында беренче юлда торабыз. Мондый динамикага башлыча сәламәтлек саклау системасын барлык этапларында – беренче звенодан башлап, югары технологияле медицина ярдәме күрсәтү үзәкләренә кадәр – камилләштерә бару нәтижәсендә ирешелә. Соңгы 5 елда сәламәтлек саклау учреждениеләрен төзүгә, үзгәртеп коруга, капитал ремонт ясауга 15 млрд сумнан артык акча кертелде, алардан 10 млрд сумы төбәк югары технологияле медицина үзәкләрен булдыруга һәм җиһазлауга юнәлтелде. Бүгенге көндә республикада 35 мөмкинлектән 27 профилдәге 15 клиника югары технологияле медицина ярдәме күрсәтә. Узган ел Татарстанның 20,7 мең кешесе югары технологияле медицина ярдәме алган.

Дәваханә, Түбән Кама шәһәре.

Фото: prav.tatarstan.ru

Владимир КРУГЛЫЙ, Орлов өлкәсеннән Федерация Советы әгъзасы, Россиянең атказанган табибы:

– Татарстан – төп медицина күрсәткечләре буенча илдә иң яхшылардан берсе. Республикада, башка төбәкләр белән чагыштырганда, йөрәк-кан тамырлары һәм онкология авырулары булган кешеләргә медицина ярдәме күрсәтү дәрәжәсе югары һәм, киресенчә, үлем очраклары, шул исәптән балалар өлеме дәрәжәсе түбән. Һәм эш монда төрле дәрәжәдәге бюджетлардан дәваханәләр төзү һәм ремонтлауга, аларны җиһазлау һәм дарулар белән тәэмин итүгә юнәлтелгән зур ярдәмдә генә дә түгел. Минемчә, уңышның төп компоненты – республикада медицина ярдәме күрсәтү системасының үзгәрүе. Монда төгәл вертикаль төзелгән, һәм миңа күрсәткечләр өчен җаваплылыкны медикилар һәм сәламәтлек саклау бүлекчәләре җитәкчеләре генә түгел, ә бәлки муниципалитет җитәкчеләренә дә үз өсләренә алуы бик ошый.

СОЦИАЛЬ ИНФРАСТРУКТУРА ОБЪЕКТЛАРЫ БЕЛӘН ТӘЭМИН ИТЕЛЭШ

Бу категория – күрсәткечләргә иң «бае» (алар барысы 28), чөнки берьюлы берничә төп параметры: сәламәтлек саклау, мәгариф, ял һәм сәүдә объектлары белән тәэмин ителешне берләштерә. ТРнда эшләп торучы социаль программалар территорияне эзлекле үсеш территориясә итә, һәм бу рейтингта иң өстәгә юлга язылуны, шул исәптән, социаль структура үсешә өлешендә дә өстенлекне тәэмин итте.

Мисал өчен, узган ел ТРнда 76 балалар бакчасы төзелде. Ә торак пунктларда, шул исәптән, шактый ерак урнашканнарында да, спорт инфраструктурасы объектларын төзү программасы кысаларында 200гә якын спорт объекты торгызылды.

76 БАЛАЛАР БАКЧАСЫ – Татарстанда узган ел төзелгән.

«Ромашка» балалар бакчасы. Ләеш районы Сокуры бистәсе.

Фото: Александр Эшкнин

Дмитрий ЧИЖОВ, Халыкара һәм төбәкара хезмәттәшлек үзәгенең коммуникацияләр һәм проект эшчәнлегә буенча директоры, сәясәт фәннәре кандидаты, Мәскәү шәһәре:

– Халык алдында җаваплылык, шул исәптән социаль инфраструктураны үстерү өлкәсендә дә чагыла торган җаваплылык республиканың төп үзенчәлекләреннән берсенә әверелде. Социаль сәясәт РФнең байтак, ә бәлки, барлык объектларында ук өстенлек рангына меңгерелде, әмма Татарстан – бу сәясәт конкрет һәм киң күләмле эш белән ныгытылган сирәк төбәкләрнең берсе. ТРнда республика президентының 30 социаль программасы тормышка ашырыла, демографиядә сизелерлек уңай үзгәрешләр булды, якында урнашкан спорт инфраструктуралары татарстанлыларның 30%ын массакүләм спортка җәлеп итәргә мөмкинлек тудырды. Димәк, республика халкының социаль иминлек хисе һәм тормыш сыйфатының тотрыклы югарылыкта калуы аңлашыла. Татарстанга ел саен дистә меңнәрчә кешенең укырга һәм эшләргә килүе очраклы түгел. Әлбәттә, якин арада республикада тормышка ашырыла торган социаль сәясәт Татарстанның тормыш сыйфаты буенча төрле төбәкара, Россия һәм халыкара рейтингларындагы позицияләрен тагын да ныгытчак.

ИКТИСАДЫЙ ҮСЭШ ДӘРӘЖӘСЭ

Татарстанны еш кына Россия иктисады флагманнарының берсе дип атыйлар. Сәнәгать житештерүе күләме буенча республика Россиядә – 5нче урында, төзелеш күләме буенча – 5нче урында, авыл хужалыгы житештерүе буенча 4нче урында тора. Татарстан – РФда иң эре сөт житештерүче. Төп капиталга инвестицияләр керту күләме буенча 3нче урынны били.

3нче УРЫН –

Татарстан төп капиталга инвестицияләр керту күләме буенча әнә шул урынны били.

Борис ЖИХАРЕВИЧ, иктисад фәннәре докторы, Леонтьев үзәгә каршындагы стратегик планлаштыру буенча ресурс үзәгә директоры, Санкт-Петербург шәһәре:

– Россия төбәкләре фонында Татарстан – социаль-иктисадый үсеш дәрәжәсе буенча танылган әйдәп баручы, әмма глобаль лидерлар клубына үтү өчен бик күп эшләргә кирәк әле. Кризис кече бизнеска ярдәм юнәлешендә тырышлыкны арттыруга, кластер активациясен үткәргә, Стратегия-2030га салынган флагманлык проектларын тормышка ашыруга этәрә. Барыннан да элек, бу – «акыллы» иктисад кластерларын булдыруның 10 юнәлешен берләштерүче «Татарстан технологик башлангычы». Кече бизнеска таяну, җирле инициативаны үстерү бик мөһим.

Фото: Ната Смирнова

КЕЧЕ БИЗНЕСНЫ ҮСТЕРҮ ДӘРӘЖӘСЕ

Кече һәм урта эшқуарлыкның тулай төбәк продуктындагы өлеше 2011 елда беренче тапкыр 25% бусагасын узды. Бүгенге көндә республикада 49 мең кече һәм урта компанияләр һәм 88,5 мең шәхси эшқуар эшли. КУЭ (кече һәм урта эшқуарлык) сегментында республиканың һәр дүртенче икътисады актив кешесе хезмәт итә. Ел саен кече һәм урта бизнес оешмаларын үстерү һәм аларга ярдәм итү өчен төрлө дәрәжәдәге бюджетлардан 1,5 млрд сумнан артыграк акча бүлеп бирелә.

Страуслар фермасы, Биектау районы.

Виктор ЕРМАКОВ, РФ Президенты каршындагы Кече һәм урта бизнесны яклау уполномоченнының жәмәгәт вәкиле, Мәскәү шәһәре:

— Татарстан Россия төбәкләренең бу юнәлештә күбесе әле еллар буге барачак күрсәткечкә иреште. Монда эшмәкәрлеккә ярдәм итүнең һәм инфраструктур, һәм финанс, һәм мәгълүмат яктан көчле системасы булдырылган. Хәзер бөтен илнең көн тәртибендә — эре, якорь предприятиегә өчен тәэминатчы булырлык кечкенә компанияләрдән торган кластерлар төзү. Татарстанда бу күптән оештырылган, моның ачык мисалы — Европада иң эреләрдән саналган «Мастер» Кама индустриаль паркы. Татарстан инновацияләр өлкәсендә әйдәп бара — монда илдә иң уңышлылардан булган ИТ-парк, искиткеч зур, даими үсештәге «Химград» технополисы эшли. Моңысы да — башкалар өчен ориентир. Республика КУЭларга ярдәм итү программалары кысаларында федераль акчаларны жәлеп итүчеләрнең иң эреләреннән санала, ул аларны тиз арада һәм югары нәтижелелек белән үзләштерә. Төбәк үз өстенә җаваплылык алудан курыкмый.

фото: prav.tatarstan.ru

ТЕРРИТОРИЯНЕҢ ҮЗЛӘШТЕРЕЛҮЕ ҺӘМ ТРАНСПОРТ ИНФРАСТРУКТУРАСЫНЫҢ ҮСЕШЕ

Юл төзелеше күләме буенча Татарстан әйдәп баручы төбәкләр бишлегенә керә. Юл төзүчеләрнең бүген беренче бурычы — республика районнары арасындагы транспорт элемтәсен яхшырту. Соңгы биш елда бер-берсе белән уртак файдалану юллары аша бәйләнгән торак пунктларның саны ТРнда өч тапкырдан күбрәккә артты һәм сан буенча 280не узды.

Михаил БЛИНКИН, Югары икътисад мәктәбенең Икътисад һәм транспорт сәясәте институты директоры, профессор, Мәскәү шәһәре:

— Уйлап карасаң, Россия субъектларын Мәскәү, Мәскәү өлкәсе һәм Санкт-Петербург белән чагыштыру бик үк дөрес түгел — болар, бөтен нечкәлекләрен күздә тотканда, башкала төбәкләре. Шартлы рәвештә аларны рейтингтан чыгарсак, Татарстан, һичшиксез, транспорт һәм юл инфраструктурасының үсеш дәрәжәсе буенча Россия төбәкләре арасында әйдәп бара. Татарстанның гомуми позицияләренә килгәндә, мин һәр рейтингта — эшқуарлык өчен дә, яшьләр өчен дә, югары класслы белгечләр өчен дә — төбәкнең үсеш динамикасын һәм жәлеп итүчәнлеген билгеләп үтәр идем. Һәм монда психологик фактор бик мөһим. Хакимияттә дә, бизнестә да кешеләр бу безнең жир, монда безнең балаларыбыз һәм оныкларыбыз яшәячәк һәм эшләячәк дигән тойгы белән хезмәт итәләр. Һәм бу — бик тә европача.

ТАНЫЛГАН МӘСКӘУЛҮЛҮЛӘР ТОРМЫШЫ

«Татарстан» журналының соңгы редакция советында хөрмәтле экспертларыбыз катгый карар чыгарды: 95 яшьлек булуына карамастан, журналның иң гаярь чагы. Шуңа да ул үз казанында гына кайнамака, ә, киресенчә, матур исеме белән билгеләнгән чикләргә киңәйтергә тиеш. Мәсәлән, республикадан читтә яшәүче (ләкин чыгышлары буенча аның белән бәйлә булган) кызыклы кешеләр турында сөйләргә мөмкин.

Акыллы кешеләр фикеренә колак салып, редакция тиз арада үз хәбәрчесен Мәскәүгә җибәрде.

Әлбәттә, Ренат Акчуринны Татарстанда танылган кеше түгел дип әйтмәс идек. Әмма әлеге шәхес белән кызыксыну бер дә кимеми, аның белән сәгатьләр бие сөйләшсә мөмкин, һәм мондый әңгәмәләр һичкайчан күңелсез яисә әһәмиятсез булмый. Шулай килеп чыкты: танылган кардиохирурҗ безнең программада беренче иде, чөнки ул очрашуны төгәл иртәнге сизгә билгеләде.

– Ә үзе ул аннан да иртәрәк килчәк, эшкә мөнәсәбәтә энә шундый аның, – ди миңа Татарстанның Россиядәге Тулы вәкаләтле вәкиллегеңен матбугат секретаре Динә Галәветдинова, кардиология үзгенә барганда. – Без Табиблар клубы белән Татарстанга килгән идек, һәм мин шунда игътибар иттем: әгәр кичен кунакханәдә бөтен төркемгә иртәнге сәгать 8:00дә ресепшнда җыелырга әйтелгән икән, бер Ренат Сөләйманович кына нәкъ вакытында чыгып баскан була. Ә уйлап карасаң – академик, күпме кешенең гомерен саклап калган зат,

аны барысы да белә. Әмма ул үзенә беркайчан да искәрмә ясатмый...

Сөйләшүдән соң (26 биттәге интервьюны кара), без инде чыгып барганда, Ренат Сөләйманович Динә белән кичә караган «Мәүлет ән-Нәби» мюзиклы турында фикер алыша. Төп рольдә Марат Бәшәров уйнаган бу мюзиклы, минем аңлавымча, үз-үзен хөрмәт иткән һәрбер Мәскәү татары караган.

Автор:
Рөстәм Шакиров

ҖИР ҺӘМ КЕШЕЛӘР

– Мәскәүдә, ни кызганыч, бүгенге көнгә кадәр татар мәдәнияте яисә татар халкы тарихы музейе юк, – дип зарлана башкаладагы киләсе очрашу урыныбыз булган ТРның Россия Федерациясендәге Тулы вәкаләтле вәкиллеге җитәкчесе Равил Әхмәтшин. – Ягъни 500 мең Мәскәү татарының үз балаларын яки дусларын татарларның кем икәнлеген, тарихта аларның нинди эз калдырганлыкларын күрсәтер өчен алып барып урыны юк.

Музей булдыру идеясе белән вәкиллек җитәкчесе ТР Мәдәният

– Мәскәүдә, ни кызганыч, бүгенге көнгә кадәр татар мәдәнияте яисә татар халкы тарихы музейе юк. – ди ТРның РФндәге Тулы вәкәләтле вәкиле Равил Әхмәтшин.

министрлыгы белән тыйнак кына уртаклаша. Музей Мәскәүнең танылган «Еврей музейе һәм толерантлык үзәге» үрнәгендә эшләнәчәк. Министрлык объектның концепциясен (Әхмәтшин сүзләре буенча, аның өчен кызыклы материаллар искиткәч зур күләмдә) әзерли, ә вәкиллек исә булачак бинаны сайлау, билгеләү белән мәшгуль.

– Ә нәкъ менә хәзерге вакытта сез нәрсә белән шөгыльләнәсез? – дип сорыйм мин вәкиллек житәкчесеннән, аның белән әңгәмәбезне даими рәвештә телефон шалтыратулары бүлә.

– Бүген төнлә Рөстәм Нургалиевич килә. Төп мәсьәләләрдән тыш, мин аның белән безнең ярдәм нигезендә Мәскәү егетләре төшергән «Иман» («Вера») документаль фильмын тәкъдир итү турында килешергә теләр идем. Анда дүрт герой, аларның һәрберсе иманга үзенчә килә – Татарстанның беренче Президенты Минтимер Шәймиев, Россия Герое Ильяс Дауди, трансплантолог Ринат Сәетгәрәев һәм Рус география җәмгыяте әгъзасы Рөстәм Гыйльметдинов. Фильмны монтажлау инде төгәлләнеп килә, һәм безнең аны ин элек Президентка (әлегә ябык күрсәтү Тулы вәкәләтле вәкиллектә берничә көннән соң булып узды. – Ред.), ә соңрак – үзәк телеканалларның берсендә күрсәтәсез килә.

Моның белән Равил Калимуллович Тулы вәкәләтле вәкиллекнең башкалада Татарстанның икътисадый хезмәттәшлеген килештереп һәм Татарстан делегацияләре эшен

тәэмин итеп кенә калмавын, ә региондагы татарларны үзенә тарту үзәге булып торганлыгын да күрсәтә. Һәм «якташларның» да туплану үзәге бу, вәкәләтле вәкиллек каршында үз эченә сәясәтчеләр, фән һәм мәдәният вәкилләре, эшмәкәрләр, журналистлар, спорчылар һәм башкаларны үз эченә алган өч мең кешене тәшкил иткән «Татарстан якташлыгы» эшли. Якташлык үзе һөнәри кызыксынулар буенча Табиблар клубы яисә Медиаклуб кебекрәк комиссияләр һәм клубларга бүленгән.

– Билгеле, фильмнар да, музей да безнең төп, үтәлгәргә тиешле вазыйфаларга керми, – ди Әхмәтшин. – Әмма эшлибез икән, үзәбездән соң нинди дә булса эз калдырасы килә. Без һәрвакыт Мәскәүдә күпме кызыклы тарихлар күз уңынан читтә кала, монда никадәр үзенчәлекле ватандашларыбыз яши бит, дип, аларны исәптә тотарбыз. Журналист Фәрит Сәйфелмөлеков, генерал Мәхмүт Гәрәев, академик Королевның шәхси операторы Мәхмүт Рафыйков, кызганыч, инде мәрхүм Фикрәт Табеев... Болардан тыш, журналистларга алар күрсәтә, яза алырдай тагын дистәләрчә әле танылып өлгөрмәгән геройларны тәкъдир итә алабыз. Ә өлкән буын турында, әле алар исән чакта, кичекмәстән «Танылган кешеләр тормышы» кебекрәк тапшырулар һәм басма әсәрләр циклы ясау кирәк.

КУПШЫЛЫККА ДӘГЪВА ИТМӘҮЧЕ АРХИТЕКТУРА

55 яшьлек Исмәгыйль Әхмәтовның нәрсә белән шөгыльләнүен бер генә сүз белән билгеләп булмый. Бер яктан, ул – архитектура керамикасы житештерә һәм сата торган эре компания хужасы. Ә икенче яктан – Мәскәүдәге күп кенә татар инициативаларының әйдәп баручысы. Өченчедән – бушлай (!) шәхси мәктәп төзүче, биредә балалар инновацияле юнәлештә укып кына калмыйлар, ә традиция буенча, көненә 12 сәгать дөвамында тукланалар да (мәктәп яны кухнясы бар). Мондый коммунизм өлешчә мәктәптә бары тик ике генә төркем (11 бала) булуы белән аңлатыла. Ләкин – өлешчә генә. Чөнки Исмәгыйль Тимерович боларның барысы өстенә мәдәният һәм мәгарифкә ярдәм итү фондына ия булган меценат та.

Керамикадан жәелгән идәнле һәм стеналы, мозаикадан жыелган паннолары һәм мәктәптән онлайн-трансляцияләр юллауны тәэмин итүче экраны белән жәлеп итүче ультрамодаль офиска киеләп элөккәч, мин баштарак Әхмәтовның стихияле педагогикасына шикләнбрак карадым. Россия мәгарифе соңгы 25 ел эчендә кемнәрдән нинди генә инновацияләр һәм яңа алымнар күрәп бетермәде бит инде? Әхмәтов күңел халәтемне шунда ук сизеп алды.

– Кайбер кешеләр мине акчамны кая куярга белмәгәннән шулай кылана дип уйлыйлар. Әлбәттә, бу алай түгел, – дип аңлата башлады ул. – Икенче чик – мине Россия чынбарлыгын аңлый алмый торган ниндидер романтик, дип саныйлар. Чөнки барысы да зарлана һәм елый торган заман чынбарлыгына мин сөйли торган нәрсәләр бөтенләй туры килми кебек. Әйе, без беркайчан да еламадык, әмма шулай булса да, дөньядагы хәлләрнең торышын яхшы аңлыйбыз.

– Шулай да әйтсез әле, Исмәгыйль Тимерович, нигә кинәт мәктәп ачарга булдыгыз?

– Әйдәгез, шуннан башлыйк, минем, Аллага шөкер, биш балам бар. Икесе, олылары, чит илдә укыдылар, һәм мин шунда Көнбатышның мәгариф системасындагы кимчелекләрнең житәрлек булуына төшендем. Ул кимчелекләрнең иң зурысы – дөньяга бөтенләй башка караш формалаштыру. Һәм аннан, икенче гайләмдә балаларым тугач, аларны инде Көнбатышка укырга жиһәрмәчәгемне ачык аңладым. Совет мәгариф системасының әле жуелып өлгөрмәгән кыйпылчыкларын барлап, Мәскәүдәге шәхси мәктәпләрнең, шул исәптән

— Кайбер кешеләр мине акчамны кая куярга белмәгәннән шулай кылана дип уйлыйлар. Әлбәттә, бу алай түгел, — дип аңлата Исмәгыйль Әхмәтов.

иң алдынгыларының да юнәлешен тикшереп карадым. Берсе дә әллә ни рухландырмады, ләкин шуны аңладым: мин яхшыракны эшли алам! Һәм биш ел элек гармонияле ирекле шахес үстөрү мәктәбен ачуга ирештем. Өлкән төркем үрнәге балаларның биредә чынлап та укыйсылары килгәнлеген күрсәттә. Һәм мин ышанып өйтә алам: бу мәктәп — дөньядагы иң яхшы мәктәп.

Аз да түгел, күп тә түгел, нәкъ менә шулай. Сүз уңаеннан, балаларның, чыннан да, мәктәпне калдырып китәселәре, бер-берсеннән аерылсы килмәүләрен әйтергә кирәк. Бервакыт шулай, үз хокуклары өчен көрәшеп, алар җомга көн кич белән гадәттәгечә өйләренә кайтарып жиһәмәүләрен, ә мәктәптә кунарга калдыруларын таләп иткәннәр.

Саубуллашканда, Әхмәтов Универсиада ачылышына Казан Кремлендә эшли башлаган хәзерге заман мозаикасы («яңа цивилизация сәнгате», ул аны шулай атый) күргәзмәсе турында бәян итүче фотоальбомны күрсәтә. Хәзер әлеге скульптуралар күргәзмә режимында бөтен дөнья буенча сәяхәт итә.

ХЫЯЛЛАНУ ЗЫЯНЛЫ ТҮГЕЛ

Чираттагы тукталыш — «Патриаршидагы өй» мәдәният үзәге, эре девелопер, 50 яшьлек Илдар Хәлилуллинның шәхси проекты. Исеме алдамый — үзәкнең тәрәзәләре чыннан да боз белән капланган буага карый. «Өйдә»дә — арт-кафе, картиналар галереясы, китап салоны һәм концертлар, ижади очрашулар үтә торган, кино күрсәтүләр өчен дә яраклаштырылган 50 кешелек зал. Шуны да аерып күрсәтәсе килә: аена бер тапкыр җыела торган татар клу-

бы урнашкан биредә. Болар барысы бергә, Илдар Гомәрович сүзләре белән әйтсәк, кызыклы кешеләрнең кызыклы вакыйгалар белән кисешү урыны.

— Чынлыкта бик үк табышлы да булмаган әлеге проект сезгә нәрсәгә инде? — дип сорыйм мин аннан.

— Мин татар булганга күрә, бурычым — көчемнән килгәнчә, татарларның берләшүенә ярдәм итү. Кеше энергиянең күбесен туган туфрактан, геннарыннан ала бит. Бабаларыбыз безгә табигый сайланышның иң авыр шартларында да исән калырга, яшәргә мөмкинлек биргәннәр. Тарихсыз һәм мәдәниятсез кеше — ул аяксыз кеше, ягъни гарип. Анлашыла да, кешеләр үзләренең охшаш булулары белән көчле бит. Миңа бездәге үзәктә Финляндия скрипкачысы, Мәскәу пианисты һәм Казан виолончелистының ансамбль булып уйнавы бик ошый, җитмәсә, алар яңарак кына биредә танышканнар иде.

Әлеге проект буенча Хәлилуллинның өч «татар» хыялы булган: «Өй»гә Татарстан Президентының килүе, биредә Эльмира Кәлимуллинаның җырлавы һәм татар мәсәләсен Мәскәүдә яшәүче татар яшьләренә үз кулына алуы. Соңгысы узган елның декабрдә тормышка аша башлаган — яшьләр биредә ике мәртәбә кино карау узды-

ра, соңыннан сөйләшү була, шулай ук төнге чаралар һәм Яна ел да оештырыла.

— Шунысы куанычлы: әлеге яшьләргә ачыкчыны ышанып тапшырырга мөмкин, — дип көлө Илдар Гомәрович. — Алар эчми, тартмый, тавышланмый. Мин хәтта алкоголь урнашкан барны да япмыйм. Кыскасы, барлык теләкләрем дә тормышка ашты, яңаларына заказ бирергә кирәк.

Дөресен әйткәндә, аның өчен шундый хыял ролен (төгәлрәге, бурычын) мәдәни дә, эшлекле дә, кунакханә белән берлектә тулы бер комплексны төшкел итүче проект үти, аның бер өлеше булып исә тулы вәкәләтле вәкил әйткән Еврей музейның аналогы торырга тиеш. Нәкъ менә анда, Хәлилуллин фикеренчә, эшлекле һәм клуб рухындагы аралашу өчен яңа шартлар да туа, татар мәдәниятен яңача күзаллау да тормышка ашырыла алачак.

Көн программабызны «День радио», «День выборов», «О чём говорят мужчины» һәм башка фильмнардагы рольләре белән танылган актер Камил Ларин белән «Квартет И» театрында узган очрашу йомгаклап куя. (Аның белән интервьюны «Татарстан»ның алдагы саннырының берсендә укырсыз).

Редакция материал әзерләүдә ярдәмә өчен, ТРның РФндәге Тулы вәкәләтле вәкиле Равил Әхмәтшинга рәхмәтен белдерә.

— Минем «Патриаршидагы өй» үзәгемдә өч «татар» хыялы бар иде, — дип сөйли Илдар Хәлилуллин.

ЙӨРӘК ХЭЛЛӘРЕ

«Татарстан» журналына интервьюны Ренат АҚЧУРИН иртән иртүк, ак халатын да салмыйча, Россия кардиологик фәнни-тикшеренү комплексындагы кабинетында бирә. Алдында – киңәшмә һәм планлы операцияләр тора, шуңа күрә ул безне ашыктыра. Шулай да мин сүзне берәз гына «читтәнрәк» башларга рөхсәт алам.

СТАДИОН ҺӘМ ХЕЗМӘТ РЕЗЕРВЛАРЫ

– Ренат Сөләйманович, хәтерлисезме, бервакыт американнар сәләмәтлекнең көндөшлек ресурсын икәнән кискән аңлап алдылар да тоташ диярлек тартуларын ташладылар һәм йөгөрүгә күчтеләр – бездә да шуңа охшаш берәр нәрсәгә өмет юкмы?

– Мин монда бертөрлө генә жавап бирә алмыйм. Кунакханәләрдә тукталганда, иртән тренажёр залына төшсәм, анда, һичшиксез, командировакларда да спорт белән шөгыльләнүен ташларга теләмәгән 5–6 яшь кешене очратам. Һәм һәрвакыт диярлек уйлап куям: Америка отельләрендәгечә диярлек, спортзалларның тулып торуы ничек шәп. Тик физкультура массакүләм төп алды диярга иртәрәк әле.

Ни өчен бу без теләгәнчә тиз эшләнми? Менә сезтик торгана стадионга барып, анда йөгөргә аласызмы? Бушлай? Юк, сезне анда кертмәячәкләр. Ә нишләп, стадион халык ачасына төзелгән бит?! Эгәр кеше спорт киemenнән килгән һәм төрпн бозмый икән, аңа сәламәтлеген ныгытырга мөмкинлек бирергә кирәк. Әмма бу объектлар бездә артык коммерциаләшкән шул.

Бу – проблеманың бер өлөшө генә. Париж үзгөндөгө Кытай районуна барып карагыз. Иртэләрен ишегалдына олы яштөгө кытайларның чыгуын, тезелеп басып, гимнастика белән шөгылләнүен күрөрсөз. Беркем беркемне мәжбүр итми, тренер да ирекле рәвештә эшли. Бу якта да бездә ничектер... кыенрак.

– Ә сезнеңчә кайсы дәрәсрәк: медицина иминияте кыйммәт булган, авыруың үзең кыйммәткә төшә торган шактый шартлы американча мөнәсәбәтме,

яки кешеләрне кайгыртуга корылган советча сәламәтлек саклау парадигмасымы?

— Шунысын да таныйк: совет парадигмасы, ни дисәң дә, күбрәк сүздә генә иде. Әйе, без иң кыйммәтлесе – кешенәң гомере һәм сәламәтлесе, дип белдерә килдек, әмма шул ук вакытта 240 миллион кеше яшәгән Советлар Союзында елына 10 мең кешенәң генә йөрәгенә операция ясала иде. Ә бит, үсештәге илләр дәрәжәсе белән чагыштырганда, 250 меңне ясарга тиеш идек! Аерманы сизсезсезме? Сүз уңаеннан, хәзер дә шулай ул. Мин халыкара конференцияләргә йөрим, чыгышлар ясыйм, ә докладтан соң миңа бирелгән иң беренче сорау мондый була: «Ә сездә бер миллион халык исәбеннән ничә операция ясала?» Һәм мин монда... дәрәсән әйтергә тиеш. Яки табага төшкән жәен кебек боргаланырга. Чөнки илебез турында аның медицина үсешенә карап фикер йөртәләр.

Гомумән, совет чорына кагылмаска киңәш итәм. Аңа ачум киңгән өчен түгел, юк. Мин шул вакытта сыйфаты белем алдым, һәм СССРны бик күп казанышлары өчен гаять хөрмәт итәм. Әмма сәламәтлек саклау ул чакта барыбер үрнәк түгел иде. Ә Американың сәламәтлек саклау модели, аерым алганда, медицина иминияте – гомумән, алып-сатарлыктан гыйбарәт. Аның бар асылы – чит кешенек бөкресеннән акча эшләү.

Минемчә, безгә тегесе дә, монысы да туры килми. Без болай диярәк тиеш: чын демократиянең кагшамаз казанышы булып югары технологияле медицина өлкәсендә бушлай сәламәтлек саклау тора. Нейрохирургия, йөрәк-кан тамырлары хирургиясе, авыр травмалары дәвалау – болар барысы да авыру хисабыннан булдырга тиеш түгел.

Дәүләткә үзенең авыруларын балалары кебек кайгырту йөкләнгән. Ченки ул – аларныкы, шушы авыру кешеләрнеке. Ә киресенчә түгел. Безнең белән түрәләр идарә итәргә тиеш түгел, киресенчә, без түрәләр һәм аларның эшчәнлегә белән идарә итәргә тиеш. Ничьюгы – социаль яклау һәм сәламәтлек саклау өлкәсендә.

Ә менә, әйतिक, стоматологик давалау иминиятләштерелергә тешаш. Әгәр син балигъ яшәтәкә акыллы кеше икәнсән, туктаусыз шикәр кимереп һәм тешенне чистартмый йөрсән, ул тешларне югалтачагыңны аңларга тиешсән. Аңламыйсың икән – иминият өчен түлә. Мондый аспектлар күп. Тартасыңмы? Ул чакта сәләмәтлегең белән, һичшикһез, проблемалар булчак, һәм иминиятләштерүче яисә эш бирүче синнән даими рәвештә тикшерелүне, һәм рентгенны, һәм башкаларны таләп итәргә тиеш.

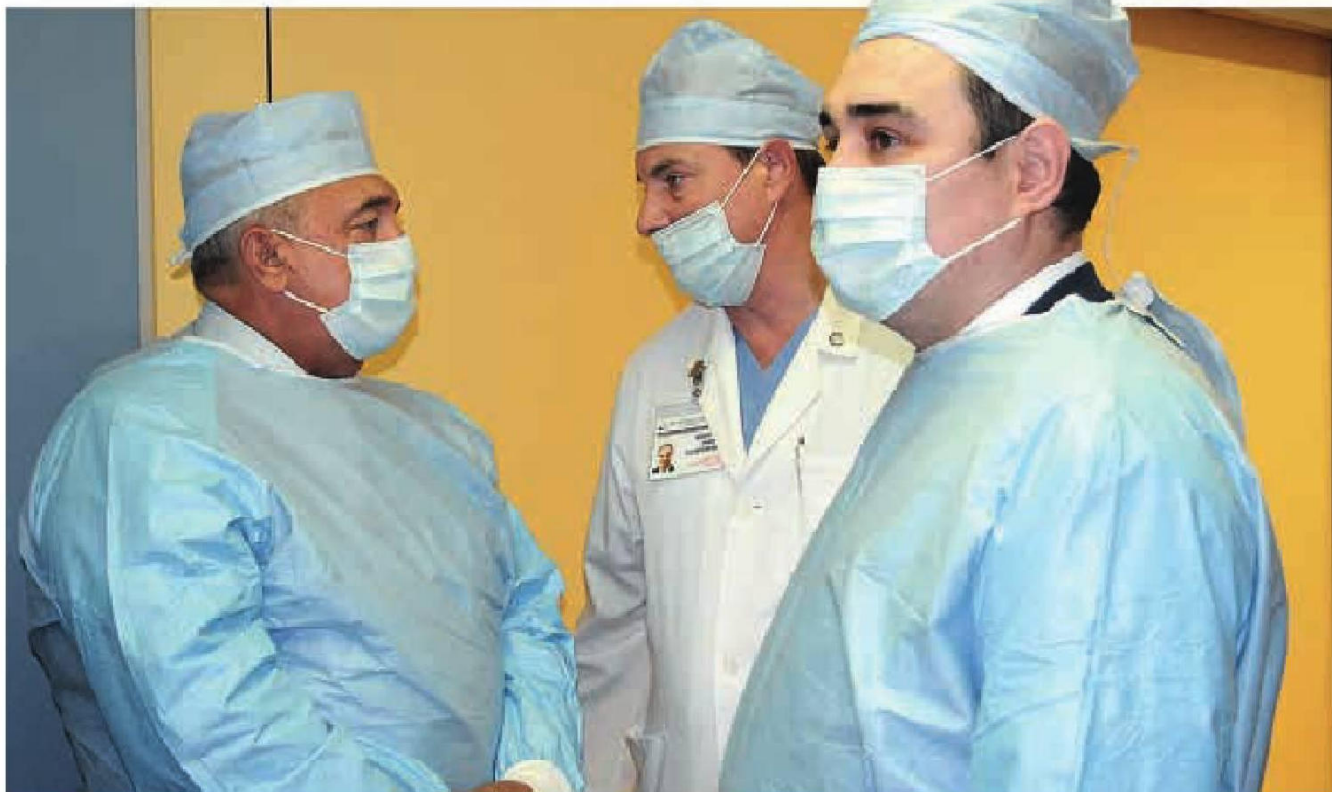
Саламатлекларенэ төкереп караучылар – аеруча ирлэр арасында – бездэ элеккечэ үк житэрлек. Балки, балигь яшьтәге халыкка диспансеризация үткәрүгә мәжбүрилек элементын кертү урынлыдыр?

Чит илләрдәге бик күп компанияләр, кешене эшкә алганда, аннан медицина документларын да таләп итә. Һәм бу документлар жентекләп өйрәнелә. Компания табибын туберкулёзны, ниндидер хроник авыруны яки башкасын сизми үткөрүдән Аллаһы Тәгалә үзе сакласын – аны шунда ук эшеннән куачаклар. Мөгаен, бу сез әйткән мәжбүрилек элементыдыр. Хәзер башкача барып чыга да алмаячак дип уйлыйм.

Ә менә балалар өчен диспансеризация автомат рәвештә үткәрелергә тиеш – һәркайда һәм бушлай.

Автор:
Рестам
Шакиров

АКЧУРИН РЕНАТ СӨЛӘЙМАН УЛЫ

(1946 елның 2 апрелендә Андижанда туган), кардиохирург, РАН, РАМН, Башкортостан ФА академигы, Татарстан ФАнең мактаулы ағзасы. РАМНның Россия кардиология фәнни-житештерү үзәгендә А.Л.Мясников исемендәге Клиник кардиология институтындагы йөрәк-кан тамырлары хирургиясә бүлгәгә житәкчесә. Югары технологияләр медицинасын үстерү буенча дәүләт программасы житәкчесә. Кире кайтару, кан тамырлары һәм кардиохирургиядә уникаль юнәлешләрне үстергән белгеч буларак билгелә. Медицина фәннәре докторы. 300дән артык фәнни басма авторы. 1982 елда травматология хирургиясә өлкәсендә ирешкән казанышлары өчен СССР Дәүләт премиясен ала. 2001 елда йөрәкнең ишемия авыруы һәм онкология авырулары булган кешеләргә комбинациялә операцияләр ясауны тирәнтен тикшерү өчен РФ Дәүләт премиясә лауреаты була.

ТАБИБЛАР ЭШЕ

– Берничә ел элек сез, банкирларга йөрәп, алардан югары технологиялә операцияләр өчен акча сорагызыз турында сөйләгән идегез. Хәзер дә шулай йөрисезме?

– Әйе, йөрүмне хәзер дә давам итәм. Минздрав ике ел элек бушлай операцияләргә квоталар санын арттырса да (30–35 процентка), ел ахырына кадәр алар барыбер житми иде. Ә 2016 елда нәрсә булачагы турында, дөресен генә айткәндә, уйларга да куркам. Бюджет торышын үзегез күрәсез бит.

– Ә югары технологиялә операцияләргә ихтыяж квоталардан күпмегә артып китә? Сөзнең үзәктә, мәсәлән?

– Эш анда түгел. Эш принципта. Россиядә моннан 25 ел элек булдырылган төп дәүләт чыгымнары социаль блок һәм сәламәтлек саклау белән бәйлә булырга тиеш. Ә безнең сәламәтлек саклау өлкәсендә даими рәвештә акча житми, нәкъ менә шул аның үсешен тоткарлый да. Министр Вероника Скворцовага хәзер һәр тиен өчен ничек көрәшәргә туры килгәнән мин бик яхшы күзалыйм. Бер танышымың, Касьянов премьерлык иткән замандагы зур түрәнәң, сөйләгәнә хәтеремдә калган:

Сәламәтлек саклау министры хөкүмәт утырышларының берсендә чыгыш ясаганда: «Кешеләр турында уйларга кирәк», – дип белдергән. Ә тәнәфескә чыккач, Касьянов аны шелтәлгән: «Нинди кешеләр?! Синәң белән мин – кешеләр менә, ә анда кешеләр түгел, анда гавам». Шуннан соң ул кеше шөхәс буларак минем өчен юкка чыкты. Аңдыйсызмы, нәрсә килеп чыга? Без Конституция буенча дәүләт төзибез, үзәбездә хакимият сайлыйбыз, ә анда үзләрен кенәзгә санаучы кешеләр барлыкка килә.

Хәзер әле тагын сәясәт тә өстәлә. Жәмгыятьтә Көнбатышны «каршы санкцияләр» белән бәрәп егу теләгә өрәп кабартыла – янәсә, без сөздән берни дә сатып алмаячакбыз. Нәтижәдә читтән кайтарыла торган ясалма кан әйләнеше аппаратлары белән коточкыч бюрократик волокита килеп чыга. Ә бит безнең илдә алар юк! Алдагы дистә елда булмаячак та. Бер кулланылышлы чыгым материалы да шулай ук юк, һәм әле якын арада булмаячак. Нәрсә, хәзер бу чыгымнарны алып ташларга һәм операция ясаудан туктаргамы? Кайчандыр безгә Тэтчер атлы ханым-эфәнде тәкдир иткәнчә, 50 миллион кешегә кадәр кимүебезне көтәргәме?

Хөкүмәт халыкны «без барысын да үзәбездә үстерәчәкбез» дигән

әкиятләр белән саташтыручы тел бистәләренә телләрен тыю турында кырыс фәрман бирергә тиеш, дип исәплим. Без инде дөнья җәмәгатьчеләгенә интеграцияләнгән. Һәм безнең авырулар Бельгиядә яисә Швейцариядә яшәүче кешеләр кебек үк дәваланырга тиеш.

Ә инде ихтыяҗга килгәндә, без аны математик юл белән исәпли алмыйбыз. Чөнки перифериядә сәламәтлек саклау әлегәчә башкаладагыдан артта кала. Анда белемле табиблар житми. Әйтик, мәсәлән, алар шуны аңлап житкерми: кеше йөрәгендәге ишемия авыруы медикаментоз юл белән дәвалана, ә иртәгә инде аңа һичшиксез коронаграфия кирәк – юкса аны инфарктның кабатлануы көтә. Карагыз, Мәскәүдән 300 чакрым ара китсәң, дөваханәләрдә нинди хәл. Анда бит кардиологны көндөз шәм яндырып эзләсәң дә табып булмый!

Шуңа күрә мединститут тәмамлаучыларны өч-дүрт елга анык бер эш урынына билгеләүне кичекмәстән кире кайтарырга кирәк. Өстәвенә, табибларны әзерләү коточкыч зур бәягә төшә. Без хәзер яшь табибка авылга барсын өчен, миллион сум акча да бирәбез, әмма шулай да берсенең дә анда барасы килми.

Жирле хакимият тә, элеккечә үк, аңларга тиеш: яшь белгечләренә кайтуы территория үсешенә файда гына китерә. Ихтимал, ул яшь белгеч медицина (яисә мәгариф) даһие булмас, дөнъяны да үзгәртеп кормас, әмма бәлки аңа биредә яшәү ошап китәр? Кабул итегез аны, кайгыртыгыз, шартлар тудырыгыз. Башка табиблар белән бәйләнештә торсын өчен, элемент һәм интернет белән тәмин итегез. Тәҗрибә тупласын. Сүз уңаеннан, бу юнәлештә Татарстан һәм Краснодар крае үрнәк була ала. Ә башка байтак төбәкләрдә түрәләр битараф. Һәм моның белән көрәшү бик авыр.

Шунысын да искә алыгыз: соңгы 20 елда без мединститутларга түлүп укучы студентларны кабул итәбез... Бу, гомумән, акылга сыймас хәл. Медицинага акча белән керергә ярамый. Ни өчен без шигырь язар өчен сәләт кирәк, дип уйлыйбыз, ә дөвалаганда, нәрсә, болай да яраймы?

ОПЕРАЦИЯЛӘР ҺӘМ СПЕКУЛЯЦИЯЛӘР

– Борис Ельцинның йөрәгенә операция ясавыгызга быел 20 ел тула. Әйттегез әле, ул пычак астына ятарга курыкмадымы? Дошманнары да аз түгел иде бит.

– «Пычак астына» – бу дәрәс төшенчә түгел. Мондый гыйбарә бары тик ит чабуы телендә генә була ала.

«Скальпель астына» дию дә ярамый. Без «операциягә керә» дибез. Ә инде авыру операциягә керсәң өчен сез, беренче чиратта, аны бу операциянең кирәклегенә инандырырга тиешсез. Икенчедән, әгәр ул нормаль авыру булса, мәсәлән үзе үк өйрәнергә һәм шуны аңларга тиеш: артерияләрендә күптамирлы зарарлану булган очракта, операциядән соң ул әле озак яшәчәк, ә аннан башка – тиздән үләчәк.

Шулай итеп, ул чактагы шактый катлаулы вазгыятьтә Борис Николаевич искуткеч батырлык һәм аек акыллылык күрсәтте. Ул безнең күрсәткечләренә белә иде һәм, мөгаен, киңәшчеләре дә дәрәс юл табарга булышкандыр. Аннары, ул бит моннан 15 ел элек операция кичергән Черномырдинны көн саен күрә торды, уңышлы операция кичергән Громыконы, Лобовны һәм башкаларны да. Безнең ярышсы гына зур багажыбыз бар иде инде. Кичә йөрәккә операция ясый башладыгыз да, ә бүген президентны аякка бастырдыгыз – юк, алай була алмый.

– Ягъни, минем аңлавымча, ул сезнең командага ышанган. Ә бу ышаныч сезнең өчен мөһимме? Әллә сез, профессионал буларак, бернинди очракларга да карамыйча, барлык операцияләрен дә бертөрле ясысызмы?

– Бертөрле ясыим – бу факт. Тик монда чыннан да бер мөһим момент бар. Әгәр авыру сезгә ышанмаса, ә операциядән соң, Алла сакласын, нидер килеп чыкса, сез, әлбәттә, күбрәк кайгырачаксыз.

– Сезнең тәҗрибәдә үзегез дә нәкъ менә нәрсәнең барып чыкмавын төшенмәгән үлем очраклары булдымы?

– 1978 елда мин шундый фантастик очракка тарыдым. СССР МФАнең Бөтенсоюз фәнни-хирургия үзәгендә эшли һәм реплантация белән шөгыльләнә идем. Шактый яшь доктор әле. Һәм менә де-

журлык вакытымда конвейер суырып алган хатынны китерделәр. Аның сөт бизе, калак сөяге белән бергә уң кулы өзәлгән иде. Ул эшләгән заводтан смена башлыгы йөгереп килде, аның ике баласы бар, ике кечкенә малай, ди... Кыскасы, мин аңа операция ясадым. Тектем. Барысы да әйбәт шикелле: кулына алсулык йөгөрдә, бөерләре эшли башлады. Авыраймалы. Менә шулай башкарып чыктык.

Иртәнгә алтыда тәмамладым, ординатор бүлмәсендәге диванга ял итәргә яттым. Ә сәгәт сикездә шәфкать туташы төрткәләп уята: «Югалттык!» – ди. Кыскасы, анестезиолог «тырышкан» (әлбәттә, ул яхшырак булуын теләгән инде) – көпшәне вакытыннан алда тартып алган. Ә авыру әле уянамаган булган, аның теле төшәп киткән һәм сулыш юлын каплаган. Үземне моның өчен әле дә гафу итә алмыйм.

Берничә сәгәттән минем шеф Крылов бу хакта Үзәкнең директоры академик Петровскийга житкергән. Һәм ул: «Акчурин эштән китү турында гариза язсын», – дигән. Менә алар, шаһитлар – менә Петровский, анда әнә Крылов (кабинетындагы фотографияларга күрсәтә). Крылов аннары мине чакырып алды: «Борис Васильевич сезнең китүегезне таләп итә», – диде. Ә мин: «Яхшы, Виктор Соломонович, мин гариза язармын. Тик башка вакытта да үз эшемне нәкъ шулай эшләчәкмен. Мин үземнең хатамны күрмим», – дидем.

– Ә регламент буенча сез анестезиолог өчен җавап бирәсезме?

– Хирург операциягә бәйлә бар нәрсә өчен дә җавап бирә. Шуңа исәптән, анестезиолог өчен дә. Ә ул... яшь егет иде әле.

Бер-ике сәгәттән Крылов директорлар киңәшмәсенә китте, Петровский янына кәргән, минем сүзләренә тапшырган. Һәм үзеннән: «Мин дә шулай диар идем», – дип өстәгән.

Шулай итеп, коткарды мине ул чакта. Борис Васильевич: «Эшләсәң», – дигән.

WWW.PROTATARSTAN.RU

Татарстан

ИЖТИМАГЫЙ-СӘЯСИ БАШ МА

16+

protatarstan.ru

Республика тормышы турында

ИГЕЛЕКЛЕ ЭШЛӘР

Б У С А Н Д А Т Ә К Ъ Д И М И Т Ә Б Е З :

Татарстанның матурлык **НИНДИ**
географиясе

Гаиләләр күп **НИШЛӘРГӘ** кирәк
балалы булсын өчен

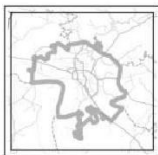
Әбиләр белән **НИ ӨЧЕН** яхшырак аңдый
оныклар бер-берсен

Туган авылыңда кешеләргә **НИЧЕК** кирәкле булырга

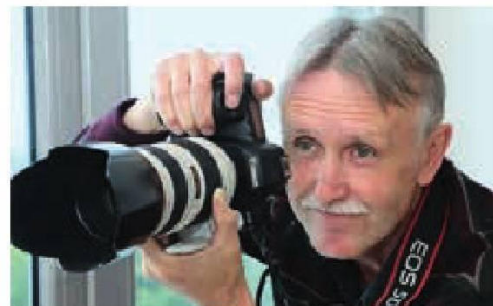
ТАТАРСТАН: МАТУРЛЫК ГЕОГРАФИЯСЕ

Румын фотографы Михаела Норокның дөньяның төрле илләрендә, төрле кыйтгаларында яшәүче хатын-кызларны сурәтләгән фотоларын күрмәгән, алар турында ишетеп-белмәгән кеше юктыр. Бу фотопортретлар, матурлыкның никадәр төрле була алуын раслап, «Матурлык атласы» дигән сериягә тупланды.

«Мин хәзер төгәл әйтә алам: матурлык бар жирдә дә бар һәм ул косметикага да, буй-сын параметрларына да бәйле түгел. Матурлык – үзең була белүдә. Глобальләшү безнең барыбызны да бертөсле булырга һәм бертөрле тәртип-кагыйдәләргә буйсынырга өнди, әмма без нәкъ менә төрле булуыбыз белән матур. Жир йөзөндә никадәр кеше бар, алар күргән матурлык та шулкадәр төрле», – ди фотограф.

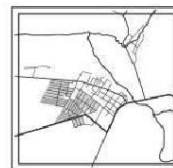

**Диләрә
Ялалтынова,**
Казан (Мисс
Татарстан – 2016)

Фотограф:
Александр Эшкинин

Михаела Норок безнең Татарстанга килеп житмәде әле. Ә менә «Татарстан»ның фотохәбәрчесе Александр ЭШКИНИН инде аның каршысына чыгарга өлгерде. Редакция йөкләмәләрен үтәп йөргәндә, ул, чын ир-егетләрчә, беркайчан да матур ханымнар вә туташлар яныннан тыныч кына узып китә алмый иде. Нәтижәдә, аныңда Татарстанның төрле районнары, шәһәрләре, авылларында яшәүче төрле милләттәге һәм төрле яшәтәге гүзәлләрне туплаган коллекциясе барлыкка килде. Димәк ки, Татарстанның матурлык географиясе. Ямьле яз аенда фотографыбыз тупланмасыннан кайберләрен сезнең игътибарга да төкәдим итәргә булдык.

**Миләүшә
Барыева,**
Мөслим авылы

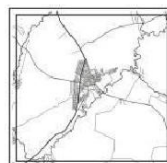
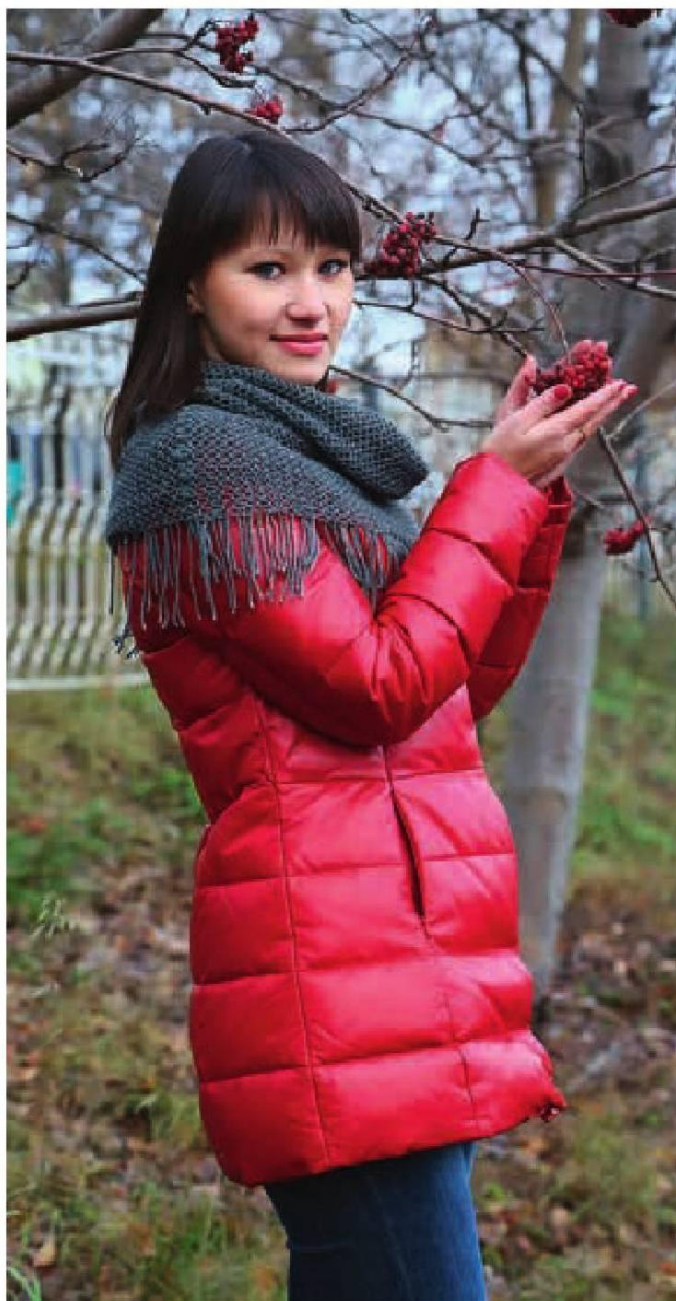

**Әлфия
Бәдретдинова,**
Кукмара бистәсе

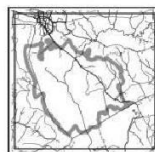
**Альбина
Шуварова,**
Яр Чаллы шәһәре

**Анастасия
Волкова,**
Аксубай бистәсе

**Индира
Шәйбәкова,**
Теләче авылы

**Миләүшә
Зарипова,**
Лаеш районы,
Кече Елга авылы

БЕРЕНЧЕ ОРДЕНГА ЛАЕКЛАР

Мин кунак бүлмәсе диварындагы зур фотосурәткә карап торам. Анда тарихи мизгел сурәтләнган: 2009 ел. РФ Президенты Дмитрий Медведев күп балалы Рәмзия һәм Илдар ГАПСӘЛӘМОВларга «Ата-ана даны» орденын тапшыра.

Автор:
Наталья
Хамматова

Россия күләмендә танылган гаилә Әлмәттә яши. Рәмзия Хәмзә кызы үзләрен, Яна ел алдыннан шалтыратып, Кремльгә чакыруларын, моңа башта һич тә ышана алмауларын бүткендәй хәтерли...

Бу бүләк Россиядәге 280 гаиләгә тапшырылган. Әмма 2009 елның гыйнварында аның иң беренчесе нәкъ менә Гапсәләмовларга бирелгән. Әлеге 001 нче орден хәзер аларның китап киштәсендә шәһәр бәйгеләре һәм күргәзмәләрендә алынган дипломнар, гаилә фотолары һәм спорттагы казанышлар өчен тапшырылган медальләр янәшәсендә балкып тора.

ИКЕНЧЕ ҺӘМ ДҮРТЕНЧЕ

– Эшенче яки сәфәрләренне планлаштырып була, тик балаларны һәм аларның санын түгел, – дип елмая Әлмәт шәһәре Балалар үсеше үзәгенең кече тәрбиячесе Рәмзия Хәмзә кызы. – Ничә балабыз буласын алдан ниятләмәдек, таныштык, өйләнештек, һәм нәкъ башкалар кебек үк яши башладык...

Андыйларны булдыкчылар дип атыйлар. Икесендә әти-әнисе авылныкылар: хужалык, сыерлар, тавыклар, казлар, бакча... Рәмзия – биш баланың икенчесе, Илдар – дүртенчесе. Димәк, күп балалык һәм ныклы гаилә традицияләре алар өчен ят түгел.

БЕРЕНЧЕ ӨЧЕСЕ – ҮЗГӘРТЕП КОРУ ЧОРЫНЫКЫ

Беренче өч бала үзгәртеп коруның кырыс елларында туа. Алар ул чакта тулай торакның 12 квадрат метрлы бүлмәсендә яши.

– Проблемалар турында уйларга вакыт юк иде, – дип сөйли Рәмзия ханым. – Вакытның үткәне сизелми дә кала: сабыйларны йокларга яткырам, үзем кыяр-помидор тозлыйм, варенье кайнатам. Һәрвакыт кемнең дә булса минем балаларымны шапшаклыкта гаепләвеннән куркып яшәдем. Шунлыктан һаман кер юдым, агарттым, үтүкләдем –

хәзер генә ул керләрен автомат машина юа, яшәр өчен бөтен шартлар тудырылган, ул чакта бернәрсәбез дә юк иде. Әмма моңа карап кына без үзәбезне бәхетсезгә санамадык.

БЕЗ КҮП, ҺӘМ БЕЗ – КӨЧЛЕ!

Без сөйләшкән арада кечкенә генә, әмма якты аш бүлмәсендә уңган киләннәре Роза кайнаша. Плитә – аның карамагында. Бу йортта ялкаулар юк – бөтен вазыйфалар үзара бик гадел бүленгән.

– Мин әнибезгә һәрвакыт сокланам, – дип сөйли Роза. – Миңа әле бер бала белән нәрсәдер эшләр өлгерергә кыен, ул исә берүзе жиде бала карап өлгергән. Барыбыз да бергә чакта шундый гажәеп хис туа – без күп, һәм без көчле. Менә үзегез күрерсез әле, бүген

Кече кызлары
Эльвина спорт
белән житди
шөгыйльләнә.

Рәмзия Хәмзә кызы,
Илдар Самат улы
һәм атаклы орден.

ИПИ БЕЛӘН ЧӘЙГӘ ДӘ РИЗАЛАР

Табын янында башкаларга урын бушатып, артык зур булмаган, әмма бик уңайлы фатирны карап йөрим. Биредә барысы да бик гади, минималистларча. Әмма бу йортта сүз белән аңлатып бирә алмастай үзенә бертөрле жылылык яши, шул аны бөтен әйләнә-тирәгә данлыклы итә дә инде.

– Беләсезме, күпме кунак килә безгә! – дип елмая Рәмзия ханым. – Балаларның дуслары, кереп, ипи белән чәй генә эчәргә дә риза, монда күнелле һәм рәхәт, диләр.

Чыннан да, бу фатирда гел ниндидер хәрәкәт, жанлылык сизелә – кайчагында кемнең кем икәне дә аңлашылмый. Әле «Казан хәбәрчесен» күрергә күршеләр керә, әле Ленарның дуслары килеп житә, әле кече кызлары Эльвина янына ахирәтләре жыела. Керәләр, чөнки биредә һәркемне ачык йөз белән каршылылар. Менә мине дә Илдар Самат улы тагын кунакка чакыра, әмма инде ирем һәм кызым белән кайтырга куша: «Кызыгызга безнең кызлар белән күнелсезләнергә туры килмәячәк!» – ди.

ОНЫКЛАР УЕНЫ

Дөрестән дә, күрше бүлмәдә аның өч оныгы шау-гөр килә – өлкәне Каринага дүрт кенә яшь әле. Кызлар йомшак уенчыктар – кәрпе, маэмай,

биредә балалар белән барлыгы 16 кеше жыелачак бит!

«ПАРТИЯЛӘП» СЫЛНАБЫЗ

«Казан журналисты» килү хөрмәтенә бәйрәм табынында – зур бөлеш һәм гөбәдия. Роза 12 кешелек фарфор сервизны чыгара, аны Медведев орден биргәндә бүләк иткән.

Озакламый укудан 17 яшьлек Ленар, аннары эштән олы уллары Артур һәм хатыны Алия белән уртанчы уллары Айдар кайтты. Кызлары һәм ире Роман белән олы кызлары Айгөл, алардан соң гаилә башлыгы үзе – Илдар Самат улы кайтып житте, ул «Жәлилнефть» нефть-газ чыгару идарәсендә электр белән эретеп ябыштыручы булып эшли.

Без барыбыз бергә табынга сыешмыйбыз, шунлыктан чөйне «партияләп» эчәбез. Миңа бу гажәп тоелса да, Гапсәләмовларның моңа исе китми, алар шундый яшәү рәвешенә күнеккән инде.

куяннар белән уйный, әмма биредә плитәсе, савыт-сабасы булган кечкенә генә кухня да, уенчык жыләк-жимеш һәм яшелчәләр дә бар. Хәтта уенчык кер үтүкләү тактасы да тора — бер сүз белән әйткәндә, әйбәт әни һәм хужабикә булып тәрбияләнер өчен кирәкле бөтен нәрсә дә бар.

— Миннән еш кына, мондый гаиләдә олы бала булу кыенмы, дип сорыйлар. — Балаларга карап, елмаеп сүзгә кушыла Айгөл. — Ә мин бернинди авырлыкны да исемә төшерә алмыйм. Без беркайчан да уенчыкларны бүлешми идек — бергә уйныйбыз да өй эшләрен дә бергәләп эшлибез.

«МАЛАЙЛАР БҮЛМӘСЕ»

Күршәдә «малайлар бүлмәсе» икән. Аны балалар шулай дип йөртә —

элегрәк биредә абыйлары яшәгән, хәзер исә кече балалар дәрәс әзерли. Ишекне ачкач, кинәт күз алдымда төнгә Нью-Йорк пәйда була. Шаккат-кыч биек йортларны һәм Бруклин күперен яктырткан «фотоутиларга» чын яктылык диодларының нурлары өстәлә. Калган бөтен нәрсә бик гади: диван, фотосурәтләр һәм китаплар куелган эш өстәле. Һәм үз тарихы булган компьютер.

— Без балаларыбызны беркайчан ачуланмадык та, битәрләмәдек тә, — дип сөйли Рәмзия ханым. — Бу юлы барып чыкмаган икән, киләсәсендә булып. Нәрсәдер ясый алмадың икән, тагын бер тапкыр ясап кара.

Шулай булса да, ата-ананың тел тидермәслек абруе һәрнәрсәдән сизеләп тора. Рәмзия ханым

әйтүенчә, мөһим карарлар кабул иткәнчә, балалар башта узара киңәшләшә, аннары әниләреннән киңәш сорый, аннары гына әтиләреннән хуплау ала. «Без аларны мөстәкыйльлеккә, бер-берсе белән киңәш-табыш итәргә һәм өлкәннәр карарын хөрмәтләргә өйрәттек», — ди Рәмзия Хәмзә кызы.

Компьютерга килгәндә, гаиләдә бик озак булмаган ул. Айдарның дуслары кайсы иске процессор, кайсы монитор, кайсы клавиатура алып килгән. «Агрегат»ны үзләре жыйганнар, ул ярышсы гына эшләп тора.

БЕР-БЕРЕБЕЗНЕ ЯРАТАБЫЗ

Гапсәләмовлар фатирындагы бер бүлмә Илдарның 89 яшьлек әтисенекә. Хатыны вафат булгач,

– Иң мөһиме – ихтирам һәм юл куя белү, – ди Илдар Самат улы. – Хәзер инде оныкларыбыз бар. Алар алма кебек, шундый матурлар, тәмлеләр – яратасым гына килеп тора!

аны үзләрендә яшәргә чакырганнар. Шунлыктан, бүген биредә дүрт буын бергә яши. Гаилә башлыгыннан мондый бердәмлекнең серен төпчәнәм.

– Биредә бернинди сер дә юк, – ди Илдар Самат улы. – Проблемалар һәркемдә дә була. Әмма без бер-беребезне яратабыз. Иң мөһиме – ихтирам һәм юл куя белү. Хәзер инде оныкларыбыз бар. Алар алма кебек, шундый матурлар, тәмлеләр – яратасым гына килеп тора!

АЛТЫН КУЛЛЫ ЭТИ

– Гаиләмне туйдыра алмаудан беркайчан да курыкмадым, – дип сөйли миңа инде машинада барганда Илдар Самат улы. Сүз уңаеннан, «Лада-Калина» – бу зур гаиләдәге бердәнбер транспорт. Әлегә үз автопаркларын

яңарта яки зурайта алмыйлар – йә укыган өчен түләргә ссуда кирәк, йә туй үткәрәсе бар. Шунлыктан, вакыты булганда, өтиләре шөһәргә барысын да машинада үзе йөртә. Чөнки бу тату гаилә яшәгән урын Әлмәтнең иң читендә урнашкан.

– Сер түгел, бер дә өстәмә эшсез тормадым, – дип дәвам итә ул. – Колхозларга булыштым, таныш-белешләренң кайсына жылылык керттем, кайсына гараж капкасы ясадым. Идарә башлыгы Валентин Александрович Тачаев та һәрвакыт хәерхәһлы булды. Нефтьчеләргә айлар буге эш хакы түләнмәгәндә дә күп балалыларга матди ярдәм күрсәтә иде. Хәзер яшәгән дүрт бүлмәле фатирны да аның тырышлыгы белән алдык.

ТОРМЫШ ДӘВАМ ИТӘ

Мин гаиләдәге уртанчы кыз – Алсуны күрмичә киттем. Ул эшләгән лабораториядәге сменалы график аңа безнең чәй мәжлесеңдә катнашырга мөмкинлек бирмәде. Тагын бер уллары Илнарны да күрмәдем, ул төнгә кадәр эретеп ябыштыручы булып эшли («армиягә киткәнчә тәҗрибә тулмый»). Әмма бу балаларның һәркайсының (мәктәптә укучы Эльвинадан башкаларының, билгеле) үз һөнәрен табуын төгәл беләм. Хәтта балигъ булмаган студент Ленар да кичләрен үзенә акча эшли. Өлкәннәренң үз уңышлары бар. Эти-әнисең бәхет формуласын үрнәк итеп алган Айдар гаиләсендә дә, Артур гаиләсендә дә тиздән бәбиләр туа чак. Димәк, тормыш дәвам итә. Һәм – Гапсәләмовлар нәселе дә!

АНЫҢ ӨЧЕН БАР ДА ХОККЕЙ

Узган җәйне бөтен Ухта төшенкелеккә бирелеп үткәрде. Кемдер тараткан имеш-мимеш аркасында: шәһәрнең хоккей командасы йолдызы Америкага киткән дә Милли хоккей лигасы белән килешүгә кул куеп йөри, янәсе. Йолдызыбыз исә бу вакытта бәрәңге төбен өю белән мәшгуль булган икән. Туган ягында, Татарстанда...

Автор:
Дскәр Саби́ров

Фәнүзә Кадыйрова яшьләрнең хоккей буенча дөнья чемпионатынан соң йолдыз булып уялды – анда Россия җыелма командасы бронза медаль яулады. Фәнүзә чирек финалда ук мөҗиза ясаган иде, ул фин кызлары белән уйнаган матчы, инде оттырдык дигәндә, башта исәпне тигезләде, ә финал турында, сирена уйнарга өч секунд кала, көндөшләр капкасына хәлиткеч алканы кертте. Суоми иленең гөрнәдир кызлары безнең нәфис гәүдәле һөҗүмче кызыбыздан мондыйны ук көтмәгән иде, билгеле, алар югалып калды.

ДАН ЗАЛЫ ӨЧЕН – ПИРЧӘТКӘЛӘР

Хәзер Дан залында, ә аның тарихында СССР һәм РФнең нибары алты танылган хоккейчысының гына исеме бар, Россиянең хоккейчы кызы – Фәнүзә Кадыйрованың да пирчәткәләре урын алган.

Аннан соң шедеврга тиң гол булды. Фәнүзә аны чех кызлары белән бронзага уйнаганда кертте – шул мизгелдән бөтен Америка хоккей дөньясын үзе турында сөйләргә мәҗбүр итте. Әлеге гол төшереп алынган видеоны Интернетта һаман да кат-кат карыйлар. Менә Фәнүзә капка артында, менә, фокусчы кебек, житез хәрәкәт белән алканы элөп ала да, аны тәлинкәдә шудыргандай итеп кенә алып барып, капка артынан килеп чыга һәм шаккатып калган голкиперның «якасы» артына томыра. Голкипер гына шаккатып калмый. Хөкемдарлар да озак кинәшә, әмма формаль бер сәбәп табып, мөҗизаи голны исәпкә алмыйлар.

Аның каравы, оештыручылар, озак уйлап тормыйча, Россиянең хоккей йолдызчыгын, символик рәвештә булса да, дөнья чемпионатының җыелма командасына кертеп куялар. Көнбатыш комментаторлары мактау сүзләрен җәлләми:

«кәшәкәле Мессии», «итәкле Овечкин». Һәм аның туган авылының исемең әйтсәң азапланалар – Sar-dek-bash... Торонтода Хоккей даны залы вәкиле соклануын гамәли яссылыкка күчәрә: матчытан соң ул, Россия командасының тренеры Александр Ульянов янына килеп, экспозиция өчен хоккей шедеврлары авторының кәшәкәсен яки пирчәткәләрен сорый. Фәнүзә уңыш китерә торган кәшәкәсен бирергә кыймый, ә менә пирчәткәләрен бирергә ризалаша.

Хәзер Дан залында, ә аның тарихында СССР һәм РФнең нибары алты танылган хоккейчысының гына исеме бар, Россиянең хоккейчы кызы – Фәнүзә Кадыйрованың да пирчәткәләре урын алган.

Иң гажәбе, әлеге тарихның Россия спорты өчен билгесезлектә калу ихтималы да бар иде: хатын-кызлар хоккее бездә әле һаман да күлгәдәгә Көлсылу халендә. Бер очрак коткарды: чех кызлары белән матчытан соң, Россия гимны урынына оештыручылар Глинканың «Патриотик жыры»н куйдылар. Команданың бу гаделсезлектә ачуы килде, әмма америкалылар җилкә генә сикертте: янәсе, гафу итегез, безнең фонотекада Россия гимны юк. Һәм шуңа кызлар гимнын хор белән башкарды, акапеллога. Эпизодны бик күп телеканаллардан күрсәттеләр.

АКШта Фәнүзә үзе өчен ачып ясы: америкалылар Россия гимнын «онытырга» мөмкиннәр, ә менә үзләренә кирәк вакытта рус телендә шактый ук әйбәт сөйләшә алалар икән. Мәсәлән, чемпионат тәмамлангач, аның янына килгән агент.

– Америкада уйнап карыйсың килмиме? – дип сораган ул аннан

чип-чиста рус телендә. – Килешү төзәрбез, хезмәт хақы алырсың, долларларда, премияләр...

– Гафу итегез, минем укыйсым бар, колледжда... – Сөйләшүне шулай дипломатик рәвештә тәмамлап куя бу тәрбияле татар кызы.

Агент, бу җавап белән генә канәгатьләнмичә, Ухтаның «Арктик-Университет» командасы форвардының кайсы фарм-клубта осталыгын арттыруын төпчөнә.

Кайсы фарм-клубта? Әйбәт сорау.

ФАРМ-КЛУБ – ФЕРМА ЯНӘШӘСЕНДӘМЕ УЛ?

Кукмара районының Сәрдекбаш авылында. Казанга койрыгы белән йөз чакрым, район үзегенә кадәр – «нибары» 24. Гап-гади авыл. Әйләнә-тирәли егерме чакрымда, гәһәң шомлыгы, бернинди фарм-клуб та юк, ә менә гадәти фермалар исә – күпме кирәк. Әмма, аның каравы, такта койма белән әйләндереп алынган хоккей тартмасы бар, аны да даими ямап торсаң гына. Коймалары чыдамый – биредә хоккей уйнамаган ир заты юк. Фәнүзәнең өтисе Фәһим Кадыйров та уйный. Кызын балалар бакчасынан ала да – шугалака! Фәнүзә тик тора торгандардан түгел. Алка куганнарын күзәтеп кенә утыра алмый. Биш яшендә – тимераякта, берәздән кулына кәшәкә ала! Әтисе

УЙЛАНЫРГА УРЫН БАР

Бүген хатын-кызлар Россия чемпионатында унике Татарстан хоккеисткасы уйный. Ухтаның «Арктик-Университет», Түбән Новгородның «СКИФ», Уфаның «Агыйдел» командаларында һәм Свердловск өлкәсенең жыелма командаларында. Шуларның өчесе яшьләр арасында дөнья чемпионатының бронза бүләгенә ия булдылар инде. Аларны Татарстанга кайтарсаң, менә дигән команда тупланыр иде!

кызының хоккейга мөкиббән китүенә шатлана гына, беренче сабакларны да бирә, әнисе – Гөлзия – ипләп кенә каршы килеп карый. Зурга китүгә өлгермәгән бәхәскә ноктаны бер очрак куя: малайларның берсе тренировкаларга килми кала, һәм Фәнүзә, сорап-нитеп тормыйча, сиздерми генә хоккейчы костюмын киеп, бозга чыга. Шулай итеп малайлар командасында озын чәчле һөжүм итүче барлыкка килә. Бишенче төгәрмәч? Булмый гына торсын әле!

– Шундый итеп уйный, без аның артыннан куып өлгөрә алмый идек, – дип сөйли аның белән бер командада уйнаган авылдашы Рәмис Нәбиев. Әле матчлар һәм тренеровкалардан соң да Фәнүзә бозда кала. Абыйсы Булат белән финтлар һәм ыргыгуларны чарлыйлар, кайчак төн уртасына кадәр.

– Америкада барысын да гажәпләндергән әлеге трюкны да без Булат белән авылда күп тапкырлар уйнап караган идек, – дип елмая Фәнүзә. – Тик моңа кадәр уен вакытында кабатлап карарга гына туры килмәде...

«Алтын алка» турнирларында да ул малайлар өчен чыгыш ясый. Мөмкин булган бөтен авырлыкларга чыдап: аяк чалуларга, көч куллануга, көшкә белән сукканга. Фәнүзә авыртуларны тешен кысып кичерә. Әмма берсендә

Фәнүзә жиңел генә жиңеп барган көндөшә аны аяктан ега да йодрыклап төя башлый...

– Мин елап жибәрдем, – ди ул. – Хурланып!

Тупас уенчыны командадан чыгарырга телләр, ләкин Фәнүзә кинәт кенә аны үзе яклап чыга – бу фигуралы шуу түгел, ә хоккей...

Байлар Сабасында хоккей буенча кызлар командасы барлыкка килгәч, Фәнүзә ул команда өчен чыгыш ясый башлый. Әгәр дә Сергей Стол-

бун булмаса, барысы да шунда һавәскәрләр дәрәжәсендә төгәлләнер иде, «Ак Барс»ның элекке һөжүмчесе республикада беренче булып хатын-кызларның чын командасын тупларга ниятли. Татарстан буйлап өметле кызларны сайлап алганнан соң, аларга Казанга күчеп килгәргә тәкъдим ясый. Сәрдекбашның жиденче сыйныф укучысына бу карарның ничек бирелүен күзаллау кыен түгел.

– Аның өйдән беркай да читкә чыкканы юк иде, хәтта кунакта да куна

калганы булмады, ә монда – Казан тиклем Казан, – Фәһим, әйтерсен, кызыннан аерылуны өр-янадан кичерә. – Әмма карары ныклы иде, берүз дә басым ясамады!

Хатын-кызлар хоккее – башка, ирләрнекечә түгел. Булачак хоккей осталары гадәти тулай торакта яши. Фәнүзә өй эшләрне хәзерли, ашарга пешерә, юа. Һәм тренировкаларга йөри. Жилплощадкага – Казанның сорылардан-соры читенә. Алай да барып чыкмый. Татарстанда хатын-кызларның һөнәри командасы жылмый.

КАЯ МОНДА ФАРМ-КЛУБ...

Олимпиадага кадәр ике ел кала... Хоккей киёмнәре, тимераяклар, Харламовча 17 саны язылган свитер... Әлегә киёмнәрен форвард Фәнүзә Кадыйрова хәзер көн саен кия. Татарстанда килеп чыкмагач, Ухтага китте ул. Берничә ел элек анда хатын-кызларның «Арктик-Университет» командасын тупладылар. Сергей Столбун аның тренеры булды һәм үзенә иң яхшы укучыларын Коми Республикасына алып китте.

– Харламов – минем кумирым, шуңа да 17нче санны сайладым, – дип, мәсьәләгә ачыклык кертә Фәнүзә. – Бүгенге хоккейчылардан Илья Ковальчук ошый, 71нче. Ә Ухтага килгәндә... Бәләкәй шәһәр, бер генә кинотеатры бар, ял итеп йөрер урын да юк. Ләкин болары мөһим түгел: минем өчен иң мөһиме – хоккей, бөтен вакытмын шуңа багышлыйм диярлек.

Кызларның тормышында өлкәннәрчә тәртип: көндәз – тренировкалар, кичләрен (айга жиде-сигез тапкыр) – ил чемпионаты буенча уеннар. Мәскәүдә, Түбән Новгородта, Уфада, Екатеринбургта, Красноярскида... Телсә кем чыдарлык түгел. Фәнүзә мондый графикта унбиш яшеннән бирле яши инде. Өлкәннәр командасы өчен чыгыш ясый башлаганда, ул энә шул яшьтә иде.

Бәләкәй Ухтада Фәнүзә – чын йолдыз. Тамашачылар махсус аны карарга йөри – Детройтта Дацюкка йөргән кебек. Кадыйрова һәм аның командадагы иптәше Лиана Ганиева (аңлавыгызча, ул да Татарстаннан) яшьләрнең дөнья чемпионатында бронза алгач, аларны биредә милли каһарманнар кебек каршы алганнар. Губернатор котлаган, мэр үзе

чәчәкләр тапшырган, телевидение һәм газеталар өчен интервьюлар алганнар...

Татарстанга кайтып, өйдәгеләргә бәһасе юк медален күрсәтү Фәнүзәгә узган жәйдә – кыска ял вакытында гына насып була. Кечкенә энесе Самат аның кайтышына «гол» сүзен өйрәнеп куя. Фәнүзәнең бүләге – теге көшкәне кулыннан да төшермәгән ул. Ә авыл малайлары, йолдыз бакчадагы эшен бетерүгә, аны, үз итеп, футбол уйнарга чакырганнар. Фәнүзә, әйтергә кирәк, футболны да хоккейдан ким уйнамый, бер ел элек Воркутадагы турнирда иң яхшы уенчы булып танылган ул.

Кадыйрованың Ухтадан безага гына югалып торыуы, исегезгә төшерәбез, аның жанатарлары арасында зур дулкынлану уяткан иде. Тик юкка, якин килчәктә Фәнүзә океан артына китәргә жыйнамы.

– АКШта уйнап алсаң, начар булмас иде. Акча өчен түгел, спорт өчен. Анда хатын-кызлар хоккее дөньяда иң көчлесе, – ди Фәнүзә. – Ләкин әлегә минем планнар башка. Иң зур максат – Россия жыйлма командасында калу, өлкәннәренекендә инде.

Аннан соң – Олимпиадага барып, Олимпиада медален яулау.

Сәрдекбаш дигән татар авылында туып-үскән асылташны Россиянең жыйлма командасында күрүгә алганнар инде, күптән түгел Новгородскига жыйнагачакырганнар. Көнъяк Кореядагы Олимпиадага ике ел бар әле, ул вакытта Кадыйровага 20 яшь булачак, нәкъ өлгергән чагы. Хәер, «итәкле Овечкин»га бүген чит ил агентлары гына түгел, көндәшләр дә кызыга. Гыйнварда, яшьләрнең соңгы дөнья чемпионатында, Канада кызлары Россия жыйлма командасының лидерен уеннан бәреп кыргалар. Кагыда буенча түгел – тупас алым белән... Хатын-кызларның зур хоккеенда әдәп дигән нәрсә һәрвакытта да джентльменнарча түгел.

Әмма травмалар үтә. Уңышсызлыктар чыныктыра. Амбиция һәм үжәтлек анарда ун кешенекенә торырылык. «Безнең бөтен бөек хоккейчыларыбыз да авылдан чыккан, шулай булгач, куркып торма, барысы да яхшы булачак», – дигән ана ике тапкыр дөнья чемпионы Владимир Юрзинов.

...Бозда житез һәм кыю Фәнүзә һәр матч алдыннан үз-үзенә бикләнгән кебек була. Бозга чыкканда кыз энисе өйрәткән догаларны кабатлый. Һәм – шунда ук һөжүмгә күчә! Югары көчләр аның яклы.

Бозга чыкканда кыз энисе өйрәткән догаларны кабатлый. Һәм – шунда ук һөжүмгә күчә! Югары көчләр аның яклы.

Кечкенә энесе Самат Фәнүзәнең бүләге – теге көшкәне кулыннан да төшөрми.

БӘХЕТЛЕЛӘРНЕҢ БӘХЕТ МЕМУАРЛАРЫ

Рәссам Рәмзия Илһамовнаның бер генә тормыш ситуациясен дә: «Минем әбием әйткәнчә...» – дип шәрехләми калганы юк. Йә булмаса: «Минем оныгым әйткәнчә...» – дип.

– Ә ни өчен шулай дип уйлыйсыз? Чөнки бер буын аша булган бәйләнешләр ныграк, – ди Рәмзия Әсхәтовна. – Әбиләр белән оныклар бер-берсен «аталар белән балалар»га караганда яхшырак аңлый. Бу – табигать кануны.

ӘБИЛӘР ҺӘМ ОНЫКЛАР ТУРЫНДА

– Миндә бар да – әбиемнән. Чөнки мин аның белән үстем. Эти-әниләрнең бит еш кына балаларына вакыты житми – көндәлек мәшәкәтләр, эш, дигәндәй. Балалар белән нигездә әби-бабайлар шөгылләнә. Тормыш тәҗрибәсе, зирәклеке әнә шулай күчә. Әбием әйтә иде: «Нинди дә булса сүз әйткәнчә, бик яхшылап уйла, хәтта шаяртканда да!» Шул вакыттан бирле мин кешегә каты бәрелә – дорфа сүз әйтә, мыскыллы алмыйм.

ТУПАСЛАР ҺӘМ ӘДӘПЛӘР ТУРЫНДА

– Ачыктан-ачык оятсызлык һәм тупаслык белән очрашсам, югалып калам. Гомер итә-итә аңладым: төрбиясез, тупас кешеләрне артык якын китермәскә, һәм үзегә дә алардан ераграк йөрергә кирәк икән.

Соңгы үн ел эчендә үземә ошый торган кешеләр белән генә аралашам. Калганнар орбитада озакка калмый. Мин яхшы кешеләрне рәсем сәнгатенә өйрәтәм. Һәм алар миңа: «Беринди ял да, спортзал да сезнең дәресләрегезне алыштыра алмый», – диләр. Үзем өчен дә шулай – яхшы кешеләр белән аралашуны берни дә алыштыра алмый.

ДУСЛАР ҺӘМ ЖИДЕ ЯТЛАР ТУРЫНДА

– Дусларым һәрчак күп булды. Әмма кызым бик каты чирләгәч, кемнең чынлап та дус, кемнең юк икәнлегенә төшенергә туры килде. Давалау өчен акча бирә алмаучылар дус булудан туктады түгел. Кайчак гади генә жылы сүз дә – зур ярдәм. Әмма бер якын дустым миңа болай дип жикерде: «Ә син аларны (сүз игезәк кызларым турында бара) ник таптың соң?! Әйттем ич мин сиңа тапма, дип!»

...Шул сүзләрдән соң, аның белән мөнәсәбәтләрне дәвам итә алмадым. Ул вакытта миңа жиде ят кеше ярдәмгә килде – олы кызымның дус кызының ире. Ул: «Бу балаларны ник таптың?» – дип сорاپ тормады, тотты да Германиядә дәваланыр өчен акча күчәрде. Әйе, ул эшкурар. Гаиләсенә муллык килеп торсын өчен, акчаны ничек санарга һәм күбәйтергә икәннән яхшы белә. Әмма бала авырып дигән хәбәрне ишетүгә, ярдәмгә ашыкты. Чөнки аның өчен – үзенекеләрме, түгелме – «бала» төшенчәсе изге. Мин аның алдында гомергә бурычлы. Андый кешеләрнең тормышта очравы, гомумән булуы – үзе бүләк түгелмени?

ТЫЛСЫМЛЫ КӨЧ ҺӘМ МОГЖИЗАЛЫ ШӘҺЭР ТУРЫНДА

– Миңа гел уңыш елмаеп торды. Казан туфрагына аяк баскан көнемнән, әйтерсез, ниндидер тылсымлы көч үзе йөртә. Теләкләрем – кабул булып, моҗизалар чыңга ашып тора. Мин бу шәһәргә 10 яшемдә гашыйк булдым. Безне – Лениногорскидан килгән бер төркем мәктәп укучысын – Сәнгать музеена Фешин күргәзмәсенә алып килгән иделәр. Нәкъ шул чакта үземә киртлөп куйдым: рәссам булачакмын һәм бу калада яшәячәкмен. Вакыты жиктәч, Сәнгать училищесына укырга кердем. Ул әбиемне тыңламаган бердәнбер очрак булды. Әбием, рәссам һөнәрен һөнәргә санамыйча, товаровед булуымны теләгән иде.

ДОРФАЛЫК ҺӘМ ТОРМЫШ ТӘМЕ ТУРЫНДА

– Әбием тумышы белән 1916 нчы елгы. Ул чакта бик күпләр укый-яза белмәгән, минем әби олы кешеләрне грамотага өйрәткән. Мин хәзер олы кешеләрне рәсем ясарга өйрәтәм. Нигә безнең дәресләр өлкәннәрне

шулай жалеп итә соң? Мин үзем болай уйлыйм: рәсем ясаганда, кеше мәшәкәт-борчуларын онытып тора, кабат балачагына кайткандай була.

Мастер-класслар уза торган бүлмәбездә – кечкенә урындыклар, балалар мольбертлары, уенчыклар... Кайчак кешеләр агрессив кәеф белән килә дә, миңа аларның ничек тынычлануын, хәтта ки эреп китүләрен күзәтергә туры килә. Балалар кебек, буяуга батып бетеп, рәсем ясыялар. Мин аларны тормыштан тәм табарга өйрәтәм.

ХЫЯЛЛАР ҺӘМ МАКСАТЛАР ТУРЫНДА

Хыялым – Швейцариягә бару иде. Анда алып барып чыгарга мөмкин эш тә таптым. Хыялым чыңга ашты. Һәркемнең дә хыялы чыңга ашарга мөмкин – бары бик тырышып хыялланырга гына кирәк. Һәм алдында куйган максатлар да гел иң югары булырга тиеш.

Мәктәптә укыганда чаңгыда начар йөри идем. Әбием гел әйтә килде: «Яхшырак йөрүчеләр белән янәшә бассаң, аларга карап, син дә өйрәнәчәксең. Һәр эштә дә иң яхшылар белән бул – шул чакта гына иң шәп нәтиҗәгә ирешерсең». Шунисы да бар: син ирешергә теләгән максат рухи булырга тиеш. Акчасы үзе килеп керә аның. Әбиемнең тагын бер сүзе хәтердә: «Аллаһ кемгә күпме биреләсен маңгаена язып куйган була». Мин менә бик тә үз йортым булуын теләм. Әмма Илаһ миңа аны әлегә насыеп итми. Һәм ник бирмәгәннән дә беләм – чөнки үт куыгымдагы ташлардан котылырга үземдә көч таба алмыйм. Куркам. Мондый сәламәтлек белән кая миңа ул йортны тәртиптә тоту, ә анда бит эш фатирдагыдан күбрәк булачак! Әгәр сезгә нәрсәдер бирел-

ТАТАРСТАНДА
БӘХЕТЛЕСЕҢ –

«ТАТАРСТАН»НЫ
УКЫ!

ми икән, димәк сез әле аңарга әзер түгелсез.

Аллаһның мине яратуын беләм. Булышуын да. Шулай бервакыт «Хәзинә» галереясына күргәзмәгә эләктем. Һәм үз укучыларымның аерымы күргәзмәсен оештырырга теләк туды. Аллаһ юлыма кирәкле кешеләрне үзе чыгарып куйды – һич тә уйламаганда, «Казан Ратуша»сының ул чактагы директоры Анна Нифантьевна Романова белән очраштым. Аңа укучыларым турында сөйләдем, аларның эшләрен күрсәттем. Һәм ярты айдан «Хәзинә»дә безнең күргәзмә ачылды. Кабатлап әйтәм, максат югары булырга тиеш: барырга икән – шунда ук Швейцариягә, күргәзмә уздырырга икән – бары тик Кремльдә.

ТЫШКЫ МАТУРЛЫК ҺӘМ ЭЧКЕ МАТУРЛЫК ТУРЫНДА

– Швейцариядә миңа хәтта кыен булып китте. Кеше бик яхшы яши анда! Нәрсәгә омтылырга икән белми башлайсың. Күңелсез. Анда мин тормышта иң мөһиме – үзең һәм омтылышларың икән аңладым. Тирә-ягыңда нинди генә матурлык, нинди генә имин шартлар булмасын, эчкә гармониягә ирешмичә, барыбер яшәүдән амь тапмаячаксың. Матурлыкны кеше үзе тудырырга тиеш. Эшләгән эшендә канәгатьлек китерсә генә рәхәт була. Акча белән кайтмый икән, ул сине илһам белән, яхшы кешеләр белән бае-тырга мөмкин. Мин үземә үзем уйлап тапкан шөгильдән бик канәгать. Кешеләрне иҗат итәргә өйрәтәм. Дөресрәгә, иҗат итәр өчен яратылган булуларын кабат исләренә төшерәм.

Минем мастер-классларга төрле кешеләр килә. Кайберләре каты авырый, кайберләре, якын кешеләрен югалтканнан соң, төшенкелек халәтендә. Безгә килгәч, хәлләре җиңеләй, күңелләре күтәрелә. Менә шулай кеше язмышы белән бербөтен булып өвереләсәң, ул синең тормышыңда кала, авыр вакытта иңен куярдай дуслыңа да өверелә хәтте. Кешеләр арасындагы кешеләрчә мөнәсәбәтләрнең әле гамәлдән чыкканы юк!

ТОРМЫШ ДӘРЕСЛӘРЕ...

– Яшәргә көчез калмаса, синең юлыңда һичшиксез алга таба нишләргә икән әйтеп жиберүче кеше пәйда булчак. Аны шунда ук танымаса да мөмкинсең. Әмма соңыннан аңлайсың – бу ул.

Бервакыт кызларым үзара сүзгә килештеләр, акча юк, азык-төлек юк... Зарланалар, елашалар, бер нәрсәдән дә разый түтеләр. Шулай бичаралар, бәхетсезләр булып, кибеткә азык-төлек алырга чыгып киткә – «Мазда»да... Һәм күрәбез: шул ук кибет янына картлар йортынан «Газель» килеп

туктады. Машинадан терсәкләренә таянып инвалид-егет килеп чыкты. Таягы да бар, гөдәсен сөйри-сөйри кибеткә керде дә азык-төлек сайлый башлады. Көлә, шаярта, ә кыяфәтен күрсәтсәң – әйтерсең, Гайсә үзе! – балкып торган яп-якты күзләр, озын чәчләр, сакал. Аңардан нур бөркелеп тора – үзеннән дә гарибрәк кешеләргә файдасы тия алганга сөенүдән. Мин бу очрашуны күз яшьләрсез искә төшерә алмыйм һаман да.

– Имансызлар! – дидем мин шул чакта кызларыма. – Карагыз бу егеткә, бүтән шыңшырсыз булмагыз! Зарланганыгызны да ишетим! Без бит тормышның нинди матур булуын онытканга шушылай кыланабыз. Ә аны күрегез, исән булуына шатланып бетә алмый кеше!

Без егеткә сатып алган азык-төлеген «Газель»гә төяргә булыштык. Һәм бу безгә гомерлек сабак булды.

...ҺӘМ УКУЧЫЛАР ТУРЫНДА

Бервакыт Кисловодскида гажәеп ханым белән таныштык. Вероника Константиновна исемле иде ул, һөнәре буенча – табиб. 84 яшәтә иде ул чакта. 28 яшендә аңарда 4 нче дәрәжәдәге яман шеш авыруын табалар. Нурланьш белән дөвалудан баш тартып, Кисловодскига яшәргә күченә Вероника Константиновна. Көн дә 25әр километр йөгерә, салкын сулы елгада коена башлый, өенә чак үз аягында кайтып егыла торган була. Ел дәвамында үзен шулай «жәфалый», ә чираттагы тикшеренү вакытында табиблар тел шартлата: шеш юкка чыккан.

Ул хәзердә актив тормыш алып бара. Безне дә иртәнге алтыда уята иде, кызларым белән, аңа ияреп, йөгерегә чыгабыз, йөзәбез, саф һава сулыбыз. Башта ухылдый-ухылдый гына иярә идек, тора-бара үзәбез үк ияләшәп киттек. «Иң мөһиме, – дип кабатлый иде Вероника ханым, – кислород, таулар һәм яратып ашаган ризык. Моннан сау-саламәт булып кайтып китәчкөз!» Шулай будды да.

ҮЗ НАСЫЙБЫҢ ҺӘМ ХЫЯНӘТЛӘР ТУРЫНДА

– Очрашырга тиешле кешеләр һичшиксез очраша. Шул ук Вероника Константиновна сүзләрен китерәм: «Ир-атларның хыянәте өчен хәсрәтләнәргә кирәкми. Табиб буларак әйтәм: алар гаепле түгел, чөнки табигатьләре шундый, мөмкин кадәр күбрәк нәсел калдырыр өчен яратылганнар. Акыл белән уйлап житкергәнче, женсиз дәрәжәләргә алданрак уяна да, борын-борыннан килгән бурычын башкарып та өлгәләр. Ярата икән – синең белән булчак. Китәргә ниятләсә – артыннан ишекне яп та: «Аллаһу

әкбәр!» – диген. Китсен үз юлы белән. Димәк, ул синеке түгел».

Бер генә нәрсә өсти алам: әгәр үзең Ходай биргән иреңнән канәгатьсез була башлагансың, аңарга чыдар чамаң калмаган икән, аны сиңа кем сайлаганын исенә төшер. Әйе, үзең. Шулай булгач, кемгә зарлана аласың?

«Чиләгенә күрә капкачы табыла», – ди иде минем әби. Чәйнеккә кәстрүл капкачы төтемәйчәк. Һәркемнең – үз насыйбы. Хатын-кыз ире алдында дулкынлану кичереп, аның сүзенә колак салып яшәргә тиеш. Шул чакта гына гаиләдә гармония була ала».

ОНЫГЫМНЫҢ ХИКМӘТЛӘРЕ

– Оныгым Камилла белән минем арадагы бәйләнеш бик көчле – нәкъ әбиәм белән үзәмнекедәй. Кайчак аның акылына хайран калам. Ул мине дә илһамландыра. Шундый итеп әйтеп куя, кечкенә генә бала башына ул уйлар каян килә икән, дип шаккатасың.

Мәктәптән «ике»ле алып кайтты.

– Ник куйдылар «ике»лене? – дип сорыйм.

– Әйдә, бу турыда сөйләшмек, – ди оныгым. – Бу бит – вакытлы нәрсә. Әллә ни әһәмияткә ия түгел. Нигә сиңа кәефеңне төшерергә?

Лена әби белән Камилла озақ күрешми торганнар иде. Күрешкәч, ул Камилладан үзенә «сез» дип түгел, ә «син» дип дәшүен сорады.

– Мин сезне житәрлек дәрәжәдә белеп бетерим әле, – диде Камилла. – Менә белә башлагач, «син»гә күчәрмен.

Ә инде Лена әбине житәрлек дәрәжәдә белә башлагач, болай диде:

– Мин сиңа әби дип эндәшә алмыйм, моның өчен син артык күркәм. Мин сиңа Лена дип дәшәрмен, ярыймы?

Берзаман Камилла яраткан китабының авторы белән очрашты.

– Әйдә, ул сиңа китабың язып бүлөк итсен, – дим. – Ә нәрсә язуын телисең – алдан ук үзең уйлап куй.

– Мин бернәрсә дә уйлап куярга җыенмыйм, – диде Камилла. – Язучы ул китабында нәрсә язарга теләгән, барысын да язган инде.

ГОМЕР БУЕ ЖЫРЛАДЫМ...

Гөлсем апа АДАЕВА – Биектау районы Дөбъяз авылының йөзек кашы. Бер белмәгән нәрсәсә юк. Яшьләр дә аның белән киңәш-табыш итә, өлкәннәр дә, түләү квитанцияләрендә аңламаган нәрсәләренә ачыклык керү өчен, Гөлсем апа янына ашыга. Авылдагы бер мәдәни чара да язмабыз героеның хәер-фатихасыннан башка узмый.

ГАРМУН ЯНЫНА УТЫРТЫП ЖЫРЛАТТЫЛАР

«Мин гомер буге жырладым», – ди 81 яшьлек Гөлсем апа Адаева. Безгә ул «Жидегән чышмә»не сузып жибәрде. Яраткан жырлары исемлегендә тагын «Рамай», «Сарман», «Әниемә хат», «Олы юлның тузаны», «Шахта» бар.

– Балачактан, кая чакырсаңлар, шунда жырларга бара идем, шуның өчен клуб мөдирләре мине түләүле тамашаларга пыпырт кына бушлай кертеп, кырыйга утырта иде. Әтием муллалыкка укыган, әмма сынау тапшырырга бармыйча, указ алмаган. Аны бер бай кеше Дөбъязда балалыкка алган. Сугыш башланган чакта әтием 64 яшендә иде, фронтка бармады. Дүртенче класста укыганда, мине клубта «Карурман»ны жырларга чыгардылар. Кибетче Касыйм абый, жырлаганымны ишетеп, әтигә кайтып әйткән: «Габдрахман абый, кызыңның жырлавы бөтен клубка яңгырый. Тавышың шулхәтле әйбәт икән». Әти ачуланды үземне. Шун-

нан мине жырларга, әтигә әйтмичә, шыпырт кына чакыра башладылар. Зур апабызның биш баласы бар иде. Бишесенен дә туена мине алып китеп, гармун янына утыртып жырлаттылар. Шуннан соң гына әти ачуланмый башлады, – дип истәлекләре белән уртаклаша Гөлсем апа.

«СЕҢЛЕМ, АВЫЛДА КАЛМА!»

Ул безгә түгәрәк уеннар, «Чума үрдәк, чума каз»ларны уйнаганнарын да сөйләде. Жиденче класста укыганда, Казанда уза торган конкурска барып, хор белән дә, үзе генә дә жырлаган.

– Безнең арада 1930 елгы Илгиз Гобәйдуллин да бар иде. Бер жырны башкарганда, «кыйгак» дигәнне бик каты кычкырып жибәрде. Жюрида утырган композитор Жәүдәт Фәйзи аңа: «Син алай кычкырма әле», – дип кисәтү дә ясады. Шуның аркасында жырны кат-кат сузарга туры килде. Ә миңа Жәүдәт абый:

«Сеңлем, авылда калма, тавышың бик көчле, музыкага өйрәнергә, укырга кил», – диде. Минем өчен жыр гомерлек шөгыль булып калды, озак еллар РОНОда, районның башкарма комитетында, сонрак банкта эшләдем, – дип сөйләде Гөлсем апа. Акча эшен белә дип, аны 1996 елда мәчет кассасы өчен җаваплы итеп билгеләгәннәр.

Автор:
Линар Закиров

ТУЙГАНЧЫ ИПИ АШАП КАЙТА ИДЕК

Сугыш башланган көнне барлык нечкәлекләре белән хәтерли Гөлсем апа.

– Кайсы ат жигеп, кайсы җаяу военкоматка «Идел» дигән жырны жырлап барды. Сугыш елларында маллайлар утынны кисә, яра, без шуларны өрдәнәләп өеп куябыз. Әниләр, иртүк торып, бәрәңге боламыгы пешерә. Аны калайдан эшләнган солдат кружкасына тутыра иделәр. Берәз үсә төшкәч, борчак йолкырга йөри башладык. Укытучылар безне башак җыярга да алып чыга иде. Хәсни әби шуңардан колхозга ипи пешерә. Колхоз безгә шул ипине кисеп, тулар-тулмас бер аш кашыгы бал бирә торган иде. Борчак йолкырга чыгарга атлыгып тордык, чөнки ул көнне туйганчы ипи ашап кайта идек, – дип, хатирәләре белән бүлеште әңгәмәдәшебез.

Гөлсем апа бүген дә клубка юлын суытмый. Бәйгеләргә жюри әгъзасы итеп тә, спектакль куяр алдыннан, кемгә нинди роль бирергә икән, дип, киңәш-табыш итәргә дә чакырлар. Кыскасы, Дөбъязда олыны – олы, кечене кече итә беләләр.

Арабызда Илгиз Гобәйдуллин да бар иде. Бер жырны башкарганда, ул «кыйгак» дигәнне бик каты кычкырып жибәрде. Шуның аркасында жырны кат-кат сузарга туры килде. Ә миңа Жәүдәт абый Фәйзи: «Сеңлем, авылда калма, тавышың бик көчле, музыкага өйрәнергә, укырга кил», – диде.

ХОДАЙ БИРГӘН БҮЛӘК

«Кызым, ник башыңа кимәдең, салкын тидерәсең бит, – дип, Сара апа төпчек кызы Тәнзиләнең битләреннән сыпырып каршы алды. – Урамда суык түгелме, туңмадыңмы? Ничә яшьтә булсалар да, алар миңа әле дә бала...» Ир белән хатын бер-берсен хөрмәт итеп яшәгәндә генә гаилә бәхетле, балалар тәрбияле булып үсә, дигән карашта тора Арча районының Хәсәншәех авылында гомер итүче Сара апа Әхмәтова.

– Ходаема мең рәхмәт, бәхетле язмыш бүләк итте. Зур авырлыктар күрдем, дип тә әйтә алмыйм, әти-әни тигезлегендә үстем, пар канатлы булып яшәдем, менә дигән балалар тәрбияләдек. Дәрәс, сугыш еллары миһнәте баштан узды инде, әмма ил белән күрәсе булгач, түздәк, сабыр иттек, – ди ул.

БАЛАЛАРЫН МИНДӘ УКЫТЫРГА ТӨЛӘДЕЛӘР

– Безнең әти белән әни бик акыллы кешеләр иде. Әти үткен, зыялы, алдына куйган максатларын тормышка ашырып яшәде, безне дә шуңа өйрәтте. Барыбызны да укытты. Сугышқа кадәр бер абыем – Арча педучилищесын, икенчесе Казанда сәүдә техникумын тәмамлады, ни кызганыч, икесе дә яу кырында ятып калды. Бер апам Ташкентта юридик институтта белем алды. Сугыш барган еллар булса да, мин Балтачта урта мәктәпне тәмамладым, аннан үзбөезнең авылга укытучы итеп билгеләделәр, – ди Сара апа.

1942 елда балаларга белем бирә башлаган кыз 40 елга яакын мәгаллимлек итә. Мәктәптә иң яхшы укытучыларның берсе була ул. «Укучыларымның әти-әниләре мине бик ярата иде, – дип искә ала укыткан елларын. – Серләренә кадәр сөйләделәр. Укучыларны тигез күреп укыттым. Авыл халкы балаларын миндә укытырга тели иде, бу зур горурлык...»

– Мәктәпнең көчле укытучыларының берсе булган Тәбрис абый, Сара апаның классы яныннан болай гына үтеп булмый, туктап, тыңлап торасы килә, дия торган булган, – боларын безгә кызы Тәнзилә апа сөйли. – Әни бик яраттылар, яхшы укытучы дигән даны тирә-юньгә таралган иде.

– Балаларга ягымлы да, шул ук вакытта таләпчән дә булдым, – ди Сара апа үзе. – Дүрт балама – Финсур, Тәслимә, Марат, Тәнзиләгә башлангыч белемне үзем бирдем. Мансур гына

башка укытучыда укыды. Үз балаңны укытасың икән, аның кимчелекле якларын күбрәк күрәсең. Ә баланың кимчелекле ягы булмый калмый, аны төзәттерергә, үз юлын табарга булышырга кирәк...

БЕР КҮРҮДӘН АҢЛЫЙ...

Сара апа ике сүзнең берсендә Аллаһы Тәгаләгә рәхмәт укый. Жәмәгәте Готыф белән кушылуын да Ходай биргән зур бүләк дип саный. Ә танышулары һич уйламаганда була. Сугыш утларын кичеп кайткан Готыф, яшьлек дусларының язмышын белергә теләп, Ислам агаларга килә. Шуннан кәргәләп йөри башлый. Баштарак кыз эшендә икәнлеген аңламый, бары егет сүз ката башлагач кына, аның үзенә күзә төшкәнлеген сизеп ала. Берничә айдан өйләнешеп тә куялар. Утборчасы кебек тиктормас кызының тормыш алып барганда тиң яр булачагын бер күрүдән аңлый Готыф. Һәм ялгышмый: район комсомол комитетының активисты булган Сара гаиләсендә дә зур терәк була.

«ЧҮ, ЯРАМЫЙ!»

– Бер-беребезне аңлап яшәдек, – ди Сара апа. – Бер эштән дә курыкмадык, күмәкләп эшләдек. Өй салганда кайнатам, Готыф белән урман кисәргә кадәр бардым. Готыф та, мин дә укытучы булгач, өйгә вакытында кайтып керә алмаган чаклар күп булды. Андый чакта кайнамам белән кайнатам өйдәге эшне карады. Балалар үскәндә безгә зур терәк булдылар.

Кайнанасы белән кайнатасын бик итагатыле кешеләр буларак искә ала ул.

– Безнең балалар начар сүз ишетеп үсмәде, бабаларының бөтен орышуы «Чү, ярамый!» булды, – ди Сара апа. – Дәрәсән әйткәндә, гаиләдә балаңа тәрбия дәрәсә биреп утырмыйсың, әмма нәрсә эшләргә ярамаганын аңлата белергә кирәк. Ул яктан жәмәгәтем Готыф та бик таләпчән булды. Өлкәннәр сүзә безнең гаиләдә язылмаган закон иде. Килән булып төшкәч, кайнамамның әйткән сүзләре бүгенгедәй хәтеремдә: «Кайнаған

Автор:
Лилия
Нурмөхәммәтова

белән кайнатаңның хакы үз эти-эниенекке кебек булырга тиеш», – диде ул. 30 ел бергә гомер иттек. Соңгы юлга үзем карап озаттым. Ике буынның аңлашып яшәвен балаларыбыз да күрәп үстә.

КИЛЕННӘРЕМ – КЫЗЛАРЫМ

«Кайнанам үземне ничек якын итсә, мин дә киләннәремне шулай яраттым», – ди Сара апа. Хәтта олы кызлары Тәслимә: «Әни, киләннәреңне безгә караганда да якынрак күрәсез бугай», – ди торган булган. «Сез безгә кадерле булган кебек, алар да эти-эниләренең газиз балалары, барыгызны да бертигез яратам», – дигән Сара апа җавап итеп. «Үзләр дә килгән көннән эти-эни дип дәштеләр, Аллага шөкер», – дип тә өсти.

– Эти бөтен киләннәренә «кызым» дип эндәшә иде, – ди Тәнзилә апа. – «Кызым» дип аларга бездән дә ешрак эндәшмәдеме икән әле. Әни күбесенчә исемнәре белән эндәште. Ул төчеләнеп сөйләшә торган кеше түгел, яратуын эш-гамәлләре белән белдерә.

– Киләннәрем әйбәт, кызларым кебек. Апаздагы киләнәм белән 7 ел бергә яшәдек. Бер тапкыр да сүзгә килмәдек. Готыф үлгәннән соң, киләннәргә мин дә «кызым» дип эндәшә башладым... 12 ел була инде. Аннан башка бер көн дә тора алмам кебек тоела иде, яшисең икән.

ҮЗ ӨЕҢ ҖИТМИ

Готыф ага белән 58 ел матур гомер кичергән алар. Болай искә ала Сара апа: «Готыф, мин алдан үләрگә тиеш, синнән башка тора алмыйм, сәламәтлегем дә юк», – дия идем. Ул исә: «Юк, Сара, синнән калсам,

бәхетсез булам, ир-ат хатыныннан башка яши алмый ул. Мине син озатсаң, бәхетле булачакмын», – дип җавап бирә иде. Хәләлен жир кынына индергәч, балалары Сара апаны үзләренә алып китәргә теләгән, әмма ул берсенә дә бармаган.

– Нишләп ялгыз булайым мин, ялгыз түгел. Көн саен Карадуган авылында яшәүче кызым Тәнзилә килеп тора. Апазда яшәүче улым хәлемне белеп чыга. Казандагылар көн дә шалтырата. Агна саен әле берсе, әле икенчесе кайта. Күршеләрем, авылдашларым хәлемне белә. Нигеземнән беркая да китмим, – ди Сара апа.

Аннары өстәп куя: «Монда рәхәт миңа. Кайнанам да шундый иде. Ашка барса да, үз өенә җитми инде, дип кайтып җитәр иде...»

ДОГАЛЫ ЙОРТ

– Туган йортның ишеген ачып керү белән күңелне рәхәтлек биләп ала, – ди Тәнзилә апа.

Аның бу сүзләренә әйтүе юкка түгел. Догалы йортта гына бәрәкәт, тынычлык хөкем сөрә. Сара апа инде менә ничә еллар – намазда. «Дингә төрлө агымнар керә башлады, хак динебез белән яшәргә кирәк», – ди ул. Готыф ага авылдашларына дин сабагы биргән, күпләрне намазга өйрәткән. Авылда мәчет салдырган. Балаларына да, оныкларына да ислам кануннарын өйрәтәп үстергәннәр.

– Безнең Готыф бик кешелекле иде, – ди Сара апа. – Дин юлына басканчы да, бик күпләрнең гөзерен үтәп, яхшылыктар эшләде. Киңәш-табышка дип аңа киләләр иде. Түрәләргә гөзере төшкән кеше башта Готыф белән киңәшләште. Беркемнең сүзен аяк астына салып таптамады. Халыкка бик теләп ярдәм итте. Яхшылык эшләсәң, яхшылык үзең кайта, начарлык кылсаң, анысы да әйләнеп кайта. Күпләр моны аңлап бетерми. Готыфның кешеләргә гел яхшылык эшләвенә бүләк итеп Ходай безгә шундый балалар биргәндер, дип уйлайм.

«ӘНИНҖ РӨХСӘТЕН АЛМЫЙЧА ЯРАМЫ...»

Әхмәтовлар горуранлыклы балалар үстергән. Бишесе дә тормышта үз урынын тапкан. Мәктәпне генә түгел, югары уку йортларын да бик яхшы билгеләренә генә төмамлаганнар.

– Инде үзләр өлкән яшәтә булсалар да, әле дә киңәшемне бирәм. Алай итмәгез, болай эшләмәгез, дип кисәтәп торам, – ди Сара апа. – Кайбер сүзләрем алар фикере белән килешеп тә бетмидер. Мин сезнең

әниегез, каршы әйтмәгез, әмма ялгышсам, әйтегез, дим. Каршы әйтмиләр. Хәзер дә нәселгә кагылышлы эшләр булса, башта минем белән киңәшәләр.

Сара апа хакында язарга уйлагач, улы, ТР Премьер-министр урынбасары – Авыл хужалыгы һәм азык-төлек министры Марат Әхмәтовка бу хакта әйттек.

– Әниң рөхсәтен алмыйча, бер сүз дә әйтә алмыйм, үзе белән сөйләшермен. Әни белән көн саен телефоннан хәл-әхвалларне белешеп торабыз. Аның янына кунакка кайту шулкадәр күңелле. Вакыт булуга, барыбыз да төп йортка ашыгабыз, – диде ул.

Узган ел Сара апаның биш баласы – Финсур, Тәслимә, Мансур, Марат, Тәнзилә, кияү-киленнәре һәм оныклары өй тутырып әниләренең, әбиләренең 90 яшьлек юбилеен билгеләп үткәннәр. «Минем бит 20ләп оныгым гына бар», – дип елмая Сара апа.

«МИҢА БАБАЙ ӨЙРӘТКӘН ИДЕ»

Әби-бабай тәрбиясе алып үскән бала төплерәк була, диләр безнең халыкта. «Оныктар әби-бабай тәрбиясен күрсен өчен, лаеклы ялга чыгуга, аларны карарга булыштык», – ди Сара апа. – Тормыш шулай буыннар чылбыры белән барырга тиеш. Мин – кызларны, Готыф оланнарны эшкә өйрәттә.

Бу хакта сүз чыккач, бер вакыйганы искә төшерде Сара апа. Ындыр себеркесе өчен Балтач гимназиясенә бер арба каен ботагы кайтаралар. Технология укытучысы аларны 8нче класс укучылары белән бергә бәйләргә була. Кайсыгыз бу эшне белә, дип сорый. Укучылар бер-берсенә карашып торган арада район хакимияте башлыгы Марат Әхмәтовның улы Ленар: «Миңа бабай өйрәткән иде», – дип, чыбыкларны тиз генә сындыра һәм бәйләп тә куя.

P.S. Бар гомерен яшә буынны тәрбияләүгә багышлаган Сара апа гаиләдә бер-береңне хөрмәтләп, кадерләп яшәргә кирәк, дигән фикердә тора. Ир белән хатын аңлашып яшәмәсә, тормыш булмый, ди ул. Аллаһның барлыгын, берлеген белеп яшәргә куша. «Аллаһы Тәгалә бар нәрсәне күрәп тора. Аның кушканнарын үтәп, тыйганнарыннан тыелып яшәргә кирәк. Ул безнең начар гамәлләребезне дә, яхшы эшләребезне дә белә. Яман эш кылсаң, балаларыңа, оныкларыңа түләргә туры килергә мөмкин. Шуннан сакланыйрга кирәк, балалар», – ди ул.

МӘҢГЕЛЕК КЫЙММӘТЛӘР

БУ САНДА
ТӘКЪДИМ ИТӘБЕЗ:

НИ ӨЧЕН Марат Бәшәров
«герой-любовник»
амплуасын үз итә

Опера йолдызлары иртән **НӘРСӘ** белән туклана

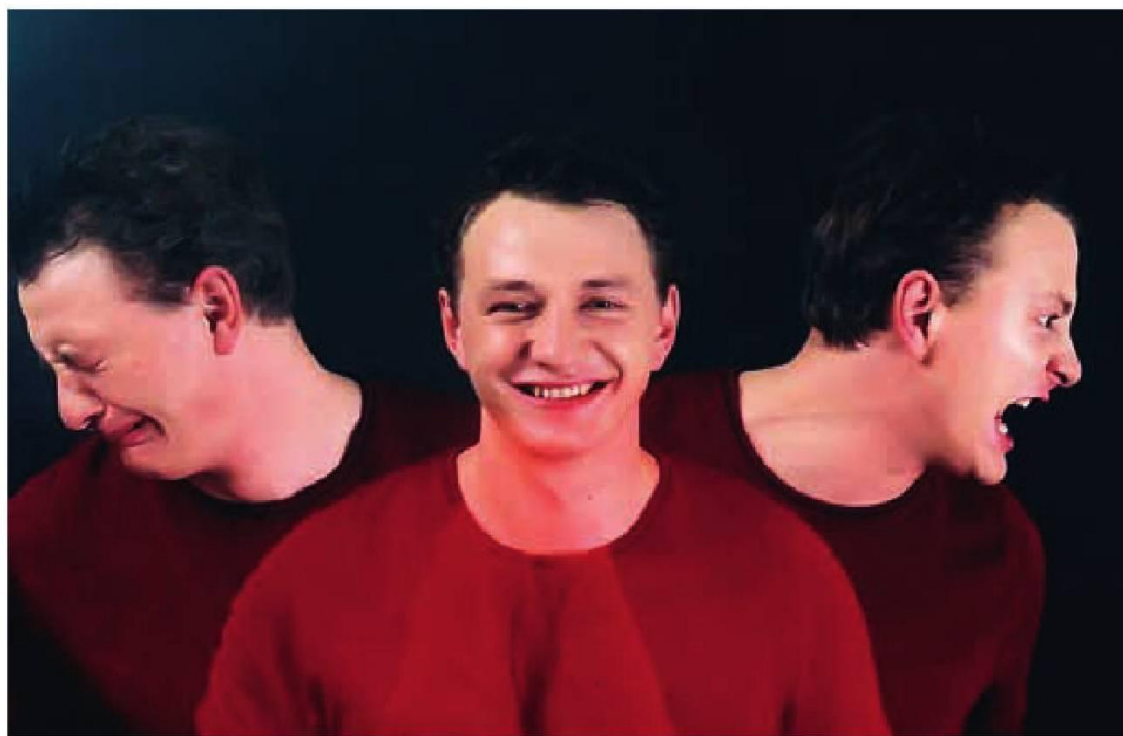
Без белмәгән Болгарда **НИЛӘР** булган

Зифа Кадыйрова **КАЯН** ала
сюжетларын

Түбән Кама шәһәрән **КЕМНЕҢ** бабасы төзегән

ХӨРМӘТЛЕ ХАНЫМНАР ВӘ ТУТАШЛАР...

TVдан аның катнашындагы сериалларны күрсәтәләрме, «Битва экстрасенсов», «Танцы со звездами» кебек проектларын тапшыралармы – барысын да карап барырга тырышабыз. Чөнки ул – «үзебезнең Бәшәров». ТРның атказанган артисты, РФнең Дәүләт премиясе лауреаты һәм күпләрнең яраткан актёры Марат БӘШӘРОВ – мәхәббәт, гаилә, балачагы, тормышындагы кадерле хатын-кызлар һәм милли традицияләребез турында.

Телем татарча ачылды. Балачакта гаиләдә татар телендә сөйләшә идек. Шуңа миннән: «Татар телен беләсезме?» – дип сорасалар, ихлас җавап бирәм: «Беләм». Ә менә мәктәпкә укырга керер вакыт җиткәч, бер кызык хәл булды. Җәен мине бер мәктәпкә яздырдылар да, укытучы апа математика белән рус телен ничек белүемне тикшереп карарга булды. Рус телендә сорый миннән: «Марат, скажи, пожалуйста, сколько на столе яблочек?», – ди. Мин: «Ике», – дип җавап бирдем. Шуңа бик анием, терсәгә белән төртөп: «Русча сөйлә!» – диде. Аннан инде мин рус телендә сөйләшә башладым.

Әни мине бик кырыс тәрбияләде. Тиктормас идем, шуңа еш кына әр дә, битәр дә, хәтта каеш та эләккәләде. Көндәлектәгә «ике»ле, «бер»ле куелган битләргә ертып ташларга да күп сорамай идем. Әни шунда ук сизеп ала, билгеле. Мин аңа биргән тәрбиясе өчен бик рәхмәтле.

Башта борчылды, аннан горурланды. Һәр әни кебек, улым акыллы, белемле, бәхетле булсын, дип теләгәндер. Шуңа актёр булырга карар кылуымны белгәч, башта борчылды. Актёр һөнәре – нәрсә инде ул, бездә бит шулай уйлыйлар. Аннары мин аны «Современник» театрындагы «Кентервильское привидение» спектакленә чакырдым, ул минем премьерам иде. Әни килде, карады, шуннан бирле минем бу һөнәрийәсе булуым белән горурлана.

Актёрлык карьерасы хақына МГУ-ны ташлаганга үкенмәдем. Бу төптән уйланылган карар иде. Бер бик шөп итальян актёры интервьюсын да шулай ди: «Менә сез минем белән әңгәмә корып утырасыз. Кайда килсәм дә, мине зур хөрмәт белән каршылыйлар. Иртән эшәмә машина килеп ала, кичен кайтарып куя. Кинода төшәм, уеным өчен зур гонорарлар түлиләр, мине бар дөньяда беләләр, яраталар. Һәм менә шуннан соң уйлап карагыз инде – ошыймы миңа сайлаган һөнәрем, юкмы...» Мин бу актёр белән тулысынча килешәм.

Карьерамны «Сибирский цирюльник»тагы граф Полиевский роле хәл итте. Иң яраткан рольләремнең берсе дә ул. Никита Михалковның бу картинасы минем өчен кино сәнгатенә юлны ачты.

Кабахәтләргә без гадәти тормышта болай да гел очратабыз. Шуңа аларны уйнау кызык түгел. Ә менә «герой-любовники»лар – сирәгрәк. Аларны уйнаудан әле ялыкканым юк.

Бер күрдә гашыйк булуга ышанам. Белмим, магия дияргәме моны, химия дияргәме, әмма ниндидер сере һичшиксез бар. Минем белән берничә мәртәбә булды андый хәл – әйтерсез, башыңа таяк белән китереп сугалар да аңгырайталар. Теләсәң нишлә аннары! Мәхәббәтсез була алмый дөнья, мин хәзер дә шул халәттә – яратам һәм мине яратуларын беләм. Тәкъдирме? «Рок», бәлки? Музыка турында әйтүем...

Мәхәббәтнең яше һәм саны юк, ул бездән соң да яшәячәк. Кемдәдер ул бер көн яшәргә мөмкин, кемдәдер – йөз ел. Кешенең үзеннән тора. Күпме көч бар синдә аны яшәтерлек – бер көнлекме, өч еллыкмы, йөзмә...

Гаилә ул – бер йодрык. Без – бармаклар, һәр бармак үз эшен эшли, әмма бергә эшли. Бөтенесе бергә эшләмәсә, берни дә барып чыкмаячак. Ашаганда да бергә ашыйлар. Кем дә булса селтәнсә, бер йомарламга жыелып, һөжүм итәргә дә эзерләр. Менә шушы бердәмлек – гаиләне тотучы төп көч.

Янәшәдәге хатын-кыз бәхетле булгандагына үзенең чын ир-ат итеп тоясың. Аның тамагы тук, өсте бөтен, үзе сау-саламәт, матур булганда. Ул бәхетле елмайганда. Синең сөеклең үткән чакта башка ирләр каерылып карап калганда, дус кызлары аннан көнләшкәндә. Янәшәдәге хатын-кыз шундый икән, димәк, мин дә үзем белән горурлана алам.

Булганның кадерен белү – менә шул сыйфат җитми бүген хатын-кызларга да, ирләргә дә. Без бик җиңел генә баш тартабыз, онытабыз. Бу – иң җиңел юл. Мин сезне башкага өндәр идем. Әйдәгез, кадерен белергә өйрәник: үз традицияләребезнең, әти-әниләребезнең, балаларыбызның, эшебезнең, янәшәдәге кешеләребезнең, аларның һөнәрен, унышларын. Әйдәгез, бер-беребезгә карата игътибарлырак булырга өйрәник, хөрмәтле ханымнар вә туташлар. Шул чагында янәшәдәгеләргә җегетләр дә – менә дигән булыр!

Мин күпхатынлык тарафдары түгел. Хатын ул бер генә булырга тиеш. Коръан дүрт хатын алырга рөхсәт итсә дә, безнең илдә вазгыять башка икән онытмаска кирәк. Бәлки кайчан да булса, бездәгә ир-атлар чын-чынлап бай яши башлап, дүрт хатынын да тиешенчә тәэмин итә алып, менә ул чакта әле уйлап карарга мөмкин. Әлегә сайлаган бердәнбер белән

ахыргача бергә гомер кичерергә генә җитә көчәбез.

Иң зур авторитет – кызым. Аның фикеренә, бәясенә һәрчак колак салам. Киңәшләрәм. Ул – минем төп тәнкыйтьчәм дә, тамашачым да. Ул ничек әйтсә, шулай эшлим.

Кызымның әниемә охшаганын теләр идем. Бар яклап та. Ул инде анарга берәзгына охшаган да.

Өйдә туган телдә сөйләшәргә тырышабыз.

Әнием оныгы белән гел татарча сөйләште, гарәп телен дә өйрәтте аңа. Мин үзем гарәп телендә укый белмим, гарәп мотивларынгына беләм. Ураза тотарбыз. Өстәлдә беркайчан да дуңгыз ите булмады. Әлегә намазга һәм Хаж сәфәренә эзер түгелмен. Әмма барысы да алда әле, иншалла. Кызымның да иманын онытмавын, өлкәннәргә карата ихтирамлы булуын теләм.

Төркиядә үземне патшадый хис иттем. Чөнки татар теле төрек теленә бик якын, азым-күпме аңлашыла. Анда ял итәргә баргач, телне белүң һәм мәселман булуң бик зур өстәлекләр бирә. Татар телен миңа ярдәм иткән чаклары булды...

Россиядә актёр буларак алган дәрәжәле исемнәрем юк. Татарстан Президенты Рөстәм Миңнехановка Татарстанның атказанган артисты исемен бирү өчен бик рәхмәтлемен, чөнки Россиядә 100 ләп, ә бәлки, 150 ләп тә картинада, күпсанлы спектакльләрдә уйнап та, «атказанган» исемен алганым юк иде әле. Дөрөс, Россия Президенты Владимир Путин «Граница. Таёжный роман» сериалындагы роле өчен миңа Россия Федерациясенең Дәүләт премиясен бирде. Ул – зур бүләк. Әмма нәкъ менә Татарстанның мине шулай билгеләп үтүе халкымның олылавы буларак кабул ителде, мин бит үзем дә – татар.

Бер йодрык булып яшәргә тырышабыз. Жырчы Наилә Фатыйхова, мәсәлән, бергәләп татар телендә жыр яздырырга тәкъдим итте дә, мин ризалаштым. Клип та яздырдык. Мин аңа бик рәхмәтле. Чулпан Хамматова белән аралашып торабыз. Безгә бергә булырга, бердәм булырга кирәк!

Редакция кухнисында:
Альбина Шаһиморова һәм
«Татарстан» журналының
баш мөхәррире Татьяна Вафина.

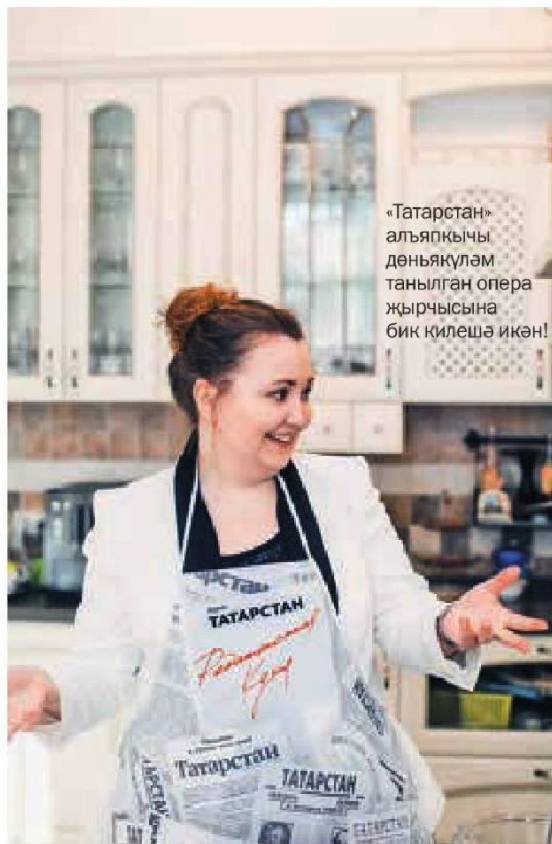

РУБРИКАНЫҢ СПОНСОРЫ –
«ПРОСТО МОЛОКО» КОМПАНИЯСЕ

МӘҢГЕЛЕК КЫЙММӘТЛӘР

АШ - СУ

Бездә кунакта — АЛЬБИНА ШАҢИМОРАТОВА

«Татарстан»
альяпкычы
доньякуләм
танылган опера
жырчысына
бик килешә икән!

Иртәнге аш – иң мөһиме, ди акыл ияләре. «Татарстан» да бу фикер белән килешми булдыра алмый. Өстәвенә, бүген опера алиһәсе Альбина ШАҢИМОРАТОВА үзе (!) тәнебезгә көч һәм энергия бирәчәк – суперфайдалы иртәнге ризык әзерләргә өйрәтәчәк.

Альбина Шанморатова «Татарстан» редакциясе кухнясында чын үзбәк пылавы пешерәсе килүен яшәрмәде – ул аның яратып әзерли торган ризыгы. Тик жырчының Казандагы тыгыз эш графикында иртәнге якта гына вакыт бар, ә иртәнге ашка, килешәсездер, пылау пешерү дөрес булмастыр.

«Жиңел дә, файдалы да иртәнге аш әзерлибез, – ди Альбина. – Монысын миңа ирәм өйрәттә. Ә ул табиб, ни әйткәнән яхшы белә».

«Татарстан»ның бик килешле махсус альяпкычын бөйләп алгач, донья опера йолдызы жиләк-жимешле эремчек әзерләргә кереште.

Безгә кирәк булачак:

ХӨРМӘ
(ФИНИК) –
30 Г

ЙӨЗЕМ
ЖИМЕШЕ –
50 Г

ДАРЧИН
ЯИСӘ
ВАНИЛЬ

КӨНБАГЫШ
ТӨШЕ –
50 Г

БАНАН –
1 ДАНӘ

«ПРОСТО МОЛОКО»
КОМПАНИЯСЕНЕҢ
ТАРАЛЫП ТОРГАН
ЭРЕМЧЕГЕ – 300 Г

ГРЕЙПФРУТ –
1 ДАНӘ

АЛМА –
1 ДАНӘ

РЕКЛАМА

ИҢ ЭЛЕК МИН – ИР ХАТЫНЫ ҺӘМ ӘНИ, АННАРЫ ГЫНА – ОПЕРА ИОЛДЫЗЫ!

Альбина алма белән бананны вак кисәкләргә тураган арада без аның кич белән өенә очачагы турында ишетәбез. Ә өе – Мәскәүдә. Анда аны ире һәм яшь ярымлык кызы Алина көтә, аның иң кызыклы вакыты, әнисе аның уңышларыннан һич тә читтә калырга теләми.

– Бәлки, бу кемгәдер ошамас та, – ди жырчы, – тик мин беренче чиратта – ир хатыны һәм әни, аннары гына – опера йолдызы. Мондый эш һәм график шартларында гаиләм анында берничә көн генә булу да – минем өчен зур бәхет. Мин кайткач, бөтен телефоннарны сүндерәбез дә гаилә тормышы рәхәттен генә кичерәбез.

– Өйдәгеләрне ниләр белән сыйларга яратасыз?

– Ирем мин әзерләгән пылауны һәм мантыйларны ярата. Менә хәзер дә әле Казаннан зур чуен казан алып кайтам, очраклы рәвештә сатып алырга туры килде. Кайту белән куланып карарга кирәк!

Альбина туралган жимешләрне эремчкә куша да, йөземне... грейпфрут согына чылатырга сала.

– Болар иң файдалы ингредиентлар. Йөзем яңа сыгылган сокны берәз сәңдерергә тиеш, шуңа аны әлегә бер читкә алып куябыз.

БАРЫСЫ ДА ҮЗ, БАРЫСЫ ДА ЯКЫН

Үзенең тарихи ватаны һәм аның халкы турында Альбина жылы сүзләр генә әйтә.

– Мин күп илләрдә булдым, күп халыклар белән төрле телләрдә аралаштым (Альбина инглиз, немец, итальян һәм, әлбәттә, туган телен – татар телен камил белә), тик татар халкынан да кунакчылар халык, Казаннан да якынарак жир юк. Өйдә мин кызымны татарча сөйләшкәргә өйрәтәм, ул татар музыкасын тыңлый, үз традицияләребезне сакларга тырышабыз. Барысы да якин, барысы да үз булганда шундый рәхәт.

Альбина кызын искә төшергәндә елмая, һәм табада берәз кыздырып алынган кәнбагыш төшләрне эремчкә кушып жибәрә, болгата. Эремчек матурланганнан – матурлана, аппе-

– Иң элек мин – ир хатыны
һәм әни, аннары гына –
опера йолдызы!

ТАТАРСТАНДА
ЖЫРЛЫЙСЫҢ –

«ТАТАРСТАН»НЫ
УКЫ!

титны уята башлый. Тик анда хөрмә юк бит әле! Хөрмәне төшләрненнән арындырабыз, кайберләре, эремчкә кушылганчы ук, авызга кереп китә. Редакциядәгеләр хөрмә йотканда да, сораулар биргәндә дә түземсез:

– Альбина, сез ничектер бервакыт, әгәр опера белән хушлашсагыз, татар эстрада музыкасын башкаруда яхшы стиль булдырырга теләвегез турында әйткән идегез.

– Әйе. Миңа татар музыкасы бик тә ошый. Мин аны тыңлап үстем.

– Хәзерге жырчылардан кемнәрне аерып атар идегез?

– Миңа Гүзәл Уразова бик ошый. Тавышы белән дә, репертуары белән дә дәрәс эшли ул. Тыңларга рәхәт.

КОЛОРАТУР СОПРАНО ӨЧЕН ТАТАР КУХНЯСЫ

– Сезнең колоратур сопрано нәрсә белән тукланарга тиеш? Гадәттә фильмнарда опера жырчыларының чыгыш ясар алдынан чи йомырка эчкән күрсәтәләр...

– Брр! – Альбина чыраен сыта. Һәм безне тавыш өчен беринди аерым диетасы юклыгына ышандыра. Гастрольләр еш булу сәбәпле, ресторанның тукланарга туры килә икән, ә ул өй кухнясын – щи, борщны ярата, Казанда әти-әниләрнең исә аны

Алтын-сары
грейпфрут
«касәсә»ндә –
жыләк-жимешле
эрәмчек.

Фото: Ната Смирнова

Һәрвакыт традицион татар ток-мачы, өчпочмаклар һәм дөньяның бер генә ресторанында да табып булмый торган башка тәм-томнар көтә.

Әлбәттә, шулай! «Татарстан» да үз өчпочмакларыбыз белән горурлана!

БАР СТУДЕНТЛАРДАН СТУДЕНТРАК!

Альбина өчен Казан – студент еллары истәлекләрен саклаган шәһәр. Башта ул музыка училищесында, аннан соң консерваториядә укый. Барлык буын һәм халыкларның студентларына яхшы мәгълүм Гадел Кутуй урамы, 2 Б адресы буенча урнашкан тулай торакта яши. Кремль буйлап йөрергә ярата, ә консерваториядәге вокал һәм хор дәресләреннән соң, өенә гел тавышсыз кайтып керә торган була.

– Кайсыныдыр берсен сайларга кирәк иде. Һәм мин операны сайладым.

СӨТ КҮТӘРЕП ӘЙТЕЛГӘН ТОСТ

Нәкъ менә Альбинага опера косяшы астындагы үз урыны өчен шулай озак көрәшкә туры килгәннән күз алдына китерү дә кыен. Әмма күптән түгел Казанда чыгыш ясаганда килеп чыккан кайбер форс-мажор вакыйгалар жырчының чыгышына аерым бер нур өстәде, монда Суворовның атаклы: «Өйрәнгәндә авыр булса, сугышта жеңел булыр!» – дигән гыйбарәсен китерми мөмкин түгел. Шаһиморатова тамашачыларны татар халык жыры «Сакмар суын» искиткеч башкаруы белән генә түгел, төрле импровизацияләре белән дә әсир итте. «Застольная»ны башкару һәм шампан шәрабе белән булган трюкны без дә кабатларга булдык. Шампан шәрабе булмаганлыктан, бокалларга сөт салдык – вакыйгаларның иртән булуын һәм эрәмчекле-жыләк-жимешле ризык эзерләнүен искә алсаң, бик тәмле, файдалы һәм матур килеп чыкты. Сөт салынган бокал күтәреп тост әйтергә ярамый дигән кеше юк бит әле! Эинде «Татарстан» редакциясә кухнясында «Застольная»ның ничек яңгыравы! – моны, әлбәттә, үзенә ишетергә кирәк. Һәм сез аны безнең protatarstan.ru сайтында ишетә алачаксыз да.

ТАТАРСТАН ХАКЫНА

МИН ТҮБӘНДӘГЕЛӘРГӘ ӘЗЕР:

- ✓ — Универсиада ачылышында жырлар өчен, чыгышларым арасында берничә сәгатькә Президентның шәхси самолетында Люксембургтан Казанга очып кайтырга.
- ✓ — Татарстан башкаласында ел саен бер генә булса да концерт бирергә.
- ✓ — «Ак Барс» спорт командасы календаренда төшөргә.

- ✓ — Казан студентлары дәрәжәсен дөнья биеклегенә күтөрү өчен, үземнең вокал мәктәбемне ачарга.

— Казанлылар өчен минем планкам югa-ры, — ди Альбина. — Мин аларны Европа стандартлары буенча әзерлим. Әлгә миндә 2–3 кеше генә шөгыйльләнә. Әгәр кешенең сәләте бар икән, рәхәтләнеп ана ярдәм итәчәкмен, тыңлаулар оештырачакмын.

ТӨШКЕ АШКА СОҢАРМАСКА!

Альбина эремчеккә грейпфрут согында чылатылган иң тәмле һәм файдалы ингредиентны өсти. Болгаткач, бер чеметем дарчин куша һәм катнашманы, без аны тыңлаган арада, эчлегеннән арындырып куйган грейпфрут «касәләре»нә бушата.

Хәзер табын корабыз: кофе һәм алтын сары «касәләрдә» жиләк-жимешле эремчек. Сыйланабыз да эшкә керешәбез: безгә – жиң сызганып язарга, Альбинага Казан студентларын опера жырларга өйрәтергә кирәк, бүген аның консерваториядә дәресе бар.

Киләсе очрашуыбыз аның кабат тарихи ватанына кайткан чагында булачак.

— Төшке аш вакытын туры китеп, — дип ачыклык кертә Альбина. — «Татарстан»ны пылау белән сыйларга кирәк бит инде.

ВСЕ ВИДЫ РУКОДЕЛИЯ, КУЛИНАРНЫЕ МАСТЕР-КЛАССЫ ФОТОСТУДИЯ

г. Казань, ул. Муштары, д. 2а
тел.: (843) 264-51-15, 236-40-64
www.studiobesedka.ru

vk.com/besedka_kzn
instagram.com/besedkakzn
www.facebook.com/studiobesedka

ОРИГИНАЛЬ БҮЛӘК ЭЗЛИСЕЗМЕ?

РОМАН ЕГОРОВ,
«Ромино»
һәм Scavolini
Италия
җиһазлары,
кухнялары
һәм интерьерлары
салоннары хужасы

Ә сезнең кайчан да булса чәчәк-гаджетлар турында ишеткәнегез булдымы? Тартманы ачасыз, батареялар куясыз, бер литр су саласыз да бер атна дәвамында картридждан теп-тере үсемлек – чәчәк атып утыручы канәфер, рәйхан, черри томатлары, жиләк үсеп чыкканын күзәтәсез, һәм алар сезне ел-ел ярым буге сөендереп тора. Аннары сез картриджны гына алыштырасыз һәм яңа үсемлек үстәрәсез.

Сезгә аны ашлыйсы, чүбән уттыйсы, тәрбиялисез дә юк – бары-

сын да электроника, махсус сенсорлар һәм программа куелышы эшли. Сөз матурлыкка сокланасыз гына, нинди үсемлекне сайлавыгызга карап, әле аны ашарга да була.

Казанда Click and Grow TM* «акыллы чүлмәк»ләрен Чистай урамы 61-б йортындагы «Ромино» салонында күрергә, тотып карарга һәм бүлгәккә сатып алырга мөмкин.

* Click and Grow TM – бас һәм үстер

Реклама

Салоны итальянской мебели, кухонь и интерьеров "Ромино" и Scavolini
г. Казань, ул. Чистопольская, 61-б
+7 [843] 203 93 07

РОМИНО
ИНТЕРЬЕРЫ ИТАЛИИ
salon@romino.ru, www.romino.ru

Салон итальянской мебели, кухонь и интерьеров Scavolini
г. Симферополь, проспект Кирова, 7-а
+7 [3652] 60 08 79

Halley

Bruno Zampa

Villari

Scavolini

Medea

Cattelan Italia

ИТАЛЬЯНСКАЯ МЕБЕЛЬ ОТ 200 ФАБРИК

БРЕНДОВЫЕ КУХНИ SCAVOLINI

КОЛЛЕКЦИОННАЯ ПОСУДА VILLARI

ДИЗАЙНЕРСКИЙ СВЕТ

МОДНЫЙ ДЕКОР

ОРИГИНАЛЬНАЯ САНТЕХНИКА

ООО "Ромино" - официальный дилер итальянских фабрик на территории Республики Татарстан, Республики Крым и города Севастополя

cattelan
italia

Hand Country
MAGGI MASSIMO

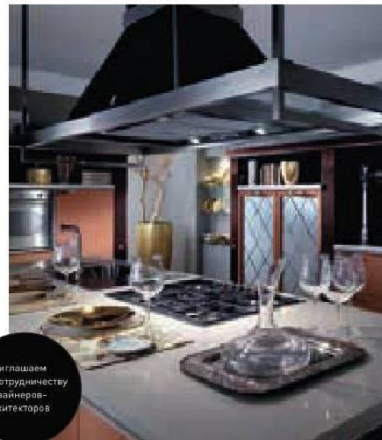
VILLARI
design & home

SCAVOLINI

BRUNO ZAMPA

Medea

HALLEY

Приглашаем к сотрудничеству дизайнеров-архитекторов

БЕЗ БЕЛМӘГӘН **БОЛГАР**

Болгар шәһәрлеге территориясендә һәм аның тирә-юнендә ел саен археологик разведкалар үткәрелә. Шәһәр эчендә аэрофото һәм космостан төшерелгән фотоматериалларны магнит разведкасы, геофизика ысуллары белән тикшереп, моңа кадәр билгеле булмаган монументаль архитектура һәйкәлләрен, җир астында калган башка археологик объектларны эзләү эшләре уңышлы рәвештә алып барыла. Казу эшләре вакытында табылган материалларны өйрәнүдә безнең белән кулга-кул тотынышып археозоологлар, палеоантропологлар, геоморфологлар, реставраторлар һәм башка төрле фән вәкилләре эшли.

Болгарның крепость ныгымталары белән уратып алынган мәйданы 380 гектар чамасы. Археологлар шәһәрлекне 1864 елда казый башлыйлар, әмма ел саен алып барыла торган казу эшләре 1938 елдан гына башланып китә. 2010 елга кадәр шул 380 гектар мәйданның 3 гектары, 2010–2015 елларда тагын 3 гектары казып тикшерелә. 150 ел эчендә – 6 гектар жир. Бу бүгенге көндә археологлар тарафыннан шәһри Болгар территориясенең бары тик 1,7 проценты гына өйрәнелгән дигән сүз.

Автор:
Ренат Вәлиев

Татарстаннан, Россиянең башка төбөкләреннән, хәтта чит илләрдән Болгарга килгән туристлар татар халкының урта гасырлар чорына караган тарихы турында әллә никадәр яңа мәгълүмат алып китәләр. Алар өчен иң кызыклы объектлар – безнең казылмалар, диар идем мин. Һәркемнең яңа ачыш язалу процессын үз күзгә белән күрәсе килә. Сорауларына җавап биреп бетерү мөмкин түгел. Иң еш бирелә торган сораулар:

– Әллә кайчаннан бирле казыйсыз диләр, казып бетерәсезме соң әле? Кызыклы әйберләр чыгамы? Алтын-көмеш ише әйберләр, акчалар табыламы? Хан сарае кайсы тирәдәрәк булган икән?

Укучыларга төкәдим ителә торган әлеге мәкаләдә, башлыча узган елгы казу нәтиҗәләренә таянып, нәкъ менә шул сорауларга җавап бирергә тырышырбыз. Шуны да әйтәргә: 2015 елгы казу эшләрендә аерым казылмаларның житәкчеләре сый-фатында ТР ФАнең А.Х. Халиков исемдәге Археология институты, Болгар дәүләт тарих-архитектура музей-тыюлыгы, РФ ФАнең Археология һәм География институтлары, КФУ, Түбән Новгород дәүләт университеты, Крым археология институты һ.б. фәнни учреждениеләрнең гыйльми хезмәткәрләре катнашты.

БОРЫНГИ БАЗАР ЭЗЛӘРЕ...

Нәтиҗәләргә караганда, иң кызыклы казу эшләре Болгарның үзәк районында урнашкан борынгы базар мәйданында үткәрелгән. Заманында, бигрәк тә XIV гасыр урталарында,

Борынгы базар территориясендә казу эшләре.

биредә тормыш гөрләп торган. Сатуга чыгарыла торган товарларның бер өлешен һөнәрчеләр шунда ук ясаганнар. Биредә пияла савыт-саба, муенса төймәләре, беләзекләр ясыи торган остаханалар, бакырчы һәм тимерче алачыклары берөзлексез эшләп торган. Узган елгы сезонда гына да 500гә якын бакыр һәм көмеш акча табылган. Чит илләрдән китерелгән товарлар күп: Иранда (Рей, Кашан), Византиядә, Испаниядә (Барселона), Урта Азия шәһәрләрендә эшләнгән кыйммәтле фарфор савыт-саба, амфора ватыклары адым саен диарлек очрап тора.

«СЕРЛЕ» ЧОКЫР

Ө хәзер тагын бер майданда – шәһәрнең төньяк-көнчыгыш өлешендә, Иерусалим чокыры тирәсендә, «Көнчыгыш пулат» дигән шартлы исем алган жәмәгәт мунчасынан 15 метр гына ераклыкта урнашкан жирлектә барган казу эшләренең нәтижәләре белән танышып. Биредә монголларга кадәр һәм Алтын Урда чорларына караган төрле типтагы 753 археологик объект казып алынды һәм тикшерелде. Алар арасында фәнни яктан иң кызыклысы – монгол яуларына кадәр казылган озын чокыр. Аның тирәнлеге 2,3 м, киңлеге 2 метрдан 4 метрга кадәр. Әлеге чокыр янәшәдәге Иерусалим чокырына параллель рәвештә сузыла, казылмага эләккән озынлыгы 55 м чамасы.

Нәрсә бу – шәһәр ныгытмалары белән бәйләсакчан чокырымы? Беренче булып башка шул сорау килә. Әмма аңа уңай җавап бирү кыен. Белүбезчә, болгарлар, крепость ныгытмалары төзегәндә, гадәттә табигый саклану чараларыннан, ягъни урынның рельефыннан бик оста файдаланганнар. Бу очракта борынгы шәһәрнең төньяк-көнчыгыш чокырын саклану максатларында һичшиксез файдаланырга тиешләр иде. Шул чокыр кырына, «ярдан» берәз эчкәрәк кереп, имән баганалардан жиңелчә генә утыртма койма (часток) торгызып булса да. Күрәсен, башка максатларда файдалану өчен казылган чокыр булгандыр ул. Шул «серле» чокырның эчке ягындагы йөзлөгән хужалык корылмасы, торақ йорт урыннары – утар каралтылары казып тикшерелде. Аларның эзләре дә чокыр рәвешендә сакланып калганнар. Шул утарларның берсендә үлчәмнәре 3,6х3,2 метрлы бурадан ясалган хужалык корылмасы урнашкан. Ул ниндидер янгын вакытында күз

ачып йомган арада юкка чыккан, күрәсен, шуңа күрә аның эченнән күп әйберләргә алып чыгарга да өлгерми калганнардыр. Табылдыклар арасында Кытайдан, Алтын Урда шәһәрләреннән китерелгән савыт-саба ватыклары, шулай ук ватылмыйча сакланган чүлмәк, хум, яктырткыч, кара савыт, сфероконуслар бар. Тиммер балталар, пычаклар, чалгы, кайчы, ачкыч һәм йозаклар, ук очлары, өзәңгә, каеш прәшкәләре, чуен казан китекләре, тегермән ташлары һәм башка шундый йорт, хужалык кирәк-яраклары болгар бабаларыбызның көндәлек тормышын, шөгыльләрен арышсы гына тулы итеп күз алдына китереп бастыралар.

ТАШ ТӨРБЭЛӘР НИ СӨЙЛИ?

Узган ел экспедициянең бер төркем археологы Болгарның көньяк-көнбатыш чигендә – шәһәр үзәгеннән шактый ерак урында эшләде. Бу тирәләрдә культура катламы бик юка, димәк, кешеләр яшәмәгән диарлек. Аның каравы таштан салынган төрбәләр еш очрый. Шуларның берничәсен, космостан төшерелгән фотоматериалларда аермачык күренеп торганның, казып та чыгардылар, туристларга күрсәтү өчен консервацияләп куйдылар.

Төрбәләрнең берсе артык зур түгел – үлчәме 3х3,3 м гына, стөнасының калыңлыгы 0,5 метрга житә. Шомартылмаган таштан салынган. Төрбә эчендә бер кабер (эзләре генә сакланган) бар, ө тирә-юнендә мөселман йоласы бунча күмелгән 18 каберлек ачылды. Төрбәнең «хужасы» артык бай кеше булмаган, күрәсен, шулай да дәрәжәсе янәшәсендә күмелгәннәрдән бер баскычка югары торгандыр, дип уйларга нигез бар.

Икенче төрбә беренчесенә караганда күпкә зуррак – үлчәме 12х9 м, стөналарының калыңлыгы – 0,8 м. Бер ягы белән кыйблага карап тора. Нигезе шомартылмаган эре таш блоклардан салынган, стөнасы шомартылган ташлардан известь измәсе кулланып өелгән. Төрбәдә барлыгы 17 мөселман кешесе күмелгән, ихтимал, аларның барысы да бер гаилә яки нәсел вәкилләре булгандыр (төгәл җавапны палеоантропологлардан көтәбез). Төрбә белән янәшәдә тагын дүрт кабер ачылды, аларның берсендә 1330нчы елларда сугылган бакыр акча ята иде.

Өченче төрбә дә кызыклы гына материаллар бирде. Ул квадрат рәвешендә салынган (8х8 м), стөналарының калыңлыгы – 1–1,2 м чамасы, нигез астындагы жирне тыгызлап ныгыту өчен диаметры 10 сантиметрдан артмаган агач казык-

Археологик казылмада хужалык корылмалары, торақ йорт һәм саклану чоңыры (ров) эзләре.

Борынгы каберлекне
чистартканда.

лар сатылган. Ишек урыны көньяк-көнбатыш якта, киндиге 3 м чамасы портал рәвешендә салкнган. Төрбәдә өч кабер булган, ләкин аларның барысын да XVIII–XIX гасырларда жимереп ташлаганнар, шул тирәдә инде вак-ланып беткән кеше сөякләре аунап ята иде.

БАШ СӨЯГЕ ЭЧЕНДЭ... ХЭЗИНЭ

Төнъяк-көнчыгыш диварның жимерелгән бер өлешен чистарткан чакта археологлар кечкенә генә хәзинәгә юлыктылар. Сарыкның баш сөзгәнә яшерелгән әлегә хәзинә XIII йөз ахырларында сугылган 100 көмеш акчадан һәм шулай ук көмештән ясалган ювелир әйберләренәң ватыкларынанн гыйбәрәт иде. Димәк, әлегә төрбә Болгарның ин элгәгә мемориаль корымлаларыннан саналырга тиеш. Үл шәһәр территориясенәң көньяк өлешендәгә ерактан ук күренеп торган төр торган ин биек калкулыгында урнашкан.

САКЛАНУ НЫГЫТМАЛАРЫ

Билгеле булганча, Алтын Урда шәһәрләре, шул чордагы башка барлык Европа һәм Азия шәһәрләренән аермалы буларак, саклану ныгитмалары белән уратып алынмаган була – Чыңгыз хан оныкларының биләмәләренә кул сузарга беркем дә батырчылык итмәгән. Ә менә XIV гасыр ахырларына таба, Жучи олысы таркалуга йөз тоткач, хөл үзгәрә. Төрлө төбәк ханнары арасында төхөт өчен кискен көрәшләр башлана, урындагы идарәчеләр, үзләре утырган шәһәрләренә ныгытып, көчле крепость рәвешенә китерәләр. Булгарның

Борынгы
ныгымаларны казу.

бугенгәчә сакланып калган балчык үрләрә (валлары), галимнәр фаразлавынча, нәкъ менә шул вакытларда өелгән булырга тиеш. Кызганыч, әлеге ныгымталар әлегә кадәр бик начар өйрәнелгән иде.

Узган ел Болгарның көньяк өлешендөгә ныгытма валларын аркылы траншеялар рәвешендөгә казылмалар белән өч түрле «кистеләр». Өчесендә дә бер төрлө күренеш: вал, элеккеге зираттагы каберләрне күмеп китеп, чиста балчык туфрактан өелгән. Вал өстендә имән бүрәнәләрдән дивар торгызылган булырга тиеш иде кебек, әмма бу урында агач конструкция зәллөр күренмәде. Сакланмаган гынамы? Әллә төзеп җиткерергә өлгөрмәделәрме икән?

Саклану ныгытмалары тагын ике урында – шәһәрнең көнбатыш һәм көнчыгыш якларында казып тикшерелде. Биредә валларның биеклегә 2 м чамасы, нигезендә киндиге 10-12 м; вал янәшәсендә аңа парал-

Болгар каласын, халкыбызның уникаль матди мирасы буларак, 2014 елда ЮНЕСКОның Бөтендөнья тарихи һәйкәлләре исемлегенә керттеләр. Бу Татарстан галимнәренең, беренче нәүбәттә, археологларның, чираттагы зур уңышы иде. Киң күләмле археологик казу һәм борынгы архитектура корылмаларын реставрацияләү эшләре республикабызның беренче Президенты Минтимер Шәймиев инициативасы белән оешкан «Яңарыш» фондының финанс ярдәме белән башкарыла.

лель рөвештә сузылган чокырын
тирәнлегә – 2 м, киңлегә – 6–8 м
часасы. Биредәге ныгымталарның
конструкциясы икенче төрлөрәк. Шуңа
ачыкланды: валны өя башлаганчы
ук, аның юнәлешен билгеләп, сука
төрөнә белән буразна сызып чыккан-
нар. Вальны өеп бетергөч, ана берка-
вым «утырырга», тыгызланырга ирек
биргәннәр һәм сыртына ниндидидер
агач корымлалар – өстәмә ныгымт-
малар төзеп куйганнар. Бу ныгымт-
малардан бер-берсеннән 60–70 см
ераклыкта урнашкан ике рәт багана
эзләре генә сакланып калган. Димәк,
вал өстендә юан имән бурәнәләрдән
буралап төзөлгән диварлар булмаган,
утыртма койма рөвешендәге агач ко-
рымлалар белән генә чикләнгәннәр.
Әлегә ныгымтмалар XIV гасырның
уртасында барлыкка килгән: табылдык-
лар арасында Үзбөк хан (1312–1342)
һәм Жәнибөк хан (1342–1357) идарә
иткән чорда сатылган бакыр акчалар,
тимер ук очлары бар.

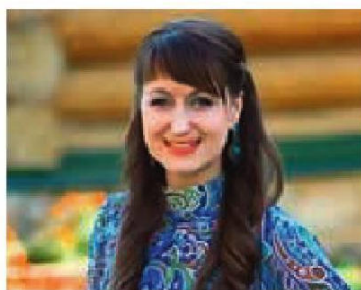

Автор:
Луиза Янсувар

«КИТАП ӨЧЕН ДУЭЛЬГӘ ЧАКЫРЫРГА ӘЗЕРМЕН...»

Социологик тикшеренүләр күрсәткәнчә, китапларны күбрәк хатын-кызлар укый. Бу – Россиядә. Анда да – матур әдәбиятны. Ир-егетләр, әйтүләренә ышансак, нигездә конкрет нәрсәләр турында укырга ярата: бизнесны ничек төзү, измәне диварга нинди калынлыкта ягу, үзеңне ни рәвешле формада тоту һ.б. Матур әдәбияттан да алар сайлаган иң популяр жанр детектив икән. Ә менә хатын-кызлар арасындагы иң популяр жанрны анык кына әйтә алмый социологлар, чөнки аларның кызыксыну спектры, кайберәүләр ялгыш уйлаганча, «женский роман» гына түгел, күпкә киңрәк булып чыккан. Һәм хатын-кыз никадәр интеллектуальрәк, ул сайлаган жанрлар да төрләрәк икән. Без шулай да сораштырырга булдык – нәрсә укый замана хатын-кызлары?

МАЖАРА АРТЫ МАЖАРА

Резеда ХӘСӘНОВА, «Татарстан – Яңа гасыр» каналындагы «Кичке аш» тапшыруының алып баручысы:

– Астрид Линдгрен әсәрләрен яратам. Иң ошаганы – «Мио, мой Мио». Кечкенә чагымнан хыялый идем, әкиятләр дөньясында үстем. Укырга өйрәнгәнчә, эниемне аптыратып бетерә идем: «Китап укы инде... китап укы...» – дип. Мәктәпкә барганчы ук, 5 яшемдә, укырга өйрәндем – олыларның вакы-

ты булмаганда, рәхәтләнеп үзем укый алып өчен. Могҗизалар илендә бит бар нәрсә дә яхшы төмәмләнә. Анда – мажара арты мажара... Әкиятләр яраткан-гадыр, ТНВдагы хезмәт юлым да «Күчтәнәч» тапшыруы редакторы булып эшләүдән башланып китте. **Жюль Верн** әсәрләре бик ошый. Аеруча – «**Дети капитана Гранта**». Үсә төшкәч тә, мажаралы әсәрләрдән әллә ни ерак китмәдем. Чит жирләр, ерак кыйтгалар турында уку кызык миңа. Анда ничек яшиләр, гореф-гадәтләре нинди, традицияләре. Саяхәт итәргә яратам – китаплар буйлап кына түгел...

Борис Акунин әсәрләрен укыйм. Тарих белән кызыксынам, төрле вакыйгалар турында күбрәк белергә тырышам. Дәрәс, тарихны әдәби әсәрләрдә үзгәртеп күрсәтергә дә мөмкиннәр, шуңа тарихи чыганаclar белән әдәби әсәрләргә чагыштырып укыйм. Шулай кызыкрак.

Татар әдәбиятына килсәк, **Туфан Миннуллин** әсәрләрен үз итәм. Кеше психологиясен яхшы белеп, тормыштагы авыр хәлләрне юмор аша чагылдырып, тирән фикере, белеме, милли жанлы булуы белән халкыбызның анын үстерүче ул. **Нәбирә Гыйматдинованың «Сихерче»** әсәре тәэсирләндерде. Тормышта яхшылык та, начарлык та үзеңә әйләнеп кайта. Һәр кеше юлын үзе сайлый. Кайсы як тарафдары булырга икәнлеген дә үзе хал итә – Яктылыкмы, Караңгылыкмы... Ләкин һәр гамәле өчен кеше җавап тотчак. Моны истә тотып яшәсәк, бик күп бала-качалардан котыла алып идек.

ҺӘР СОҢҒЫ КИТАП – ИҢ ЯРАТКАНЫМ

Ландыш ӘБУДАРОВА,
журналист, «Сөембикә»
журналының бүлек
мөхәррире:

– Китап кибетендә ауга чыккан киек кебегрәк йөрәм. Яхшы китап эзлим. Моңың өчен бөтен тоемлау көчемне, туплаган белемемне, зиһенемне һәм тәҗрибәмне эшкә жигәм. Һәм, ни гажәп, үземне бер генә сынаттым – реклама харап итте. Э.Л. Джеймсның «Пятьдесят оттенков серого» китабы булды ул. Төкеренә-төкеренә, акчамны жәлли-жәлли укыдым. Һәм башкача рекламага ышанмаска сүз бирдем. Дизайны да җитдилеккә дөгъва итә иде шул...

Бигрәк тә моңа кадәр таныш булмаган авторларга карата таләпчән мин. Көнбатышның тагын бер язучысы Брет Истон Эллисны шулай таптым. Аның «Американский психопат» романын кайта-кайта

укыдым. Жәмгыять капиталистик төзелеш кору юлында адәм баласын шул дәрәжәгә җиткерә ки, әгәр бутормышны җитди кабул итәсең икән, сиңа бер генә юл, сукмак – акылдан язучы кала. Моннан кешене цинизм һәм үзирония яки «Америка хыялы» гына коткара ала. Ләкин бу да – вакытлыча гына... Менә тутыз ел инде бу китап мине әсирлектә тотта.

Укыган һәр соңгы китапны «менә минем иң яраткан китабым» дип тамгалый торган гадәтем бар. Исемлек ахырында – Элизабет Гилбертның «Происхождение всех вещей», Гүзәл Яхинаның «Зулейха открывает глаза», Уильям Пол Янгның «Хижина», Владимир Набоковның кабат укылган «Лолита» романы. Әлегә иң яратканым – Марьяна Романованың хоррор стилидәге «Мёртвые из Верхнего Лога» әсәре. Минем өчен ул әле «кайнар», кем дә булса аны «урта кул» дип расларга ты-

рыша икән, мин ул кешене дуальгә чакырырга әзер. Марьянаның сурәтләү осталыгы, тере образлары һәм ин-тертекстуаль алымнарны куллану маһирлыгы сокландырды.

Элегрәк Бродскийга битараф идем. Иосиф Бродскийны укучылар һәм укымаучылар дигән язылмаган бүленеш барлыгын да беләм, ягъни Бродский – үзенә күрә сыйфат тамгасы. Син аны укыйсың, өстәвенә аңлайсың һәм хуплайсың да икән әле... Күптән түгел мин дә кызыксына башладым. Кайбер шигырьләрен аңлыйм да бугай. Гомумән, Бродский кебек «язмышлы» шәхесләрнең тормыш кылы да – үзе бер әсәр. Аны яһүд, Нобель премиясе лауреаты, Америкага мөһажирлектә киткән совет кешесе итеп түгел, ижтимагый богаулардан азат калдырып, шагыйрь буларак кына кызыксынып карагыз әле – тарихта нәкъ менә шундыйларның исемнәре кала.

АЛЛАНЫ ТӘГАЛӘ НИ КИЧЕРӘ ИКӘН?

Ләйлә ГАФФАРОВА,
тәрҗемәче:

– Михаил Булгаковның «Мастер и Маргарита» романын беренче тапкыр 15 яшьтә укыдым, хәзер дә кайта-кайта укыйм. Ул миңа ярамаган эшнә бер эшләр, аннары гомер буена газәпләнгән мөмкин булуын аңларга ярдәм итте. Ә инде Булгаковның искиткеч юмор хисе турында әйтеп тә тормыйм. Бертуган Стругацкийларның «Трудно быть богом» әсәре мәҗрифәт җитмәүнең жәмгыятьне ничек һәлакәткә китерүен күрсәтә. Аны укыгач, Аллаһы Тәгалә безгә карап ниләр кичерә икән, дигән уй килде күңелгә.

Тагын бер китапны әйтми үтә алмыйм: Венедикт Ерофеев. «Москва-Петушки». Ерофеев жәмгыятьтәге икейөзлеккә, аның эчтән череп баруын бик оста сурәтли. Мондый жәмгыятьтә чын талантлар чәчәк ата алмый, алар, инде Пелевин айтканчә, «Эчке Монголия»ләренә китәргә мәҗбүр.

БОТКАЛАРГА КАРАШЫМ ҮЗГӨРДЕ...

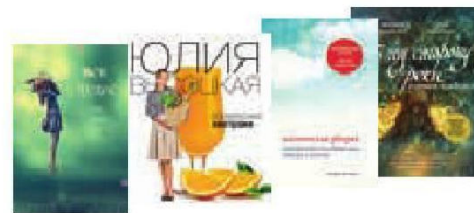
Светлана ВЕЩАГИНА,
композитор:

– Иртәгә Жир үз күчәрәндә көндәгедән акрынар акыләнә башласа нишләргә? Тәүлек башта – берничә минутка, ә аннан сәгәтләргә үк озайса? Жавапны Карен Томпсон Уокерның «Век чудес» китабыннан таптым. Беренчә битләреннән үк эченә бөтереп алып кереп китте һәм ахыргы битенә кадәр әсирлектә тотты. Фантастика жанрына нисбәтле дип исәпләрдәй вакыйгаларны автор шулкадәр ышандыргыч сурәтләнә ки, аларның уйдырма булуында шикләнә башлыйсың. Фажига фонындагы хисләр, мөнәсәбәтләр турында «Век чудес». Ә фажига булган жирдә хисләр һәрчак ихласрак – дуслык та, мәхәббәт тә...

Яшерен-батырын түгел, мин ашарга яратам. Һәм, тәмлетамак буларак, әлбәттә инде, **Юлия Высоцкая** китапларын да. Соңгы сатып алганы – «Воскресные завтраки». Менә дигән ул – дизайн ягыннан да, эчтәлегә буенча да: жетә, матур иллюстрацияләр һәм һәр блюдоны әзерләү буенча кы-

зыклы, аңлаешлы итеп язылган инструкцияләр. Битләрен генә актарып утыру да – «тәмле». Аш-суга булган карашны, мөнәсәбәтне үзгәрткә дә сәләтле булып чыкты. Мин кечкенәдән солы боткасын яратмыйм. Ә бу китап боткаларга, гомумән иртәнгә ашка карашымны үзгәрткә дә куйды!

Кайчан да булса өйне ничек дәрәс жыештырырга дигән темага уйланганың булдымы? Минем дә юк иде. Ә менә **Мари Кондоның «Магическая уборка. Японское искусство наведения порядка дома и в жизни»** китабына юлыккач, уйландым. «Яле, нәрсәсә белән шаккатыра алыр икән бу мине», – дип кенә кулыма алган идем. «Без тормышыбызны дәрәс итеп тәртиптә тоту белмибез», – дигән фикер белән башланып китә китап. Мари Кондо саллы аргументлар да китерә. Укучысы белән шулкадәр тәкәббер һәм үз дәрәсләгенә икән тыш ышанган рәвештә сөйләшә ул, берара югалып та каласың. Проблеманың бу кадәр кискен һәм масштаблы булуын сизмәгәнсең дә икән. Кондонның мантыйгы сокландыра. Чынлап та, безне бит уйларыбызны, тормышыбызны тәртиптә тотарга махсус өйрәтмиләр. Акрынлап авторның кыю фикерләрен кабул итә башлавымны тойдым. Һәм иң кыю берсен, интрига өчен генә,

сезгә дә житкерәм – тормышыңда «уборка»ны бары бер генә тапкыр ясарга кирәк! Кызыкмы? Укырга ниятләсәң, тагын да кызыграк булачак!

М.Козинаки белән С.Авдюхианың «По ту сторону реки. Ярилина рукопись» китабы моңага ышанучылар өчен – менә дигән бүләк. Монда – Купала төне магиясе дә, ритуал-йолаларның тормышта чагылышы да, стихияләр йомарламы да, руналарның көче дә... Уку барышында ул, әйтерсәң, сиңең чынбарлыгыңа өверелә: рус халкының әкиятләре, риваятьләре, балачагыңа кайтаргандай, ышандыра башлай. Тавык төпиләрендә тапталып торучы Ызба да, сөйләшә торган кара көчләр дә бөтенләй башка ягы белән ачыла. Авторлар беркемнекенә дә охшамаган өр-яңа тылсымлы чынбарлык тудыра алганнар, ул чынбарлык, әле китапны укып чыккач та, сезнең белән озака калачак. Яхшы яңалык – бу язда китапның икенче өлеше, ягъни дәвамы китап кишетләренә чыгачак. Фэнтези тезелгән кишетләрдән эзләгез...

ЧЫН ТОРМЫШ – ШИГЫРЬДӘ!

Зәлия АХУНОВА,
«Шәрык» радиосы алып баручысы, Башкортостан Республикасының «Татар кызы» проекты авторы (Уфа):

– Әлегә вакытта машинада – Рәдиф Гаташ, ә йокы бүлмәсендә – Равил Фәйзуллин. Мин Уфадагы «Шәрык» радиосына тапшырулар әзерлим. Темалары: мәхәббәт, яшьлек, гаила, табигать, гомер, дөнья, туган як... Хикәя, нәсер белән жырың бәйләр өчен шигырьләр кирәк. Менә шулай һәрдаим шигырьләр дөньясында яшәләр...

Иң арыган вакытларымда, эш көненең азагында, шигырь

китабын алып уку – минем өчен релакс-бәхет-чистарту-терелү. Лилия Сәгыйдуллина шигырьләренә гашыйкмын – бик тәмләп укыйм. Ләна Шагыйрьжан, Шәмсия Жһангирова, Нурия Измайлова, Халисә Мөдәрисова, Земфира Муллағалиева, Фәнис Ярүллин, Зөлфәт шигырьләре бик ошый. Аларны кат-кат укыйм.

Тапшыру алып барганда, фон бик зур роль уйный. Фонны куеп, шигырьләр укыйм да – елыйм. Гаиләм ияләшәп бетте инде, аптырамыйлар, юатмыйлар... Хәзер бит күпчелек уен-көлкә, кызык булган спектакльләр, телевидение һәм радио тапшыруларын ярата... Ә менә шигырьләрдә – чын хисләр, чын тормыш! Шулкадәр дәрәс итеп хисләр ничек шигырь юлларына күчә икән ул?!

ИҢ ЕШ УКЫЙ ТОРГАН КИТАП – МУЛЬТИВАРКАНЫҢ РЕЦЕПТЛАР КИТАБЫ

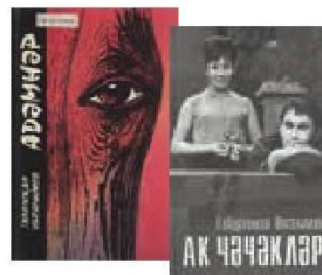
**Резедә СӘЛӘХОВА,
К.Тинчурин исемендәге Татар
дәүләт драма һәм комедия
театры актрисасы:**

– бнчы сыйныфтан ук күнеләмә кереп, тирән эз калдырган китап – Галимжан Ибраһимовның «Адәмнәр» повесте. Ачлыктан кеше явызланып, хәтта бертуганын ашарга әзер. 12 яшьлек чагымда бу тема мине бик тетрәндерде, укыганда елап шешенеп беткәнем хәтеремдә. Ачлыктан интеккән Ибраһимов персонажлары урынында мин булсам, нишләп идем икән, дигән сорау шактый иза-лады. Аллаһы Тәгалә безгә андый миһнәтләрне күрсәтмәсен берүк!

Ел ярым Гөлшәһидә, Мансур, Әбүзәр Гиреевичлар дөньясында яшәгәнлектән, **Габдрахман Әпсәләмовның «Ак чәчәкләр»** романын ятлап бетерә яздым. Ул минем өстал китабым. Миңдә аның татарчасы да, русчасы да бар. Үзем яраткан өзекне эзләп табып, тәржемәсе ничек икән дип, ике вариантың да чагыштырып утырырга яратам. Әлеге роман тор-мышыма күп үзгәреш кертте, әлбәттә, уңай үзгәрешләр.

Күптән түгел **Әмирхан Еникиның «Гөләндәм туташ хатирәләре»**н алып, хәтердә яңарттым. Яратам шул повестьне! Аннан ихласлык, сәммилек, чисталык бөркелеп тора. Менә Салих әфәнде Гөләндәмне фортепианога уйнарга өйрәтә. Еники Гөләндәмнең нинди әсәрләр уйнавын да язган. Шул жирен укыганда, фортепиано артына утырып, Гөләндәм уйнаган көйләрне уйнап карыйм. Кем белә бит, бәлки Гөләндәм туташны уйнарга да насыйп булыр...

Үзбөзбөз театр сәхнәсендә гөрләп баручы **Мөхәммәт Мәһдиевның «Без – кырык беренче ел балалары»** повестенә булган мөхәббәтемне сүз белән генә сөйләп бетереп булмый. Аны һәр бала, һәр ата-ана укып

чыгарга тиеш. Сугыш вакытында тылдагы авыр хезмәтне, ачлыкны жинеп, күнел күтәренкелеген жуймаган педучилище балаларына сокланып туймыйм. Әсәренә укыганда, алар белән бергә дәресләрдә шаярам, смотр концертларында катнашам. Төшенкелеккә бирелгән чакларда мине шушы повесть коткара. Персонажларның эчкерсезлеге, көчле рухлы булулары алга атларга ярдәм итә.

Тагын... Декабрьдә туган көнемә ирем Артём мультиварка бүләк итте. Аның үз рецептлар китабы бар. Соңгы арада иң еш укый торган китабым шул!

ХАРАКТЕРЛАР ГАЛЕРЕЯСЫ

**Люция ЗАКИРЖАНОВА,
психолог:**

– Миңа, психолог буларак, кешенең характерын ача торган тормышчан әсәрләр якин һәм әһәмиятле. Анатолий Приставкинның «Ночевала тучка золотая», Чыңгыз

Айтматовның «Плаха», «И дольше века длится день», Рэй Брэдбериниң «Вино из одуванчиков», Джером Сэлинджерниң «Над пропастью во ржи», Виктор Франклның «Человек в поисках смысла». Бу әсәрләрнең барысы да кеше язмышы, яшәү мәгънәсе, тормышның кыйммәте турында. Алар үз тормышың кысаларынан чыгарга мәжбүр итә, син андагы проблемага да, үз көндәлек проблемаларыңа да кешелек, дәүләт масштабларыңа карый башлайсың. Тел-стиль ягынан да сокландыралар. Көн саен кешеләр һәм аларның психикасы, эмоцияләре, проблемалары белән эшлисез икән, махсус әдәбият укып, андагы төшенчәләргә кулланып кына ерак китә алмыйсың. Ә матур әдәбият, безгә тормыш ситуацияләрен күрсәтеп, кеше характерларын ачып сала. Шулай итеп, синдә акрылап характерлар галереясы туплана.

P.S. Һөнәре, вазыйфасы, тормышта тоткан урыны, яше, мавыгулары ягынан гаять төрле алар, әмма күнелләре белән барыбер дә – кызлар. Һаман да мөгжизага ышаналар. Ышанып кына калмыйлар, ул мөгжизаны үз куллары белән тудыралар да. Якыннарын, гаиләләрен, кешелеккә кайгыртырга да өлгерәләр. Дөньяны үзгәртәләр. Ямьлерәк итәләр... Сәламәтлек, күнел тынычлыгы, иминлек, илһам теләм барыбызга да!

КИЧЛӘР АК ИДЕ...

Автор:
Айгөл
Әхмәтҗалиева

Чишмә бер мәлгә чөлтерәвеннән туктагандай булды: таллар арасыннан тыенкы гына сызгыру ишетелде. Чиләгенә үрелгән кыз, бит очларын чокырайтып, елмаеп жибәрде. Эңгер-меңгер канат жәеп килгән яр буена қояш нуры таралды.

— Мияу-у!

Бер-берсенә сарылып үскән таллар тибрәнеп куйды. Кыз сүз қатарга ашықмады. Ак чәчәкләр төшкән зәңгәр көянтәсенә вәкарь белән генә иңсәсенә салды да янә мөлдәрәмә чиләкләренә үрелде.

— Ашықма инде.

Чишмә буена килеп баскан егетнең тавышы ялварулы чыкты.

— Абау, хәерсез, синмени әле бу? Кемнең мәчесе су буенда адашып йөри дисәм.

Кыз, сөеклесен күрү шатлыгыннан йөрәгенә лепер-лепер канат қакканы ишетелә күрмәсен дигәндәй, күлмәк изүенә қагылып үтте.

— Чыгасыңдыр бит?

— Кияүгәме?

Кыз, дөңясын онытып, көлеп жибәрде. Егет тә аның шаяруына кушылды:

— Кем алсын сине... Кич чыгасыңмы, дим?

— Ә-ә... Уйлап қарармын.

— Берәр жылы сүз әйт инде.

Кыз, бер күзен қыса төшеп, бик житди уйланган қыяфәттә торғаннан соң, бармақларын бөгә-бөгә:

— Қояш, мич, мунча, — дип санарга кереште.

Егет күзләрен тутырып қызга төбәлде:

— Чыгасыңмы, дим?

— Аһа.

— Нәрсә «аһа?»

— Кәбестә.

Ук-керфекләрдән ағылган шаян нур егетнең йөрәгенә қадалды. Йөзәндә күлгәләр чагылды.

— Әй, бер чыңлап сөйләшмисең син минем белән.

Чиләкләрен көянтәсенә эләктереп өлгергән кыз иңбашы аша гына иркә қараш ташлады да:

— Ярар, киттем. Син мине ялғанчы дидең, — дип, қайтыр юлга қузалды.

Егет, аның сүзен ишетмәгәндәй, үзенекен туқиды:

— Кич чыгасыңмы, дим мин сиңа?

— Аһа.

Шул қыска гына жаваптан егетнең иңнәренә гүя канат үсте.

Ишек ачылган тавыш ишетелүгә, әскәмия тирәсендә әрле-бирле йөрәнгән егет бер мәлгә урынында қатып қалды. Күрәп туя алмас таныш сын қапкаға яқынлашты. Гадәттәгечә, қойма башыннан үрелеп қарады.

— Кеше бар дип торам, син икән.

Кыз, ұзалдына қыңғырау кебек чыңлап, урам якка чыкты.

— Шулай көттереп кенә йөрмәсәң, күңелең булмый инде синең. Егетнең тавышында үпкә юк иде. Ул, қызның айсыз төнне яқтыртқан ап-ак йөзәңә, бертуқтаусыз шаянлық һәм жылылық ағылган серле күзләренә йотлыгып дигәндәй текалды.

— Абау, нигә дип беренче тапқыр күргәндәй қарыйсың?

— Бигрәк матур бит син.

— Сөйләгән була берәү.

Ольга Сушкова рәсәме

Кыз, иреннәрен түгәрәкләп, егетне үчәкләгәндәй итте. Үзәнен битләренә ут қапты. Әскәмиягә килеп утыргач, бер мизгелгә сүзсез қалдылар. Егет, қос-тюмын салып, қызның иңнәренә япты. Аның қулы нәзек билгә қагылып үтүгә, қыз, қорт чакқандай, қиткә тартылды.

— Тик кенә утыр, алайса қереп китәм.

— Бигрәк қырғый инде син.

— Бар соң, қулға ияләшә торғаннар янына бар.

— Сиңа үч итеп, теңкәңә тиеп, қырыңда утырам әле менә.

— Озақ тормыйм, қереп китәм. Әнкәйләр ачулана, «төн ката йөрисе булма», дип кенә торалар.

Қыска вақытлы бәхетне берәз булса да сузарға теләп, егет қызның қулларын үз уңларына алды. Бер булып тикпән йөрәкләр шул мизгелдә тукталдылар бугай. Тик озаққа түгел.

— Жибәр, жүләр, кеше күрсә... Қочаклашып утыралар диар.

— Харап була икән шул.

Егет қызның уңларын йөзәңә яқынайтып, қайнар сулышы белән бармақ очларын өтеп алды.

— Керим инде мин. Әнкәйләр...

Көн саен қабатлана торған бу сүзләргә қолағы тәмам күнеккән егет йомшак қулларны ычқындырырга ашықмады.

— Бит очыңнан гына пәп иттерсәң, жибәрәм.

Өйгә керәсе қилгәннән «керим инде» дип қабатлавымы қызның?

— Кит, исәр, кеше ишетсә...

Егетнең үз туксаны туксан иде:

— Бит очыңнан гына пәп иттерсәң, жибәрәм.

— Қереп китәм...

— Бит очыңнан гына...
— Кереп китәм...
— Бит очыңнан гына...
— Кереп китәм...

Кулларының ирекке чыгуын абайламаган кыз тагын шулай дип кабатлагач, егет эскәмия читенәрәк күчеп утырды.

— Ә кем тотта сине?
— Бәй...

Кыз, берара аптырап торганнан соң, гаепле кешедәй, йөзөн егеткә таба сузды.

— Түлкә бит очыннан гына.
— Юк инде, бар, ашыгасың бит.

Үпкәләүдән тиен житезлегә белән капка янына сикергән кыз келәгә үрелүгә, көчле куллар биленнән кочып алды, бит очына утлы иреннәр кагылып үтте.

— Иртәгә чыгасыңмы?
— Кияүгәме?
— Кем алсын син кыргыйны? Кич чыгасыңмы, дим?
— Уйлап карармын әле...

Көтөп алынган күрешүнең көндәлек шаһите булган капка тавышсыз гына ачылып, тавышсыз гына ябылды.

Шәһәр читендәге тукталыш яныннан выжылдап үтеп барган машина, кинәт тизлеген киметеп, туктап калды, артка чигенде. Аның үз янына туктавын күргәч, нидер эзләп кечкенә сумкасында актарып ханым, ак эшләпәсе астыннан аптыраулы караш ташлады. Кул күтәрәргә дә өлгөрмәгән иде ләбаса. Эчке яктан үрелеп ишекне ачтылар.

— Кунакка кайтышмыни?

Йөрәкнең иң яшерен түрәндә генә сакланган кәдерле, таныш тавыш чынбарлыктан дәшә иде. Ханым, каушавын тышарга тырышып, жиргә куйган сумкасын кулына алган булды, кабат төшерде. Ул арада кабинасынан чыгып житкән ир сумка бавына үрелде.

— Артка гына куйыйк.

Ханым, «үзең кара инде», дигәндәй, сүзсез генә иңбашларын жырды. Машина кузгалып китүгә, ир магнитофонга әле бер, әле икенче кассетаны куеп мәшәләнде. Аннан соң гына:

— Нихәл соң, авылдаш? Ни гомер күрешкән юк бит үзең белән.

— Әйтәсең бармы. Күрше шәһәрләрдә яшәп диген.

Үзән кулга алырга өлгөргән ханым, нәкъ элеккечә, кыңгырау кебек чыңлап көлеп жибәрде.

— Бер дә болай жаяулап кайтмый торган идең бугай?

Ир юлдан күзән алмый гына сораулы караш ташлады: «Ә син каян беләсең?» Каршы сорау тел очында йомарланып калды.

— Ирем командировкада. Менә, берүзем өй саклап ятасы килмәде, авылга кайтасы иттем әле. Кызым да шунда бит. Имтиханнарға әзерләнәм, дип киткән иде, нишләп ятадыр. Буй житкереп килә, иләс-миләс чагы...

Ир, «шулай инде», дигән шикелле, баш кагып, жөпләп куйды.

— Син дә ялгыз гына кузгалгансың әле. Элегрәк машина тулып кайта торган идегез.

«Каян беләсең?» Бу юлы әйтелмәгән сүзләр ирнең авызында билкәнде.

— Балалар үскәч, шушылайрак икән шул, — диде ул ни әйтергә теләгәнән үзе дә аңламастан. — Минем дә малай әбиләрендә. Егет булып килә инде. Берүгә күз дә атып йөри бугай. Кич житсә, чыгып таярга гына тора, ди әбисе... Хәлләрен белергә кайтыш әле менә.

Бер-берсенен һәр сулышыннан хәбәрдар булып яшәсәләр дә, ни гажәп, ничә еллар юллары очрашмаган иде. Ханым кызыксынулы карашын яшереп азапланмады. Ирнең чал куна башлаган чигә чөчләрен, олпат кыяфәтен, килешле сакал-мык бизәгән йөзөн төбәлеп диарлек өйрөнөп чыкты. Үз чиратында ир дә, сүз ката борылган мизгелләрдә юлдашын бәйләп алды. «Тәмам шәһәр бичәсенә әйләнгән. Ак эшләпәсе дә, ап-ак күлмәге дә ничек килешә үзәнә. Элеккечә чибәр...»

— Әх, бар иде яшь чаклар.

Шаяртырга теләсә дә ирнең тавышы көрсенүле чыкты.

— Кесә тулы борчаклар, дисеңме?

Ханымның ирен читләренә үкенечле елмая таралды.

— Үзеңне озатып йөргән чаклар искә төшөп китте әле. Син дә хәтерлисәңме икән?

— Булгандыр инде. Искә төшереп утырырга вакыт тияме, диген? Эш дип, өй дип үтә гомер.

«Искә төшөп китте, имеш. Исеңнән чыкканы бармы? Шул кыргыйны уйлап яшәмәгән көнең булдымы? Ул гына ярата алмады. Шаярып кына булса да «яратам» димәде бит бер. Әх-ма дөньясы...»

«Вакыт юк, имеш. Жыр тыңлаган саен күз яшләренә күмелеп утыручы син түгелме? Кай ягын сагынып тилмәрәсендер шул агач телнең? Хет бер тапкыр «яратам» дигәнә булса икән. Үзенең ике ятып бер төшенә кермәгән кешене...»

Юл читенә тезелгән агачларга кичке караңгылык эленде. Ир машина утларын кабызды.

— Кичкә каршы берүзе юлга чыгып баскан бит, әй.

Ул бу сүзләргә әллә үзалдына, әллә юлдашына төбәп әйтте — монысы аңлашылмады.

— Соңга калыңды шул. Хәер, хәзер көне ни, төне ни. Дөньясы караңгы.

«Соңга калыңды». Ирнең бәгырен нидер әрнетеп узды. Ул, сер бирмәскә теләп, көр тавыш белән:

— Ә бит без яшь чакта төннәр дә ак иде. Кичләр дә ак иде, хисләр дә ак иде, — дип, шагыйрьләргә үк өстәп куйды. — Сагынам шул чакларны!

Бу юлы ханымның йөрәгә дертләп китте. Машина авыл урамына борылды.

— Шушында гына төшим инде мин. Синең белән капка төбенә кайтып туктасак, кеше әллә ни әйтер.

— Син бер дә үзгөрмәгәнсең икән.

Ирнең йөзүнә якты елмая таралды.

— Дөньясына үч итеп, житәкләп кайтам әле үзеңне. Күп сөйләшсәң, сумкаң белән бергә күтәрәп үк барырмын.

Иңбашына юл сумкасы аскан ир, ак күлмәклә ханымны сабылларча житәкләп, таныш урамга таба юл тотты. Капка төбендә, аларның ак кичләренен шаһите булган эскәмиядә кемнәрдер пар күгәрченнәрдәй гөрләшә иде. Ир дә, ханым да, сүз берләшкәндәй, кинәт туктап калдылар. Капка төбеннән, йөрәкләрне мен теләмгә теләп, таныш тавышлар ишетелде:

— Бит очыңнан гына пәп итеп алым инде...

— Кит, кеше ишетсә, ни уйлар...

«КӨЧСЕЗ ИР БЕЛӘН ЯШӘҮ КЫЗЫК ТҮГЕЛ»

Зифа КАДЫЙРОВА кичә утырып әсәр язды да бүген популяр булды түгел. Башта аның язганнарын туган-тумачасы, таныш-белеше укып чыга, фатихасын бирә. Шуннан соң Зифа ханым кредит алып, китап бастыра, аларны кибетләргә тарата. Чаллыда яшәүче язучы алманың, пешеп, авызына төшкәнән көтеп ятмый.

КИТАП – ГАЙЛӘ БИЗНЕСЫ

Зифа Кадыйрова 48 яшендә каләмгә үрелә. Тугыз ел эчендә биш китабы дөнья күрдә, дүртесе республиканың «Ел китабы» конкурсында жинде. Профессор булмаса да, күп нәрсәгә үз аңлатмасы бар анын.

Зифа ханым әсәрләренең төп үзенчәлеген шунда: алар укучының күңелен кузгата, елата. Март башында Чаллы дәүләт татар драма театры язучының «Язмыш сынавы» әсәре буенча спектакль куйды. Миңа да аны карарга насыйп булды. Премьерада тамашачы агызган күз яше ничә литрга жыелгандыр... Халык язучыга диварларны тетрәтерлек итеп кул чапты. Баксаң, аның әсәрләре кайбер мәдрәсә-мәктәпләрдә класстан тыш укуга ук кертелгән икән.

– Башкорстанга очрашуга баргач, бер ир-ат күп сораулар бирде. Ахырдан китапханәчеләр әйтте, ул кешенә гайләсә чак таркалмый калган икән. Ир үзе дә, хатыны да китапханәгә йөргәннәр. Бермәлне аларга минем китапларны тәкъдим иткәннәр. Әсәрләремне укып чыккач, боларның гайләсә сакланып калган, – дип сөйләде Зифа ханым.

Алты ел эчендә ул 118 очрашу үткөргән. Бүген дә атна саен республикабызның берәр ерак районына сәфәргә чыгып китә. Кызы Регина, эштән китеп, әнисенә машина йөртүчесенә әйләнгән. «Китап чыгару – гайлә бизнесы», – ди язучы. Гадәти сорауларны читкә куеп, Зифа Кадыйровага үзе кебек гадәти булмаган сораулар белән мөрәжәгать иттек.

ИКЕ АТНА КОЛАКТАН ТЕЛЕФОН ТӨШМӘДЕ

– Зифа ханым, ир-ат булып туган булсагыз, тормыш юлыгызны ничек үткән булып идегез?

– Төзелеш эшен яратам, зур матур йорт житкерер идем. Гомер буге ир-ат арасында хезмәт куйгач, өйдәге вак-төяк мәшәкәтләргә яратып бетерим. Миңа нәтижәсә күренә торган эш ошый. Шуңа ук вакытта балаларымның үзем әзерләгән ризыкны ничек ашаганнарын күзәтергә яратам, тәмлемә, нәрсә житми, дип сорашам.

Ирем Марсельнең үлгәнәнә өч ел. Эшчеләр яллап, бакчада төзелешне үзем алып барам, нәрсәндер сүттерәм, кордырам. Никадәр авыр булса да, Марсельнең үлеменнән соң очрашуларны туктатмадым, дөресрәгә, шулар белән юандым.

Ирем Гомәр Хәйям шигырьләрен укып, аларны төржәмә итә, ике тапкыр укып чыкса, яттан сөйли ала иде, тик язучы белән кызыксынмады. Аны үземнән калдырмадым. Очрашуларда үзем арып китсәм, сүз жебен ул эләктереп ала, мазәк булса да сөйли иде. Марсель киткәннән соң, ике атна колактан телефон төшмәде, һәркем кайгы-бызны уртаклашты.

– Балачакта кышын телегезне тимергә тидергәнәгез булдымы?

– Нишләп булмасын! Ник шулай эшли торганбыздыр, юкса, ябышасын да, авыртасын да беләбез бит инде. Хәтерлим, биш яшьлек чагымда бер малай олы йозакка телен тидереп, ярты теле ябышып калды. Шәһәр баласы хәзер андый түгел...

Элегрәк өебездә пластинка уйнарга торган жиһаз бар иде. Кайтып керәсәң, өйдә «Маленький Мук» уйный. Улым Руслан белән кызым Регина шулхәтле тату булдылар, беркайчан талашканнарын, сугышканнарын хәтерләмим. Дөресен әйткәндә, безнең аларны карарга

да юньләп вакыт булмады. Улым Регинаны нык тәрбияләде.

Берсендә Руслан чана аркасында малайлар белән сугышып киткән. Улым жиңелә башлагач, ике яшьлек Регина «дошманны» ботыннан тешләгән. Шундый горур кыяфәт белән кайтып керделәр болар. Малай: «Әни, Регина ярдәм итмәсә, жиңә алмас идем», – дип, сөңләсе турында сокланып, горуланып сөйләде.

«НИК МӘХӘББӘТ КИТАПЛАРЫГЫЗДАГЫ КЕБЕК МАТУР ТҮГЕЛ?»

– Дөньяда бөтен кеше житеш тормышта яшәп, мохтажлык кичермәсә, нәрсә булып иде икән? Сезнең дә акчага интеккән чакларыгыз булдымы?

– Мин байлыктан куркам. Кеше сине аерып карый башлый, элеккегә мөнәсәбәтләр үзгәрә, тормышның күпмедер дәрәжәдә кызыгы да югалган торгандыр. Алга барырга нәкъ менә житешсезлекләр этәргеч ясыт бит. Без хәзер эшләмичә генә ашап ятарга өйрәнәп киттек, ә күпме чир шуннан килеп чыга.

Элек тирләп-пешеп төзелештә эшләгән чакларымны сагынам. Кайткач, «пяточок»ка барып, бушлай күңел ачып кайта идек. Хәзер яшьләр акчасыз беркай бара алмый, урамда житәкләшеп кенә дә йөрмиләр. Бүген көне буге эшләгән акчаң кафеда утырырга да житми. Безнең заманда хисләр өстенлек итте, ә хәзер бөтен нәрсә акчага корылган.

Мәктәп укучылары, студентлар белән очрашканда: «Зифа апа, ни өчен хәзер мөхәббәт тә, табигать тә сезнең китапларыгыздагы кебек матур түгел?» – дип сорыйлар. Кеше табигать белән аралашмый, сәбәбе шунда. Шәһәр урамна-

Автор:
Линар Закиров

рында йөрөп, чит илләргә чыгып, дөньяны матур сурәт сыман күрөп кайту ғына житми. Табиғат белән аралашкан кешедә генә эмоцияләр була. Кем белә, бәлки, мин шундый юләрдер...

Балачакта тамак көне буена бер телем ипи белән дә туя иде. Тауларга чыгып китсәң, табигатнең ниغمәләре белән туенып кайтасың. Безнең өчен ашау иң мөһиме булмады, ә хәзер ул беренче урынга чыкты.

Дүрт ел элек Регина Марсель белән мине кинога жиберде. Халык чиләк-чиләк попкорн, шешә-шешә «Кока-кола» күтәрәп керә. Яныңа утырып, готыр-готыр килеп чәйнәп, киноның буеннан-буена ашап утыралар. Ә фильм тагын да катырак кычкыра. Без яшь чакта киноны алай карамый идек, кулдан тотышып, арткы рәттә үбешеп утыра идек.

Бәләкәй чакта бөтен гаиләбез белән эшләдек, өстәлдә – каймак, бәрәңгә, сөт һәм ипи – сәламәт ризыклар тора иде. Акчага интеккән, хәтта ашарга беткән чакларым күп булды. Кулым бераз эшкә өйрәнгәч, шашкаларга йөрдәм. Эштән кайтам да ремонт ясарга китә идем.

Кайбер ирләр, эш эзлесе урынга, урамда хөкүмәтне сүтеп утыра. Бу күренеш шулхәтле ачуымны китерә. Элеккеге сыман, профсоюз килеп, халекне белми шул. Безнең заманда эштән китәм, дип куркыта

идек... Китаплар чыгара башлагач та, өч ел шашкага йөрдәм.

– Министр вазыйфасын тәкъдим итсәләр, кайсы министрлыкны сайлар идегез?

– Китаплар тарату белән шөгыльләнәр идек, ләкин министр буласым килми. Себер якларына чыгасым, Мәскәүне яулыйсым килә. Тотынсам, башкарып та чыга алыр идек. Тик Татарстан белән Башкортостанны да тәэмин итеп өлгерә алмыйм әле. Белмәгән эшкә тотынып булмый, ә мин китап тарату өлкәсен күпмедер дәрәжәдә андый башладым. Бөтен нәрсәне техника түгел, кеше уйлап тапкан, шуңа күрә, башыңны эшләтсәң, әллә ниләр уйлап табарга була.

ДӨНЬЯ КӨТҮЧЕ ИРЛӘР СИРӘК

– Нинди ирләрне һәм хатын-кызларны җенегез сөйми?

– Мескенләнеп, елап утырганнарны. Хәзер хатын-кызлар ирләрдән көчлерәк. Алар ирне дә, баланы да, гаилә эшләрен дә тартып бара. Хатын-кызлар рульгә утырып бетте. Дилбегә кем кулында, шул идарә итә дә инде. Дөнья көтүче ирләр сирәгәйгәннән-сирәгәй.

Төптән уйлаганда, хатын-кыз ирен күтәрергә тиеш. Хатын-кыз тәрбияләгән бала чын ир була аламы? Эти тәрбиясендә үскән бала икенче төрле була бит. Хатын-кыз

кызгана, шул ук вакытта идарә дә итә, ир бала хатын-кызның шул командасына буйсынып үсә.

Көчле ир-атны нинди генә хатын-кыз яратмас икән? Көчсезләр белән яшәү кызык түгел. Икенче яктан караганда, ирләрне үзегез көчсезләндереп бетерәбез дә соңыннан алар белән горурланмыйбыз да, сокланмыйбыз да.

Марсель балаларыбызны бик яратты. 30 яшькә житеп килгән малайны қочаклап, сөеп, битеннән үбә иде. Ачуы килсә, тиргәп тә алырга мөмкин. Марсельне соңгы көненә чаклы үземә тиң итеп йөртәргә тырыштым. Син – өстен, мин – түбән, дип кимсенеп яшәмәде. Әсәрнең бер өлешен язсам, «әтисе, укып, фикереңне әйт әле» дия идек. Ижат мәсьәләсендә гаиләң сине аңламаса, икеңнең бере куәтлән тормаса, кеше үсә алмый. Ә ирем: «Карале, шаккатам сиңа! Каян аласың син моны», – дип гел куәтлән торды мине.

– Зифа ханым, ничек уйлайсыз, хатын-кыз чалбар киеп йөрергә тиешме, юкмы?

– Классик чалбар ярый әле, аларны мин дә киям. Әмма хәзер кайбер хатын-кызлар концертларда сәхнәгә чәчәк чыгарырга сыланып торган трикодан менә, һәр буыны күренеп тора. Оялудан сискәнеп, карашымны

Фото: Төлгәтәй Гыйрафанов

читкә алам. Матур гәүдәлә яшыләр кисә бер хәл, ә монда – илгәгә житкән хатыннар... Гайрәт чигә.

Концерт-спектакльләр – кешенәң үз матурлыгын күрсәтә торган урын. Андый жәмәгәт урыннарына бару бәйрәм булырга тиеш. Тамашачының гына түгел, артистларның да зәвыгы юк, сәхнәгә футболка киеп чыгудан да тартынып тормыйлар.

**УРМАНЧЫ ХАТЫНЫ
БУЛЫРГА ХЫЯЛЛАНДЫМ**
– Беркайчан да беркайчан,
дима, диләр. Сөзгәң бу гыйбарәнә
кулланганыгыз бармы?

– Яшь чакта кызулык белән, бәлки, әйтелгәндер дә. Олыгая төшкәч, өздәреп әйтергә ярамаганын аңлайсың. Мин һәрвакыт аңлашу, диалог кору ягында. Сабыр кешем. Берәрсен, ул тегеләй иткән, болай иткән, дип сөйлибез, чәйнибез. Әмма, мин шул кеше урынында

булсам, нишләр идем, дип үзгә сорау бирсәң, дәрәс җавапны таба да алмыйсың. Үземә һәрвакыт шул сорауны бирәм. Бу инануга кырык яшькә житкәнче килдем.

– **Жиде кат үлчә, бер кат кис, диләр. Ә сез ничә тапкыр үлчәп кисәсез?**

– Бер әйберне алырга киберткә биш тапкыр да бара алам. Ләкин ки-емне киеп карап, минекә түгеллеге ачыклангач, юкка хыяллангамын икән, дим. Уйламыйча киселгән чаклар яшылектә булгандыр, беребез дә хатадан хали түгел. Синең дәрәс карар кабул итүң Ходай Тәгаләдән торамы икән...

Ирем башта кисә, аннары гына уйлый иде. Шунның аракасында кайвакыт, ник башта үлмәчәдәң, дип пыртузыша идек. Ике таш бер-берсенә ышкылгач кына туры килгән сыман, гаиләдәге ике кеше дә яши-яши яраклаша.

– **Филологик белем алып, язучылар арасына яшьли килеп эләккән булсагыз, нинди иҗатчы булыр идегез?**

– Кешенәң мөмкинлекләре чиксез, яза-яза шуны аңладым. Фикер тупланып бетмичә, язарга тотынмыйм. Хәзер минем чор, тик артымнан тагын кемдер килә, үкчәң басып килгәннәренә һәрвакыт эзер булырга кирәк. Шулай булмаса, бу дөнья алга бармас иде.

Яшь чакта ук яза башласам, рәтләр әйбер иҗат итмәс идем. Ул вакытта тәҗрибә булмаган, ә хәзер әйтер сүзем җыелган. Язучыларның кайсысы тарих, кайсы башка өлкә белән шөгыльләнә,

ә мин менә гаилә темасына язам, шуңа гына көчем җитә. Яхшы кешеләр, зирәк җитәкчеләр кайда тәрбия ала? Әлбәттә, гаиләдә. Гаилә кодексының бер камил үрнәге дә юк. Берәр хәл килеп чыкса, син аны бер төрлө, мин икенче төрлө кабул итәм, кемнең хаклырак икәннән алдан белеп булмый.

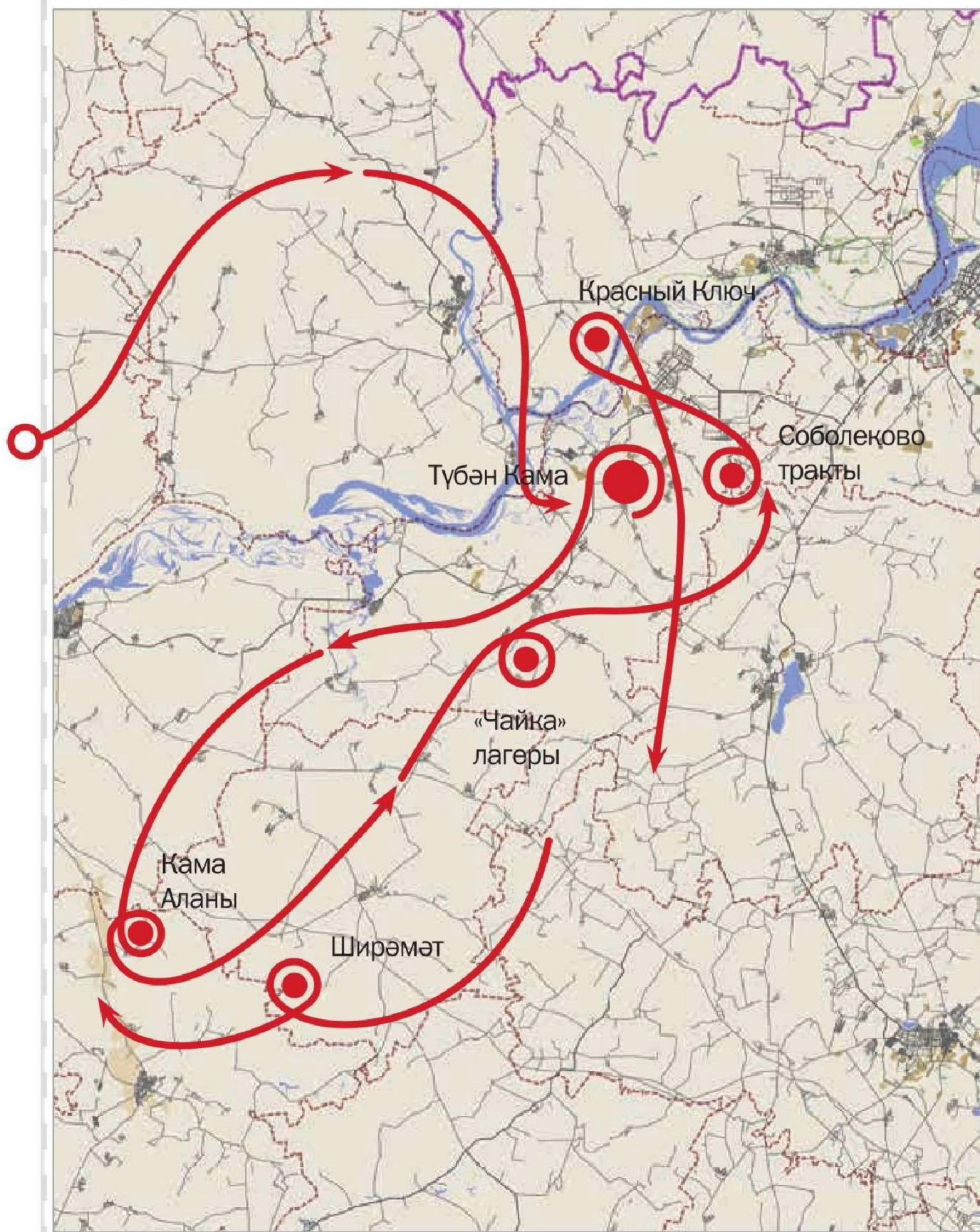
– **Кечкенә Зифа балачакта нәрсә турында хыялланды икән?**

– Бөләкәй чагымны әйбәт хәтерлим. Ап-ак башлы, бөдрә чәчләр идем. Кофта, кара сарафан кидереп, әнием мине яшь ярымлык чагымда балалар бакчасына алып барган. Ә мин капка астынан чыкканым да кайтып киткәнмен. Юлны белмим. Теләм иртә ачылган иде. Фәхрислам бабайны очратып, аны танып алганмын.

«Сәхрислам бабай, безнең өй кайсы якта?» – дип сораганмын. «Әстәгъфирулла, син кем баласы?» – дип гажәпләнгән ул. Балалар кечкенә чакта «р» хәрефен әйтә белми, ә мин «ф»ны әйтә алмаганмын. Исеменң ничек, дип сорасалар, «Зиә» дигәнмен. Әни сөйләве буенча, алар төшке ашқа өйгә кайткач, мин фундамент өстенә жәелгән кулъяулыкта йоклап утырганмын.

Урманчы хатыны булырга хыяллана идем. Жиләккә йөрергә бик яратам, кайда нәрсә үсә – бөтен нәрсәгә сокланам, ничек миннән ботаник чыкмагандыр. Нишләр миңа берәр урманчы өйләнмәдә икән, дия торган идем. Күңелемдә шул вакыттан бирле нидер кайный иде. Язучылык үз вакытын көткән булган, күрәсәң...

ТҮБӘН КАМА.

ИЖАТЧЫЛАР ҺӘМ ТӨЗҮЧЕЛӘР

Без Түбән Кама районында булдык һәм анда Татарстанның нефть химиясе башкаласын төзүчеләр белән танышып кайттык. Быел жәй көне Түбән Кама үзенең беренче ярты гасырлык юбилеен билгеләп үтәргә жыена.

ТАТУЛЫКНЫҢ ЧӘЙЛЕ ЮЛЫ

Халыклар Дуслыгы йортында ыгы-зыгы тынып тормый. Фойеда аэробика төркеме кызлары төрле хәрәкәтләр ясий, атриумда бер жирле рәссамның картиналарын эләр, милли-мәдәни жәмгыятләр (аларның гомуми саны 11) урнашкан бүлмәләрдән кызып-кызып сөйләшкән һәм көлгән тавышлар ишетелә. Директор Вәсил Хафизовны мин Ветераннар советы оештырган чарада табам. Ул беренче рәттә утыра, ә сәхнәдә хатын-кызлар хоры сугыш кырына китүче солдат турында жыр башкара.

Чыгышлар тәмамлангач, безгә дә аралашып аларга мөмкинлек табыла. Житәкчеләргә эш графигы бик тыгыз. Вәсил Фәизовичны кайдадыр чәйгә кәтәләр. Чәй монда аерым бер субстанция, ул кешеләргә бер-берсенә якынайта.

– Чәй табыны артында күп нәрсәләр турында сөйләшсәң була, – ди Вәсил Фәиз улы. – Биредә, безнең Йортта, бер өстәл артына еш кына төрле диаспора вәкилләре жыела. Менә озакламый әрмәннәрнең милли жәмгыяте «Терендз» бәйрәмен үткәрәчәк – аларга башкалар да кунакка киләчәк. Бездә шулай тәртипкә керткән.

– Түбән Каманың Халыклар дуслыгы йорты 2014 елда ачылды, – дип аңлата миңа Альберт Дерзизов, Түбән Кама районы Башкарма комитетының ижтимагый формированиелар һәм милли мәсьәләләр буенча элмәтләр бүлгәе житәкчесе. – Бу – район житәкчеләргә өстенлекле проектларының берсе. Кайчандыр бөтенсоюз төзелеш булган Түбән Кама бик күп милләтләр өчен туган йортка әйләнде. Һәрбер диаспора-

Автор:
Олеся
Бондаревская

Халыклар дуслыгы йортында иҗат кичәләре даими оештырыла.

Азәрбайҗан милли-мәдәни мохтәрият вәкилләре. Уртада – мохтәрият рәисе Алиабас Алиев.

МАХСУС ПРОЕКТ

га ижат итү һәм горeref-гадәтләрен саклау өчен үз мәйданын булдыру карары әхлакыйдан бигрәк, стратегик мәгънәгә ия. Диаспоралардан тыш, Йортта төрлө яшътәгә кешеләрне берләштерүче 14 жәмгыять һәм берләшмә «активлык күрсәтә». Шунысы яхшы, без расмилектән, гомуми төшенчәләрдән китеп, бирегә килә торган кешеләрнең һәркайсына якыная алдык. Әйе, «толерантлык» дигән сүз бар. Әмма безгә узара аңлашу дигән гыйбарә туры килә.

РЕСПУБЛИКА КАЗАНЫШЫ

Махсус безнең журнал өчен диаспора вәкилләреннән милли костюмнарнын киюләрен сорадык – аларнын милли асылы бөтен матурлыгы белән күренсен, дип.

Безнең геройлар әзерләнгән арада, мин азәрбайжаннарнын Түбән Камадагы милли-мәдәни мохтәриятә рәисе

Алиаббас Алиев белән әңгәмә корып алам.

– Бу шәһәр күптән инде минем өчен туган шәһәрәм кебек, – дип сөйли Алиаббас Абиляевич. – Мин Түбән Камага 35 ел элек килдем – дусларыма кунакка. һәм бөтенләйгә монда калдым. Шәһәр төзелә торды, минем тормышым да жайга салынды. Шулай акрынлап диаспора барлыкка килде, күпмедер вакыттан соң, ул мохтәрият статусын алды. Бүтен инде анда 100 дән артык кеше теркәлгән. Шәһәр һәм район житәкчлегенең безнең кебекләргә ярдәм итүе бик куанычлы хәл. Ел саен мохтәрият үсешенә 100 әр мең сум акча бүлеп бирелә. Республиканың башка бер районында да юк ул.

Мин архалыга кигән биш пәһлевандай егетне фотосурәткә төшерәм, ул арада мин безнең ыгъзыгылы заманда, бигрәк тә индустриаль шәһәрдә, горeref-гадәтләрен

Ўзбек милли жәмгыятьә вәкилләре.

фото: Олеся Бондаревская

РАЙОННАР БУЙЛАП / МАХСУС ПРОЕКТ

Григорий Китанов өч дәрәжәдәге Дан ордены һәм Кызыл Йолдыз ордены кавалеры, Түбән Кама районы Смыловка авылы кешесе Александр Зуев исемендәге кубокны тотып тора. Түбән Кама Ветераннар советы аны ел саен шәһәр күләмендә үткәрелә торган жыр һәм строй смотрындагы җиңүчеләргә тапшыра.

19 яшь, джинс чалбардан, шакмаклы күлмәктән, дулкынланып торган коңгырт чөчлө, зәңгәр күзлө) шундагы мәдәният йортында очратабыз. «Я прощу – не надо забывать солдата!» – колакка жыр тавышы ишетелә.

– Хезмәткә алырлар да еракка жибәрерләр, әтиң белән әниң моңа ничек карый соң? – дим Настяга.

– Мин гаиләдә алтынчы бала, һәм бердәнбер кыз, – ди булачак солдатыбыз. – Үзбездәге барлык спорт командаларында уйнап, җиңеп чыктым. Жәйге хәрби җыенда булдым, ГТО нормативларын алтын билгегә тапшырдым. Колледж тәмамладым – механик һөнәрнән үзләштердем.

Настя минем белән хыялы чыңга ашмастай тоелса да, барыбер чыңга ашарга тиешлегең аңлата-аңлата арыган кешедәй сөйләшә.

– Балки синең моннан китәсәң генә киләдер? – дим.

– Юк, – дип елмая Настя, – китәсе килгәннәр – китә. Ә минем хезмәт итәсем килә. Мин моны өченче сыйныфта ук хал иткән идем инде.

Мин Настяга әлеге Мәдәният йорты диварлары кысасында болай сөйләшеп утыруның җиңел булмавын тоеп, әңгәмәне тизрәк тәмамларга ашыгам.

һәм традицияләрен саклап калу шактый кыендыр, дип уйлыйм.

Без барыбыз да баскычка чыгабыз – андагы төсләр чуарлыгыңнан күзем камаша. Миңа Украина, Азәрбайҗан, Үзбәкстан, Чувашстан вәкилләре елмая. Халыклар дуслыгы йорты кабатланмас кырлары белән ялтырап торган алмазга охшап китә.

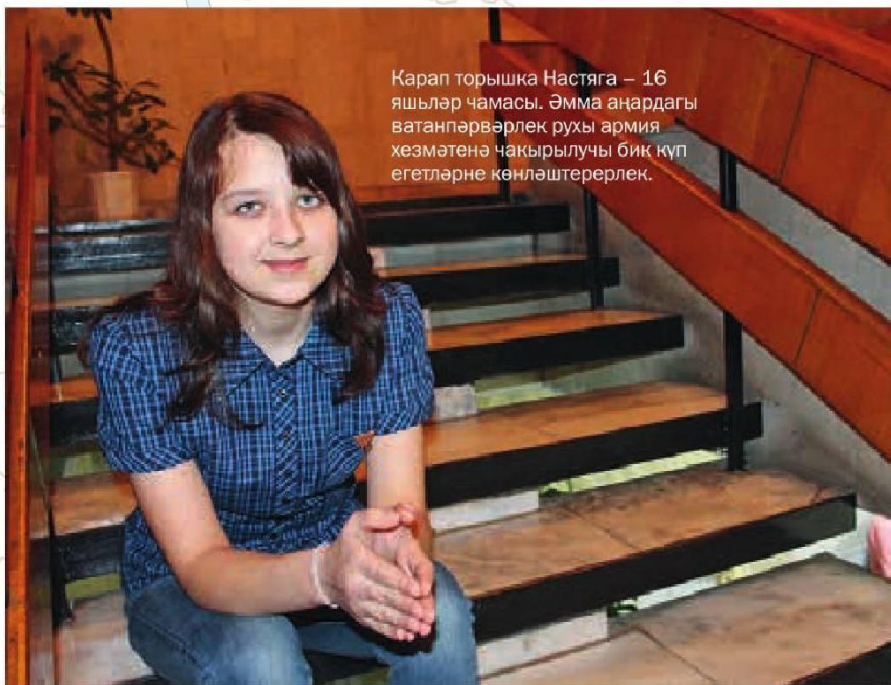
ХЫЯЛ МЕХАНИКАСЫ

Түбән Кама Ветераннар советында да шул ук хәл: эш кайный.

– Ничек уйлыйсыз, бүгенге яшьләр ватаннарын ярата дип әйтә алабызмы? – дип сорыйм Совет башлыгы Григорий Китановтан.

– Әлбәттә! – ди шунда ук Григорий Леонидович, соравымда цинизм чалымнары булуга канәгатьсезлек белдереп. Һәм кызып-кызып давам итә. – Менә, мәсалән, Кама Аланында махсус билгеләнешле отрядта хезмәт итәргә теләүче кыз яши! Мин, Түбән Каманың чакыру комиссиясе рәисе буларак, аңа бу мөмкинлекне бирергә булышу якты.

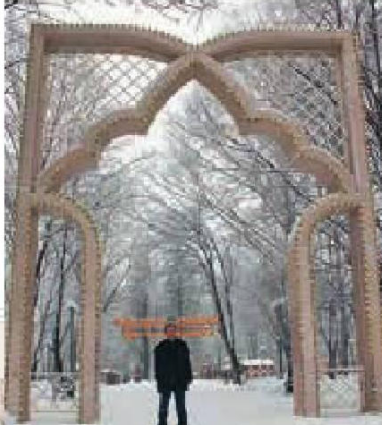
Без Кама Аланына Настя Воронианы күрергә барабыз. Кызны (аңа

Карап торышка Настяга – 16 яшьләр чамасы. Әмма аңардагы ватанпәрвәрлек рухы армия хезмәтенә чакырылучы бик күп егетләргә көнләштерерлек.

Традицион татар бизәкләре паркка ямь һәм яктылык өсти, аны нурга баета.

Ә алдыбызда – лаләле биек арка – ул безне әкияткә дәшә.

МӘХӘББӘТ ҺӘМ КИТАПЛАР ТУРЫНДА

Габдулла Тукай исемендәге үзәк китапханә. Зур тәрәзәләр, иркен, якты ике уку залы. Зәвыклы жиһазлар һәм киштә тулы – китап, китап, китап...

– Ике ел элек кенә әле биредә караңгы, тынчу һәм ямансу иде, – дип сөйли китапханә директоры Гөлнәз Арсланова. – Укучыларны җәлеп итү бурычы тора иде. Мин Мәскүдә Достоевский исемендәге китапханәдә булып кайттым. Бу җаңһәп үрнәкне күргәннән соң аңладым: китапханәне кешеләр өчен максималь дәрәҗәдә ачык итү – аны коткаруның бердәнбер юлы. Проектны тормышка ашыруда үз эшенең осталарын туллаган Мәскәу һәм Татарстан командалары ярдәм итте. Мондый форматтагы китапханәләр Россиядә нибары дүртәү генә. Бүген безнең 10 мең укучыбыз бар.

Менә залга мәктәп укучылары килеп керә – алар монда дәрәс әзерли һәм хезмәткәрләр контроле астыбуш-

Аның тизрәк бу читлектән ычкынасы – иреккә чыгасы килә, ниндидер бер көч аны хыялына дәшә. Гади генә булмаган, әмма ихтирамга лаек хыялына.

ТУКАЙ ҺӘМ ЛАЛӘЛӘР

– Без озакка түгелдер бит? – дип елмаеп сорый миннән Түбән Кама муниципаль районының төзелеш һәм архитектура идарәсе башлыгы Фирдәвес Ханов. – Югыйсә, телеканалдан килеп, яр буйлап йөрергә чакырганнар иде, биш кенә минутка башлыгыгызны салып торыгыз әле, диделәр. Ярты сәгатькә сузылды. Колакларымны өшетә яздым.

Тукай паркына атлыйбыз. Безнең дә биш минут дигәнәбез, сизелмичә дә, ярты сәгатькә сузыла: яраткан «баласы» турында Фирдәвес Ханов, һава торышы нинди генә булмасын, озаклап сөйли ала.

– Әлеге проектны 2012 елда Мәскәүдә үтә торган халыкара конкурска җибәргән идем. Паркның проекты Россиядән килгән иң яхшы эшләр каталогына керде. Ләкин ул вакытта проектны Түбән Камада тормышка ашыру өчен акча табылмады. Һәм менә Парклар һәм скверлар елында менә дигән форсат туды! Татарстан Президенты Рөстәм Миннехановның булышлыгы, муниципалитет һәм «Парклар һәм скверлар» командасының уртақ тырышлыгы белән проект тормышка ашты. Паркны бөтенләй буш урыннан башлап торгыздык. – Фирдәвес Ханов, дулап торган буран тавышын күмәргә тырышып, безгә паркның төзелү тарихын сөйли, экскурсия үткәрә.

Һәръякта – Тукай әкиятләреннән күренешләр. Жәй көне сукмаклар диодлы утлар белән яктыртыла, тегендә дә, монда да буккроссингга катнашучы кешеләр китап укый. Бу һәм башка бик күп акцияләргә парк каршында урнашкан Габдулла Тукай исемендәге китапханә хезмәткәрләре оештыра икән.

Тукай монда һәркайда, хәтта һавада да: «Су анасы» фонтаны янындагы динамиклардан шул исемдәге әкият яңгырый. Без архитектор белән хушлашабыз, һәм мин паркта ук өчпочмак сатып алам. Кайнар, хуш исле өчпочмак кулны пешерә.

Түбән Кама үзәк китапханәсенә керсәң, дөньяңны онытырга була: әдәби кафе, Wi-Fi, музыкаль зал, иҗат остаханәләре... Күңел өчен тагын нәрсә кирәк?

«Берегиня» клубы әгъзалары кул эшләрә белән генә түгел, ә аш-су әзерләүдәге осталыклары белән дә данлыклы. Баш «Берегиня» Земфира Рәхимова (аскы рәттә сулдан беренче) әзерләгән мәкле кабак ашы шәһәр бәйгесендә беренче урынга лаек булган.

КЫШ ҺӘМ ТАТУЛЫК

Кышкы Түбән Кама күптән түгел генә жыештырып чыккан өйгә охшаган, ул өй эченә, әйтерсең лә, чырыш-га элаторган зу-у-ур, челтәрле шарлар төгәрәткәннәр. Ялык-йолык килеп торган дюралайт конструкцияләр паркларның ак келәмдә кинәнеп ята. Тынычлык проспектында шәһәрне елның барлык фасылларында да кече архитектур форма – эскәмия бизи. Ул гади эскәмия генә түгел – бер-береннән читкә китеп утырып булмый анда – «Дуслаштыру эскәмиясе» ул.

– Ә сез дуслашмассызмы икән? – дип сорыйм үтөн баручы пардан. Марсель белән Ксения бик теләп эскәмиягә утыралар да бер-берсен кочаклап ук алалар.

– Еш ачуланышасызмы?

– Булгалый, – ди Марсель, һәм алар тәфсилләп бер-беренә ничек юл куярга, яраткан кешенә ничек ихтирам итәргә кирәклегә турында сөйләләр.

лай интернеттан файдалана ала. Ә бер почмакта жирле пенсионерлар клубы «Берегиня»га йөрүче хатын-кызлар нәрсәдер турында фикер алышып утыра – клубта 100дән артык кеше исәпләнә икән.

– Хатын-кызның холкы – шоматаш кебек. Язмыш аны чарлаган саен ул шомара һәм ныгый гына, – дип, язучы Фәтхулла Абдуллин үзенә эсәреннән өзек укый. Аның 14 китабы гади кешеләргә, аларның гади генә шатлыкларына һәм сагышларына багышланган. Фәтхулла абый каттый рәвештә әйберләргә мәкибән китүгә каршы, әмма бөтен йөрәге белән мәхәббәт якты.

– Беренче һөнәрәм буенча мин – төзүче, ә күнеләм белән иҗатчы. Хәер, безнең Түбән Кама бөтенләе белән төзүчеләр һәм иҗатчылардан тора! – дип раслый ул.

Гөлназ Арслановадан анын иң яраткан китабы турында сорыйм.

– «Зөләйха күзләрен ача», – дип уйлап та тормыйча җавап бирә Гөлназ Рәмзилевна. – Китап мине тетрәндерде. Ул авыр чорны, ана мәхәббәтенең көчен, кешеләр арасындагы мөнәсәбәтләрне, андагы вөҗданлылыкны һәм кабахәтлекне гаять тормышчан итеп тасвирлый алган автор.

«Дуслаштыру эскәмиясе» Түбән Камада 2013 елда пәйда була, ә 2015 елда шәһәр мэры Айдар Метшин «Минем эскәмиям» акциясен игълан итә. Шулай итеп, шәһәрне төрледән-төрле 30 эскәмия бизи: дулкын рәвешендәгесе дә бар аларның, куб, тәхет, йөрәк һ.б.

– Өйләнешәчәк сезме?
– Карарбыз, – ди Марсель, ә мин, кашлары жыерыла башлаган Ксениягә карагач, шуны аңлыйм: Марсельгә янә тылсымлы эскәмиягә мөрәҗғәгать итәргә туры киләчәк.

ВАКЫТЛАР ЧИШМӘСЕ

«Чишмә мул сулы булып өстән агып төшә. Аның бер өлеше бассейн яки ак ташлар түшәлгән чокырга агып китә, янда гына гыйбадәтханә, чумырып су алу өчен кәсә, ә чокырдан өч бармак кичкеләндәгә һәм ике карыш тирәнлектәгә ерым эшләнгән, аннан су Камага агып төшә. Су чип-чиста һәм тәмле...» – үзенә көндәлегендә Александр Радищев Изге чишмә турында шулай дип язып калдырган (бүгенге исеме – Кызыл чишмә). 1797 елгы язма бу. Ә чишмә суы әле дә чиста һәм тәмле.

Чишмә белән янәшә – «Үбешүләр коймасы». Гашыйклар, хисләренә чынлыгын дәлилләп өчен, бу коймага истәлекле символик йөзәк эләрگә яраталар.

XX гасыр башында Кызыл Чишмәдә гыйбадәт йоласын үткәрер өчен патша гаиләсенең изге рухание Иоанн Кронштадтский үзе килә торган булган, дип сөйләләр.

– Христианнарның дини бәйрәмнәрендә биредә алма төшәр урын да булмый – бөтен жирдән киләләр, – дип сөйли Кызыл Чишмә бистәсенең башлыгы Илдус Зәйнәтдинов. – Монда авыл барлыкка килгәнчә үк бу урыннар изге саналган: кешеләр судан Николай Чудотворецның иконасын тапканнар. Риваятьләргә караганда, биредә тагын Болгар имамының кабере дә булган. Ташы гына югалган. Ә урын үзе христианнар өчен дә, мәселмәннар өчен дә изгегә әверелгән.

– Кызыл Чишмәне беренчеләрдән булып сәүдәгәр Стахеевлар төзи башлаган. 1900 елда биредә аларның утары калкып чыккан, – дип сөйли Илдус Киравович. – Кызганыч, утар 1967 елда янган...

Чишмәнең бүгенге корылмалары Түбән Каманың 35 еллыгында барлыкка килгән – бистә шәһәрдән нибары алты чакрымда гына.

– Минем бөтен балачагым шуында үтте – безнең өй тауга таба югарырак иде. Таудан чана шуа идея, чишмәдән чиләкләп су ташыдык. Бу жир минем өчен үземчә изге. Качманган көндә (Крещение) мин дә коенып чыктым – рух чынлап та чыныга! – ди безнең озатып баручыбыз.

Үл чишмәне һәм ландшафтны саклап кала алуы белән горурлана, гәрчә вакыт һәм су, һичнигә карамыйча, ага да ага.

ЗУР НЕФТЬ ХИМИЯСЕНЕҢ ЯШЕЛ ШӘҺӘРЕ

Илледән артык милләт вәкиле 60 нчы елларда Түбән Камага Бөтенсоюз төзелешенә килеп, 50 ел эчендә алга киткән сәнәгате һәм яшәү өчен уңайлы социаль инфраструктурасы булган матур шәһәр төзегәннәр. Түбән Кама өч тапкыр Россия Федерациясенең һәм Татарстан Республикасының «Иң төзек шәһәр» дигән исемгә лаек булды, 2002 елда «Идел буеның мәдәни башкаласы» дигән статус алды.

Муниципаль хакимиятнең сәнәгать комплексы житәкчелеге һәм Татарстан Республикасы Хөкүмәте белән үзара тыгыз бәйләнештә торуына бәйле рәвештә, бүген биредә күпсанлы житештерү проектлары һәм социаль әһәмияткә ия проектлар тормышка ашырыла. Шәһәр лаеклы рәвештә нефть химиясе һәм нефть эшкәртү башкаласы дигән исемне йөртә.

Түбән Кама муниципаль районы башлыгы Айдар Метшин фикеренчә, икътисадый казанышлар алга таба бу территориядәгә яшәеш шартлары һәм сыйфатын яхшыртуга ярдәм итәчәк:

– 2015 ел йомгаклары буенча Түбән Кама районы республикадагы барлык сәнәгать продукциясенең 23 процентын житештергән, – ди ул. – Муниципалитетлар арасында төп капиталга инвестицияләр җәлеп итү буенча без – икенче урында. Түбән Каманың «Түбән Кама Нефтехим» ГАЖ, Түбән Кама шин комплексы, ТАНЕКО, ТАИФ-НК кебек сәнәгать предприятиеләре Кама инновацияле территориаль-житештерү кластерының нигез ташлары булып тора, бүген аларда модернизацияләү, импортны алыштыру һәм икътисадны диверсификацияләү бурычлары уңышлы хәл ителә.

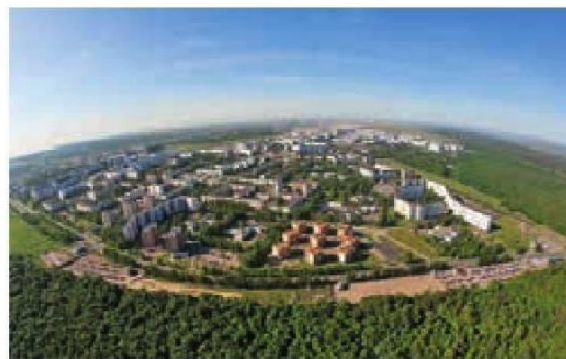
Хәзерге вакытта Түбән Камада нефть химиясенең яңа буын предприятиеләре төзелеше буенча коллалчы эш бара. ТАИФ-НКда Нефтьнең авыр калдыкларын тирәнтен эшкәртү комплексы, «ТАНЕКО» Комплексының

икенче чираты төзелә, «Түбән Кама Нефтехим» компаниясенең алга таба үсеш стратегиясенең нигезе булып елына 1,2 млн тонна этилен житештерү куәтенә ия яңа олефин комплексын төзү тора. Түбән Кама шин заводы да үз алдына житди бурычлар куя. «Татнефть» ГАЖ нефть химиясе комплексы планында «Түбән Кама Шин»ның әзерләү цехын яңартып кору каралган, бу исә киләчәктә заманча резин катнаш-

малар житештерүне елына 30 мең тоннага арттыру мөмкинлеген бирәчәк.

Югары технологияле житештерүләр төзелешенә барышында Түбән Камада әлеге яңа заводларда кемнәр эшләгәчәк турында да кайгырталар. Хәзерге заман икътисады яхшы техник фикерләү рәвешенә ия булган, катлаулы технологияле җиһазларда эшләргә сәләтле белгечләр таләп итә. Түбән Каманың югары сыйныф укучыларына һөнәр сайларга

«Һөнәрләр дөньясы» дигән муниципаль программа ярдәм итә. Үсмерләр хезмәт базарында ихтыяж зур булган һөнәрләр буенча сынау уза, сәнәгать предприятиеләрендә була, эш процессында катнаша. Бу эш ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы белән берлектә алып барыла. Кадрлар әзерләү бурычын хәл итүдә ресурс үзәкләре булдыру буенча әзерләнган президент программасы да ярдәм итә. Шулай итеп, Нефть химиясе һәм нефть эшкәртү техникумы базасында нефть-газ химиясе буенча белгечләр әзерләнә, шин житештерү заводына белгечләрне Индустриаль техникум базасындагы ресурслар үзгә әзерләп бирә.

Теләсә кайсы территориянең социаль иминлиге буенча төп күрсәткеч – демография. 273 мең халкы булган Түбән Кама районы бу якта да горурлана ала. Былтыр гына биредә 3965 бала дөньяга аваз салган. 2016 ел башыннан инде 599 бала туган.

– Шәһәрбез юбилеена, әле ул төзелә башлаган чордан башлап исәпләсәк, туарга тиешле 150 меңгә баланы көтәбез, – ди Айдар Метшин. – «Юбилей» туган гаиләгә иганәчәшкүар, ТР Дәүләт Советы депутаты Вадим Евгеньевич Махеевтан бер бүлмәле фатир бүлөк ителәчәк.

Халыкның яшәеш сыйфаты яшәү шартларының уңайлы булуына турыдан-туры бәйле – болары, шәһәрнең елдан-ел планлы рәвештә республика һәм федераль күләмдәге программаларда катнашуы нәтижәсенең, Түбән Камада күзгә күренеп яхшыра бара. 2015 елда граждандан төзелешендә 5 млрд сумнан артыграк акча үзләштерелгән, 131 мең квадрат метр торак кулланлышка кертелгән, шуларның 58е – социаль ипотека программасы буенча.

Былтыр Түбән Камада «Кояшлы» балалар дәваханәсенә капитал ремонт ясалган, шәһәрнең 83 мең кешесенә сыйфатлы медицина ярдәме күрсәтү мөмкинлеге бирә торган югары технологияле дәваханә төзелеше тамамланган. Әлеге объект бик озак – 23 ел дәвамында төзелгән, проектны

ТР житәкчеләге, ТР Саламәтлек саклау министрлыгы булышылыгы белән, нияят, гамәлгә ашыру насыйп булган. 2015 ел йомгаклары буенча Түбән Кама Татарстанның саламәтлек саклау учреждениеләре рейтингында 2 нче урынны алган.

Түбән Кама бәләкәчләре өчен узган елда өч балалар бакчасы төзелгән (берсе – шәһәрдә, икесе – районда), шәһәрнең ике балалар бакчасына капитал ремонт ясалган.

Традиция буенча, нефтехимиклар шәһәрнең төзекләндерү мәсьәләләренә аерым игътибар бирелә. Парклар һәм скверлар елында Габдулла Тукай исемендәге уку һәм ял паркы, шулай ук ТАНЕКО скверы ачылган.

Жиңуның 70 еллыгына түбән камалылар тыл хезмәткәннәренә һәм сугыш чоры балаларына һәйкәл ачканнар, ә февраль аенда биредә интернационалист яугирлар истәлегенә һәйкәл ачылган. Апрельдә истәлек ташы урнашкан урында Чернобыль һәлакәтенә 30 ел тулу уңае белән яңа һәйкәл барлыкка киләчәк, аның янындагы сквер төзекләндереләчәк.

Төзекләндерү өлкәсендә дә Түбән Кама был – шәһәрнең юбилей елында – зур сикереш ясып. Беренче төзүчеләр 40 ел элек утырткан шәһәр паркын яңартып кору – масштаблы проект. Игълан ителгән Су саклау елында Кызыл Чиймә бистәсендә яр буйларын төзекләндерү буенча да эшләр башкарылачак. 2016 елның тагын бер төп проекты – ишегалларындагы юлларга «зур ремонт» ясап чыгу. Бу максатларны тормышка ашыру өчен, Түбән Кама республика бюджетынан өстәмә рәвештә ярты миллиард күләмдә финансасар алган.

Нефть химиясе башкаласы һәрвакытта да иң яшел шәһәрләрнең берсе булып санала иде, биредә ел саен меңнәрчә агач ытырталар. Беренче төзүчеләр нигез салган әлеге традицияне бүгенге буыннар да дәвам иттерә. Былтыр «Яшел дулкын» дигән муниципаль проект кысаларында 20

меңнән артык агач һәм куак ытыртылган.

– Без, хакимият, сәнәгать предприятиеләре, табигатьтән файдаланучылар булган житештерү көчләрен киңәйтеп һәм яңаларын төзеп, югары технологияле масштаблы проектларны тормышка ашырып, әйләнә-тирә мохиткә зыян салырга ярамавын бик яхшы аңлыйбыз, – ди шәһәр мэры Айдар Метшин. – Безнең иң зур казаныш – Түбән Каманың РФ Экология министрлыгының атмосфераның пычратучы шәһәрләр исемлегеннән чыгарылуы. 2006 елдан башлап Түбән Каманың сәнәгать предприятиеләре тарафыннан чыгарып ташлана торган калдыклар елына 90 меңнән 60 мең тоннага кадәр азайды. Бу табигатьне саклау эшчәнлегенә субъектларының системалы эше нәтижәсе. Агымдагы елның мөһим бурычы – «Түбән Кама Нефтехим»ның чистарту корылмаларын яңартып кору.

Бүген Түбән Кама – зур перспективаларга ия динамикалы үсештәге заманча шәһәр. Түбән Камага нибары 50 яшь, һәм шушы ярты гасыр эчендә ул зур уңышларга иреште, мондый уңышлар хәтта зур тарихлы шәһәрләр өчен дә сизелерлек булып иде. Территориянең төп байлыгы – аның кешеләре. Тормышны яхшырту, уңайлы шартлар тудыру – түбән камалыларның уртак казанышы, дип асызлыкый Айдар Метшин.

– Без үз куллары белән Кама ярында кояшлы шәһәр төзегән кешеләргә һәм әтиләренә эшен дәвам иттерүгә яңа буынга рәхмәтле, – ди ул. – Республика житәкчеләгенә исә районга булган игътибары һәм ярдәме өчен аерым рәхмәт житекәрәбез. Безнең өчен юбилей елы булган 2016 ел шәһәрнең ярты гасырлык тарихына йомгак ясып һәм аның киләчәктәге үсеше өчен яңа мөмкинлекләр ача. Халкыбыз һәм республика житәкчеләгенә уртак тырышлыгы ярдәмендә, личиксез, икътисадый үсеш, уңайлы тормыш һәм социаль иминлек территориясе булып кала алырбыз, дип, ышанып әйтәбез.

РАФАИЛ ГЛЯНЦ: «ШӘНӘР ХАЛКЫНЫҢ МӘНФӘГАТЬЛӘРЕН МӘСКӘУ АЛДЫНДА ЯКЛАДЫК»

Рафаил Глянц – легендар шәхес. Илле биш ел элек ул илнең нефть химиясе гигантын төзү өчен ялан кырга килә. Түбән Каманың барлык объектлары: урамнары һәм йортлары, мәктәпләре һәм балалар бакчалары, дәваханәләре һәм кибетләре – барысы да аның житәкчелегендә төзелә. Рафаил Григорьевич 82 нче яшендә дә гомер иткән шәһәрән төзүне дәвам иттерә.

– Рафаил Григорьевич, сез чыннан да булчак шәһәр һәм комбинат урынына каналы-трактор поездында кар көртләрен ерып килдегезме?

– Алай ук түгел. Безнең «Лениногорскнефтьстрой» трестына химия комбинаты төзелеше өчен майдан булдыру эше йөкләнгән, яна СМУ-46 начальнигы итеп Иван Никитич Точилинны, баш инженер итеп мине билгеләделәр. Эмма беренче төзүчеләрне утырткан каналы-трактор поезды Актүбә авылы янына кар-буран аша минсез генә килде. 25 декабрь иде ул. Мин комиссиягә төзелгән объектларны тапшырыр өчен калдым һәм майданга берәз соңрак – гыйнварда килеп життем.

– Килеп житкәч, беренче булып нәрсә күзегезгә ташланды?

– Кар каплаган кырлар һәм әйләнәтирәдә зур булмаган авыллар: Чабья, Актүбә, Афанас, Соболеково, Прости. Поезд белән тракторлар, бульдозерлар, механизмнар, кораллар, төзелеш материаллары килде. Вакытлыча яшәп торыр өчен нәрсә бар, шуннан торак «әвәли» башладык. Кайберәүләр яр кырыларына землянкалар корды. «Круглое Поле» пунктына, тимер юл буйлап, бер поезд кечкенә вагоннар китерделәр, аларны шәһәр булчак майданга транспорт белән ташыды-

лар. Бу вагоннар иккә бүленгән иде, һәркайсында – икешәр катлы ятак булган алты кешелек бүлмә. Бүлмәләр арасындагы тамбурда буржуйка тора, аны түүлөк әйләнәсе кизүдә торып ягалар – кыш бик салкын килде ул елны.

– Мондый эстремаль шартларда яшәргә һәм эшләргә теләүчеләр күп идеме?

– Бик күп. Бирегә, Бөтенсоюз күләмәндәге комсомол төзелешенә СССРның төрле почмакларынан килделәр. Безнең СМУда кайчак өчәр меңгә якин кеше эшли иде. Энтузиазм да бар иде кешеләрдә, тиз арада тораклы булырга өмет тә. Монда азык-төлек белән дә әйбәт тәмин ителәр, хезмәт хаклары да яхшы-

рак иде. Күпләр авылларга йортларга таралып урнашты. Мин язга кадәр кечкенә вагонда яшәдем, Лениногорскидан хатынымны, улым белән кызымны алып килгәч, Дмитровкада йортка кереп яшәдек...

– Торак төзелешенә кайчан тотындыгыз?

– Эшчеләр өчен бер катлы баракларны Промбаза артындагы бистәдә шунда ук төзи башладык. Беренче көннәрдән үк агач яру жайланмаларын, бетон болгату төенен, асфальт жайланмасын – аны авыз тутырып завод дип йөртәләр иде – монтаждадылар. Клуб, зур булмаган кибет төзелделәр, анда бер пенсионер хәтта газеталар һәм китаплар да сата иде әле. Бернинди инфраструктура юк, иң якын дигән район үзегә – Яр Чаллы, ул вакытта ул әле зур авыл, эмма совети һәм партия хакимияте бар. Безнең төзүчеләр бистәсендә дә озакламый поссовет барлыкка килде. Беренче жәйдә үк мәктәп, хастаханә, дөваханә ачылды. ИТР өчен икешәр катлы өч барак төзелде: подъезд саен дүртәр фатир. Мондый фатирда мин 1961 елның азагынан 63нче азагына кадәр яшәдем – Төзүчеләр проспектында беренче чын торак йорт барлыкка килгәнче. Беренче сигез шундый йортны кирпечтән төзедек, алар һаман да бар әле. Аннан соң Чаллыдагы ячейкалы бетон заводыннан күпкә жиңел күбекле бетон блоklar кайтара башладык. Алардан биш катлы йортлар төзедек, андый йортлар күп монда.

Шәһәрнең иң беренче капитал биасы – 1 нче санлы мәктәп. Аны без 1962 елның 1 сентябрендә тапшырдык. Балаларны һәм укытучыларны бистәдән автобуларда йөртә идек. 1963 елның июнендә мәктәптән ерак түгел генә майданда беренче торак микрорайонны төзи башладык. Беренче йорт нигезе өчен чокырны 1961 елның язында ук казып куйган идек, ул шактый озак төзелде. Сууткәргечләр, канализация, чистарту систе-

Реклама

Түбән Кама үзенең барлыкка килүе белән нефть химиясе комбинатына бурычлы. Аның дирекциясе, үз жылкасенә шәһәр төзелеше буенча бердәм заказчы вазыйфаларын да алып, сәнәгать объектлары белән параллель рәвештә бөтен социаль инфраструктураны да корган. 1964 елда махсус оештырылган торак-гражданлык объектлары буенча капитал төзелеш хезмәтен Рафаил Лянц житәкли башлаган. Ул торак, балалар бакчалары һәм кибетләрдән башлап, ипи заводы, вокзал һәм телеүзәкне үз эченә алган торак районнар һәм бөтен мәдәни-көнүреш, коммунал, транспорт, спорт объектларын проекткалау һәм төзү буенча заказчы вазыйфаларын башкарган. 1961 елдан башлап 1970 елга кадәр 596 мең квадрат метр торак, 11 балалар бакчасы һәм алты мәктәп төзелгән. 1967 елның 31 июленә – Түбән Кама химия комбинаты эзер продукция эшләп чыгарган көнгә – аның янәшәсендә инде шәһәр үсеп чыккан.

масы кирәк иде. Башта балалар бакчаларының булмавы үзен сиздерде. Аларны сонрак төзи башладык – елына икешәрне, дүртәрне.

– Боларны инде сез бөтенләй яңа сыйфатта төзөгәнсездер?

– 1964 елның язында химия комбинатының беренче директоры Николай Васильевич Лемаев мине шәһәр төзелеше буенча икенче урын-басары итеп чакырды. Мин, капитал төзелеш бүлгә булдырып, заказчы вазыйфаларын башкардым – торак һәм социаль объектлар төзелешенә карт-бланш минем кулда иде.

Ул вакытта социаль өлкә «әгәр калса» дигән принциптан чыгып финанслана иде. Бурычлар да башка. Без үзбездә мәдәни-көнүреш объектлары, стадионнары, бассейннары, театры, хәтта циркы да булган заманча төзек шәһәр төзү турында хыялландык. Әмма күп нәрсә хыялда гына калды да. Торак та кыйммәткә төшә иде әле: инженерлык челтәрләре, магистраллар һәм эчке юллары, урамнары, скверлары белән. Кибетләр, рестораннар, кафелар һәм административ биналар да кирәк булуын исәпкә алсак...

Шәһәр халкының мәнфәгәтләрен без Мәскәү алдында якладык. Янәсе, әгәр сезгә зур комбинат, күпләп эш урыннары кирәк икән, рәхим итеп шундый смета төзегез: эшчеләрен һәм аларның гаиләләрен тиешле көнүреш шартлары белән тәмин итәрлек булсын. Николай Василь-

евич та, ТАССРның Совмины да, КПССның Өлкә комитеты да «чапты». Күп нәрсәгә ирешелде дә, төзелүче комбинатның смета-финанслар исәбенә «Б» бүлегенә мәктәпне дә, Пионерлар йортын да, Техника йортын да керте алдык. Кама һәм бәләкәй елгалар аша элемент чыбыклары да төзелүче комбинат сметасы буенча үткәрелде.

– Ә ни өчен нәкъ менә Техника йорты?

– Хәйләләдек. Мәдәният йорты төзүгә ярамый иде, аны сметада Техника йорты итеп үткәрдек. Әмма кирәккесен алдан күрүгә эшләдек: әйләнә торган сәхнә, жиһазлар, жилләтү системасы, механикалаштыру. Дөрөс, төзелеш үз проектаннан соң дистә ярым ел узгач кына башланды.

Телевидение барлыкка килгәч, телеүзәк белән телеманара кирәк булды. Сигналны Чистай районындагы Ленин авылы янында алып була иде, әмма, ул килеп житсен өчен, жиһазларны яңартырга туры килде. Анда да, Ширәмөт авылындагы манарада да. Ә шәһәрнең телевидение манарасын соңрак «Стальконструкция» фирмасы төзде.

– Түбән Кама өч тапкыр Россиянең иң төзек шәһәрләре исемлегенә керде...

– Бу тулысы белән Николай Васильевич Лемаевның казанышы.

Беренче урамнарны проспектлар дип атадылар, ө аларда бер генә куак та үсми. Шәһәрне участокларга бүлеп, аларны химкомбинатның әле төзелмәгән заводларының цехларына беркеттеләр. Атна саен житәкчеләр кешеләрен агачларны карарга алып чыкты. Югыйсә, күчереп утырткач, алар мантый алмаган булырлар иде. Агачларны махсус бригада – эчке яшеллек хужалыгы – урманнан инде зур үскән килеш алып кайтты. Урманга киләләр дә, тамырларын казыгач, кран агачны туфрагы-ни белән бергә йөк машинасына төйи, аннан, шәһәргә алып кайтып, эзер чокырга утырталар. 1970 елда агачларны генпланда шәһәр паркы өчен калдырылган территориягә дә күпләп утырттылар, анда хәзер урман үсеп чыкты инде.

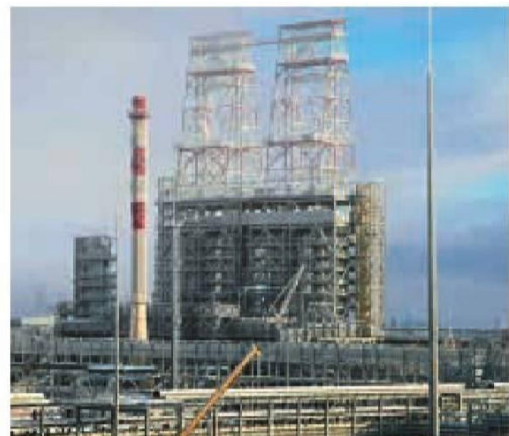

– Үзегезне шәһәрнең ижатчысы итеп тою ничегрәк?

– Зур эш эшләнде, әмма мин беркайчан да эшләгән эшләремнең чын хакын арттырып күрсәтмәдем. Очраклы гына төзүче булып киттем, ө инде чираттагы объектны тапшырган саен кичергән шатлык хисләре бөтенләе белән шушы һөнәргә бөтереп алып кереп ките: тасма кискәнән түгел, ө бу йортның күпме кешегә хезмәт итәчәген белгәнгә куана идем. Ул минем гомер юлын билгеләде, мин башка эшне белмим дә, өйдә дә утырасым килми. Әлегә вакытта мин «Түбән Кама Нефтехим» ГАЖнең гражданныр төзелеше буенча департамент директоры, өстәлмә ТАИФ бүлекчәләре өчен төзелүче торак йортларның документлары белән тулган – без «Камаглавстрой» төзү эшләрен алып бара торган 4144 фатирлы ике микрорайонның корылмаларын контрольдә тотарбыз. Дәүләт төзелеш надзорыннан соң да минем таләпчән «кызларым» (алар да алтмышның теге ягында инде) төзүчеләр эшләп бетерергә тиешле житешсезлекләрен табалар.

ТАНЕКО: УҢЫШКА ЙӨЗ ТОТЫП ЭШЛИБЕЗ

Заманыбызның нефть эшкәртү тармагының масштабын һәм гүзәллеген бөтен тулылыгы белән ТАНЕКО ача. «Татнефть» компаниясенең стратегик проектын тормышка ашыру өчен уникаль команда хезмәт куя, ул команда фәнни, проектлау институтларын, җиһазлар эшләп чыгаручы заводларны һәм төзелеш компанияләрен берләштерә. Эшнең тизлеген һәм хезмәт дәртен дәүләт ярдәме куәтләп тора.

«Гасыр төзелеше»ндә (журналистлар аны шулай дип атады) катнашучыларның ТАНЕКО илнең нефть химиясе сәнәгәте үсешендә аерым урын били, дияргә тулы хокукы бар. Һәм моны анык дәлилләп тә була.

ТАНЕКО төзелеше тармак өчен аерым игътибарга лаек вакыйга булды, чөнки, бер яклап, совет чорыннан соңгы пространствода 30 ел дәвамында бернинди масштаблы сәнәгать проектының да барлыкка килгәне булмады. Икенче яклап, илнең беренчеләрдән булып нефть чыгаручы төбәгендә нефть эшкәртүче завод кирәклегенә сәбәпләре күп иде. 2005 елда яңа предприятие барлыкка килү мәсьаләсен ТР Куркынычсызлык советында карадылар, анда «Татнефть» тарафыннан Түбән Камада нефть эшкәртүче комплекс төзелеше буенча тәкдим ителгән бизнес-планына фатиха бирелде.

Мәгълүм булганча, күп кенә һөнәри биеклекләрен беренчеләрдән булып «Татнефть» яулады, ул нефть чыгарудагы яңа технологияләрен камилләштерде. Ә беренче булып һәм кыенлыкларны үзәтлек белән җинеп чыгар өчен, ныклык, эшсөзчәнлек, аңалыкка маһирлык кебек аерым бер сыйфатларга ия булу кирәк. Нәкъ менә шундый кешеләр, нефть ятмаларын үзләштереп, эстафетаны нефть эшкәртүчеләргә тапшыра да инде. Тагын бер үзенчәлек күзгә ташлана: узган гасырның уртасында да, хәзер дә компаниядә яшыләргә ышаныч белдерелә. «Тат-

нефть» үз проектын Түбән Камада тормышка ашыруга бик күп яшьләр тупланган коллектив белән тотынды. Алар арасында югары һәм урта уку йортларын тәмамлаган кадрлар да бар. Кайберәүләре өчен ТАНЕКО беренче эш урыны булды. Яшьләрнең дәрте һәм эшкә омтылышының зур запасы белән өлкән буынның һөнәри тәҗрибәсе кайчак күз алдына да китерә алмастай бурычларны хәл итәргә, бердәнбер дәрәҗә булган карарлар кабул итәргә мөмкинлек бирә. Соңгы вакытта дәүләт тренды булган импортны алыштыру программасы – «ТАНЕКО» проектының тормышка ашыруының бер генә ягы әле. ТАНЕКОның шәхси заказы буенча эшләнгән һәрбер житештерү объекты, һәрбер техник җиһаз аерым тарихка ия.

Нефть эшкәртү комплексы, проект һәм төзелеш эшләре белән бер үк вакытта, бик кыска вакыт эчендә торгызыла. 2011 елның декабрендә куәте елына 7 миллион тонна булган нефтьне беренчел эшкәртү буенча завод эшли башлый. 2014 елның мартында сәнәгать кулланлышына гидрокрекингның комбинацияле жайланмасы тапшырыла. «Евро-5» дизель ягулыгын, РТ, ТС-1, ДЖЕТ А-1 маркалы авиакеросинны, II һәм III төркем нигез майларны житештерү үзләштерелә.

ТАНЕКО – әһәмияте һәм нәкъ менә үз вакытында барлыкка килүе белән Татарстанда нефть чыгара башлауга тиң булган проект, дип әйтергә тулы нигез бар. Түбән Кама ту-

рында сөйләсәк, бөтен ил масштабында соңгы берничә ел эчендә 250 млрд сумлык инвестицияләр җәлеп ителгән шәһәрне табу җиңел түгел. ТАНЕКОның төп финанслар һәм житештерү күрсәткечләренә тотрыклы үсеш кайчандыр «Татнефть» сайлаган юлның дәрәҗәс булуын раслый. Проектны тормышка ашыру шулай ук үзенә социаль нәтиҗәсен дә тәмин итте, болар – төрле дәрәҗәдәге бюджетның артуы, эш урыннары булдырылу, танеколыларга яңа микрорайоннарда уңайлы итеп яшәргә мөмкинлек тудыру, Түбән Каманы төзекләндерүгә үз өлешен кертү.

10 ел эчендә «ТАНЕКО» проекты киң танылу алды, компания аягында нык басып тора, коллектив үзенә уңай традицияләрен булдырырга өлгерде. Һәм шуның белән бергә алда – һөнәри үсеш һәм житештерү үсеше өчен иркенлек тудыручы зурдан-зур планнар. Шуңа да «Татнефть» яңа жайланмалар төзелешен дәвам иттерә, болар, үз чиратында, дизель ягулыгын, авиакеросин житештерүнең максималь күләмәне ирешү, шулай ук автомобиль бензини һәм нефть химиясе өчен чимал житештерә башлау мөмкинлегенә бирә. «ТАНЕКО» комплексында нефть эшкәртү күләмен 14 миллион тоннага кадәр арттыру планлаштырыла, ә бу республикада бер ел эчендә чыгарылган кара алтынның яртысыннан күбәргән Татарстан икътисады өчен файдалы югары ликвидлы продукциягә әйләндерү дигән сүз.

ШИН ГИГАНТЫ

Түбән Кама шин комплексының елъязмасы узган гасырның 60нчы елларыннан башлана. Нәкъ шул чорда Советлар Союзында хәзерге заман машина төзелеше яңа сулыш ала да инде. Ул елларда ТР алдына Волжск һәм Ульяновск автозаводларын шиннар белән тәэмин итү бурычы куела.

1967 елда СССРның нефть эшкәртү һәм нефть химиясе сәнәгате министры Виктор Фёдоров булышлыгы белән Түбән Кама нефть комбинаты составында шин заводы төзелешен башлап жибәргә карар кылына. 1968 елның маенда булачак шин гиганты төзеләчәк майданчыкта беренче чүмеч жир алына. 1971 елның 25 маенда төзелә торган завод, мөстәкыйль хужалык исәбендәге предприятие буларак, химия комбинаты составынан чыгарыла, аның директоры итеп Николай Александрович Зеленов билгеләнә.

НИКОЛАЙ ЗЕЛЕНОВ,

1932 елның 28 маенда Горький өлкәсе Лысково шәһәрində туа. Мәскәү нәзек химия технологиясе институтын тәмамлай. Воронеж шиналар заводында мастер, жыю цехы башлыгы, баш инженер урынбасары булып эшли. 1971 елдан – Түбән Камада шиннар житештерү заводы директоры. 1998 елдан – жәмгыятьнең Директорлар советы рәисе кинәшчесе, Түбән Кама шәһәрененң Мактаулы гражданины.

1972 елда механик житештерүләр блогы һәм беренче продукциягә документацияләр эшләнгән конструкторлык бюросы эшләтеп жибәрелә. Ә «Жигули» өчен беренче камера 1973 елның 29 апрелендә дөнья күрә. Шул елның июнендә Түбән Кама автокамераларының беренче партиясен АЗЛКга төяп озаталар. 1973 елның декабрендә йөк машиналары шиннары заводы төзелеше башланып китә. 1974 елның 14 гыйнварында «Жигули»лар өчен 6.15-13 размерндагы беренче автопокрышка, ә беренче йөк машинасы шыны 1978 елның 23 апрелендә ясала.

Житештерү бурычлары белән беррәттән, шин заводы житәкчеләге тарафыннан социаль проблемалар да чишелә. Завод эшчеләре өчен

6 мең урынлык 22 балалар бакчасы һәм 970 мең квадрат торак төзелгән. Завод дөваханәсе, шифаханә-профилакторий, «Наратлык» ял базасы, Көн күреш хезмәтләре күрсәтү йорты, спорт комплексы һәм «Акчарлак» сәламәтләндерү лагерьы ачылды. Жәмәгать туклануы системасы: туклану комбинаты һәм завод ашханәләре булдырылды.

Түбән Кама шин житештерү тармагы 2000 елда, ТР Министрлар Кабинеты «Түбән Кама Шин» ААЖ, «Түбән Кама Техник углерод заводы» ААЖ, «Түбән Кама Механика заводы» ААЖ акцияләрененң дөүләт пакетын «Татнефть» компаниясенә тапшыргач, икенче сулыш ала. Шул рәвешле «Татнефть» нефть химиясе комплексы формалаша башлай.

Шин заводын чимал һәм материаллар белән яңадан оештырылган «Татнефть-Нефтехимснаб» ЖЧЖ тәэмин итә башлай. Әзер продукцияне урнаштыру буенча функцияләр «Кама» Сәүдә йорты» ЖЧЖнә тапшырыла. Милек, инвестицияләр һәм предприятиенен үсеше белән идарә итү өчен, 2002 елда «Татнефть-Нефтехим» ИК төзелә. 2007 елда НХК составында яңа шиннар уйлап табыла торган «Кама» ФТУ» ЖЧЖ барлыкка килә.

2011 елның маенда барлык предприятиеләрне пар, газ, электр энергиясе белән тәэмин итү өчен, «Энергошинсервис» ЖЧЖ төзелә. 2011 елның 1 июленнән йөк шиннары заводы «Түбән Кама Шин» ААЖ составынан мөстәкыйль предприятие буларак бүленеп чыга.

ЦМК – шин житештерү заводы төзелеше мөһим инвестицияле проект булып тора. 2015 елда нефть химиясе комплексында ЦМК – шиннарны торгызу буенча «Татнефть» һәм «Марангони С.п.А.» компаниясененң (Италия) яңа уртақ предприятиесе эшләтеп жибәрелде («КаМаРетрад» ЖЧЖ). Яңа производство «Татнефть» компаниясененң йөк ТМК-шиннарының яңа класын һәм алар белән бергә булган

сервисларны булдыру һәм үстерү проекты тәмамлады.

Бүген «Татнефть» ГАЖ нефть химиясе комплексы шин продукциясе һәм техник углерод житештерү һәм сатуны тәэмин итә торган 11 предприятиенә берләштерә. Шин житештерү буенча югары технологияле заводлар «Түбән Кама Шин» ААЖ, «Түбән Кама Йөк машиналары шиннары заводы» ЖЧЖ һәм «Түбән Кама ЦМК-шин заводы» ЖЧЖ өч товар билгесе: КАМА, КАМА EURO, Viatti астында жиңел, авыл хужалыгы, йөк, жиңел-йөк һәм тоташ металл кордлы шиннарның 300 товар позициясен житештерәләр.

Россия шин житештерү тармагында «Татнефть» ГАЖ шин заводлары продукциясененң өлеше 26% тәшкил итә, ә ТМК-шин заводы Россия тоташ металл кордлы шиннарының 60%ын бирә.

Түбән Кама продукциясененң сыйфаты Volkswagen, Skoda, Fiat, Renault, Nissan, Chevrolet, Ford машиналарына шиннар эшләүгә мөмкинлек бирә торган URS халыкара сертификаты белән раслана. «Татнефть» ГАЖ нефть химиясе комплексы продукциясе ерак чит илләрненң 37сенә һәм БДБ илләрененң 10ысына чыгарыла. Россия һәм ТР буенча «100 иң яхшы товар» конкурсы жиңүчесе булып тора.

ҮСЕШНЕН БЕРДӘМ ЮНӘЛЕШЕНДӘ

Түбән Кама шәһәренең язмышы нефть химиясе һәм нефть эшкәртүнең эре предприятиеләре эше белән тыгыз бәйләнгән.

Рушан ШӘМГУНОВ, «ТАИФ-НК» ААҖ генераль директоры. Техник фәннәр кандидаты. ТРның атказанган химигы. «Ел житәкчесе-2015» республика бәйгесе лауреаты.

Кама елгасының сул ярындагы яңа шәһәр – Түбән Каманың төзелешенә беренче таш 1961 елның язында салына. Нәкъ менә шунда Европада иң зур нефть химиясе комплексы төзәргә карар кылына. Татарстан, илдә нефть табу буенча алдынгы булса да, ярты гасырдан артык бары тик чимал ресурслары белән тәмин итүче генә булып тора. Бик мөһим технологик буын саналган нефть эшкәртү тармагының моңа кадәр булмавы төбәк һәм ил икътисадында үзен сиздерә. Әлеге мәсьәләләрне чишү өчен, «ТАИФ» ААҖ (Казан ш.) 1997 елда Түбән Кама сәнәгать майданчыгында нефть эшкәртү комплексын проектка һәм төзү мәсьәләләре белән ныклап шөгылләнә торган үзенен филиалын – ТАИФ-НК ача. Бүтән ТАИФ-НК – шәһәрнең дүрт меңләп халкы эшли торган иң эре предприятиеләрнең берсе.

ЯҢА КӨЧЛӘР – ЯҢА МӨМКИНЛЕКЛӘР

Бүгенге Түбән Кама бик хаклы рәвештә нефть химиясе һәм нефть эшкәртү башкаласы дип атала. Сәнәгать житештерүләре шәһәргә үсеш, халыкның тормыш дәрәжәсен күтәрү өчен тиешле импульс бирә. «ТАИФ-НК» ААҖ бюджет ясаучы предприятиеләрнең берсе булып тора, ул Түбән Камага үсәргә һәм илнең иң төзек шәһәрләренең берсе булып калырга ярдәм итә. РФдә нефть эшкәртү тармагының иң инновацияле майданчыгы буларак, компания актив рәвештә житештерүнең яңа югары технологияләрен үстерә һәм хәзерге заман проектларын тормышка ашыра. Предприятиегә югары класслы белгечләр дә, Түбән Каманың барлык тармак уку йортларындагы перспективалы чыгарылыш укучыларының акыллы башлары һәм уңган куллары кирәк. 2015 ел давамында компания хезмәткәрләре саны 300дән артык белгечкә артты. «ТАИФ-НК» ААҖның авыр калдыкларны тирәнтен эшкәртү комплексы эшли башлагач, тагын 600 эш урыны барлыкка килчәк. Илнең барлык

нефть эшкәртү тармагы өчен стратегик яктан мөһим булган яңа житештерүне эшләтеп жибәрү 2016 елга планлаштырылган.

Тирәнтен эшкәртү комплексы (КГПТО) төзелешенең нигезендә Veba Combi Cracking* уникаль технологиясе ята, аның аркасында житештерү тулысынча калдыксыз булачак, ә нефтьне эшкәртү тирәнлегә 98,5% чамасы тәшкил итәчәк. Нефть эшкәртүнең тирәнлеген арттыру югары ликвидлы товар продукциясе чыгаруга бәйле рәвештә житештерүне бөтенләй яңа дәрәжәгә чыгарырга, шулай ук житештерү күләмнәрен арттырырга мөмкинлек бирчәк, нәтижәдә предприятиенен икътисади күрсәткечләре күпкә артачак. КГПТО продукциянең барлык исемлегә яхшыртылган экологик характеристикаларга, аерым алганда, күкерт, ислә һәм тиз парга әйләнә торган углеводородларның түбән күләменә ия булачак. Комплекстың югары сыйфатлы нефть продуктары ТР, РФ химия һәм нефть химиясе сәнәгате

КГПТО – нефть эшкәртү өлкәсендә стратегик проект. Яңа комплекста чимал эшкәртү егәрлегә елына 3,7 млн тонна тәшкил итә. «ТАИФ-НК» ААҖндә нефть эшкәртү тирәнлегә, проектны тормышка ашырганнан соң, 98,5%ка кадәр артачак. Компаниянең табышы ике тапкырдан артыкка үсәчәк.

Реклама

* Veba Combi Cracking – гудрон гидрокрекингы жайланмасы.

ихтияжларын тулысынча тәмин итәчәк, шулай ук чит илгә чыгару юнәлешендә дә эшли алачак.

Эре сәнәгать үзәкләре котылгысыз рәвештә шактый техноген йөкләнеш чорын кичерәләр. Түбән Кама да искәrmә түгел. Бу юнәлештә ТАИФ-НК югары социаль җаваплылык үрнәге булып тора. Компания Түбән Кама сәнәгате үзәге үсешендә экологик иминлекне тәмин итү буенча ведомствосына эшче төркем составына керә. Сәнәгате модернизацияләү һәм экологик иминлекне һәм әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендә сәясәт процессларының үзгәрү бәйләлек тенденциясе перспективалы үсешнең мәжбүри шарты булып тора. Сыйфатның Европа стандартына омытылу – эшчән төп критерий. Предприятие югары экология стандартлы ягулык житештерүгә күчү темплары буенча Россия компанияләре арасында алдынгы урыннарда баруын дәвам итә.

2012 елда компания Россиядә беренчеләрдән булып тулысынча «Евро-5» дизель ягулыгын чыгаруга күчте. 2015 елда, Таможня союзы регламентын узып, вакытыннан алда экология стандартлы «Евро-5» бензин чыгара башлады. Инвестицияләр керту һәм югары сыйфатлы нефть продуктлары эшләп чыгару компаниягә әйләнә-тирә мохиткә техноген йогынты ясауны киметү белән бәйле мәсьәләләргә чыгару мөмкинлек бирә. Аерым алганда, моңа «ТАИФ-НК» ААҖнең тагын бер эһәмиятле инвестиция проекты – сәнәгат юынтык суларын локаль чистарту цехын реконструкцияләүгә юнәлгән. Цех 2015 ел азагында

эшли башлаган. Элеге проектның төп максаты – су алмашының йомык циклын булдыру, бу вакытта чистарту дәрәжәсе 99,99% була, ә ул суны технологик процессларда яңадан кулланырга мөмкинлек бирә һәм Кама елгасыннан су алуны тулысынча туктата. Чистарту корылмаларыннан атмосферага калдыклар чыгу саны 90%тан артыграк кимергә тиеш, ә бу шәһәр, район һәм тулаем алганда төбәкнең әйләнә-тирә мохитенә йөкләнешне шактый киметәчәк.

ЯХШЫЛЫК ХАКЫНА

Зур химия Түбән Каманың барлыкка килүе һәм үсеше өчен көчле этәргеч ясады. Эһәмиятле сәнәгат потенциалы шәһәргә даими алга бару өчен импульс бирә. «ТАИФ-НК» компаниясе, хәйрия эшчәнлегә һәм социаль җаваплылыкны үз эшчәнлегенең өстенлекле өлеше итеп санап, шәһәрнең комплексы социаль-иқтисади программаларын тормышка ашыруда актив катнаша. Ветераннарга һәм инвалидларга адреслы ярдәм, шәһәр микрорайоннарында балалар өчен уен мәйданчыклары ачу, «Веста» Гаиләгә һәм балаларга ярдәм үзгә, «Балкыш» социаль-тернәкләндерү үзгә, «Олимпия» һәм «Чародейка» яшүсмерләр клубларына ярдәм, чукрак балалар интернат-мәктәбенә финанс ярдәме, Түбән Кама муниципаль районы сәламәтлек саклау объектларын модернизацияләү программасында катнашу – әле болар компаниянең элеге юнәлеш буенча алып барган эшчәнлегенең тулы исемлегә түгел. «Яхшылык хакына көч» девизы «ТАИФ»

компанияләр төркеменең барлык предприятиеләрен берләштерә һәм миссиясен ачык чагылдыра – иқтисад торышын, социаль өлкәне һәм биредә яшәүчеләрнең иркен торышын яхшыртуга ярдәм итәргә.

Түбән Кама – «чиксез шәһәр» булдыру хыялын тормышка ашырган. Көчле сәнәгат базасы, югары инвестицияләр җәлеп итү, гаять зур фәнни-техник потенциал шәһәргә комплексы үсеш бурычларын нәтиҗәле чишәргә мөмкинлек бирәләр.

Узып киткән дистә еллар эчендә шәһәр ТРның эре сәнәгат үзгә, аның төзек, мәдәни һәм мәгариф үзгә булып үсеп житте. Түбән Каманың максатлары ачык, бурычлары шактый саллы һәм перспективалары масштаблы. «ТАИФ-НК» ААҖ («ТАИФ» Компанияләр төркеме) шәһәр һәм анда яшәүчеләрнең мул торышына лаеклы өлешен кертә. Компаниянең динамикалы үсешен Түбән Каманың киләчәктәге иминлегә дип тулы хокук белән атарга мөмкин.

«ТАИФ-НК» компаниясе – Татарстан Республикасының нефть эшкәртү тармагы предприятиеләренең иң алдынгыларынан берсе. Аның составында – нефть эшкәртү заводы, бензин заводы һәм газ конденсаты эшкәртү буенча житештерү. Элеге этапта компания эшкәртү тирәнлегә буенча 75%тан артык күрсәткеч белән Россиянең эре НЗЗ арасында жиденче урынны алып тора. Бүгенге көндә ТАИФ-НК илебезнең барлык нефть эшкәртү тармагы үсеше өчен стратегик эһәмияткә ия Veba Combi Cracking уникаль технологиясе нигезендә иң эре «Авыр калдыкларны тирәнтен эшкәртү комплексы төзәлеше» проектын тормышка ашыра.

ҮСЕШ ЭНЕРГИЯСЕ

Әгәр энергия йөртүчеләр житештерүнең каны дип санала икән, Кама аръягы, Түбән Кама һәм Түбән Кама районы сәнәгать энергия үзәге өчен, Түбән Кама электр челтәрләре ул тукландыра торган сәнәгать, социаль-мәдәни һәм яңа торак төзелешләре кебек тармаklar белән бергә үсә торган кан системасының аналогы булып тора. Энергетикларның Түбән Камага шәһәр төзелә башлаганчы бер ел элек килеп урнашуы да очраклы хәл түгел.

БЕР ЧЕЛТӘР БЕЛӘН БӘЙЛӘНГӘННӘР

1964 елда Алабуга һәм Яр Чаллы шәһәр электр челтәрләре базасында, «Татсельэнерго»ның Яңа Мәлкән ГЭСсе һәм Әлмәт идарәсе электр челтәрләре участогында Яр Чаллы электр челтәрләре төзелә, бер елдан соң аны Түбән Кама электр челтәрләре дип үзгәртәләр. Төп өлешен Урыссу ГРЭСсе һәм электр челтәрләренең Әлмәт идарәсе белгечләре төшкелиткән 116 кешедән торган коллективны элеккеге фронтовик Валентин Васильевич Лукшин житәкли.

Хужалык өч километр кабель һәм 721 километр һава линияләреннән, ГЭС, алты төп һәм 52 трансформаторлы подстанциядән гыйбарәт була. Әлеге электр челтәре инфраструктурасы ярдәмендә булачак нефтехимия сәнәгате һәм төзелеш комплексын – төзеләчәк шәһәрнең нигезен «туендырырга» кирәк була. Тиздән көчәнеш астына Түбән Каманың үзәндә «Соболеково» (10 МВА) һәм «Шәһәр» (15 МВА) подстанцияләре куела, ә «Яр Чаллы» подстанциясендә 20 МВА көчәнешле икенче трансформатор гамәлгә кертелә. Тиз арада бүлүче һәм трансформаторлы подстанцияләр, Актаныш, Әгерҗе, Түбән Кама районнарында электр тапшыру линияләре төзелә. Электр заводлар төзелешендә һәм торак бистәләрдә кулланыла.

70 нче елларда, КАМАЗны эшләтеп жиберү белән бәйлә рәвештә, бурычлар катлаулылана. Татарстанның дүрт районында подстанцияләр һәм линияләр үзгәртелә. «Сидоровка», «Гигант», «Завод» подстанцияләре, шулай ук йөздәгән километр линияләр кулланышка кертелә. Алар хезмәт күрсәтә торган зонада Түбән

Кама ГЭСсе, КАМАЗның ЖЭУ һәм Түбән Каманың ЖЭУ-2 барлыкка килә.

Чирек гасырга якын, 1977 елдан 2001 елга кадәр, коллектив белән РФ Ягулык-энергия министрлыгының атказанган хезмәткәре, ТРның атказанган энергетигы Мирсәеф Борханов житәкчелек итә.

– Түбән Кама бик актив төзелде, – дип искә төшерә ул. – Искиткеч матур шәһәр үсеп чыкты, сәнәгать зонасы киңәйде. Шуңа ярашып, безгә дә куәтләрбезне актив үстөрергә кирәк иде: яңа линияләр, подстанцияләр... Кешеләр турында да онытмадык, билгеле. Берничә ел эчендә йөк машиналары өчен жылы торы урыны, саунасы, персонал өчен нормаль шартлары булган үз базабызны төздек. Хәтта кибет тә ачтык – ул вакытта энергосистемада беренче иде әле ул.

Төзелеш 90 нчы елларда да тукталып тормады. Энергетиклар челтәрләрен «үсешкә», киләчәккә йөз тотып, ягъни планлаштырылган сәнәгать һәм торак кварталларына исәп ясап төзеделәр. Нәтижәдә, 50 еллык тарихы эчендә Түбән Кама электр челтәрләре хужалыгы берничә тапкырга үстә. Бүген 35 подстанциянең 35–220 кВ билгеләнгән егәрлеге 1626,7 МВА төшкелитә, баланста гомуми егәрлеге 622,601 МВА булган 2082 трансформаторы белән 1767 трансформаторлы һәм бүлүче подстанция тора, ә 35–500 кВлы югары вольтлы линияләренң озынлыгы гына 1350,3 километрдан артып китә.

Түбән Кама электр челтәрләре линияләре һәм подстанцияләре аша республиканың якындагы иң эре станцияләре – Зәй ГРЭСсе, Түбән Кама

ГЭСсе, Яр Чаллы ЖЭУ һәм Түбән Кама ЖЭУ-1 һәм ЖЭУ-2 житештергән электр энергиясе тапшырыла. 7550 квадрат километр майданда Татарстанның дүрт районы – Түбән Кама, Зәй, Минзәлә һәм Актаныш, өч шәһәр – Түбән Кама, Зәй һәм Минзәлә предприятиеләренә хезмәт күрсәтәләр. Электр челтәрләрен кулланучылары арасында КАМАЗ, «Түбән Кама Шин», «Түбән Кама Нефтехим», ТАНЕКО, ТА-ИФ-НК һәм башка индустрия гигантлары бар.

Теләсә нинди, хәтта иң югары технологияләргә җиһаз да вакытлар узган белән туза, шуңа күрә яңа объектларның төзелеш рәвешендә «экспансия» булганнарның реконструкцияләү белән параллель алып барыла. Шулай итеп, Түбән Каманың 45 еллыгына үзгәртеп корылган 110/10 кВ «Шәһәр» подстанциясе рекордлы вакыт эчендә сәфка басты. 1968 елдан башлап, ул Түбән Кама шәһәре тарафыннан кулланыла торган электр энергиясенең яртысын диярлек тәмин итеп килде, хәзерге көндә, шәһәр бик көчле үсеп торган чакта, кулланучыларның электр энергиясе белән тәмин итү өчен аның әһәмияте тагын да артты. Подстанция үз илебездә житештерелгән җиһазлар белән комплекташтырылган – 2011 елда ук энергетиклар чит илдә эшләгәннәргә үзбездәгеләр белән алмаштыру технологияләрен кертүгә йөз тоташ башлады. Подстанция куәте 80 МВАга кадәр артты, бу алдагы елларда тагын 10 торак микрорайон хисабына җәелчәк Түбән Каманы энергия белән тәмин итүнең ышанычлылыгын арттырды.

Түбән Кама электр челтәрләре авария сәбәплә энергиянең өзсүзләр һәм электр энергиясенең югалуын киметү буенча эшнә бер дә туктатмый, аның исәбен автоматлаштырылган программа комплексы алып бара. Өзләрнең челтәр объектларында электр энергиясен куллануның үзкыйммәтен киметү өчен компаниядә күпеллек энер-

220 кВлы «Бигеш» подстанциясенең төзү.

гия саклау программасы төзелгән. Аны тормышка ашыру барышында энергия саклый торган технологияләр һәм материаллар кулланыла, заманча экономияләү җиһазлары куела.

Электр белән тәмин итүнең ышанычлылыгын күтәрүгә җиһазларның диагностикалауның хәзерге заман ысулларын куллану да ярдәм итә, чөнки алар ватылуны башлангыч стадиясендә үк абайлап алырга мөмкинлек бирә.

Түбән Кама электр челтәрләре, «Челтәр компаниясе» ААҖнең башка филиаллары белән беррәттән, Татарстандагына түгел, ә Россиядә дөнья дәрәжәсендә чараларны үткөрүдә актив катнаша. Соңгы елларның иң әһәмиятле вакыйгалары – Казан шәһәрендә узган Универсиада-2013, Сочидагы Олимпиада-2014, кабат Казанда дүткәрелгән Су спорт төрләре буенча дөнья чемпионаты-2015. Әлеге иң эре дөнья форумнарында объектлар электр белән түбәнкамалылар ярдәмендә дә тәмин ителде.

Билгеле булганча, ТР житәкчеләге алдагы 10 елга төп үсеш ноктасы итеп Кама инновацияле территорияле-житештерү кластерын билгеләде. Сәнәгать житештерүен өч тапкыр арттырырга мөмкинлек бирәчәк проектларны тормышка ашыру өчен, энергетика инфраструктурасының да алдынгы үсешгә булу зарури. Инде билгеле булганча, нәкъ менә Түбән Кама районы территориясендә барлык төп житештерү предприятиеләре («Түбән Кама Нефтехим», ТАИФ-НК, ТА-НЕКО һәм башкалар) тутланган, аларны эшләтү өчен иң югары, беренче категорияле энергия белән тәмин итү кирәк. Кулланучыларның ышанычлы энергия белән тәмин итү – «Челтәр компаниясе» ААҖнең төп сәясәте. Кама арьягы сәнәгать үзәге эре кулланучыларының өстәмә егәрлекләргә артып торган ихтияжын тәмин итү өчен хәзерге

заман җиһазлары һәм технологияләр нигезендә электр челтәрләрен модернизацияләү буенча, һәм беренче чиратта, Түбән Кама электр челтәрләре җаваплылыгы зонасында яңа нефть химиясе сәнәгате төзелешен иста тотып, киң инвестиция программасы эшләнгән.

– Төп бурычыбызны – энергия белән тәмин итүнең ышанычлылыгын булдыру өчен, «Челтәр компаниясе» ААҖ житәкчеләге, безнең үсешне күздә тотып, төзелеш һәм реконструкциягә, техник хезмәт күрсәтүгә шактый чаралар бүлеп бирә, – дип сөйли Түбән Кама электр челтәрләре директоры Сергей Огурцов. – Барлык энергоүзәкнең үткәрү сәләтен арттыра торган 220 кВлы «Бигеш» подстанциясе төзелеп килә, ул 2016 елда эксплуатациягә тапшырылачак. Аны гамәлгә кертү белән, нефть химиясенең төп предприятиеләренә зарур булган ышанычлылыкның беренче категориясе тәмин ителәчәк. Без җиһазларны, йөкләнеше буенча элеккеләреннән узып китә торган көчләрәккә алмаштырып, подстанцияләргә нәтиҗәләргә килчәккә запас белән реконструкциялибез. Подстанцияләр өчен җиһазны сайлаганда илебездә эшләнгәннәренә өстенлек бирәбез. Базарда заманча, экономияле, ышанычлы Россия җиһазлары бар. Шулай ук электротехник материаллар өлкәсендә дә яңа эшләнмәләр күренә. Капиталь һәм агымдагы ремонтка, яңа җиһазлар сатып алуга, техник хезмәт күрсәтүгә, персоналны укуга чыгымнарны исәпкә алып, 2017 елга эшбездә бүтән үк планлаштырабыз.

Түбән Кама электр челтәрләренә барлык эшчәнлегә, һичшиксез, республика һәм түбәнкамалыларның тормыш дәрәжәсен үстерүгә юнәлдерелгән. Предприятие коллективы чын күңелдән яраткан шәһәрнең алга таба тагын да үсеп һәм чәчәк атуын телә!

Кама елгасы аша махсус чыгу юлы.

УНИВЕРСАЛЬ ЭЛЕМТӘ ОПЕРАТОРЫ

«Таттелеком» ГАҖ – универсаль элемент операторы һәм Татарстан Республикасындагы иң эре телекоммуникация компанияләренең берсе. Заманча телекоммуникация хезмәтләре буенча киң сайлау мөмкинлегенә тәкъдим итә. Алар арасында мобиль элемент, югары тизлектәге интернет, цифрлы телевидение, «ЛЕТАЙ ТВ» интерактив телевидение, чыбыклы телефония һәм башка өстәмә хезмәтләр бар.

ТР элемент тармагында әйдәп баручы «Таттелеком» компаниясе көн саен элемент чаралары ярдәмендә гадәти аралашудан башлап, Жир шары буенча виртуаль сәяхәт кылуга кадәр булган гаять зур мөмкинлекләре булуын күрсәтә. Яна, 2016 елда компания абонентларының мөмкинлекләрен киңәйтә һәм аларның мәгълүматы һәм интеллектуаль яктан иң таләпчән ихтияжларын да канәгәтләндерә торган яңа хезмәтләрне гамәлгә кертүне, кызыклы акцияләр оештыруны давам итәчәк.

Бүгенге көндә тормышыбызны элемент чараларынан – телефоннан, интернеттан башка күз алдына да китерә алмыйбыз. Хәтта өлкән буын вәкилләре дә элек, якин кешеләре белән теләгән вакытта аралашу мөмкинлегенә булмаган вакытта, үзләренең ничек яшәүләрен искә төшереп шакката. Дөньякүләм интернет челтәре кеше тормышының бөтен тармагына үтеп керде: аны без эштә дә, укуда да, аралашуда да кулланабыз. Аралашу өлкәсе шулкадәр зур тизлек белән үсеш ала ки, күп очракта интернет челтәреннән кулланучылар бер ялалыкка өйрәнеп бетүгә, икенчесе турында мәгълүмат алалар.

ТР ХАЛКЫНА ХЕЗМӘТЛӘР «ЛЕТАЙ» БРЕНДЫ БЕЛӘН КҮРСӘТЭЛӘ.

Түбән Кама муниципаль районы территориясендә «Таттелеком» ГАҖКнең Яр Чаллы филиалына кергән Түбән Кама шәһәр электр элемент үзәге хезмәт күрсәтә.

Бүгенге Түбән Кама шәһәр электр элемент үзәге – ул:

- 700 км дан артык озынлыкта салынган сүс-оптика элемент линияләре, 3 000 км бакыр буленеш челтәрләре, Түбән Кама шәһәренә хезмәт күрсәтүче 19 шәһәр элемент үзәге, Кама Аланындагы бер элемент үзәге, 38 авыл телефон станциясе, мобиль элемент челтәренен 53 база станциясе;
- 45 000 телефония абоненты;

- 40 000 зур тизлекле интернет челтәре абоненты;
- 40 000 телевидение абоненты;
- 9 000 кәрәзле элемент абоненты;
- клиентларга тәүлек буе сервис хезмәте күрсәтү;
- югары квалификациягә ия белгечләр;
- районның һәр торак пунктында, таксофоннар һәм коллектив файдалану пунктларын кулланып, универсаль хезмәт тәкъдим итү;
- тәкъдим ителә торган барлык хезмәтләргә жайлашырга сәләтле тариф планнары.

Элемент хезмәткәрләренең барлык төрләрен тәкъдим итә алу «Таттелеком» компаниясе тарафыннан тулаем республика буенча һәм, аерым алганда, Түбән Кама районы буенча түбәндәге проектларны тормышка ашырганнан соң мөмкин булды:

- элемент челтәрен 100% цифрлаштыру проекты, ул телефон станцияләре жиһазларын тулысынча яңа буын – цифрлы АТСка күчерүне күз уңында тотта.
- «Өйгә кертелә торган оптика» проекты - Ethernet* технологиясе буенча интернетка керү секундына 100Мбит/ска кадәр тизлек белән мәгълүмат тапшыруны тәэмин итә.
- «Авылга кертелә торган оптика» проекты. Аның буенча элементан сүс-оптика линияләрен барлык авыл элемент үзәкләренә кадәр илтәп җиткерү каралган. Бу авыл халкына элемент хезмәтләренен барлык төрләрен тәкъдим итәргә мөмкинлек бирә.
- Мобиль элемент челтәрен төзү буенча проект һәм 4G (LTE) технологиясен тотта торган 53 база станциясен гамәлгә кертү.
- ТР Эчке эшләр министрлыгы белән бергә тормышка ашырылган «Куркынычсыз Татарстан» проекты. Түбән Кама урамнарында видеокузәтү камералары урнаштырылган һәм теләгән һәр кеше, проектның рәсми сайтына кереп, урам күзәтү камералары аша хәзерге

Лотфулла Шәфигуллин,
«Таттелеком» ГАҖК генераль директоры.

вакытта булган видеомәгълүматны белә ала.

Каманың барлык мәктәпләре дә «Татарстан Республикасы мәктәпләрен интернет челтәренә тоташтыру» проекты һәм «Мәгариф» илкүләм өстенлекле проекты тормышка ашыру кысаларында киңкырлы керү технологиясе буенча интернет челтәренә тоташтырылган.

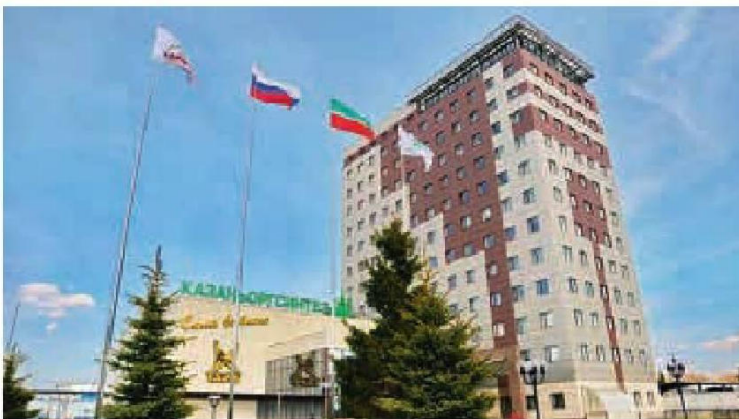
«Таттелеком» социаль юнәлешле компания булып тора һәм, һөнәри эшчәнлектән тыш, шәһәр тормышында да актив катнаша. Ел саен Сабантуй, Шәһәр көне кебек шәһәр күләм чаралары онлайн күрсәтүне оештырырга ярдәм итә. Хәйрия максатында Байгул, Түбән Афанасово авылларындагы зиратларны торгызу буенча эш уздырылган. Тулгыз авыл һәм бер шәһәр гомуми белем бирү мәктәпләрендә спорт мөйданчылары торгызылган. Ел саен «Мәктәпкә барырга ярдәм ит!» акциясе уздырыла, аның буенча булчак беренче сыйныф укучыларына портфельлар тапшырыла. Түбән Кама элемент үзәге коллективы ел саен шәһәр күләмдә үткәрелә торган спорт чараларында: көзгә һәм язгы кроссларда, «Милләтләр кроссы»нда, «Россия чаңгы юлы»нда, шулай ук шәһәрне яшелләндерү, төзекләндерү акцияләрендә һәм башка жәмәгәт чараларында актив катнаша.

УРТАК МАКСАТ ХАКЫНА

КАЗАНЬОРГСИНТЕЗ

Беренче төзүчеләрнең, шул исәптән шәһәрне һәм илнең иң эре нефть химиясе комбинатларының берсен тергезүчеләрнең исемнәре Түбән Кама тарихына алтын хәрефләр белән язылган. Ләкин медальнең икенче ягы да бар: быел ярты гасырлык түгәрәк датасын билгеләүче Кама ярына урнашкан шәһәр үсеп, үрләр яулап кына калмаган, үзе дә ныклы кадрлар, яхшы идарәчеләр һәм югары квалификацияле белгечләр тәрбияләгән.

Әлеге идарәчеләр һәм белгечләр илебез өчен бик тә кирәкле, вакытлар узду белән алар министрлыкларны һәм ведомстволарны, предприятие һәм житештерү оешмаларын житәкли башлаганнар, күп кенә хезмәт коллективларының терәге булганнар.

Түбән Кама нефть химиясе комбинатының легендар «генералы», Социалистик Хезмәт Герое Николай Лемаев Союз күләмдә нефть эшкәртү һәм нефть химиясе сәнәгате министры дәрәжәсенә күтәрелә, ә беренче биналарны төзегәннәр башка иң эре объектларда үрнәк күрсәтә, КАМАЗ һәм БАМны төзи.

Кама ярындагы шәһәр һәм андагы нефть химиясе комбинатында чын мәгънәсендә квалификацияле кадрлар һәм идарәчеләр академиясе булган тармак та бар. Мөгаен, илдә җаваплы вазыйфаларында, цехларда һәм оператор бүлекләрендә Түбән Каманың хезмәт университетларын узмаган белгеч эшләгән бер генә нефть химиясе предприятиесе дә юктыр. «Казан Оргсинтез» компаниясе

се – моның тагын бер дәлиле. Биредә төрле елларда һәм хәзерге көннәрдә дә Түбән Каманы кече ватаны, яшьлек каласы һәм житештерүдәге беренче жинүләр шәһәре дип санаучы кешеләр эшли.

Казан предприятиесен унжиде елдан артыграк гомеренең иң яхшы өлешен Түбән Камада үткәргән Наил Хәбибулла улы Йосыпов житәкләде. Түбән Кама муниципаль районы башлыгы, Түбән Кама мэры Айдар Метшин сүзләренчә, «алга карап эш йөртә торган лидер Наил Йосыпов 35 яшендә Түбән Кама шәһәре барлыкка килчәк бистәгә житәкчелек итә. Шушы территориядә Татарстанның зур нефть химиясе туа. Аның житәкчелегендә бишьеллыклар эчендә шәһәрнең торак йортлары, мәктәпләре, юллары төзелә, беренче трамвайлар барлыкка килә. 1967 елда Түбән Кама химия комбинаты төүге продукциясен эшләп чыгара. Наил Хәбибулла улы житәкчелегендә Түбән Кама шин заводына нигез салына, шәһәрнең социаль инфраструктурасы формалаша».

«Казан Оргсинтез»ның элекке генераль директоры, хәзерге вакытта ТА-НЕКО житәкчесе Леонид Алехин шулай ук гомеренең күп өлешен Түбән Камада уздырган. Үзенең хезмәт эшчәнлеген «Түбән Кама Нефтехим»да башлап, ул алга таба Татарстанда нефть химиясе буенча гәмәлгә ашырылган бик күп масштаблы проектларда катнашкан.

«Казан Оргсинтез» ГАЖнең хәзерге генераль директоры Фәрит Миңнегулов та үзенең хезмәт юлын Кама ярындагы шәһәрдә, «Түбән Кама Нефтехим»да башлап жибәргән. Ул Түбән Каманың яштыяше, биредә туган. Башта ул смена башлыгы булып эшләгән, аннан соң бүлек башлыгы, алга таба заводның баш инженерына кадәр күтәрелгән... Шуннан соң аны «Казан Оргсинтез» ААЖнең төзелеп килүче поликарбонатлар заводын житәкләргә чакыралар – әлеге заводның аналогы Россиядә юк. Командада эшли белүе, идарәчелектә алган тәҗрибәсе, республика житәкчелегендә ышанычы Фәрит Герт улына Казанның химия гигантын житәкләү мөмкинлеген бирә. Бүген ул «Казан Оргсинтез» ГАЖ генераль директоры.

Бүгенге «Казан Оргсинтез» Түбән Кама, аның нефть химиясе предприятиеләре белән тыгыз бәйләнгән: россиялеләрнең имин тормышы хакына – ныклы партнерлык элементләре, уртак тармак бурычлары, бер максат белән. Әлеге максат һәрвакытта да теләсә кайсы корпоратив мәнфәгатьләрдән югарырак, ул берләштерә. «Казан Оргсинтез» ГАЖнең меңнәрчә кешелек коллективы, Түбән Кама халкын шәһәрнең 50 еллыгы белән котлап, аларга янадан-яңа үрләр яулауда, тотрыклы икътисадый үсешкә ирешүдә һәм иң кыю башлангычларны тормышка ашыруда уңышлар тели.

ИКЕЛӘТӘ ЕГӘР БЕЛӘН

«Түбән Кама ЖЭУ» ЖЧЖ электр станциясенә нибары 36 ел, ләкин «Татнефть» компаниясе тарафыннан масштаблы рәвештә үткәрелгән модернизацияләү нәтижәсендә, генерация икенче туган көнен билгели: куәтен икеләтә арттыру белән бергә, ул экологик яктан чистара да бара.

ЯШЬ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Түбән Кама һәм аның сәнәгате өчен ышанычлы энергия белән тәмин ителеш мәсьаләсе төзелешнең беренче көннөрәннән алып көн кадагында тора: шәһәр берьюлы нефть химиясе һәм шиннар житештерү үсеше белән бергә атлый. Түбән Каманың 1967 елда төзелгән 1нче жылылык-электр үзәге кулланучыларны жылылык белән тулаем тәмин итә алмый башлый.

Түбән Каманың 2нче жылылык-электр үзәге 1980 елның 11 гыйнварында рәсми рәвештә ачыла, 1983 ел уртасында ул проектта каралган электр куәтенә – 510 кВтка жетә, ә жылылык буенча проект куәтенә – сәгатенә 1945 Гкалга ул 1987 елда сигезенче һәм тугызынчы казаннарны эшкә кушкан чыга.

Әлеге вакытта предприятиедә 576 кеше эшли. Коллективның һөнәри осталыгы югары һәм дустанә. Ветераннарга алмашка һөнәри, шәхси һәм карьера үсеше перспективалары булган яшләр килә. Һәм яшләр өчен иң яхшы үрнәк – станциянең яңа директоры Алексей Рәшит улы Юмангулов. 1999 елда ул, университет тәмамлап, КИПИиА электр слесаре вазыйфасына эшкә урнаша, ПТО башлыгына кадәр үсә, ә 37 яшендә «Түбән Кама ЖЭУ» ЖЧЖнә директор итеп билгеләнә.

Ресурсларны саклау республика программасы кысаларында шәһәрнең эре предприятиеләрендә энергиянең үз чыганаclarы кулланылышка кертелде. Ихтияжның кимүе сәбәпле,

ЖЭУ жиһазларының бер өлеше консервлана. Станциянең электр энергиясе буенча куәте 510нан 380 МВтка кадәр, жылылык буенча сәгатенә 1945тән 1580 Гкалга кадәр кими.

– Предприятие эшчәнлегендә уңай сикереш 2010 елда булды, – ди «Түбән Кама ЖЭУ» ЖЧЖнең директоры Алексей Юмангулов, – «Татнефть» компаниясе үзенең Түбән Кама сәнәгате үзлындагы индустриаль куәтләрен – беренче категория электр кабул итүче предприятиеләренә карый торган шин житештерүен һәм төзелеп килүче «ТАНЕКО» комплексын энергия белән тәмин итү өчен станцияне сатып алды.

«ЧИСТА» ЭНЕРГИЯГӘ ИНВЕСТИЦИЈЛӘР

ЖЭУ яңартып корылуны таләп итә, һәм 2011 елда «Татнефть» ГАЖ житештергән станцияне модернизацияләү варианты итеп «Урал турбина заводы» ЯАЖ житештергән К-110-1, 6 түбән потенциаллы ике пар турбинасы жайланмасын урнаштыру сайлап алына. Проектны тормышка ашыру нәтижәсендә станциянең электр куәте ике тапкырга диарлек – 730 МВтка кадәр арта. Шуңа ук вакытта станциянең эшләп торучы жиһазларының һәм аның эш режимының маневрларга өвәслеге арта, электр энергиясен генерацияләү житештерүгә һәм парны чыгаруга бәйле булмый.

Модернизацияләүнең алдагы этабы өлешчә газдан ягулыкның яңа төренә – нефть коксына күчүне күздә тотта. Табигый газга альтернатива эзләргә энергетикларны зәңгәр ягулыкка югары хаклар мәжбүр итә.

Түбән Кама ЖЭУндә коксны ягулык сыйфатында куллану «Татнефть» компаниясенә йомык цикл бурычын хал итү мөмкинлеге бирә: үзләренең чималы нигезендә нефть чыгару һәм нефть эшкәртү ихтияжлары өчен электр һәм жылылык энергиясе житештереләчәк.

– Нефть коксын кайчак нефть эшкәртү калдыклары итеп санап ялгышлар, – ди Алексей Юмангулов, – әмма

кокс – табигый газ яки мазут кебек үк тулыканлы ягулык. Мәсәлән, нефть коксын яндырудан алынган электр энергиясенә өлеше Кытайда – 38,1, ә АКШта 36,1 процент тәшкил итә.

Энергетиклар технологияләрен сайлап алуға гына түгел, ә әйләнә-тирә мохит мониторингына да житди мөнәсәбәттә торалар. Нәтижәдә «Татнефть» житештергән станциянең проектарына каттый таләпләр куя: нефть коксын яндырудан соң атмосферага чыгарып ташланган калдыклар Европа берлеге өле быел гына кабул итәргә жыйнаган нормативларга жавап бирә.

«Татнефть» ГАЖнең гамәлдәге экологик контроле төбәктәге экологик вазгыятьне тиз һәм үз вакытында күзәтеп бару һәм әйләнә-тирә мохитнең объектив картинасын күзаллау мөмкинлеге бирә. Бутабигатьне саклау чараларының ни дәрәжәдә нәтижәле булуын анализларга, экологик проблемаларны оператив төстә хал итәргә, гадәттән тыш вазгыятьне үз вакытында төзәтергә мөмкинлек бирә.

Ә реконструкцияләгәннән соң һава, су һәм туфракның контроль системасы автомат һәм периодик режимда эшләячәк. Пычратучы матдәләр барлыкка килә торган урыннар тикшереләп торачак.

Дөньяда сәнәгате белән табигатьне саклау арасында каршылыкларны беркем дә күрми инде. Экологик куркынычсызлык нигезе – индустриальләштерүдән баш тарту түгел, ә заманча технологик процессларны үзләштерү – Түбән Кама ЖЭУ модернизацияләгәндә нөкә шулай эшләр дәрә.

КРЕДО – АВТОМАТЛАШТЫРУ

Түбән Каманың «Центромонтажавтоматика» предприятиеһе нефть химияһең сәнәгать объектлары төзелеште буенча республика базарында алдынгы урыннарны били. Компанияһең эшчәнлегенә эшләнмәләр, проектлау, кулланылышка кертү, монтажлау, автоматика системаларын көйләү һәм капитал ремонт ясау, технологик процессларны контрольдә тоту керә.

Разиф Гайфуллин,
«НП «ЦМА» ЖЧЖ» генераль директоры.

«НП «ЦМА» ЖЧЖ 1975 елда Түбән Каманың «Центромонтажавтоматика» трестының монтажлау идарәһе нигезендә барлыкка килә. Бүген ул уңышлы һәм динамик үсештәге предприятие, үзенең структураһында сәнәгать билгеләнешле югары сыйфатлы продукция – КИПиА трассалары прокладкалары өчен эшләнмәләр (тартма, савыт, металл эшләнмәләр, сайланма эшләнмәләр, шкафлар һ.б.) житештерү өчен заманча алдынгы жайланмалар белән жиһазландырылган махсус житештерү базасы бар. СПИ кулланып эшли торган станоклар, металл эшләнмәләрне модельләштерү өчен программа модульләрен файдаланып, катлаулылығы һәм төгәллегә ягыннан уникаль

продукция эшләп чыгару мөмкинлегенә бирә. Шулай ук металл прокаты, торбалы һәм чыбыклы продукция житештерүчеләрдән турыдан-туры тәмин ителеш бар.

Предприятиенң отышлы өстенлекләренә берсе – үзенең автотранспорт һәм махсус техникаһы паркы булу. Ул 50 берәмлеккә житә. Автокран, манипулятор-краннар, автомобиль гидравлик күтәрткечләр һәм автотөяүчеләре дә бар. Калибрлау эшләре алып бару хокукы алган, аккредитация үткән үз лабораторияһе эшли.

Предприятиенң житекчелеге эшнәң уңышы белгечләрнәң һөнәри осталык дәрәжәһе белән билгеләнә, дип ышана. Шуңа да хезмәткәрләрнәң квалификацияһе күтәрү һәм аларны укыту – биредә даими процесс. Башка абруйлы компанияләр белән тәжірибә алышу да – шундый ук мөһим эш. Ә күрсәтелүче хезмәтләрнәң югары сыйфатының гарантияһе – сыйфат менеджменты, экологик контроль, хезмәтне саклау һәм куркынычсызлык техникаһының корпоратив системаларының халыкара стандартларына туры килүе турындагы сертификатлар.

Уңышлы эшчәнлек алып бару чорында предприятиенң заказчылар даирәһе дә киңәйгән, аларның күбесе белән озакка сузылган хезмәттәшлек мөнәсәбәтләре урнашкан. «НП «Центромонтажавтоматика» ЖЧЖ нефть эшкәртүче һәм нефть химияһе тармагының флагманнары белән күптәнге партнерлык элементләре бәйли. Күпеллык тәжірибә, предприятие эчендә хужалык итү механизмын оптималь рәвештә кору, квалификацияле белгечләргә ия булу, барлык рөхсәт бирүче документлар, заманча таләпләргә җавап бирә торган махсус техника һәм жиһазлар коллективка берьюлы берничә объектта эшләү мөмкинлегенә бирә.

Төзелеш эшләрендә һәм эшләтә башлауда «Центромонтажавтоматика» белгечләре катнашкан эре комплекслар арасында – «Түбән Кама Нефтехим», «Түбән Кама Шин» заводлары, «ТАНЕКО» Комплексы, «Аммоний» АЖ, «Казан Оргсинтез», «Татнефть» объектлары, Киришидагы Нефтьне тирән эшкәртү комплекслары.

«Центромонтажавтоматика» предприятиенң коллективы Түбән Каманың һәм Түбән Кама районының сәламәтлек саклау һәм мәдәният объектлары төзелешенә зур өлеш кертте. Компания шәһәрда социаль әһәмиятле чараларда, хәйрия эшчәнлегендә актив катнаша.

Коллективның төзелеште өлкәсендәге казанышлары күпсанлы грамоталар һәм мактаулы бүләкләр белән билгеләнгән. Түбәнкамалылар, аерым алганда, VII Бөтенроссия иң яхшы төзелеш оешмасы бәйгесендә жиңеп чыгып, I дәрәжә дипломга ия булды. Башка мактаулы бүләкләр арасында – төзелештә һәм төзелеш материаллары сәнәгәтендә югары нәтиҗәләргә һәм көндөшлеккә сәләтлелеккә ирешкән өчен II дәрәжә диплом бар.

«Центромонтажавтоматика» ЖЧЖнәң масштаблы проектларда катнашуы заказчының өр-яңа технологияләр кулланы һәм теләсә кайсы катлаулылыктагы эшләргә сыйфатлы итеп башкару өчен саллы матди-техник базасы булган компаниянәң югары һөнәри осталыгына тулысынча ышанырга әзер булуын раслай.

ӨЛГЕРГӘНЛЕК ЭНЕРГИЯСЕ

Нефть химиясе гиганты
төзелешендә беренче эш –
подстанцияләрдән сузыла
торган чыбыклар челтәре
булган энергетика төене.
Төзелеп килүче «Түбән Кама
Нефтехим»да эшләр алып бару
өчен, 1965 елда барлыкка
килгән «Татэлектромонтаж»
Түбән Кама идарәсе ул
вакытта бөтен нефть
химиясен дә, социаль өлкәне
дә «туендырып» тора.

– Безиңкарты түгел, без өлгергәне, –
дип төгәллек кертә Түбән Камада
иң беренче булып барлыкка килгән
предприятиенң башлыгы Мәхмүт
Гатин. – 60нчы еллардан алып,
шәһәрдәге барлык төзелешләрдә дә
катнашабыз. Беренче мәктәп, берен-
че йорт, беренче балалар бакчасы,
беренче житештерү, аэропорт... –
барысын да электр энергиясенә без
тоташтырдык.

Предприятие шәһәр һәм аның
ихтыяжлары белән бергә үсә. Кай-
чандыр ул 36га 12 метрлы мәйданны
арендалап торган, ә бүген 2нче цехлар
блогыгына да гектарны били. 60нчы

Мәхмүт Миңгалимович Гатин,
Түбән Каманың почётлы гражданы. 1946 елның 7 ноябрендә ТАССРның
Чирмешән районы Бөркет Чишмә авылында туган. Түбән Кама «Татэлектромон-
таж» идарәсендә 1964 елдан башлап эшли. Карьера баскычлары буйлап
электр монтажлаучының өйрәнчегеннән башлап участок прорабына кадәр
юл узган. Эшнә уку белән бергә алып барып, ул Казан төзелеш институтының
кичке бүлеген тәмамлай, «инженер-технолог» дипломына ия була. 1982 ел-
дан башлап, Түбән Кама «Татэлектромонтаж» монтажлау идарәсе башлыгы.
ТАССРның атказанган төзүчесе, РФнең Мактаулы төзүчесе.

елларда акча әйләнеше елына 150–200
мең сум булган, бүген – аена 100 мил-
лион сумга кадәр. Түбән Камадагы
электр монтажлау эшләренең 86 про-
центтан артыграгын бүген дә әлеге
идарә башкара.

Заказчы һәм генераль подряд-
чы сыйфатында – «Түбән Кама
Нефтехим», ТАНЕКО, Йортлар төзү
берләшмәсе-НК, ТАИФ-НК, Түбән
Кама НЭЗ, «КамГэсТеплоэнер-

гострой», Торак-инвестицияләр
компаниясе, «Технефтехим» һәм
башкалар.

Түбән Кама «Татэлектромон-
таж» монтажлау идарәсенә
куәтле житештерү базасы бар:
биш электр монтажлау участогы,
комплектацияләү, тәминат һәм
транспорт участогы, монтажлау-
әзерләү участогы һәм 30 берәмлеккә
ия автобазасы, механизмнарны ре-

Реклама

монтажлау буенча слесарьлар төркеме булган механизация участогы. Биредә яктырткычлар заряд ала, чыбыклы конструкциялар, тартмалар, трансформаторлы подстанциялар, электр жиһазлары эреләндереп жыела, токарь эшләрә алып барыла. Махсус техника һәм механизмнар паркында 46 берәмлек исәпләнә.

Соңгы биш елда идарә нигездә нефть химиясе тармагында эре заказлар белән шөгыльләнә. Нәкъ менә Түбән Каманың электр монтажлаучылары 2010 елның октябренә «ТАНЕКО» комплексы мәйданының периметры буйлап 220 кВлы 120 чакрым чыбык сузып чыкты. Соңрак алар 28 метр биеклектәге эстакадаларга меңнән артык чакрым көч бирүче һәм контроль чыбыклар, һәм һәркайсы 80 000 МВт булган өч трансформаторлы туендыручы катлаулы төп подстанцияне монтаждылар.

2010 елда идарә ТАНЕКОда миллиард сумнан артык сумлык төзелеш-монтажлау эшләрә башкарды. Тегүле

полиэтиленнан 100 чакрымнан артык 110 һәм 220 кВлы чыбык, технологик эстакадаларда 150 чакрымнан артык лоток сузылды. Нефтьне беренчел эшкәртү буенча ЭЛОУ-АВТ-7 жайланмасы жиһазларын комплекслы сынау идарә катнашлыгында барды. Аннан соң килгән елда да комплекстагы эшләр күләме бер миллиард сумнан артып китте.

Бүген ТАНЕКОның эшләп торучы заводы энергия белән ГПП-1 һәм ГПП-4 аша тәэмин ителә, ә нефтьне тирәнтен эшкәртү заводының технологик жайланмаларын энергия белән тәэмин итү өчен, 2012 елның декабрендә идарә белгечләре тарафыннан төзелгән ГПП-2 эшкә кушылды: ТР Президенты Рөстәм Миннеханов ул вакытта шәхсән үзәткөргә басып жайланмага көчәнеш бирде.

2013 елда ТАНЕКОның гидрокрекинг комплексында электр монтажлау эшләрән тулы күләмдә башкарып, идарә шул ук елны аны эшлөтөп жибәрде. Гидрокрекинг объектлары төзелешендә коллектив ике ел дауамында эшлөдә, электр техникасына кагылышлы бөтен эшне үз кулына алды: тышкы яктырту, жир белән тоташтыру чыбыгы урнаштыру, яшеннән саклау, жайланмаларны яктырту, насосларны эшлөтү.

2013 елдан башлап, идарә Түбән Каманың жылылык-электр үзәген яңартып кору эшләрән алып бара, аның куәте моннан соң икеләтә диярлек – 730 МВт ка житәргә тиеш. Аның өчен ТАНЕКОда нефть эшкәртүдән калган кокс ягулык булчак, бу нефть эшкәртү, электр һәм жылылык энергиясе житештерүне үз эченә алган йомык циклы барлыкка китерәчәк. 2014 елның беренче кварталында компания ТАНЕКОның май заводын электр белән тәэмин итү эшләрән башкарды. Бүгенге көнгә бурычы – 2016 ел ахырына икенче чираттагы барлык объектлар буенча

монтажлау эшләрән тәмамлау. Болар ароматика һәм изомеризация, дизель ягулыгы, керосин, нефть, авыр газойлы гидрочистарту, кокслау комплекслары.

Мәхмүт Гатин әйтүенчә, 2010–2013 еллардагы берәр миллиард сумлы күләмнәр 2014 елда 650 миллион сумга кадәр төшкән. Әмма эш кыскартуларга кадәр барып житми. Бер елдан соң әйләнеш 700 миллионнан артып китә, 2016 елга план – 850 миллион сум. Якын киләчәктә «ТАИФ-НК» ААҖнең нефтьнең авыр кадыкларын тирән эшкәртү жайланмаларында зур эшләр көтә. Биредә «Татэлектромонтаж»ның дүрт идарәсе катнашчак.

– Ел саен без уртача 1000 чакрымлап чыбык сузабыз, – дип сөйли Мәхмүт Гатин. – Шартлау һәм янгын чыгу куркынычы зур булган житештерү тармагы, шуңа да төп түбәнәйтү подстанциясе – житештерүдән читтә, буленеш трансформаторлары – төп подстанция белән цехлар арасында, двигатель – кабызу төймәсеннән 200–400 метр ераклыкта. Шуңа сәбәплә чыбыклар күбрәк китә, һәм ул бакырдан. Электр кеге алюминий чыбыкның бер метры өч килограмм иде, яңасыныкы – 9 килограмм.

ТАНЕКОның икенче чираты – гидрокрекинг комплексын төзөгәндә, Түбән Кама идарәсе тарафыннан гидрокрекинг реакторына водород бирү өчен водород житештерү жайланмасы һәм компрессор станциясе монтаждана: өч ай эчендә 28 метр биеклектәге эстакадаларда 800 чакрым көчәнеш чыбыклары сузалар.

ТАНЕКОда эшлөү вакытында идарә техника паркын тулаем яңарта. Мисал өчен, биш автогидрокүтәрү жайланмасы сатып алына – хәзер электр монтажлаучылар 28 метр биеклектә уңайлы һәм тиз итеп күтәрелә ала. Чыбык күтәрүне механикалаштыру өчен хәзер гидравлик күтәргечләр, кран-манипулятор, япон прессларын кулланалар.

Идарәдә даими рәвештә сыйфатны яхшырту буенча эш алып барыла. Сыйфат менеджменты системасы ISO 9001:2008 таләпләренә җавап бирә. Житештерүгә әзерлек, керү, операциялар алып бару, кабул итү контроле жайга салынган. Яңа технологияләр һәм материаллар кулланыла. Идарә жиде ел рәттән Россиянең иң яхшы йөз төзелеш комплексы оешмасы исемлегендә. РФ Төзелеш министрлыгының һәм төзүчеләр профсоюзының «Россиянең төзелеш комплексы элитасы» дипломнары моңа дәлил булып тора.

МОНТАЖЛАУНЫҢ ИҢ КАТЛАУЛЫСЫН ДА БАШКАРАБЫЗ

Түбән Кама Беренче монтаж идарәсе – Россиянең иң эре нефтехимик эшкәртү үзәкләреннән саналган «Түбән Кама Нефтехим»ны сафка бастыручы иң эре оешмаларның берсе. Төзелешнең беренче көненнән башлап.

50 ел элек, 3 мартта, ул, Әлмәт монтаж идарәсеннән бүленеп чыгып, 1нче ТКМИ мәстәкыйль предприятиесенә әйләнә. Һәм тиз арада Кама арьягындагы нефть химиясе объектларында аеруча зур күләмдә монтаж эшләре алып баручы саллы оешмаларның берсенә әверелә.

САН ТҮГЕЛ, БУЛДЫКЛЫК

1нче ТКМИнә бик күптөрләр эшләр ышанып тапшырыла, ә эшчеләр хезмәткәрләр саны Монтажспецстрой министрлыгы тарафыннан Казаннан, Мәскәүдән, Грозныйдан, Самарадан, СССРның башка калаларыннан командировкага жиберелүчеләр хисабына 1,5 меңгә чаклы житә. Ул чакта бик кыска вакыт эчендә цехара эстакадалары да булган шарсыман резервуарларның товар паркларын төзөргә туры килә.

Иң яхшы елларда 1нче ТКМИнең үз хезмәткәрләре саны 800 гә якын була. Әмма 90нчы елларда эш булмый, хезмәт хакы тоткарлана. Акрынлап кыенлыкларны жинәләр. 2002 елда предприятие акционерлаша, үз тарихының чираттагы сәхифәсен ябып, үсешкә юл ала.

Идарә белгечләре Түбән Каманың нефть продуктлары эшкәртү, синтетик каучук житештерү заводларының барысында да жиһазлар монтажлый. «Татнефть-Түбән Кама Нефтехим-ойл» синтетик майлар заводын, «Түбән Кама Нефтехим» объектларын: этилен окисе, альфа-олефиннар, пропилен тримерлары, галабутил-каучук житештерү заводларын төзи. Идарә Түбән Кама НЭЗның беренче чиратын сафка бастыруда катнаша. «ТАНЕКО» АЖндә ЭЛОУ-АВТ-7 жайланмасының атмосфера блогын һәм кондициясез суыту үзе-

лын монтажлый, нафта һәм күкерт жайланмаларын урнаштыра.

Бүгенге көндә идарәдә 200 гә якын кеше хезмәт куя. Эш күләмнәре азайган. Салымнарны киметү, белгечләргә түләү һәм контроль системасында яңа калдырулар хисабына заказчы өчен отышлырак тоелган шартларда монтажлау хезмәте күрсәтүче кече предприятиеләр күбәя. Салымнардан качмаучы, үз лабораториясен тотуга, сертификациягә чыгымнар түтүче эре оешмаларга бәяләр жәһәттән шәхси эшкарлар белән көндөшлек итү авырға килә.

– ТАНЕКОдагы эшләрне тизләтү өчен, күпсанлы вак подрядчыларны эшкә жәлеп иткән чаклар булды, – ди Рафаил Кашапов. – Әмма эшләрне кабул иткәндә күп житешсезлекләр ачыклана. Шунлыктан күләмле заказлар һәм сыйфат өчен зур жаваплылык таләп ителгәндә, заказчы вакыт сынавы узган башкаручы янына килә.

1нче ТКМИ коллективының тәҗрибәсе белән бергә, компанияне көндөшлеккә сәләтле итүче иң мөһим өстенлек булып саналган житештерү базасы – директорның аеруча зур горурлыгы. Аерым бер технологик операцияләргә күздә тотып, күп еллар дәвамында тупланган техника, эшләрнең төп өлешен завод шартларында башкару мөмкинлеген тудыра, ә аннан соң монтаж өчен кирәкле конструкция һәм детальләрен илнең теләсә кайсы почмагына илтәп житкерә. Аттестацияләнган радиотехник контроль лабораториясе эретеп ябыштырылган яланмаларның сыйфатын тикшерү өчен кирәкле бөтен жиһазлар белән тәэмин ителгән. Үз укыту үзәге, механикалау участогы, краннары, йөк ташу техникасы бар.

РАФАИЛ КАШАПОВ,

«Түбән Кама Беренче монтаж идарәсе» ААҖ генераль директоры. 1951елда Казанда туа. 1975 елда «инженер-механик» белгечлеге буенча КХТИ тәмамлый, Ленин ис. ФЖОнда, компрессор заводында эшли. 1977 елда «Татнефтехиммонтаж» трестының 1нче ТКМИ прорабы булып эшли башлай: ЖТБ житәкли, 15 ел – баш инженер, 1999 елдан бүгенге вазыйфасында.

Рафаил Имамович әйтүенчә, аңа стандарт булмаган проблемаларны чишү ошый. Техник кына түгел, кадрлар мәсьәләсен дә хәл итәргә туры килә. Әйтик, титан һәм хром-молибден торбаларны эретеп ябыштыру буенча кинәйәләшкән эш башкаручы кирәк, ә белгечләр берничә генә. Электр белән эретеп ябыштыручы яшьләр төркемен үзләренә 40 елдан бирле эшләп килүче укыту, белем күтәрү, кадрларны аттестацияләү үзәгендә әзерлиләр. Ул эретеп ябыштыручылар, газ ярдәмендә кисүчеләр, йөкләргә электреләп – ычкындырып торучыларны әзерли, аттестациядән соң эшкә керешергә рөхсәт бирә. Светлана Степановна Зейц укыту пункты 30 ел житәкли.

Хезмәткәрләргә укыту, квалификацияләргә күтәрүгә компаниядә аеруча зур игътибар бирелә.

Бүгенге көндә предприятиендә һәр хезмәткәр, 2–3 эргәдәш белгечлек үзләштереп, универсалга әйләнергә бурычлы. Торгынылык шартларында

2004 ел. «ТАИФ-НК» ААҖ бензин заводында 200 тонналы колоннаны монтажлау.

2001 ел. «ТАИФ-НК» ААҖдә 105 м биюлектәге факел.

2004–2005 еллар. Түбән Кама мәчете.

кыскартылган состав белән эшләгәндә, бары тик шулай гына житештерүнең элеккеге күләмен һәм лаеклы хезмәт хакын саклап калып була, дип саный директор.

Былтыр 1нче ТКМИ «Аммоний» АҖдә цехара эстакадаларны жыя, урнаштыра, 20 чакрым торбауткәргеч сала, насос, компрессор, факел хужалыкларын, алар арасындагы эстакадаларны монтажлый. Түбән Камада «ТАИФ-НК» ААҖ НЭЗнда үзгәртеп кору эшләрен башкара. ЭЛОУ-АВТ-7 жайланмасында, торбалар алыштырып, мицләргә капитал төзекләндерү үткәрә. Торба төеннәрен һәм төп элементларны үз житештерү базаларында алдан жыю аркасында, эшне ике атнада очлап чыга. Аларны объектка махсус тралда китерәләр, искеләрен сүтеп, яна жиһазның әзер төеннәрен генә монтажлыйлар.

ИДАРЭ ИТҮНЭҢ АЕРЫМ БЕР ЫСУЛЫ

Шарсыман резервуарлар яки сыекландырылган газ саклауда кулланылучы углеводород чималы складлары (УЧС) барлык нефть-газ химиясе житештерүләренә мәжбүри билгесе булса, 1нче ТКМИ шуларны монтаглау буенча махсуслашкан бердәнбер идарә. Оешманың махсус жиһазлары: резервуар эйләндерә торган манипуляторлары, эретеп ябыштыру автоматлары бар. Бары тик Түбән Камада гына 150дән артык шарсыман резервуар куелган, барысы да 1нче

2009 ел. «Татнефть» ГАҖ Елхов НЭИ.

ТКМИ монтажчылары кулыннан узган. Эшчәнлегә чорында Татарстанда, Көнбатыш Себер калаларында (Тобольскида, Сургутта, Нижневартовскида) жәмгысе 200дән артык резервуар урнаштырылган.

2015 елда монтажчылар апрельдән октябрьгә кадәр «Казан Оргсинтез» ГАҖдә сигез шарсыман резервуар урнаштырган. Соңгысын 2015 елның 2 ноябрәдә сыныйлар, салкыннар башланганчы су белән тикшереп карап, бөтен резервуарларны паспортлары белән кулланылышка тапшырып өлгерәләр.

Идарә берничә елдан бирле ТА-НЕКО объектларында эш алып бара. Аерып айткәндә, 600 куб. м сыйдырышлы 7 шарсыман резервуар урнаштырган. Краснодардан һәм Мәскәү яныннан килеп, шундый ук эшне башкаручы подрядчыларга караганда, 1нче ТКМИ үз бурычын шәбрәк үтәгән: резервуарларны су белән сынауны тизрәк башкарып чыккан. 2010 елда «Татнефть» ГАҖнең ЭЛОУ-АВТ-7 жайланмасының атмосфера блогын монтажлыйлар.

2014 елда подстанциядән гидрокрекинг житештерүенә электр кабелиләре сузу өчен эстакада урнаштыралар. Аның иң биюк урыны 34 м югарылыкта була. Монтажчылар, конструкцияләренә болтлар белән беркетә, һәр төенне эретеп ябыштыра, өч ай дәвамында эшләтеп жибәрү өлешен монтажлый. Эстакаданың гомуми авырлыгы 15 мең тонна була. Күп оештыру эшләре башкарыла.

Идарәгә еш кына катлаулы, стандарт булмаган объектларны ышанып тапшыралар. ТАНЕКОда, таеклажчылар белән бергә, нәкъ менә 1нче ТКМИ белгечләре, 350 һәм 250 тонналы ике кранны берьюлы кулланып, 380 тонналы колоннаны беренче булып күтәрде. Ун ел элеккегә тәҗрибәләре ярап куйды: ул чакта ураулы бәйләnmәсе белән бергә 230 тонналы 80 метрлы ректификация колоннасын күтәргәннәр.

Аны 40ар метрлы өлешләргә бүлеп, баржага төяп килгәннәр. Монтаж барышында Libherr-400 кранының эш вакытын кыскарту өчен, металл конструкцияләрен һәм торба төеннәрен яткан чакта ук урнаштырып, колоннаны жыелган килеш бастыралар. Ике кран белән эшләп, колоннаны монтаглауны 4 сәгатәтә тәмамлайлар.

«ТАИФ-НК»ның 90 метрлы факелын монтаглап, коллектив бензин заводында тиңе булмаган операция үткәрә. Иганәчелек ярдәме буларак, Түбән Кама үзәк мәчетенең иске гөмбәзләрен сүтеп алып, яңасын урнаштыра.

Нәтиҗәле идарә, даими һөнәри үсеш, югары дәрәҗәдәге җаваплылык, эшләренә төгәл оештыру, алдынгы технологияләр жиһазларны монтаглауда теләсә нинди күләмле эшләренә вакытында һәм сыйфатлы итеп башкарып чыгарга, көндәшлеккә сәләтлелеккә, тотрыклы үсешкә ирешергә мөмкинлек бирә. Рафаил Кашаповның үсеш стратегиясен оста кора белүче житәкчелек тәҗрибәсе, очраклы рәвештә генә «ТРның атка-занган төзүчесе», «Россиянең мактаулы төзүчесе», РФдә төзелеш, төзелеш материаллары житештерү һәм төзекләндерү эшләре өлкәсендә «Иң яхшы житәкче-2007» буларак билгеләп үтелмәгән.

2010 ел. «ТАНЕКО» АҖ — товар паркы.

ЧУЛМАН АРЪЯГЫ

ЛОГИСТИКА ҮЗӘГЕ

1966 елда, СССР Энергетика һәм электрлаштыру министрлыгы карары нигезендә, «Татэнерго» төзелеш Идарәсенең матди-техник тәминат конторасы базасында, Житештерү-технологик комплектацияләү идарәсе (ЖТКИ) оештырылган була. Түбән Кама каласын, аның сәнәгый объектларын төзөгәндә, ЖТКИ тимер юл аша һәм Чулман елгасы буенча ташылучы төзелеш материалларын күчереп төю, саклауның төп базасына әверелә. Ул чакта «логистика» алынма сүзен белүче булмаса да, дөрес сиземләү нәтижәсендә, Чулман аръягында аның үзәге төзелә.

1994 елда ЖТКИ акционерлаштырыла, «Түбән Кама ресурслары» АЖ оеша, хәзер аның контроль пакетына «Татнефть» ГАЖ ия. Эшчәнлегенең төп төрләр: товарларны, матди байлыкларны, шул исәптән тимер юл вагон-цистерналарын юлларда саклауда хезмәт күрсөтүдән, тимер юл аша һәм автотранспорт ярдәмендә Түбән Камага

Теләсә кайсы киң колачлы төзелеш өчен йөкләрне: төзелеш материалларын, жиһазларны, комплектлау материалларын вакытында китереп житкерү, күчереп төю, саклау процесслары бик әһәмиятле. Чулман аръягының бик күптәннән эшләп килүче предприятиеләренең берсе – «Түбән Кама ресурслары» АЖ әлегәчә бу каланың төп логистика үзәге булып кала.

ташылучы йөкләрне төю-бушатудан, житештерү биналарын вакытлыча куллануга биреп торудан, төзелеш материалларын сатудан гыйбарәт. Аның клиентлары арасында кечкенә төзелеш фирмалары да, «Татнефть», ТАНЕКО кебек биниһа зурлары да бар.

9 га биләмәнән 2,8 гектары – материаллар саклауга тәгаенләнган бетон жәлгән мәйданчыклар, гектардан артыграгы – жылы һәм салкын склад биналары, шул исәптән 8 склад-ангар. 4 чакрым тимер юл, вагон һәм платформалар төю-бушату рампарлары компания милкендә. Парк күтәрү механизмнары: 5–50 т йөк күтәрергә сәләтле, кузгалы, башнялы, автомобиль краннары, 1,64 т егәрлекле төягечләр белән жиһазландырылган.

Автомашина кую өчен, 420 кв. метрда өсте ябулы урыннар жиһазланган, 574 кв. м мәйданда – техника өчен гаражлар. Технологик жиһазларны, видеокүзөтүнә үз эченә алган комплекслы иминият системасы объектларны ышанычлы саклай. Бу – күптөрле йөкләрне: такта, торба, металл прокаты, төзелеш материалларын, технологик жиһазларны күчереп-төю базасы. Былтыр предприятие 170кә якын вагонга төялгән 12 мең тонна, башка төрле транспортта китерелгән якынча 2,5 мең тонна йөкне эшкәрткән.

Предприятиенең матди-техник базасы ничаклы куәтле булмасын, аның төп байлыгы – кешеләр. «Түбән Кама

ресурслары» АЖдә төрле һөнәргә ия 60 белгеч эшли, югары квалификацияле профессионаллар, грамоталы һәм җаваплы хезмәткәрләр төркеме ул.

Предприятиенең тотрыклы үсешендә һәм ышанычлы хезмәттәш абруен казанында «Түбән Кама ресурслары» АЖ генераль директоры Гомәр Гыйлемхановның өлеше бик зур. Гомәр Хужахан улы, үз вакытында һөнәр училищесын тәмамлап, комсомол юлнамасы белән «Татэлектромонтаж» трестының Түбән Кама монтаж идарәсенә эшкә килә. Анда 11 ел хезмәт куя, «Түбән Кама Нефтехим» берләшмәсенең бик мөһим объектларын төзүдә катнаша, республика районнарында электр подстанцияләрен, насос станцияләрен һ.б. энергетика объектларын сафка бастыра. Гыйлемханов «Түбән Кама ресурслары» АЖ белән 2002 елда, предприятие өчен авыр чорда житәкчелек итә башлый. Тәҗрибә һәм киләчәкне алдан күзаллау аңа коллективны саклап калырга, үсеш юлына басарга ярдәм итә.

Рентабельле эшчәнлек предприятигә, чаралар һәм бәйрәмнәр үткәрдә иганәчелек ярдәме күрсәтеп, шәһәр тормышында катнашу мөмкинлеген тудыра. Актив социаль сәясәт алып барыла. Жәмгыятьнең төбәк сәнәгатен матди ресурслар белән тәмин итүдәге эшчәнлегә һөнәри бүләкләргә лаек, Россия һәм республика рейтингларында югары бәяләнә.

ЖҢЫЛЫНЫ, СУЫКНЫ БУЙСЫНДЫРУЧЫЛАР

«Аммоний» заводында, һавага чыгарылып атыла торган матдэләрнең 96 проценты янәдән эшкә җигелә: экологик яктан чиста җитештерүне энергия саклау җәһәттеннән нәтиҗәлегә әверелдереп, газ суыту вакытында барлыкка килгән пар турбиналарга һәм насосларга җибәрелә. Әлегә һәм моңа охшаш системаларның, төзелеш конструкцияләренең, торбаүткәргечләрнең һәм җиһазларының, шул исәптән суыту җиһазларының термик яктан тотрыклылыгын, «Термостепс» ТКМИ» ААҖ җылылык изоляциясе тәэмин итә.

Бу компания 40 елдан артык эшләп килә, хәер «Термостепс» ТКМИ кала тарихына беренче эзләрен 1962 елда ук салган. Жылылык изоляцияләү буюнча тәүге эшләр нәкъ менә шул чакта башкарылган.

1974 елның мартында «Монтажтермозшләнмәләр» трестының Түбән Кама участогы базасында оештырылган Түбән Кама махсуслашкан идарәсенең беренче җитәкчесе Григорий Игнатов, баш инженер Геннадий Заикин (1976–1989 елларда идарәне ул җитәкләгән) булган. 70нче елларда әлегә идарә КАМАЗ һәм Нефть химиясе комбинатында синтетик каучук эшләнмәләр (СКЭ) заводын төзүдә катнашкан.

Предприятиенең нигезен яңа кала төзелешенә 1966 елда ук килгән, юл ырып баручылар: Александра Кисенко, Валентина Слюняева, Николай Сычев, Әмир Баһаветдинов һ.б. тәшкил иткән. Соңрак алар комплекслы бригадаларны җитәкләгән. Бу коллективлар, җитештерүдә ирешкән уңышлары өчен, коммунистик хезмәт бригадалары исеменә лаек булган, бригадирлары орденнар һәм медаллар белән бүләкләнгән. ТКМИ башлыгы Геннадий Заикин Халыклар дуслыгы, Хезмәт Кызыл Байрагы орденнары белән бүләкләнә.

Монда хәзер дә шәп белгечләр эшли. Әйтик, «ТАНЕКО» комплексы

төзелешендә иң яхшы бригада исеменә уздырылган бәйгенең «Махсус эшләр (изоляцияләү)» төрендә, «Термостепс» ТКМИ дүрт мәртәбә мактау пьедесталын тулысынча били, беркайчан призлы урыннар яуламый калганы юк.

1989 елның июленнән бирле Түбән Кама идарәсен Рифкать Валиев җитәкли. «Термостепс» ТКМИ» ААҖ Европа предприятиеләре технологияләрен куллана, әйдәп баручы белгечләре һәм эшчеләре шунда укып кайткан. Жылылык изоляциясенә кулланылыш вакытын озайтучы, базальт җепселенә нигезләнгән өр-яңа материаллар гамалга кертелде. Компаниянең ISO 9001:2008 сыйфат менеджменты системасы тәләпләренә ярашлы итеп сертификацияләнгән. Компания 2011 елда сыйфат өчен, ТР Хөкүмәте премиясе ала, 2012, 2014 елларда әлегә премияне дәгъвалаганда, бәйге дипломанты була. Предприятие хезмәтне саклау мәсьәләләренә зур игътибар бирә. Төзелеш, архитектура һәм ТКХ министрлыгы уздырган «Хезмәтне саклау буюнча иң яхшы оешма» бәйгеләрендә күпсанлы җиңүләре шул чакта сөйли.

Компания белгечләре илнең саллы төзелешләрендә: КАМАЗ, Түбән Камадагы нефть эшкәртү, шин, техник углевод заводларын, Ярославль, Рязань, Пермь, Кириши, Мажейкяе НЭЗларын, ТАИФ-НКдагы газ конденсатын эшкәртү предприятиесен, «Казан Оргсинтез»ны сафка бастырганда үзләрен яхшы яктан күрсөтте.

«Монтажтермозшләнмәләр – Термостепс» холдингында «Термостепс» ТКМИ» ААҖ әйдәп баручылардан. Аның белгечләре Красноярск краенда Ванкор нефть-газ ятмасын үзләштерүдә, Находка портында нефть терминалларын сафка бастыруда, ТАНЕКО (Түбән Кама), «Алабуга-Жепсел», «Аммоний» (Менделеевск) төзелешендә хезмәт куйды. Бүгенге көндә икътисади эшчәнлек классификаторының «45.32» төре –

«Славнефть-ЯНОС» НЭЗ. Ярославль. 2011 ел.

«Изоляцияләү эшләре җитештерүе» буюнча предприятие Бөтенроссия эшкәрлек рейтингында 3нче урынны били.

Компаниядәге социаль сәясәтнең әһәмиятле өлеше – иганәчелек. Ул гомумшәһәр бәйрәмнәрен әзерләүдә даими катнаша, ТР Бокс федерациясенә финанс ярдәме күрсәтә. Болгар һәм Зөя утрау-шәһәрләрдә тарихи-мәдәни мирасны аякка бастыруда «Яңарыш» Фондына күрсәткән ярдәме өчен, «Термостепс» ТКМИ» ААҖ Татарстанның беренче Президенты Минтимер Шәймиевнән Рәхмәт хатына лаек булды.

«Татнефть». Гидрокрекинг. 3100нче секция, 3нче блок. Һауаүткәргечләренә изоляцияләү.

А. П. Кисенко бригадасы. 1966 ел.

ДИАГНОСТИКА СӨНГАТЕ

Икътисадый кризис бары тик көндәшлеккә сәләтлеләрне, үз базар сегментында бәяләп бетергесез тәҗрибә туплаганнарны гына әйдаманлыкта калдыра. Үзенчә кабатланмас «КРИОС» ФЖҮ» ЖЧЖ – шундыйлардан. Аның үрнәк булырлык эше аркасында, Түбән Кама нефть химиясе җитештерүе төзүчеләренең криоген җиһазлар өчен җаны тыныч.

1996 елда сафка баскан «КРИОС» Түбән Кама фәнни-житештерү үзәге» ЖЧЖ, техник яктан катлаулы һәм бик нык куркыныч саналган объектларда эшләүгә рөхсәт алган. Эшчәнлегенә төп юнәлеше криоген җайланмаларга һәм системаларга хезмәт күрсәтүдән гыйбарәт. Үзәк белгечләре нефть-газ кудыру станцияләре, продукт үткәргечләре, табигый газ сыеклау җайланмалары, химия һәм нефть эшкәртү сәнәгате җиһазларын монтажлый. Нефть-газ тармагы объектларында компрессор җайланмаларын, җиһазларны эшләтеп җибәрү һәм көйләү хезмәтләрен башкара. Соңгы елларда вазыйфалары исемлегенә инновацияле яңа юнәлеш – криоген системаларны диагностикалау да өстәлде.

Үзәк ачылган елда ук аның эшенә ихтыяж булуы ачыкланды. «КРИОС» ФЖҮ белгечләре ярдәмендә Түбән Камадагы һәм райондагы бөтен хастаханәләр сыек кислородны газлаштыруның криоген системаларына күчәрелде, кулланганда бигүк куркынычсыз булмаган баллоннарда алмашка медицина учреждениесен газсыман кислород белән тәэмин итүче, ышанычлырак һәм хәвефхәтәрсезрәк заманча газификаторлар килде.

Үзәкнең партнерлары арасында каланың һәм республиканың иң зур сәнәгать предприятиеләре бар. Әйтик, үзәк белгечләре, «Түбән Кама Нефтехим»-да күпсанлы криоген системаларга, продукт үткәргечләргә, һава бүлү җайланмаларына хезмәт күрсәтеп, сәнәгать гигантының барлык криоген җиһазларының тотрыклы эшчәнлеген тәэмин итә.

ТАНЕКО нефть эшкәртү, нефть химиясе заводлар комплексында үзәк белгечләре үз вакытында сынаулар уздырды, криоген җиһазларның җайланмаларын эшләтеп җибәреп, кулланылышка тапшырды.

Үзәк директоры Владимир Александров сүзләренә караганда, компаниянең уңышка ирешү сәре кулланылган технологияләрнең кабатланмасына бәйле:

– Без күзгә күренмәс ярыктан сыеклык үтеп чыгу урынын эзләү технологиясен һәм техниканы үзләштердек. Предприятиенә көндәшлеккә сәләтле итүче өстенлек шуңа бәйле.

«КРИОС» ФЖҮдә диагностиканың инновацияле методларына зур игътибар бирелә, ә алар, криоген савытка механик юл белән тәэсир итмичә генә, аның эчке халәтен тикшерү мөмкинлеген тудыра. Диагностика сыеклык үтеп чыгу урынын эзләү җайланмалары ярдәмендә башкарыла, ә аның эш принцибы гелийның гадәттән тыш тиз агуына һәм үтеп чыгуына нигезләнган. Гелий ярдәмендә сыеклык сарку урынын эзләү җайланмалары герметик савытларның, бүтән ысул ярдәмендә беләп булмаган, зарарланган урыннарын һәм башка җитешсезлекләренә ачыкларга мөмкинлек бирә. Белгечләр үтә заманча башка технологияләр дә, акустик диагностикалау, барокамера, капшап карау, өрдәү кебек методлар да куллана.

Төгәл диагностика өчен тинч булмаган җиһазлардан тыш, компетентлы,

тәҗрибәле белгечләрнең булуы таләп ителә. Михаил Михайлов һәм Николай Смирнов – үзәкнең зыялы белгечләре.

Коллективны оештыручы, яңа идеяләргә рухландыручы, алыштыргысыз директоры Владимир Александров – гомерен яраткан эшенә багышлаган тәҗрибәле җитәкче. Ул хезмәт юлын махсуслашкан бик зур предприятие – «Криогенмаш»-та башлый. Берничә ел дауамында «Байконур»-да космик объектларга ягулык сала. Чит илләргә чыгып, үз тәҗрибәсен болгар һәм кытай хезмәттәшләре белән уртаклаша. Владимир Викторович күпеллык намуслы хезмәткә өчен, РФ Сәнәгать, фән һәм технологияләр министрлыгының Мактау грамотасы белән бүләкләнә.

«ВОДОЛЕЙ» ДАН УҢАЙЛЫ МИКРОКЛИМАТ

«Водолей» Чулман арьягының динамик үсешле предприятиеләренә берсе. Ягу-жылыту, җилләтү, конденсацияләү, автомат системалар материаллары белән тәэмин итү, җиһазлар монтажлау белән шөгыльләнә.

Татарстан
Республикасы,
Түбән Кама ш.,
Төзүчеләр бист.,
Якты Урам ур., 3Б.

Тел./факс:
(8555) 30-41-00,
44-02-60,
44-02-59

E-mail:
Info@vodoley-nk.ru

Реклама

Компания Түбән Камада 17 елдан артык хезмәт куя. Сәнәгать, граждан төзелеш объектларын һава агымы кертәп-суыртып җилләтү, һава конденсацияләү системалары белән җиһазлауда тулы комплекслы эш башкара. «Водолей»ның һаваүткәргечләр, төрле комплектлау материаллары җитештерү мәйданы булганга, шәхси проектларны гамәлгә ашырганда өстенлеккә ия. Предприятиедәге җитештерү контроле программасы эш урыннарын тиешенчә җиһазларга, экологик яктан иминлеген, сыйфат стандартларына ярашлылыгын тәэмин итәргә булыша. Компания белгечләре хезмәтне саклау, янгын, җитештерү куркынычсызлыгы таләпләрен белүгә даими аттестация ала.

«Водолей» илнең эре сәнәгать предприятиеләре белән уңышлы хезмәттәшлекнең ачык мисалы. Төп заказчылары: «Түбән Кама Нефтехим», Түбән Кама Шин заводы, ТА-НЕКО, «ТАИФ-НК» ААҖ, «СИБУР-Хол-

динг» («Тобол-Полимер» ЖЧЖ заводы объектлары төзелеше). Моннан тыш, чит илләрнең халыкара төзелеш проектлары кысаларында эш алып баручы танылган инжиниринг компанияләре белән уңышлы эш тәҗрибәсенә ия.

Компания ел саен Түбән Каманың иҗтимагый өһәмияткә ия проектларында катнаша. Берничә елдан бирле В. Винников истәлегенә яшүсмерләр арасында уздырылучы дәрәҗәле халыкара футбол турнирларының берсенә ярдәм күрсәтә, РФ һәм чит илләрнең талантлы яшь футболчылары һәр язда Түбән Камага җыела.

Предприятие күпсанлы социаль-мәдәни объектлар: шәһәр һәм район хакимияте, 2нче, 3нче хастаханалар, бала табу йортының акушерлык корпусы, күп юнәлешле балалар хастаханәсенә реанимация бүлекчәсе, югары технологияле 2нче дөваханә, су чистарту станциясе, шәһәр тарихы музей, мәдәни үзәк биналарын төзү, реконструкцияләүдә катнашты.

Күпфатирлы биек торак йортларга төтен суырту системалары урнаштыру буенча саллы эш башкарыла.

Компаниянең социаль җаваплылыгы өчен, район хакимияте башлыгы күпсанлы Рәхмәт хатлары тапшырган. Аерып өйткәндә, «Водолей»ның «Веста» Гаилә һәм балаларга социаль ярдәм үзәген реконструкцияләү, төзекләндерүгә керткән саллы өлеше уңай бәяләнгән. Тарихи-мәдәни һәйкәлләргә яңадан торгызу, реконструкцияләү программаларында актив катнашканы өчен, «Яңарыш» Республика фонды җитәкчеләге рәхмәт белдергән. Күпсанлы уңышлы хезмәттәшлеге өчен, РФ Саклык банкы финанс аягынан тотрыклы, югары түләү сәләтенә ия компанияне диплом белән бүләкли.

Бик катлаулы җитештерү бурычларын да ел саен уңышлы үтиләр. Эшләргә вакытында, сыйфатлы башкарып, «Водолей» күптәннән йшанычлы хезмәттәш абруе казанды.

«АЙ-ПЛАСТ»: БӘЯНЕ БАЗАР КУЯ

«Ай-Пласт» компаниясе 2009 елда оеша. 550дән артык түбәнкамалы эшләгән предприятие тиз арада Россиянең полимер чималдан зур габаритлы әржәләр, башка эшләнмәләр житештерүдә әйдәп баручылары исәбенә керә.

Заманча термопласт автоматлар, кою машиналары, экструзия линияләре, вакуумлы формалау жиһазлары урнаштырылган «Ай-Пласт» (iPlast) куәтләрәндә елына 40 000 тоннадан артык полимер чималы эшкәртелә. Предприятие базарга күптөрләр әржә продукциясе: зур габаритлы пластик контейнерлар, тартмалар, асылылар, склад лотоклары, полимер табаклары, каты көнкүреш калдыклары жыпо өчен полимер контейнерлар чыгара.

Продукциясе машина төзелеше, химия, азык-төлек сәнәгәте, склад логистикасы, эчемлекләр индустриясе, сүдә, транспорт өлкәләрендә киң кулланыла. Товарга ихтыяж зур булу үсешкә этәрә: өстәмә линияләр ачыла. Әйтик, «Ай-Пласт» берел элек, Владимир өлкәсенә Ставропо бистәсендә сәнәгый майданчык ачып, илнең

ноягы үзәгендә пластик эшләнмәләр житештерә башлады.

Компания житәкчеләге нияте буенча, өстәмә куәтләр булдыру логистика схемаларын нәтижеләрәк итү, iPlast маркалы пластик продукцияне Үзәк Россия, Украина, Белоруссия биләмәләрендә киңрәк жәелдерү мөмкинлеген тудырачак. Кулланучыларга мөмкин кадәр зуррак уңайлылыктар тудыру өчен, «Ай-Пласт» ЖЧЖ үзенең дилерлык чөлтәрен актив рәвештә киңәйтә. Бүгенге көндә аңа РФнең һәм БДБнең 50дән артык каласындагы 30 компания керә.

Компаниядә сыйфатка һәм житештерү куркынычсызлыгына аеруча зур игътибар бирелә. Завод продукциясе «Татарстан Республикасының иң яхшы товарлары һәм хезмәт күрсәтүләре» Республика бәйгесендә берничә мәртәбә жиңеп чыкты. 2015 елда «Ай-Пласт» житештергән iBox перфорацияләнгән контейнеры «Россиянең иң яхшы 100 товары» бәйгесе лауреаты булды. Моннан тыш, компания ISO 9001:2008 халыкара стандартына туры килү буенча сертификацияләнгән. 2014 елда «Экологик менеджмент системалары» ISO 14001: 2004 халыкара стандартына туры килү буенча сертификация аудитын уңышлы узган.

«Ай-Пласт» ЖЧЖ белгечләренә, көндәшлеккә сәләтле продукция житештереп, бүгенге көндә Россия өчен көнүзәк саналган импортны алыштыру проблемасын сүздә генә түгел, эштә дә хәл итүен билгеләп үтик.

Сергей Донгузов, «Ай-Пласт» ЖЧЖ директорлар советы әгъзасы

Хөрмәтле түбәнкамалылар!

Яраткан калабызны «Ай-Пласт» компаниясе коллективы исемнән 50 еллыгы белән табриклибез! Үзәбезнең яшь, матур, яшеллеккә күмелгән заманча Түбән Кама шәһәрәндә яшәвебез һәм эшләвебез белән горурланабыз. Шәһәрәбез күз алдыбызда үсә, киң колач жәя, елдан-ел матурлана бара. Предприятиебез каланың сәнәгый инфраструктурасы үсешенә лаеклы өлешен көртә. Полимер чимал эшкәртеп, Европа таләпләренә туры килүче иң югары сыйфатлы товар житештерәбез. Аларга пластик контейнерларның киң ассортименты да, шәһәрләребезне чистарак һәм матуррак итүче полимер чүп контейнерлары линейкасы да керә. Бәйрәм белән сезне, кадрләр дуслар! Түбән Кама чәчәк атсын, предприятиеләре табышка эшләсен, кешеләре бәхетле булсын һәм имин, мул тормышта яшәсен!

Адрес: 423578, Россия, ТР, Түбән Кама ш., Химиклар пр., 38.
Тел.: +7 8555 42 00 12,
Факс: +7 8555 42 00 17
E-mail: info@iplast.com
<http://www.iplast.com>

ТАТАРСТАНДА ЯШИСЕҢ —

«ТАТАРСТАН»НЫ УКЫ!

ШИРӘМӘТ:

ИСКЕ АВЫЛНЫҢ ЯҢА ТОРМЫШЫ

2005 елда Түбән Кама районы кырларына һәм фермаларына районның берничә совхозын берләштерүче «Союз-Агро» ЖЧЖ инвестицияләре килде. Идарә итү системасын төрле средстволар һәм персоналлар белән камилләштереп, производство комплексының житәкчелек үзәге Ширәмәт авылына урнаштырылды.

Ринат Вафин,
«Союз-Агро» ЖЧЖ холдингы директоры.

Чагыштырмача яшь агрохолдинг булган «Союз-Агро» ЖЧЖ директоры Ринат Миңнеханович Вафин житәкчелегендә Түбән Кама районы жирләрән эшкәртү белән генә чикләнми. Тагын Татарстанның Әлмәт, Азнакай, Лениногорск,

Зәй районнарында, һәм шулай ук Самара өлкәсенең Келәүле районында да эш алып бара. Агрофирма жирләренең гомуми мәйданы – 70 мең гектардан артык. Эшнә уңышлы алып бару өчен заманча яңартылган авыл хужалыгы паркы бар, ул 45 New Holland* комбайнын, куәтлеләге 260тан 540ка кадәрләт көчәнәтиң 30 тракторны, 5 терлек азыгы уру комплексын үз эченә ала.

Элеккеге «Родина» колхозы жирләре дә кергән Прикамск житештерү комплексы жирләренең мәйданы 7943 гектар тәшкил итә, шуның 7171 гектары – чәчүлек, 609ы – көтүлек, 163е – башка жирләр. Предприятие бөртекле һәм бөртеклек-кузаклы культуралар үстерә һәм, нәселле терлек үрчетү хужалыгы буларак, ит-сөт терлекчеләге белән дә шөгыйльләнә.

Жәмгыять акчасына товарлыклы-сөтчелек фермасының терлекчелек биналары яңартып корылды һәм 2005 елда Австриядән кайтарылган симменталь токымлы 398 башмак тана сатып алынды. Бүген Татарстанда

Алексей Копанев,
«Прикамский» РПК житәкчесе.

бу әлеге токым буенча бердәнбер нәсел репродукторы.

Хәзерге көнгә биредә МЭТнән баш саны – 580, 2016 елның азагына кадәр нәселле башмак таналар сатып алу хисабына аны 680 гә житкерергә ниятлиләр. Бүген бер сы-

ердан елына 6,5–7 тонна сөт савып, сөт житештерүне арттыру бұрычы да куелды. Симменталь токомлы сыерларның сөте сыйфаттырак, майлылығы (4,2 процент) һәм аксымы (3,5 процент) югарырак.

Прикамск житештерү комплексында даими эшләүчеләр саны – 70, ә киеренке кыр эшләр вакытында бу сан тагын да арта. Механизаторлар нигездә – 25–35 яшьлекләр. «Союз-Агро» ЖЧЖ агрохолдингы хезмәткәрләрен кызыксындыра белә: хезмәт хакын тотрыклы рәвештә һәм вакытында түли, коллектив килешү социаль үсешне, гарантияне, өстәмә түләүләрне һәм өстенлекләрне күздә тотып төзелә. Яшь белгечләргә торак сатып алу өчен займнар бирелә. Яшь белгечләрне жәлеп итү программасы буенча да хезмәткәрләр торак йортлар алып тора.

Яшь хезмәткәрләр һәм техникум тәмамлаучылар предприятие хисабына укуларын вузларда дәвам итә ала, бу очракта алар агрофирмада кимендә 5 ел эшләргә тиеш була. Барлык белгечләр ел саен Казандагы «Агробизнес кадрларын яңадан хазерләү татар институты» ӨПБ ФДББҮсендә квалификация күтәрү курслары үтә.

Прикамск житештерү комплексы башлыгы Алексей Копаневның бу эшкә килү тарихы «Прикамский» РПК ғына түгел, барлык «Союз-Агро» ЖЧЖ филиаллары белгечләренекә кебек үк. Алексейның әти-әнисе го-

мер буге «Прикамский»да эшләгән. Каникул вакытларында Алексей абыйсы Александр белән бергә комбайнчы әтиләренен ярдәмчәсе булып эшли. Мәктәпне тәмамлаганнан соң, авыл хужалыгы техникумына укырга керә. Чаллыдагы КамПИның икътисад факультетын читтән торып тәмамлай. 2013 елда «Прикамский» РПК хужалыгына житәкче итеп чакырыла.

Алексей Копанев командасында квалификацияле белгечләр, инженерлар эшли. Мәсәлән, инженер Юрий Янковский мәктәп елларында комбайнчы ярдәмчәсе булып эшләгән, Чистай авыл хужалыгы техникумын, аннары Казан авыл хужалыгы институтын тәмамлаган. Агроном Гариф Әгъләмов – күрше авыл егете, элекке «Родина» колхозы кырларында эшләп үскән, Минзәлә техникумын, аннары Авыл хужалыгы академиясен тәмамлаган, 2014 елда 100 мең сум күләмдә дәүләт гранты откан. Ветеринария табибы Ришат Рәхимов шулай ук Ширәмәт мәктәбдә укыган, соңыннан Ветеринария академиясен тәмамлаган. Зоотехник-селекционер Миңсирин Яһудина «Прикамский»га 30 ел элек килгән, 2015 елда районның иң яхшы зоотехнигы буларак, 100 мең сум күләмдә грант откан.

«Союз-Агро» ЖЧЖ агрохолдингы үсемлекчеләктә «туфракны нульгә эшкәртү системасы» һәм игенчелекнең заманча система-

сы буларак билгеле No-Till* (туфрак эшкәртелми, ә аның өслеге махсус ваклатылган үсемлек калдыклары – мүлчә белән каплатыла) ысуллары буенча яңа технологияләр кулланыла. Игенчелекнең мондый системасы, туфракның өске катламы көпшәкләндерелмәгәч, аны су һәм җил эрозиясеннән кисәтә, шул ук вакытта дымны шактый яхшы саклай.

Нульгә эшкәртү технологиясен кертү транспорт чыгымнарын һәм хезмәт ресурсларын киметү хисабына продукциянең үзкыйммәтен төшерергә мөмкинлек бирә, һәм бу әзер продукция бәясенә ягулык бәясенә бәйләгән киметә, димәк, продуктның соңгы бәясен тотып тора. Моннан тыш, No-Till куллану өйләнгәтирә мохиткә тискәре йогынты ясауны шактый киметә.

«Прикамский»да яңа технология буенча беренче елны гектарынан 25 центнер уңыш җыеп алынган. 2015 елда, яңгырлар булмауга карастан, уңыш гектарынан уртача 25 центнер чыккан. Кайбер урыннар 40 центнерга кадәр уңыш биргән.

Киләсе чәчү вакытына техниканы әзерли башлаганнар инде. Туфракка ашламаны көз көне кертеп калдырганнар: бөртекле культуралар өчен бер гектарга – 100, терлек азыгы өчен 200 килограммга кадәр ашлама салганнар. Орлык, ашлама, запас частылар һәм ягулык-майлау материаллары белән тәэмин ителеш – 100 процент.

* No-Till – нульгә эшкәртү технологиясе

БИЗНЕС-ЛЕДИ

ҺӘМ АНЫҢ БАЗАРЫ

Түбән Камада сәүдә үзәкләрененң һәм гипермаркетларның күпләгә шәһәрлеләрнең азык-төлек һәм сәнәгать товарлары сату өчен заманча мәйданчыклары, куәтле житештерү-склад инфраструктурасы булган, күпләп-вакляп сату комплексларына әйләнгән шәһәр базарларына чыгу теләген киметмәдә.

Тамара Алексеевна Баһаветдинова

1948 елның 13 сентябрендә ТАССРның Балык Бистәсе районы Алан-Полян авылында күп балалы гаиләдә туа. Әтиләре иртә вафат була, һәм Бөтенсоюз комсомол төзелешенә Тамара 15 яшендә апасына иярәп килә. Эшләп укып, кичке урта мәктәпне бетерә. Әлмәт совет сәүдә техникумын, Плеханов исемендәге Мәскәу халык хужалыгы институтын тәмамлай; ул Халыкара реаль икътисад академиясе академигы.

– Егерме биш яшемдә рай-потребсоюзның Жәмәгать туклануы берләшмәсе директоры булдым, – дип искә ала ул. – Минем кул астында 26 ашханә һәм кафе бар иде, шуларның 14е – эре мәктәп ашханәләре. Рай-потребсоюзда унҗиде ел эшләдем, аннары мине шәһәрнең зыянга эшли торган колхоз базарына директор итеп билгеләделәр.

Баһаветдинова хакимият башлыгына шундый тәкъдим белән килә: азык-төлек базары янына өсте каплаулы сәнәгать товарлары базары төзеп куярга. Хакимият моның өчен 260 мең сум бүлөп бирә – ул чакта бу зур акча була. Шуңа мәйданчык бетонлап куялар, административ-көнүреш корпусы төзиләр.

2000нче елларга инде базарның түләү хезмәт күрсәтү эшенен күләме икеләтә арта, сәүдә мәйданчыклары зурая, матди-техник базага базар акчасы да, эшмәкәрләр акчасы да салына. Янәшәдә жәмәгать транспорты тукталышы пәйда була. 2002 елда базар комплексы «Татарстан Республикасының иң яхшы базары» исеме ала, ә Тамара Баһаветдинова ТР Министрлар Кабинеты тарафыннан сәүдә өлкәсендә «Россиянең иң яхшы менеджеры» булып таныла.

2001 елда ТР атказанган

сәүдә хезмәткәре Тамара Баһаветдиновага илебез сәүдәсе үсешенә шәхси өлеш керткәне һәм зур казанышлары өчен Россиянең сәүдәгәр Гавриил Солодовников исемендәге Милли премиясе, «Иң яхшы сәүдә менеджеры» һәм «Төбәк икътисады лидеры» титуллары, шулай ук «Алтын йөрәкле кеше» исеме бирелә. Тамара Алексеевна «Татарстанның беренче бизнес-леди», «Ел житәкчесе», «Ел хәйриячесе» исеменәренә һәм истәлекле «Россиянең иң яхшы кешеләре» медаленә дә ия. 2014 елның декабрендә икътисад, тармак һәм дәүләт үсешенә зур өлеш керткәне, фидакәрлек һәм югары иҗтимагый хезмәт күрсәтү үрнәге булып торган хезмәт казанышлары өчен, Мәскәүдә аңа «Дан йолдызы. Россия икътисады» ордены тапшырыла.

Һәм бүген күпләп-вакляп сату сәүдә комплексы (аңа инде ике базар – «Базар комплексы» ЖЧЖ һәм «Аметист» ЖЧЖ, шулай ук «Аш-су» Мәктәп һәм студентлар туклануы комбинаты» ЖЧЖ керә) – Татарстанда иң яхшы һәм киләчәгә булган комплексларның берсе. Аның мәйданы – 10,3 гектар, шуның 3,3 гектары – сәүдә һәм склад мәйданнары. Комплекс километр ярым ераклыкта урнашкан тимер юл станциясенә тоташкан. Ул ике ягынан да склад корпусларына орынып торучы йөк мәйданчыклары белән жиһазланган. Йөк бушату өчен 16 вагоннан торган состав куярга мөмкин. Сәүдә-склад корпусларының периметры буйлап һәм тимер юл буенда автотранспорт өчен төяү-бушату мәйданчыклары урнашкан. Янәшәдә – Уфа – Казан – Түбән Новгород һәм Казан – Самара – Оренбург трассалары, «Бигеш» аэропорты, Кама портындагы йөк терминалы.

Базар шәһәр төзелеше белән бер үк вакытта диярлек барлыкка килгән. 1962 елда бирегә, Түбән Кама шәһәрен төзүгә килүчеләр яши торган кечкенә вагоннар янына якин-тирә авыллардан азык-төлек сатарга килә торган булганнар. Моннан иллә ел элек шәһәр төзелешендә катнаша башлаган, бүген «Түбән Кама Нефтехим» ААҖнең граждан төзелеше департаменты директоры Рафаил Глянец сөйләвенчә, 60нчы еллардан башлап, Первопроходцы урамында төзелешенә 16,5 миллион сум совет акчасы салынган зур азык-төлек комплексы сафка бастырыла башлаган. Аның түбәсе астына икмәк, сөт, сыра заводлары, алкогольсез эчемлекләр, тундырма, яшелчә цехлары, бәрәңге һәм яшелчә саклагыч, сәнәгать товарлары базасы урнаштырылган. Офислар өчен аерым корпус төзелгән. Шулай итеп, бүгенге күпләп-вакляп сату сәүдә комплексларының башлангычы шул вакытларда ук барлыкка килгән, әмма 90нчы елларда ул төрле юридик затларга өлешлөп таратылып беткән. Зыянга эшли торган колхоз базарын «күтәрү»не райпо житәкчеләгә тажрибәле хезмәткәр Тамара Баһаветдиновага тапшырган.

Халыклар Дуслыгы йорты ачылышында.

Татарстан митрополиясенең махсус билгесен тапшыру.

Комплексның үзәк бинасында тиз бозыла торган азык-төлекне эшкәртү һәм саклау, ярымфабрикалар әзерләү белән шөгыльләнүче фабрика бар. Анда татлы ризыклар, ит, балык, кош ите, чистарту һәм һәм эшкәртү жиһазлары булган яшелчә цехлары, икмәк пешерү производствосы, ике зур яшелчә саклагыч урнашкан.

Дүрт гектар жирне биләп торучы базар комплексына азык-төлек һәм әйбер базарлары керә. Ике базарда сәүдә урыннарының гомуми саны – 2,5 меңнән артык. Әйбер базары сатучылары нигездә павильоннарда эшли. Үзәң кирәкле әйберне эзләгәндә юлны жиңел табарга була – сәүдә урыннары уңайлы урнашкан. Берничә кафе эшләп тора, бадрәфләр һәм киём-салымны киеп карау урыннары бар, кирәк булса, сатып алган әйберендә махсус павильоннарда тегеп-кыскартып та бирәләр.

Азык-төлек базарындагы чиста киштәләр, пөхтә сатучылар, ассортиментның төрлелеге һәм азык-төлекнең сыйфаты сатып алучыларны һәрчак сөендерә. Базар лабораториясендә алардагы нитратны һәм радиация дәрәжәсен тикшерәләр, шул рәвешле югары сыйфатлы азык-төлек сатылуны һәм аларның куркынычсызлыгын тәэмин итәләр. Шөһерлеләргә сатулашу, яңа суйган иткә, йортта эшләнган акмайга һәм эремчеккә заказ бирү мөмкинлеге дә тудырылган. Базар сатучыларны кирәкле жиһазлар – үлчәүләр, арбалар, витрина-суыткычлар белән тәэмин итә. Сатылмаган товарны өйгә алып кайтып йөрисе дә юк: сатучылар карамагында – складлар, суыту камералары һәм контейнерлар. Ә бер генә көнгә килгән фермерлар калган товарларын жирле сатучыларга кулай хакка биреп калдыра алалар.

АЛТЫН ЙӨРӘКЛЕ КЕШЕ

– Мин әле һаман да үземне күп балалы керәшен гаиләсеннән чыккан авыл кызы итеп хис итәм, – ди Тамара Алексеевна. Аны нәсел тамыры, туган халкының гореф-гадәтләре үзенә тарта, һәм ул тормышта, әти-әнисе кебек үк, кемгә кыен, шуңа ярдәм итеп яши. Аның предприятиесе шөһәрнең хәйрия акцияләрендә дә катнаша. Йортлары янган кешеләр яисә мигрантлар ярдәм сорап мөрәжәгәт итсә, аларга да булышалар. Шөһәрдә «Адреслы яклау» акциясе үткәрелгәндә Тамара Алексеевна үз опекасындагы пенсионерларга һәм инвалидларга шөхсән үзе йөрөп чыккан, кемнең ишеген ремонтларга, кемнең сантехникасын алыштырырга кирәк, шуларга акча биргән. Әниләрен югалткан ике кыз баланы компания үз карамагына алган. Ятим балаларга, инвалидларга, мәктәп укучыларына, мәдәният һәм сәнгать үсеше фондына, дини һәм ижтимагый оешмаларга да мөмкин булганча ярдәм күрсәтеп торалар.

Тамара Баһаветдинова – 1991 елда нигез салынган «Түбән Кама шөһәре һәм Түбән Кама районы керәшеннәренә этнографик мәдәни-агарту жәмгыяте» жирле жәмәгәт оешмасы идарәсе рәисе.

– Түбән Каманың беренче төзүчеләрен керәшеннәр каршы

алган, һәм бу очраклы түгел, – ди ул. – Иң әүвәл шөһәрдә яши башлаучылар – Чабья, Актүбә, Прости һәм тирә-юңдәге башка күп кенә авыл кешеләре – керәшеннәр. Каягына китсә дә, кеше үзенең кече ватанын, телен, гореф-гадәтләрен, традицияләрен онытырга тиеш түгел.

Шөхсән аның үзенең катнашында 19нчы урта мәктәптә «Асыл нәсел» исемле балалар фольклор ансамбле оештырылган. Түбән Кама шөһәренә Халыклар Дуслыгы йорты каршында этнографик музей төзелгән. Балчыкты авылында – «Сүрәкә» һәм «Балчыкты жингиләре», Сухарево авылында – «Кодачалар», Түбән Ерыкты авылында «Чәчкәләр» фольклор ансамбльләре эшли. Борынгы керәшен бәйрәмнәре, милли конкурслар һәм фестивалләр югары дәрәжәдә үтә. Күпсанлы грамоталар, рәхмәт хатлары жәмгыятьнең уңышлы эшләп килүе турында сөйли. Керәшен мәдәнияте торгызын өчен, 2014 елда Тамара Баһаветдиновага Татарстан митрополиясенең махсус билгесе тапшырылган.

Тамара Алексеевна коллективта да, шөһәр активы арасында да зур абруйга һәм хөрмәткә ия. Аның менеджмент серләре арасында даими икътисади анализ ясап тору, кабул ителгән карарларның үтәлешен контрольдә тоту, яңа технологияләр үзләштерү кебек сыйфатлар да бар.

ҺӘММӘСЕН ДӘ ДӘВАЛЫЙ, САВЫКТЫРА...

Түбән Кама перинаталь үзәге булган шәһәр балалар хастаханәсе Кама арьягы сәламәтлек саклау учреждениеләренә ана һәм бала сәламәтлеген саклау системасында төп звено булып тора.

– Безнең күп профильле учреждение лицензияле 37 белгечлек буенча 17 яшькәчә балаларга, шулай ук гинекология, акушерлык һәм бала тудыру өлкәсендә хатын-кызларга медицина ярдәме күрсәтә, – дип сөйли хастаханәнең баш табибы, ТРның атказанган табибы Рамил Хәмидуллин. – Безнең базада төзелгән районара үзәкләр балалар хирургиясе, урологиясе, андрологиясе, неонатологиясе, реанимациясе һәм яңа туган балалар реанимациясе, бала тудырырга ярдәм итү, травматология һәм башка белгечлекләр буенча эшли. Инде биш ел дәвамында үзәк республиканың сигез районында яшәүче авырлы хатын-кызларга перинаталь диагностика (карындагы балага туганчы диагноз кую) буенча хезмәт күрсәтә.

Республика районнарыннан килеп, хастаханә бүлекләрендә дөваланучы пациентлар саны, профиленә карап, 15–30%ны тәшкил итә, ә яңа туган балаларны реанимацияләү бүлегендә 45%ка кадәр житә. ТР Сәламәтлек саклау министрлыгының РБКХ житәкчеләге һәм әйдәп баручы белгечләре белән тыгыз хезмәттәшлек итү диагностиканың яңа, тагын да нәтижеләрек медицина технологияләрен үзләштерергә һәм аларны нәни пациентларны дөвалауда куллануырга мөмкинлек бирә. Шулай ук без Кама арьягында

урнашкан Кама балалар медицина үзәге (Яр Чаллы шәһәре), перинаталь үзәге булган Әлмәт балалар хастаханәсе, Лениногорск балалар хастаханәсе кебек башка районара үзәкләр белән дә үзара тыгыз бәйләнештә торабыз. Һәм бу Кама арьягы балаларына махсуслаштырылган медицина ярдәме күрсәтүнең нәтижеләлеген һәм уңайлылыгын арттыра. Сәламәтлек саклау министрлыгы, медицина ярдәмен бер урынга туплап, үзәкләр үсешен өчен шактый зур эш башкара.

Учреждениенң матди-техник базасын ныгытуга да зур игътибар бирелә. Әйтик, Сәламәтлек саклау министрлыгы ярдәме белән соңгы биш ел эчендә ул 110 миллион сумлык жиһаз белән тәэмин ителде, шундан 24 миллионы диарлек – учреждение һәм спонсорлар акчасы. Узган ел эчендә генә дә эндоскопик хирургия стойкасы, наркозны яңа туган балалар өчен дә куркынычсыз булган ысул белән кертәргә мөмкинлек бирә торган югары класслы аппарат, цифрлы рентгенография аппараты, физиотерапия һәм диагностика өчен жиһазлар кайтарылды. Ә бит берүгә дә сер

түгел: сыйфатлы диагностика авыруны үз вакытында билгеләргә, баланы оператив һәм дөрес дөвалап, өзлөгүләренә булдырмый калырга һәм тернәкләндерү вакытын шактый нык кыскартырга мөмкинлек бирә.

2014–2015 еллар эчендә биредә ике корпус ремонтланды. Йогышлы авырулар бүлеге – пациентлар һәм хезмәткәрләр өчен иң яхшы шартлар тудырылган бүлекләреннән берсе. Андагы палаталар бер, ике, өч кешелек, балалары белән ята торган эти-әниләр өчен аерым урыннар һәм санитария бүлмәләре бар. Көнкүреш шартлары да тудырылган. Һәр палатада суыткыч, микродулкынлы мич, электр чөйнеге бар. Дөваланудан тыш вакытларда ял итү өчен һәр палатада телевизор урнаштырылган.

Ремонт ясалганнан соң балалар дөваханәсе «Кояшлы» дип атап йөртелә башлады. Билгеле, бу очраклы гына түгел. Аны яңартканда башка учреждениеләреннән, шул исәптән Казанның «Азино» балалар дөваханәсеннән уңай тәжрибәсе исәпкә алынды. Ремонттан соң «Кояшлы»да көтеп утыру заллары, балалар өчен уен зоналары булдырылды, күнелсез процедураларны

көтеп утырганда бөлөкчөлөрнөң игътибарын читкә жәлеп итү өчен анда телевизорлар куелды.

– Республикабыз хөкүмәте, шәһәр житәкчеләге һәм сәнәгать предприятиеләренә уртак тырышлыгы ярдәмдә балага карата һәр өлкәдә игътибарлы мөнәсәбәт тудырылган дәваханә төзелде, – ди Рамил Әсгатович. – Нәни пациентлар һәм әти-әниләр моны бирегә килеп керүгә үк тоя. Һәм бу аларның медицина хезмәткәрләренә карата ышанычларын арттыра.

Учреждение эшенең нәтижәләре турында саннар сөйли. Әйттик, 2015 елда территория буенча сабыйлар арасында үлчеләр 4,6 промилле булган. Эре шәһәрләр өчен бу яхшы күрсәткеч – чагыштырып карасак, республикада узган ел нәтижәләре буенча ул 6,0 промилле тәшкил иткән. Балалар авыруларының азаюы буенча да уңай нәтижәләр бар: 2014 ел белән чагыштырганда ул 4%ка кимрәк. Бу – учреждение хезмәткәрләре үткәрә торган профилактик эш, шул исәптән балаларның үзләре беркетелгән территорияләрдә ел саен уздырыла торган диспансерлау нәтижәсе. Учреждение эшенең нәтижәләре – территориянең сәламәтлек саклау казанышларына керткән зур өлеше. 2015 ел йомгаклары буенча ул республиканың муниципаль оешма-

лары арасында ТР Сәламәтлек саклау министрлыгы оештырган рейтингта икенче урынны алды.

Учреждение берничә тапкыр республиканың иң яхшы балалар хастаханәсе булып танылды, һәм аның иң зур байлыгы – профессиональ коллективы: анда сигез ТРның атказанган табибы, бер ТРның атказанган сәламәтлек саклау хезмәткәре, ике сәламәтлек саклау отличнигы, бер медицина фәннәре кандидаты бар. 70тән артык табиб квалификация категорияләргә ия. Табиб, перинаталь үзәк акушер-гинекологы Зоя Васильевна Антропова хезмәттәшләре һәм пациентлар арасында зур абруй казанган – ул бу профессиягә 55 ел гомерен багышлаган һәм хезмәте өчен «Почет билгесе» ордены белән бүләкләнгән. Югары категорияле табиб Гадилә Зиннәтулловна Жиһангәрәева балалар хастаханәсендә ярты гасыр хезмәт иткән. Минсылу Зыятдиновна Шәйдуллина амбулатория звеносында 1972 елдан бирле эшли.

Сонгы елларда кадрлар мәсьәләсе жиңелрәк хәл ителә башлады, биредә дә уңай тенденция күзәтелә. Әйттик, 2009–2011 елларда гамәлдә бул-

ган муниципаль программа 15 табибны торак белән тәэмин итәргә мөмкинлек бирде. 2012 елда гамәлгә кертелгән яңа эшли башлаган табибларга торак бүлеп бирү муниципаль программасы да шактый нәтижәле. Ул кадрларны жәлеп итүдә һәм, эшкә беренче тапкыр урнашкан белгечкә ипотека буенча торак алу өчен, 500 мең сум күләмдә грантлар бүлеп бирүдә республика программасын тормашка ашыруда ярдәм итә.

– Билгеле, сәламәтлек саклау өлкәсендә әле шактый проблемалар барлыгын без яхшы беләбез, – ди Рамил Хәмидуллин. – Безнең коллектив аларны хәл итүдә актив эшли. Ләкин шул ук вакытта моның өчен бер медицина хезмәткәрләренә генә көче житәрлек түгел икәнән дә аңларга кирәк. Бөтен җәмгыятьнең көчен бергә туплаган очракта гына медицина алга китчәк.

ХӘРӘКӘТТӘГЕ БӘРӘКӘТНЕ – ХАЛЫККА

Рөстәм Ганиев, «Шинник»
комплексы директоры.

Түбән Камадагы «Шинник» Спорт сарае – илнең иң яхшы муниципаль спорт комплексларының берсе. Сарайның интерьерларына карап кына бирелгән бәя түгел бу. Иң мөһиме – биредә балалар спорт белән бушлай шөгыльләнә.

Әлегә сарай «Түбән Кама Шин» АЖ житәкчелеге инициативасы белән нәкъ менә шул максаттан төзелгән дә. Дөрөс, 1982 елда ул тантаналы төстә ачылганнан соң, күп сулар акты инде, заман да үзгәрдә. Комплекс директоры Рөстәм Ганиевка әти-әниләре күнегүләр өчен акча түли алмаганга гына балаларны спорттан аерырга ярамаганлыгын спонсорларга аңлату өчен күпме көч түгәргә туры килгәннен бер үзе генә беләдер. Өстәвенә, гадәттә нәкъ менә бай булмаган гаилә балаларынан чемпионнар үсеп чыга да инде, дип ышана ул.

Рөстәм Мәжитович комплекска өч дистә ел дәвамында житәкчелек итә. Авыр туксанынчы елларда ул тренерлар коллективын һәм базаны саклап кала алган. Соңрак, инде тормышлар көйләнгәч, комплексны кабат торгызу эшенә керешкән. Ма-

нежны һәм уен залын ремонтлау, төп корпусны яңарту, биш катлы административ-көнүреш бинасын төзү... – болар барысы да байтак акча һәм гаять зур оештыру көче таләп иткән.

Бүтән «Шинник» спорт базасы комплексы – ул заманча эшләнгән җиңел атлетика манежы да, эластомер өслекле уен залы да, көрәш залы да, табигый газонлы стадион да. Шуңа өстәп, методик һәм медицина кабинетлары, тернәкләндерү үзәкләре, тренер һәм чишенү бүлмәләре. Һәм тагын – яшьләр рәхәтләнеп ял итә торган ачык шугалак.

Балалар һәм өлкәннәр өчен оештырылган спорт секцияләренең саны буенча да «Шинник» иң эре ареналардан калышмый. Волейбол, өстәл теннисы, атлетик гимнастика, фитнес, ушу... Җиңел атлетика, дзюдо, милли һәм иреккә көрәш бүлекләре булган балалар-яшүсмерләр спорт мәктәпләре дә биредә икәү. Балаларның шахмат-шашка һәм футбол клублары да бар. Физик мөмкинлекләре чикләнгән кешеләр өчен махсус шартлар тудырылган: алар өчен даими рәвештә бушлай савыктыру дәресләре үткәрелә.

Спорткомплекс коллективы инвестордан да уңган, 2000 елдан бу – «Татнефть» ГАЖнең «Татнефть-Нефтехим» идарә компаниясә. Нефтьчеләрнең һәм нефтехимикларның, үз чиратында, лаеклы партнёрлары барлыкка килде. Нефтехимия комплексы персоналы катнашындагы массакуләм спорт һәм физкультура-сәламәтлөндерү эше яңа дәрәжәгә күтәрелде. Бүтән идарә компаниясендә һәвәскәр спорт

белән һәр икенче кеше шөгыльләнә. «Татнефть» ГАЖ һәм «Татнефть-Нефтехим» ИК спартакиадаларында һәм шөһәр спартакиадасында гына да биш мең ярым кеше катнашты! Ә бит әле тагын «Татарстан кроссы» һәм «Татарстан чаңгысы», волейбол буенча «Татнефть» ГАЖ призларына үткәрелгән ачык турнир, «Гаилә стартлары», Жинү көненә багышланган җиңел атлетика буенча эстафета, Түбән Кама шин заводының беренче генераль директоры Николай Зеленов призына җиңел атлетика буенча бөтенроссия ярышлары һәм башка бик күп турнирлар уздырылды. Алар барысы да күпләргә үрнәк булырлык итеп оештырылды һәм үткәрелде.

Иң мөһим спорт казанышлары арасында – «Шинник» һәвәскәр футбол командасының Татарстан чемпионатында җиңүе. Соңгы еллар эчендә бу инде – алтынчы җиңү! Рәсми ярышларда «Шинник»лылар Россия буенча шәхси беренчелекләрдә сизгә беренче, ике икенче һәм бер өченче урынны, округ буенча ун беренче, өч икенче һәм өч өченче, республика ярышларында 162 призы урыннарны алды. Ә Түбән Каманың юбилей елында «Шинник»лылар арасында «Шөһәрнең 50 еллыгына – 50 шәхси жинү» конкурсы ыглан ителде.

Шулай да спорт комплексы коллективының төп казанышы – спортның киң таралуы. Узган елда, мәселән, җиңел атлетика, футбол, шахмат, көрәш һәм дзюдо белән 36 секциядә 624 укучы шөгыльләнгән. Хәзерге бурыч шул – спортка тагын да күбрәк баланы һәм үсмерләрне тарту. Һәм, әлбәттә инде, жинү!

ТАГЫН АЗ ГЫНА ВАКЫТ – ҺӘМ «ЧАЙКА»ГА!

«Чайка»га барырга тагын дүрт ай калды! Тизрәк житсен иде инде! – дип язганнар узган жәйдә Түбән Кама савыктыру лагеренда ял итеп кайткан балалар социаль челтәрләрдә. – Тагын аз гына вакыт – һәм «Чайка»га!»

Нурғали Мәннанов,
«Шинник» СБО» ААҖ директоры.

Бу гажәеп лагерь Түбән Кама янында, Зәй елгасының искиткеч матур ярында, йөзьяшар наратлар үсеп утыручы чиста һәм саф һавалы урманлыкта урнашкан. Биредә ял итәргә теләүчеләр саны елдан-ел арта бара. Балаларны урнаштырып бетерү өчен (узган жәйдә алар 1700дән артып киткән) тренажерлы залы, бассейны һәм мунчасы булган, 75 урынга исәпләнгән яңа жиденче корпус төзелде.

Дүрт сменаның һәркайсы 21 көнгә сузыла һәм аерым тематикага багышлана. Монда күнелсезләнеп утырырга вакыт юк. Түбән Кама һәм башка шөһәрләр музейларына экскурсияләр, заманча жиһазландырылган спорт мәйданчыкларында шөгылләнү, танып-белү һәм күнел ачу программалары, учак янындагы жырлар, балык тоту – бу өле лагерь педагоглары оештыра торган эшләрнең кайберләре генә. Сүз уңаеннан, педагогикага биредә аеруча зур игътибар бирелә: «Чайка» айдәманнары – республика айдәманнары мәктәбен сертификация белән тәмамлаучылар.

Ә жәйге сезонны кышкысы алыштыргач, «Чайка» менә дигән ял базасына әйләнә. Бирегә «Татнефть» ГАҖ нефть химиясе комплексының хезмәткәрләре гаиләләре, Түбән Кама кунаклары ял итәргә килә. «Чайка» һәркайсына салкын тынлык белән хозурланырга, әкияти урманда

йөрергә, анда чаңгы юллары салырга мөмкинлек тудыра. Соңыннан кунаклар мунча керә, бассейнда йөзә, тренажер залында фитнес һәм аквааэробика белән шөгылләнә ала.

Актив ял итү төрләре моның белән генә чикләнми әле. Лагерь территориясендә махсус жиһазландырылган шугалак эшли. Экстремаллар өчен биек таудан тюбингта шуу мөмкинлеге бар. «Чайка»да даими үткәрелеп торучы спорт ярышларында да катнашырга була.

Ял базасында гаилә белән ял итү өчен дә бөтен шартлар тудырылган. Пикниклар өчен зоналар жиһазландырылган, бильярд һәм кино заллары эшләп тора, бай китапханә бар. Ашханә-клубта дәртләндергеч бию кичләре уза.

– «Чайка» лагерь 1978 елда шин производствосы хезмәткәрләре балалары өчен ачылган. Соңгы елларда биредә инфраструктураны камилләштерү һәм лагерьны

жиһазлау буенча гаять зур эшләр башкарылды, – дип сөйлә «Шинник» СБО» ЖЧЖ директоры Нурғали Мәннанов. – Соңгы вакытта мораль яктан искергән уен жиһазларын яңаларына алыштыру эшләре башкарылды. «Татнефть» ГАҖ компаниясенең «Чайка»да тормышка ашырылырга тиешле планнары күп, бу исә өлкәннәргә менә дигән ял, ә үсеп килүче буын өчен рухи, акыл һәм физик үсеш дигән сүз.

Реклама

ШАРТЛАР НИНДИ – НЭТИЖӘСЕ ШУНДЫЙ

Кешегә, аның квалификациясенә, хезмәт җитештерүчәнлеген күтәрүгә, производствоны яңартуға керткән инвестиция соңыннан илдәге икътисад үсешенә иң төп чыганагына әйләнә...

РФ Президенты В. В. Путин.

«Нефть химиясе һәм нефть эшкәртү техникумы» ресурс үзәге – динамик рәвештә үсә баручы учреждение, һәм аның стратегик максаты – нефть химиясе юнәлешендә квалификацияле эшчеләр әзерләү.

Профессиональ эшчеләрне әзерләү профориентациядән башлана. «Профессиялар дөньясы» муниципаль программасында катнашу, «Профессиягә кереш» курслары һәм профессиональ сынаулар үткәру нәтижәсендә техникум абитуриентлар кабул итү планын үтәде: конкурста бер урынга ике кеше булды.

Бүген техникум икътисадның реаль секторы өчен кадрлар әзерләүче профессиональ оешмаларның республика рейтингында икенче урынны алып тора. Аның төп заказчылары – «Түбән Кама Нефтехим» ААЖ, «ТАНЕКО» АЖ, «ТАИФ-НК» ААЖ.

2014 елда республика бюджеты (84 млн сум), «ТАНЕКО» АЖ (6,25 млн сум) һәм «Түбән Кама Нефтехим» ААЖ (6,25 млн сум) акчасына техникумның берничә бинасы яңартылды. Технологик процессларны автоматлаштыру, нефть һәм газ эшкәртү производствосын жиһазлау, контроль-үлчәү приборларын һәм автоматиканы көйләү лабораторияләрендә режимлы объекттагы производстводагы кебек үк шартлар тудырылды.

Ресурс үзәгендә предприятиеләр белән социаль партнерлык итүнең төп юнәлешләреннән берсе – дуаль

белем бирү үрнәген кертү: теоретик әзерлекне (укыту программасының 50%) студент техникум базасында, ә уку (25%) һәм производство (программаның 25%) практикаларын «Түбән Кама Нефтехим» ААЖ һәм «ТАНЕКО» АЖ базасында уза. Дуаль хәзерлек дүрт һөнәр – аппаратчы, машинист, контроль-үлчәү приборлары һәм автоматика слесаре, электромонтер профессиональләре буенча алып барыла. Моннан тыш, дуаль белем бирү кысаларында психологик һәм педагогик юнәлештә 43 остазга белем бирелде, техникумның 14 остасы производства стажировка үтте.

Техникум хезмәткәрләре коллективы һәм барлык студентлар социаль гарантияләргә тәмин итүче Россия Химикалары профсоюзының «Түбән Кама Нефтехим» профсоюз оешмасында тора. ТКНХ, ТАНЕКОның исемле һәм максатчан стипендияләре булдырылган, алар катнашында уртак профессиональ осталык конкурслары уздырыла. Әзерләү, кабат әзерләү, 42 укыту программасы буенча квалификация күтәрүне тормышка ашыручы күпфункцияле үзәктә барлыгы 2970 кеше белем алган. 2015 елда Ресурс үзәге «Кама инновацияле территорияле-житештерү кластеры» белән килешү төзегән һәм аның белгечләренә 3 млн сумга җиде профессия буенча белем биргән.

Челтәрле профильле укыту программаларын уртак тормышка ашыру буенча башка белем бирү учреждениеләре белән хезмәттәшлек итү техникум эшенә яңа формасы булып тора. Бу юнәлештә Түбән Каманың 63нче профессиональ училищесы, индустриаль техникум һәм хи-

мия-технология институты белән килешүләр төзелгән.

Профессиональ белем бирү үсешенә бер юнәлеш итеп, техникум WorldSkills* халыкара хәрәкәтендә катнашуны сайлап алган. Техникум базасында «Химик анализ лаборанты» юнәлешендә чемпионатта катнашучыларны хәзерләү буенча махсуслаштырылган үзәк төзелгән. Моннан тыш, техникум WorldSkills чемпионатлары кысаларындагы ярышларга партнер предприятиеләр хезмәткәрләрен дә әзерли. Үзәк тарафыннан әзерләнган студентларда, белгечләрдә WorldSkills ярышларының төрле дәрәжәләрендә даими катнашалар һәм призы урыннар яулыйлар.

– Профессиональ белем бирү системасының хезмәт базары ихтыяжлары һәм эш бирүчеләр белән тыгыз бәйләнешке укыту оешмаларына үсешкән яңа дәрәжәсенә чыгарга мөмкинлек бирде, – ди Түбән Кама Нефть химиясе һәм нефть эшкәртү техникумының директоры Татьяна Куприянова. – 2015 елда безнең Ресурс үзәге күп кенә күрсәткечләр буенча планын арттырып үтәде. Һәм хәзер безнең төп бурыч – шартлар сыйфатыннан нәтижә сыйфатына күчү.

* WorldSkills – бөтендөнья күнәкмәләре.

ШӘҺӘР БЕЛӘН БЕРГӘ – ЯРТЫ ГАСЫР

ГПТУ-46ның нигезен Түбән Каманың беренче торак йортлары белән бер вакытта салганнар – илнең иң эре нефть химиясе комплексын торгызу өчен металл эретеп ябыштыручылар, монтажчылар, электриклар кирәк булган. Ярты гасырдан соң да Түбән Кама эретеп ябыштыручы-монтажчылар әзерләү колледжы коллективы гаять зур булып үсеп киткән сәнгать комплексының күпсанлы предприятиеләре өчен югары квалификацияле кадрлар әзерләүне дәвам итә.

1966 елның ноябрендә 260 укучы өчен беренче уку җылы башланып китүгә училище директоры Нәжип Газизович Гафиятуллин старт бирә. Колледжны төзү һәм аны республиканың иң яхшы уку йортларының берсенә әверелдерүдә А. Бушков, И. Гарифуллин, П. Ананьев кебек җитәкчеләр күп көч куя. Аларның оештыру сәләте нәтижәсендә үз эшләренә нык бирелгән фидердәшләр, новаторлар коллективы барлыкка килә.

Колледжны тәмамлаган шәхесләр арасында чын мәгънәсендә горурлангычлары байтак. Болар – хәзерге вакытта ТКМИ-4нең баш инженеры Н. Шушков, А.Н. Туполев исемендәге КМТТУның ТКМТТИ директоры И. Гафиятов, Татарстанның атказанган төзүчесе, ТКМИ-2 бригадиры И. Павлов, «Татагрозелеш» АТХы башлыгы Г. Филиппов, «Аш-су» Мәктәп туклану комбинаты директоры урынбасары А. Голяков.

Колледж үзенең эшчәнлеген киң колач белән җәелдерүен дәвам итә. Кама Аланындагы элеккеге 125нче училище базасында колледж юнәлеше буенча профессиональ әзерлек алып барыла торган филиал төзелде. Бүген эретеп ябыштыручы-монтажчылар әзерли торган колледж инновацион технологияләр үзәге, алдынгы педагогик тәҗрибәне тормышка ашыру

буенча даими эшләрчә майданчык, Татарстанның эретеп ябыштыру-монтаж производствосы, элемент хезмәте һәм җәмәгать туклану сфералары белгечләре әзерләү буенча айдәп баручы уку йортларының берсе булып исәпләнә. Ул «Татспецнефтехиммонтаж» ИК» ЖЧЖ, «Нефтехим» ЖТИ» ЖЧЖ, «Шинник» туклану комбинаты» ЖЧЖ, «Түбән Кама икмәк комбинаты» ААҖ, «Россия почтасы» ФДП филиалы «Татарстан почтасы» ФПЭХ белән тыгыз элементдә тора.

Бүгенге көндә колледжда бердәм һәм югары профессиональ коллектив эшли. Хезмәткәрләр арасында РСФСРның производствого өйрәтү буенча атказанган остасы, профессиональ техник белем биру отличниклары бар, күбесе «Белем бирүдәге казанышлары өчен» дигән күркәк билгесе белән бүләкләнгән, яртысынан күбесе югары квалификацияле категориягә ия.

ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан колледж профессиональ осталык буенча «Иң яхшы эретеп ябыштыручы» Бөтенроссия олимпиадасының республика этабын уздыру өчен база майданчыгы итеп билгеләнгән.

2008 елда колледж «Мәгариф» өстенлекле милли проектта җиңүче булды һәм уку-материаль базаны яңартуга грант алды. Грант акчасы остаханәләрдә заманча җиһазлар булдырырга, уку кабинетларын үзгәртеп корырга, лабораторияләрен заман таләпләренә җавап бирерлек итеп җиһазларга мөмкинлек бирде.

2014–2015 елларда колледжның 18 педагогы төрле конкурсларда «Иң яхшы оста», «Яңа оста» һәм «Иң яхшы укытучы» номинацияләрендә катнашты, шуларның 9ы грантларга лаек булды.

2011 елдан колледж базасында ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы җитәкчелегендә эретеп ябыштыру һәм эретеп ябыштыру технологияләре

өлкәсендә Студентларның республика проект-тикшеренү майданчыгы эшли. «Татспецнефтехиммонтаж» ИК» ЖЧЖ база предприятиеләре белгечләре белән берлектә ел саен студентларның «Эретеп ябыштыру – киләчәккә бер адым!» дигән республика фәнни-тикшеренү конференциясе уздырыла.

Колледжда яшьләр берләшмәләре – «Забавные выкрутасы» бию ансамбле, ШТК командасы, «Хәрби әзерлек нигезләре», студентларның «Экспресс» газетасы редакциясе, вокаль студия, «Альтаир» волонтерлар отряды эшли.

Колледждагы «Форпост» отряды республика буенча иң яхшы дип табылды, һәм 2009 елдан Республика «Форпост» үзәгенә эксперименталь майданчыгы үзенең эшен филиал базасында җәелдереп җибәрде.

Колледж студентларын республика һәм бөтенроссия WorldSkills* профессиональ осталык олимпиадаларында катнашучылар, җиңүчеләр һәм призерлар буларак та беләләр. Алар арасында «Иң яхшы эретеп ябыштыручы-2014» Бөтенроссия олимпиадасы җиңүчесе А. Гнускин, «Иң яхшы эретеп ябыштыручы-2015» республика олимпиадасы җиңүчесе Р. Хәйруллин, «Пешекче, кондитер-2014» республика олимпиадасы җиңүчесе Л. Анисимова һәм күп кенә башкалар бар.

Реклама

* WorldSkills – бөтендөнья күнекмәләре.

МИССИЯСЕ – УКЫТУЧЫ

Менә 35 ел инде Түбән Кама педагогия колледжы шәһәргә белем таратучыларны әзерли. Без колледж директоры Фәйрүзә Маниховадан аның бүгенге торышы турында сораштык.

– Фәйрүзә Яхиновна, Түбән Кама – даими һәм динамик үсештәге шәһәр. Колледж эшчәнлеге аның ихтияжларын ни дәрәҗәдә канәгатьләндерә?

– Без белем бирү сферасы таләпләренә оператив җавап бирәбез. Түбән Кама мәгариф системасында предмет укытучылары, квалификация күтәрү һәм профессиональ кабат әзерлек курслары кирәклеген беләләр. Бу уку елында төп мәктәп өчен укытучыларны Чаллы педагогия университетының укыту планнары нигезендә әзерли башладык, өстәмә профессиональ укыту программалары эшләдек. Укытуны Л. Петерсон житәкчелегендәге Федераль инновацион майданчык кысаларында алып барабыз.

– Колледж эшчәнлегенә башка яңа һәм өстенлекле тармаклары турында да сөйләгезче.

– Федераль дәүләт укыту стандартларына белем бирүнең өзлексезлеге принцибы салынган. Ягъни педагог туктаусыз укырга, үзенең квалификациясен өзлексез күтәрә торырга тиеш. Түбән Камада безнең колледж педагогик белем бирүче бердәнбер учреждение булгач, бөтен шәһәр укытучыларына һәм тәрбиячеләренә даими белем алу өчен шартлар тудыру – тулысынча безнең бурыч.

– Бөтендөнья заманча укыту трендларына йөз тотасызмы?

– Безнең колледжның эш тәҗрибәсе зур. Әмма дөнья зур тизлек белән үзгәрә торса, һәм укыту эше дә шуңа тәңгәл рәвештә үсәргә, фән һәм техника казанышларының соңгы тенденцияләрен исәпкә алырга тиеш. Шуңа күрә үзбездә укыту программаларын даими камилләштереп торабыз, яңа педагогик технологияләр эзлибез. Әле күптән түгел Сингапурда укыту технологияләрен торышка ашыру буенча инновацион республика проектына кердек. Бу технологияләрнең асылы шунда – бала укырга өйрәнә. Без укучыларга дәрес материалын аңлатып кына калмыйбыз, белемнәрне мөстәкыйль алу күнекмәләрен үзләштерергә, аларны торышта куллана белергә, актив танып-белү эшчәнлегенә ия булырга да өйрәтәбез.

– Болар барысы да – киләчәктәге педагогик алмашка зур инвестицияләр дигән сүз. Алар үзләрен ақлар, дип уйлыйсызмы?

– Бүген профессиональ педагогик белем бирү учреждениеләренә горулангычлыгы бар, дип уйлыйм. Вузлардан (аларны тәмамлаган педагоглар эшнә еш кына башка өлкәләрдән сайлый) аермалы буларак, безнең колледжны тәмамлаучыларның якынча 70–75%ы белгечлекләре буенча эшли һәм Россия мәгариф системасының кадрлар базасын

тәшкил итә. Бу күрсәткечләргә ирешү өчен, колледж мәктәпләр белән зур эш алып бара, укытучы профессиональ һәм гомерен багышларга теләүче балаларны үзә эзләп таба. Бүген педагог хезмәте максималь рәвештә нәтиҗәлелек һәм даими интеллектуаль үсеш таләп итә.

– Ә сезнең үзегез өчен педагог булу – нәрсә ул?

– Хәзер сөйләнгән нәрсәләр минем өчен гади сүзләр генә түгел. Күптән түгел 55 яшемне тутырдым, 35 елдан артык хезмәт эшчәнлегемне укытуга багышладым. Кайчандыр Минзәлә педагогия училищесында башлангыч сыйныфлар укытучысы квалификациясен алган идем. Эшемне гади авыл укытучысы булып башладым, барлык профессиональ баскычларны уздым һәм бүген менә дигән колледжны житәклим. Эшчәнлегемнең технологияләре һәм методикалары туктаусыз үзгәрә торса да, аның нигезе үзгәрешсез кала, ул – балаларга булган мөхәббәт. Педагогиканың төп законы, кычкырып торма да, бик гади – укытучы балаларга нинди мөнәсәбәттә булса, алар да ана шулай карый. Студентларны без нәкъ менә шуңа өйрәтергә тырышабыз. Укытучы профессиональ һәм гомерен багышларга теләүче балаларны үзә эзләп таба. Бүген педагог хезмәте максималь рәвештә нәтиҗәлелек һәм даими интеллектуаль үсеш таләп итә.

ЯҢА КАҺАРМАННАР ТӘРБИЯЛИБЕЗ

2014 елда Түбән Каманың кадетлар укуй торган интернат-мәктәбе «КаДетство» федераль проектында катнаша һәм ТРның иң яхшы уку-укуыту оешмаларының берсе булып таныла. Корпуска федераль статус бирелә.

Яңа статус мәктәпне модернизацияләү өчен яхшы башлангыч була. Бүген Советлар Союзы герое Гани Сафиуллин исемендәге Идел бую федераль округының Татарстан кадетлар корпусы (ТКК) – уку-укуыту технологияләренә иң яңалары белән җиһазландырылган заманча, дәрәжәле уку йорты. Монда укуырга керү өчен конкурс узарга кирәк – бер урынга җиде кеше дөгъва итә. Мәҗбүри уку программасыннан тыш, курсантларның белән үстерү өчен, корпус хәрби-патриотик, техник, физкультура-спорт, сәнгати-эстетик, лингвистик, культурологик программаларны да тормаышка ашыра. Корпус базасында кадетларны күпкырлы шәхес итеп тәрбияләүгә юналтелгән түгәрәкләр һәм секцияләр эшли.

– Уку-укуыту эшендә инновацион методикалар һәм технологияләр кулланага зур игътибар бирәбез. Һәр класста интерактив такталар урнаштырылган, чит телләргә өйрәнү классында лингафон кабинет бар, коридорларда – инфомат, интермерлар. Балаларда робот техникасы дәресләргә гаять зур кызыксыну уята – соңгы ике елда өстәмә белем бирүнең бу юналәше Татарстанда тренд булды, – дип сөйли Татарстан кадетлар корпусының директоры Айгөл Таипова, нәкъ менә аның җитәкчелеге вакытында уку йорты әлеге статуска ия була да инде.

Корпус эшчәнлегенә нәтиҗәлелеген анда тәрбияләнүчеләрнең уңышлары күрсәтә. Кайберәүләр дәүләт бүләкләренә ия. ТККнда тәрбияләнүчеләр даими рәвештә региональ һәм федераль дәрәжәдә уздырылган ижади һәм интеллектуаль олимпиадаларда, бәйгеләрдә җиңеп киләләр, күл көрәше, спорт туризмы буюнча Татарстан җыелма командасына керәләр. Барысы да ГТО нормаларын алтын һәм көмеш дәрәжәгә тапшыра. Актив иҗтимагый эшчәнлек алып баралар. 2015 елда кадетлар Бөек Ватан сугышы ветераннары катнашында байтак кына чаралар уздырганнар.

Корпус үзәндә тәрбияләнәп чыгуылар белән чын-чынлап горуurlана ала – монда белем алуычыларның 70%ы профессиональ хәрби уку йортларына укуырга керә яисә Россия армиясендә контракт буюнча хезмәт итә. ТККын тәмамлауычылар бүгенге көндә Казанның югары хәрби команда училищесында, Н.Э. Бауман исемендәге МДТУнда, Рязаньда В.Ф. Маргелов исемендәге Югары һава-десант команда училищесында, Санкт-Петербург Хәрби дингез академиясендә, Анапа шәһәрәндәге РФнең Федераль куркынычсызлык хезмәтенә караган Яр буйларын саклау институтында һ.б. укуый.

«Кадетның беренче һәм төп бурычы – Ватанга тугрылык. Бу сыйфатка ия булмаса, ул хезмәт итәр өчен яраксыз». (Кадетларның намус кодексыннан).

ТКК турында фактлар:

- Татарстан кадетлар корпусы – И(б)ФОда эшли торган биш корпусның берсе.
- Бирегә индивидуаль сайлап алуны уңышлы узган очракта 4нче сыйныфыны тәмамлауычылар укуырга керә ала.
- Кадетларның 30%ы укуырга РФнең башка регионнарыннан килгән.

Айгөл ТАИПОВА, Идел бую федераль округындагы Татарстан кадетлар корпусының югары квалификацион категорияле директоры:

– Кадетларны тәрбияләү гомумкешелек кыйммәтләренә, дөнья һәм милли культурабыздагы, Россия дәүләте тарихындагы иң шәп үрнәкләргә, Ватанга һәм законга хезмәт итүнең иң соклангыч мисалларына нигезләнган. Бары системалы, күпкырлы белем биргәндә генә бар яктан да килгән, чын мәгънәсендә гармонияле шәхес тәрбияләп була. Шуңа да безнең уку-укуыту системасы кадетларга, белем алу белән беррәттән, үзтәрбия белән шөгыйльләнергә дә мөмкинлек бирә. Кадетларның һәрчак яңаны үзләштерергә омтылуларын исәптә тотып булдырылган өр-яңа технологияләргә таянып, без яңа каһарманнар тәрбияли алабыз. Илебездә асыллы, кызыклы, көчле шәхесләрен.

КАЙТАСЫ КИЛЕП ТОРГАН МӘКТӘП

Түбән Каманың 11нче урта гомуми белем бирү мәктәбен тәмамлаган укучыларны шәһәрдә генә түгел, республикада да яхшы беләләр.

Мәктәпнең бүләкләре: ТР Мәгариф һәм фән министрының Рәхмәт хаты, 2004 ел; ТР Президентының Рәхмәт хаты, 2009 ел; Россия Федерациясе Федераль Жыены Федерация Советының Мактау грамотасы, 2015 ел.

Педагог-ветераннар: Гайнетдинова А.К., Егорова М.М., Елистратова Л.М., Кәримова Д.З., Маркина Н.П., Маянгина К.Г., Матросова Н.М., Мингалиева Х.Ш., Миңнеханова Т.А., Мөхәммәтшина Н.З., Никешина Л.В., Нуретдинов З.Г., Рәимова Р.Ф., Сергеева Л.В., Сәйфетдинова Р.К., Сачкова В.С., Тетерук Г.А., Третьяк М.И., Хисамиева Р.Р., Чернобровкина Н.В., Шәйдуллина Л.Н.

Безнең мәктәптә укыдылар: Россия Федерациясе Федераль Жыенының Федерация Советы әгъзасы Сергей Батин; Түбән Кама муниципаль районы башлыгы, Түбән Кама шәһәре мэры Айдар Метшин; Казан шәһәре мэры, Шәһәр думасы рәисе Илсур Метшин.

Профессиональ конкурслар лауреатлары һәм призёрлары, грант иясе булган педагоглар: Вәгыйзов Ф.Я., Вәлиәхмәтова Э.Х., Гыйләжөв Р.Ф., Ефремова М.В., Зарипова Г.И., Захарова К.А., Краснов Э.О., Морозова Т.Н., Мөхлисуллина М.Ф., Мөхетдинова Г.Г., Нәбиуллина Г.Н., Назарова А.И., Никитина Е.И., Почкалина З.И., Ситдыйкова Ю.В., Туктарова Н.И., Федянина И.А., Шәфигуллина М.А., Ярулина Д.Ф.

Мәктәпнең ачылуына күптән түгел генә 40 ел тулды. Уку йорты өчен шактый саллы яш бу – жиңүләр һәм киләчәккә яңа планнар кору вакыты.

– Максатыбыз – яш кешене үзен «төзгә» өйрәтү, аңа чын шөхес булып житешергә ярдәм итү. Жаваплы, әхлаклы, карарлар кабул итүдә һәм эштә җитез, һәр нәрсәгә үз тәнкыйди карашы булган, кеше арасында үзен тоталарга, куйган максатларына ирешә ала торган шөхес булып өлгерергә тиеш бала, – дип сөйли мәктәпнең директоры Алла Огородова. – Түбән Кама муниципаль районындагы уку йортлары арасында мәктәптә тәрбия эшләрен оештыру бунча төзелгән 2015 елгы рейтингта без 2нче урынга чыктык.

2011 елда учреждение «аерым фәннәрне тирәнтен өйрәтүче мәктәп» статусына ия була. Әлеге мәктәпнең педагоглары традицияләрен дәвам итеп кенә калмый, ә үз алдына яңа максатлар куеп эшли, яңа алымнар кулланып, укыту методикасын камилләштерә. Аларның чын мәгънәсендә үз эшенең осталары булуын республика һәм федераль дәрәжәдә уздырылган профессиональ бәйгеләрдәге яулап алынган жиңүләр дәлилләп тора. Уку-укыту өлкәсенә караган бурычлар белән беррәттән, ижтимагый бурычларны хәл итүдә дә зур игътибар бирелә бу мәктәптә.

Укучыларда фәнни-тикшеренү һәм проект башкару күнекмәләрен булдыру, аларны үстерү – мәктәпнең педагогик коллективы иң зур өстенлекне шушы юнәлешкә бирә. Укучылар да, укытучылар да – төрле дәрәжәдәге олимпиада, конкурслар һәм башка укыту чараларының актив катнашучылары һәм жиңүчеләре. Мәктәптә укучылар үзидарәсе системасы зур үсеш алган, анда уку йортының 80% укучысы катнаша. Мәктәп эскамиясеннән үк балалар мөстәкыйль рәвештә карарлар кабул итәргә, үз гражданлык позициясен булдырырга һәм белдерергә, гражданин буларак хокукларын һәм бурычларын анык белергә өйрәнә.

Алла ОГОРОВОДА, Аерым фәннәрне тирәнтен өйрәтүче 11нче урта гомуми белем бирү мәктәбе директоры, Түбән Кама шәһәре:

– Безнең мәктәп – минем икенче йортым ул. 1976 елда 11нче мәктәпнең беренче сыйныфына укырга кердем. Еллар узды, 2010 елда туган мәктәбемә инде директор сыйфатында кабат әйләнеп кайттым. Монда чынлап та кайтасы гына килеп тора. Педагог хезмәте бит ул катлаулы, авыр гына түгел, ә гаять мавыктыргыч та. Укытучы һәр балага үз күңеленең бер өлешен бирә, шәкертләренең уңышларын да, уңышсызлыкларын да үзенекедәй кабул итеп, алар өчен шатлана, кайгыра. «Мәктәп ул – һәммәбезгә дә уңайлы булсын өчен төзелгән йорт» дигән девиз белән яшибез.

11нче урта гомуми белем бирү мәктәбендәге олы эшләрнең нәтижәсе – аны тәмамлаган укучылар. Араларында кемнәр генә юк – фән докторлары һәм укытучылар да, атказанган табиблар һәм артистлар да, күренекле спортчылар һәм икътисадчылар да, дөүләт эшлекчеләре һәм төрле дәрәжәдәге җитәкчеләр дә. Шулай да мәктәпне тәмамлаучыларның күпчелеген көндәлек тормышыбызның уңайлыгын тәэмин итеп торучы хезмәткәрләр тәшкил итә – төзүчеләр, монтажчылар, энергетика өлкәсендәге белгечләр. Түбән Кама үзе дә, республикабыз да алар белән чиксез горулана.

ДӨНЬЯГА РӘССАМНАРЧА КАРАШ

1нче Балалар сәнгать мәктәбенең тарихы моннан 45 ел элек, шәһәрнең күпкатлы йортларының берсендә, ике бүлмәле фатирда, рәсем сәнгатенең нигезләренә төшенергә теләүче 25 укучыдан башлана.

Бүгөн Түбән Каманың 1нче номерлы Балалар сәнгать мәктәбе – республикадагы иң зур ихтыяж булган уку йортларының берсе. Монда 4 меңнән артык булачак педагог, архитектор, дизайнер укып чыккан. Соңгы биш ел эчендә генә дә укучылар, региональ, федераль һәм халыкара дәрәжәләрдәге конкурсларда катнашып, 850гә яқын диплом һәм грамотага ия булганнар.

Иҗат белән чын-чынлап мауыктыру – педагоглар укучыларда тәрбияләргә омтылган беренчел сыйфат шул. Аларның осталыгына таң калырлык: үз һөнәренә чын профессионаллар икәнлекләрен дистәләгән премия, бүләкләр һәм грантлар раслый. Инде шактыйдан мәктәпкә иҗат белән шөгылләнәргә балаларгына түгел, өлкәннәр дә килә. Ба-

тик, майлы буяу техникасы, цифрлы фотографиягә төшерү нигезләре, сызым һәм рәсем ясау – белем арттырырга, мөмкинлекләрен сынап карага теләүчеләрне боларның барысына да өйрәтәләр. Мәктәп укучыларының эшләрен шәһәр мәйданчыкларында һәм мәктәпнең «Отражение» дип аталган галереясында даими уза торган иҗади күргәзмәләрдә күрергә мөмкин.

ТР Түбән Кама районының «1нче номерлы Балалар сәнгать мәктәбе» Өстәмә белем бирү муниципаль автоном учреждениесе белән 33 елдан артык Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре Леонид Авраменко житәкчелек итә. Аның житәкчелегендә мәктәп үз укучыларына иҗади мөмкинлекләрен ачарга, аларны тормышка ашырырга, күпкырлы сәнгати әзерлеккә ия булырга ярдәм итә. Сәнгатьне тоемлы бәлә, культура дәрәжәңне үстерү – укыту эшчәнлегендә кулланылган традицион һәм инновацион ысулларның синтезы нәкъ менә шул сыйфатларны тәрбияләргә мөмкинлек бирә. Шулай да мәктәпнең төп бурычы – профессиональ белем бирү һәм үз эшен чын осталык белән башкара белергә өйрәтү.

– Мин Түбән Кама Балалар сәнгать мәктәбен 1979 елда тәмамлап чыктым. Аннан Строганов исемендәге Мәскәү дәүләт художество-сәнгать академиясе дипломын алдым, башка-

лада эшләдем, – дип сөйли Татарстан Республикасы һәм Россия Рәссамнар берлеге әгъзасы, Татарстанның атказанган сәнгать эшлеклесе Илдус Мортазин. – Әмма иҗат техникамның нигезен тәшкит иткән күп нәрсәләргә мине үземнең сәнгать мәктәбемдә өйрәттеләр. Түбән Камага әйләнеп кайткач, туган «художка»ма укытырга килдем. Мондагы педагоглар һәрчак югары профессионализм, сәнгати күзаллауның киң колачлы булуы һәм үсәргә, яңа офыкларга чыгарга омтылуы белән аерылып торды. Хәзер бу сыйфатларны «креатив» дигән заманча төшенчә алыштырды. Мәсәлән, 1983 елда мәктәп базасында директор Леонид Авраменко һәм башка укытучылар инициативасы белән мультфильмнарга төшерү студиясе ачылды, пластилиннан эшләнгән мультфильм төшерделәр. Әнә шундый оңгытлмас якты хатирә-детальләрдән жыелган безнең мәктәп тарихы. Мәктәпне тәмамлап чыккан һәр укучы да рәссам булып китми, әлбәттә, әмма бу куркыныч түгел. Сәнгать мәктәбендә белем алып чыгучылар барыбер дә дөньяга башка күз белән карый – нинди генә һөнәр иясе булып китмәсеннәр, алар тиражундәге матурлыкны күрә бәлә сыйфатына ия булалар. Ә бу – зур хәзинә. Безнең сәнгать мәктәбе – Түбән Кама кебек индустриаль, технологик шәһәр өчен үзенә бер бизәк һәм үрнәк ул.

Эльмира
КӘЛИМУЛЛИНА,
ТРның атказанган
артисты, «Голос»
проектының
финалисты, –
криминалистика
өлкәсендәге
барып чыкмаган
дебюты,
помидорларга
куелган
автографлар
һәм бабасы
төзегән шәһәрдә
ничек итеп
барысының
да тормышка
ашуы турында.

БУ ШӘҺӘРНЕ БАБАМ ТӨЗЕГӘН

Дус кызымның улы мине «Ля-ля-ля апа» дип атый. Мине экранда күрүгә, шунда ук бии башлый. Аңа нибары өч яшь, һәм ул минем иң яшь жанатарым. Беренче каналдагы «Голос» проектында катнашканда, телефоныма һәм социаль чөптәрдәгә шәхси сәхифәләргә шулкадәр күп жылы хәбәрләр килеп торды. Дусларым тавыш биру барышында кемнәрнең никадәр смс жиберүе турында да хисап биреп бардылар. Кибетләрдә очраган бөтенләй таныш булмаган кешеләр, туктатып, жинү миңа эләксен өчен, үз телефоннарындагы гына түгел, туганнарының телефонындагы акчаларны да сарыф итеп бетерүләре турында айталар иде. Шунысына бышанам: туган шәһәрәмдә миңа һәрчак ярдәм итәргә әзерләр.

Монда үзгә бер рәхәт энергетика сизелә. Шәһәр әле яшь, аңарда тормыш кайнап тора. Бу – яңалыklar, экспериментлар, кыю, хөр идеяләр үзгә. Үз вакытында Түбән Кама Идел буеның мәдәни маркәзе статусын юкка гына алмаган иде бит. Бездә даими эзләнүдә, үсештә булган бик күп талантлар яши. Татарстан өчен чын ачышка әверелгәннәр дә бар. Әйтик, кайчандыр беренчеләрдән булып модерн һәм джазны бергә кушарга батырчылык иткән «Пёстрая компания» коллективы.

Түбән Каманың ижади кыюлыгы минем үземә бик ошый. Монда мөмкин булмаган берни дә юк кебек. Бездә һәрчак үзен сынап карарга әзер торалар, хәтта яп-яшь кенә кызлар-егетләр дә масштаблы чараларда бөтен Түбән Кама халкы алдына чыгып басудан, зур чараларны алып барудан куркымый. Миңа да төтегән иде андый бәхет – шәһәрнең чыгарылыш кичәсен алып бардым. Администрация башлыгы Илсур Метшин иде ул чакта. Ул безгә сюрприз әзерләгән булып чыкты – «Фабрика звёзд» проектының катнашучысы, популяр жырчы Пьер Нарциссны чакырган. Миңа бүлэк тапшырганда, Пьер: «Сине тиздән Түбән Кама белән Татарстан гына түгел, ә бөтен Россия беләчәк», – диде. Шулай булып чыкты да.

«Голос» тапшыруында катнашканнан соң, мине урамда, кибетләрдә, транспортта таний башладылар. Шундый әкәмәт хәлләр дә булгаларды – көгәз акчаларга һәм помидорларга автограф куюрга туры килде. Илһамландыра торган очраклар да житәрлек. Мәсәлән, мин катнашкан проектны караганнан соң, музыка мәктәбенә укырга керергә ниятләгән кыз балаларның саны арткан, диләр. Араларында бер тапкыр музыка мәктәбен ташлаучылар һәм, «Голос»ны карагач, кабат укуларын давам итүчеләр дә бар. Ижатым кемне дә булса сайлаган юлыннан тайпылмаска, хыялына ирешергә өнди икән, бик шатмын. Чөнки миңа аларның халәте яхшы таныш: кайчак үзенең бөтенләй булдыксыз итеп хис итсәң дә, рухың сүнә. Хәтеремдә, музыка мәктәбендәгә укытучыбыз, бик тә киң күңелле кеше, дус кызым белән икебезне музыка училищесында тыңлап карауларын үтентгән. Тыңладылар да талантыбызның житәрлек булмавын айттылар. Рәхмәт әниемә – төшенкелеккә бирелергә юл куймады. Нәтижәдә, мин музыка мәктәбен ташламадым һәм берничә елдан Казан дәүләт консерваториясенә укырга кердем.

Сыйныфташларым белән хәзер дә аралашып торам, әмма еш кына кайчандыр сафка басып йөрүем, криминалистика нигезләрен, юриспруденцияне үзләштерүем, хәтта хәрби әзерлек үтүем бөтенләй минем белән булмагандыр кебек тоела. Боларның барысы да... музыка хакына иде бит. Тормышымдагы кискен әлегә борылыш Түбән Камадагы мәктәбезнең директоры Салима Сәгыйтовна кинәшә белән булды. Аны шахмат уенындагы ат белән йөрешкә тинләр идем. Икенче сменага туры килгәнлектән, бөтен сыйныфыбыздан бер минем генә хор репетицияләренә йөри алмавым ачыклангач, ул миңа юридик сыйныфка күчәргә тәкъдим ясады. Юридик сыйныфының жәдвәле укуны да, музыканы да бергә алып барырга мөмкинлек бирә иде. «Мечта» дип аталган мәктәптә безне Дмит-

рий Ерофеевич Огородныйның вокал һәм сөйләм күнекмәләре белән эмоциональ халәт һәм хәрәкәт културасын берләштергән махсус методикасы бунча жырларга өйрәттеләр. Мин бүтөн, бик сөнөп, кадерле педагогларымны «Хоровая Казань – 2016» Бөтенроссия конкурс-фестивалендәгә жиңүләре белән котлыйм.

Түбән Камада яраткан урыннарым бар. Лемаев скверы һәм Изге чишмәне атасам, берәүне дә гажәпләндермәм, дип уйлыйм. Мин үз шәһәрәм белән бик нык горуланам, аны әбием белән бабам төзөгән, шунысы аеруча зур горурлык. Бөтенроссия комсомол алдынгылары төзелешенә алар 1961 елда иң беренчеләрдән булып килгәннәр. Ул чакта шәһәрнең әле эзе дә булмаган, япан кыр гына. Баракларда, вагоннарда яшәгәннәр. Бабам экскаваторда эшләгән, беренче йортларны күтәргән, Татарстан Республикасының атказанган төзүчесе ул. Гаҗәеп кешеләр әби белән бабам! Алар туплаган дәү китапханә хәзер дә саклана, балачакта без анда абый белән көннәр бие утыра идек. Ә мәхәббәтләрен күрсәгез! Алар минем өчен – совет кинофильмнарында гына күрсәтелә торган тере каһарманнар һаман да.

«Голос» проектынан соң инде өч ел узды, шушы вакыт аралыгында республика буйлап концерт туры оештыруымны үтенеп язган күпсанлы хатлар алдым. Менә декабрьдә, нияят, әлегә турга әзер булуымны аңладым. Ул биредә – минем туган шәһәрәмдә башланып китчәк. Кечкенә генә бер музыкаль сюрприз да әзерләдем – 10 мартта Халык ижады йортындагы сәхнәгә минем белән бергә «Голос. Дети» проекты финалисты Сәйдә Мөхәммәтжанова да чыга.

ТАТАРСТАН

«Татарстан» журналына язылу

барлык элементә бүлекләрендә кабул ителә

Индекс **73377** – татар телендә

Индекс **73947** – рус телендә

Ф.СП-1

Почта России

АБОНЕМЕНТ на ~~газету~~ **журнал** **73377**
(индекс издания)

Татарстан
(наименование издания)

на 2016 год по месяцам:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			✓	✓	✓						

Куда (почтовый индекс) (адрес)

Кому (фамилия, имя, отчество)

ДОСТАВОЧНАЯ КАРТОЧКА

на ~~газету~~ **журнал** **73377**
(индекс издания)

Татарстан
(наименование издания)

ПВ место литер

Стоимость подписки 420 руб. 00 коп. количество комплектов:

перс-адресовки руб. коп.

на 2016 год по месяцам:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			✓	✓	✓						

Куда (почтовый индекс) (адрес)

Кому (фамилия, имя, отчество)

Шулай ук электрон почта аша да язылырга мөмкин:

milyaushanb@tatmedia.com

Дистрибуция бүлеге хезмәткәрләре, шалтыратып, кызыксындырган сорауларыгызга җавап бирерләр.

Яки түбәндәге телефон буенча тарату бүлеге җитәкчесе Миләүшә Байрашевага үзегез шалтырата аласыз: **тел. +7 (843) 222-09-79**

М А Х С У С П Р О Е К Т

— *Әнчы чыгарылыш* —

*Татарстан
юбилярлары*

ТИМУР АЛИБАЕВ,

«Казан шәһәре Муниципаль берәмлеге башкарма комитетының Авиатөзелеш һәм Яңа Савин районнары администрациясе» МУ башлыгы

«Жирдә» эшләүче кеше

Мартта Казанның Авиатөзелеш һәм Яңа Савин районнары администрациясе башлыгы Тимур Алибаев үзенең 50 яшьлеген билгеләп үтә.

Житәкче «жирдә» хезмәт куя икән, аңа территориядән капма-каршы элементна да даими алып торы зарур. Бу яктан караганда Тимур Лазович – классик район башлыгы.

2010 ел азагында, Казан территорияләре белән идарә итү схемасы үзгәрә, Алибаев инде 2007 елдан бирле житәкләгән Яңа Савин районына шактый проблемалы Авиатөзелеш районы да кушылгач, бу бигрәк тә ачык күренә. Ул чакта администрациягә йөкләнеш бик күпкә һәм кискен арта. Әмма башлык зарланмый, киресенчә, халык белән ничек эшләргә кирәклеке шәхси үрнәгендә күрсәтә: халык белән аралашып, аларның шикәятләрен һәм тәкъдимнәрен тыңлый, кәефләренә төшенергә һәм проблемаларын хәл итәргә тырыша. Бу алыштыргысыз тәҗрибәне Тимур Лазович Киров районында ук, алты ел бие башлыкның беренче урынбасары булып эшләгән чагында туплый.

Муниципалитет хужалыкка кагылышлы күп мәсьәләләренә хәл итә: урам-юл чөлтәре, ТКХ, ишегаллары, чүп-чарларны чыгару, яңгыр суын агызу юллары, төзекләндерү һәм яшәлләндерү эшләре һ.б. Шунлыктан район белән идарә итү аның житәкчесеннән урта звено идарәчеләре, предприятие һәм подрядчы оешмалар житәкчеләренә «шәхси составы», шулай ук мәктәп директорлары, баш табиблар һ.б. – кыскасы, шул территориядәге халыкның көндәлек тормышы проблемаларын хәл итүчеләр белән эшли белүне дә таләп итә. Эшнә дә дәрәс оештырырга, барлык хезмәтләренә үзара хезмәттәшлеген дә жайларга кирәк. Моннан тыш, муниципаль идарә практикасы регламентта билгеләнмәгән әллә никадәр борчу-мәшәкәтләргә бай. Һәм соңгы дистә елда Яңа Савин районының яхшы якка үзгәрүе дә, Авиатөзелеш районының аннан калышмавы да Тимур Алибаевның проблемаларны хәл итә белү осталыгына мәнә дигән дәлил булып тора.

Иң кыю планнарыгыз тормышка ашсын!

Марат Нуриев,
«Уютный дом» ИК
ЖЧЖ
генераль
директоры

Хөрмәтле Тимур Лазович!

Шәхсән үземнең исемемнән һәм районның торак-коммуналь хужалыгы тармагы компанияләре төркеменең тату коллективы исемнән Сезне юбилеегыз белән табрикларга рәхсәт итегез! Бу бәйрәм көнендә без Сизгә үзегезнең хөрмәтебезне һәм рәхмәтебезне житкерәбез! Сиз – үз эшегезнең чын остасы!

Тиздән Сизнең тормышыгызда тагын бер юбилей булачак – моннан ун ел элек Сиз Яңа Савин районы администрациясе житәкчесе вазыйфасына керештегез, тагын өч елдан соң исә Сизнең җаваплылык даирәсе икеләтә артты – аңа Авиатөзелеш районы да кушылды.

Билгеле бер вакыт үткән саен, нәтиҗәләр ясала, киләчәккә планнар төзелә. Бүген ныгытып әйтеп була: Сизгә ышанып тапшырылган Яңа Савин районы Сизнең нәтиҗәле житәкчелек елларында икътисадый яктан гына түгел, инфраструктура ягынан да үсте. Сизнең бетмәс-төкәнмәс энергиягез аны кыска вакыт эчендә проблемалы «йокы» районыннан яшәвә дә, эшләвә дә, ял итүе дә уңайлы булган заманча шәһәр мәйданына әйләндерде.

Тимур Лазович, без Сизне энергияле, максатка омтылучан, үз алдына зур бурычлар куярга күнеккән, әмма шул ук вакытта көндәлек проблемаларны да җентекләп хәл итүче кеше буларак беләбез. Без Сизгә зирәк житәкчелек итүегез өчен рәхмәт әйтәбез һәм ихлас күңелдән иң кыю планнарыгызның да тормышка ашуын телибез. Сизгә хас булган оештыру потенциалы һәм житәкче таланты киләчәктә дә безнең район һәм шәһәребезнең гөрләп үсүенә хезмәт итсен! Сизгә нык сәламәтлек, тыныч күк йөзә һәм гаилә иминлеге телибез! Йортыгыз жылы һәм уңайлы булсын!

ФЭРИТ ХӘНИФОВ,

ТР Президентының төзелеш мәсьәләләре буенча ярдәмчесе

Эшкә тугрылык

Мартта үзенең 55 яшьлеген билгеләп үтүче Фәрит Мөдәррис улы Хәнифов – хезмәт юлы үзен кая китереп чыгарса да, һәрвакыт үз урынында булган кеше. Барыннан да бигрәк үзенең хезмәт сөючәнлеген һәм эшлеклелегегә нәтижәсендә ирешә ул моңа.

Фәрит Мөдәррис улы өчен бу юл 1983 елда КИСИ төмамлаганнан соң туган шәһәре Чаллыдагы «Татколхозстрой» берләшмәсе Көнчыгыш авыл хужалыгы төзелеш комбинаты Тукай колхозара күчмә механикаштырылган колоннасында башта мастер, аннары прораб вазыйфасыннан башланган. Өч елдан соң ул шул ук төзелеш комбинатының Алабугадагы колоннасында баш инженер була, һәм шул вакыттан бирле аның карьерасының күбрәк өлеше бу борынгы шәһәр белән бәйле. 1990 елда ул «Лада» проект-төзелеш кооперативын житәкли башлый. Әмма тагын биш елдан соң кабат «саф» төзелешкә кайта, «Татгазспецремстрой» трестының Алабуга махсуслаштырылган ремонт-төзелеш идарәсе башлыгы, аннары «Татгазстрой» ААҖнең «Елабугагазстрой» филиалы директоры була.

Фәрит Хәнифовның тырышлыгын, зур тәҗрибәсен һәм идарәче сыйфатларын Алабуга районы һәм шәһәре администрациясендә югары бәяләп, 1998 елда беренче урынбасар вазыйфасына чакыралар. Биредә ул район һәм шәһәрдәге капитал төзелеш, аннары территориянең авыл хужалыгы

өчен җаваплы була. 2005 елда Фәрит Мөдәррис улы Алабуга муниципаль районы башкарма комитеты житәкчесенә беренче урынбасары, аннары башкарма комитет житәкчесе итеп билгеләнә.

Республика халкы да, аннан читтә яшәүчеләр дә бу елларда Алабуганың никадәр үзгәрүен белә, ул, бер яктан, яшәү өчен уңайлы шәһәргә, икенче яктан исә, республиканың чын туристлык энҗесенә әйләнә. Нәкъ менә шул чорда Алабугада уникаль музей комплексы төзелә, аның реконструкция һәм реставрация проекты авторы – Фәрит Хәнифов. Моңың өчен ул, Алабуга муниципаль районының ул чактагы башлыгы Илшат Гафуров белән беррәттән, 2009 елда РФ Хөкүмәтенә мәдәният тармагындагы премиясенә лаек була.

Теләсә нинди авыр бурычны хәл итү осталыгы Фәрит Мөдәррис улына чираттагы җаваплы вазыйфасында да кирәк була: 2011 елда ул ТР төзелеш, архитектура һәм ТКХ министрының беренче урынбасары итеп билгеләнә. 2015 елның июненнан исә Фәрит Хәнифов – ТР Президенты ярдәмчесе.

Фәрит Хәнифовның күпеллек тырыш хезмәте һәм шәхси казанышлары «Татарстан Республикасының атказанган төзүчесе» (2000 ел) һәм «Россия Федерациясенә атказанган төзүчесе» (2014 ел) мактаулы исемнәре белән бәяләнган.

Сезгә йөкләнгән барлык проектлар да уңышлы булачак!

Альберт
Фәйзрахманов,
«Татгазстрой»
ЯАҖ генераль
директоры
кинәшчесе

Хөрмәтле Фәрит Мөдәррисович!

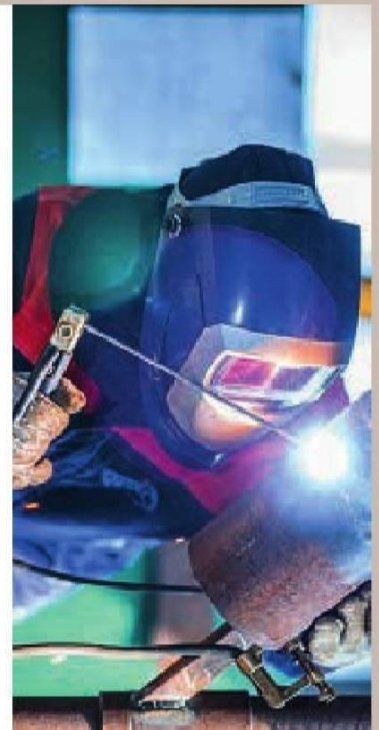
«Татгазстрой» ЯАҖ коллективы исемнән Сезне 55 яшьлек юбилеегыз белән котлыйм!

Сезне инде узган гасырның 90нчы елларыннан бирле, Татарстанны газлаштыру программасын гамәлгә кертү кысаларында башланган узара уңышлы хезмәттәшлектән беләм. Иманым камил, Сез – көндәлек хезмәтегез, эшкә бирелгәнлегегез һәм максатка омтылучанлыгыгыз белән республикабыз үсешенә зур өлеш керткән шәхесләрдән берсе.

Сезнең ТР Төзелеш, архитектура һәм торак-коммуналь хужалык министрылыгында эшләгәндәге искиеткеч нәтиҗәле хезмәтегезне хәтерлим. Ул чакта Сез Универсиада спорт объектларын төзүне житәкләдегез, һәм Сезнең тырыш хезмәтегез республикага спорт уеннарын югары дәрәҗәдә кабул итәргә, россиялеләрне һәм чит ил кунакларын искиетәрлек корылмалар һәм эшнә оста оештыруыгыз белән сокландырырга мөмкинлек бирде.

Фәрит Мөдәррисович, безнең уртак хезмәттәшлек елларында мин Сезнең искиеткеч һөнәрмәндлегегезгә соклана килдем. Иманым камил, Сезгә республика житәкчелегегә йөкләнгән барлык проектлар да уңышка ирешер һәм халкыбыз тарихында мөһим урынын алыр.

Бу юбилей көннәрендә безнең ихлас котлауларыбызны һәм тырыш хезмәтегез өчен рәхмәт сүзләребезне кабул итегез. Сезгә сәламәтлек, күңел көрлегә, иминлек һәм муллык телибез!

Кеше турында аның эшләре сөйли!

Хөрмәтле Фәрит Мөдәррисович! Институт һәм шәхсән үз исемемнән Сезне 55 яшь тулу көнегез белән котлыйм!

Кеше турында аның эшләре күп нәрсә сөйли. 2012 елда Татарстанда Россиядә беренче IT-шәһәр төзелә башлады. ТР төзелеш, архитектура һәм ТКХ министрының беренче урынбасары сыйфатында Сиз проект кысаларында эшләрне оештырдыгыз, проекткаучылар, подрядчы оешма вәкилләре, шәһәр объектын һәм инфраструктурасын төзү мәсьаләләре белән шөгыльләнүче белгечләр керткән штабны җитәкләдегез.

Республика өчен өстенлекле бу объектны төзү эшендә безнең хезмәттәшлек Иннополисны проекткау этабыннан башланды. «Казан Гипрониавиапром» АЖ генераль проекткаучы сыйфатында эшкә кереште. Мастер-план нигезендә институт хезмәткәрләре шәһәрнең һәм аның объектларының генераль планын эшләде, аны гамәлгә кертү процессында проекткау эшләрен дәвам итте.

Һәр проектның иң катлаулы чоры – башлангыч этап, бу вакытта барлык бәхәслә мәсьаләләргә җайга салу, барлык проблемаларны хәл итүнең оптималь юлын табу, киләчәктәге эшкә темп бирү зарур. Иннополис төзелешенең беренче этабы барышында шактый башкаручы һәм бик күп процесс катнаштырылган иде. Эшләрне тапшыруның катгый вакыты билгеләнде.

Сезнең һөнәри җитәкчелек вакытка сыешырга, куелган бурычларны тиз һәм уңышлы хәл итәргә, кыска вакыт эчендә катлаулы, әмма нәтиҗәле карарлар кабул итәргә мөмкинлек бирде.

Нәкъ менә Сезнең колачлы, салкын канлы һәм оператив фикерләүгә, югары җитәкчелек һәм хисап оешмалары

таләпләрен үтәгәндә компромисслар табу осталыгына нигезләнгән эшегез Иннополис төзелешенең беренче этабын үз вакытында һәм уңышлы башларга мөмкинлек бирде дә инде. Әкреләп, Сезнең сизгәр җитәкчелек режимында, гасырның IT-төзелешә көйләнгән, тәртипкә салынган эзенә төште.

Төзелеш башланганнан соң нәкъ өч ел үткәч, 2015 елның җәендә, Иннополис шәһәре рәсми ачылды. Бүген объектларның күпчелегә кулланышка кертелгән. Шәһәр территориясендә Университет һәм аның кампуслары, «Попов» технопаркы, торак биһалар комплексы, балалар бакчасы, лицей уңышлы эшли. Иннополиста берничә йөз кеше яши һәм эшли. Шәһәр төзелешенең беренче этабы азагына якынлашса да, проектны башкаручыларга шактый бурычны хәл итәргә туры киләчәк әле. һәм мин безнең уртақ эш тәҗрибәбез аларны максималь нәтиҗәле хәл итәргә, киләчәктә исә хезмәттәшлелекбезне дәвам итәргә мөмкинлек бирер, дип ышанам.

Иннополис – республиканың яңа казанышы, Татарстанның киләчәктәге интеллектуаль капиталы территориясе ул. Аның бүгенге кеше, идәрә капиталы исә – Сезнең кебек белемле һәм бай тәҗрибәле җитәкчеләр. Иманым камил, Сизне әле бик күп катлаулы һәм кызыклы проектлар көтә. Сизгә аларны гамәлгә кертүдә ихластан уңышлар теләм! Сизгә фикердәшләрегез хуплавы юлдаш булсын, гайлә учагы җылытсын!

Сезнең төзелеш тармагына керткән өлешегезне бәһаләп бетереп булмый!

Газинур Әхмәтов,
«Ак таш»
ЖЧЖ директоры

Хөрмәтле Фәрит Мөдәррисович! Сезне чын күңелдән 55 яшь тулган көнегез белән котлыйм!

Бу көндә Сезгә – гомер юлын төзелешкә бәйләп, инде утыз ел бие һөнәренә тугрылыгын саклаган кешегә хөрмәтемне белдерү миңа аеруча рәхәт. Сезне хаклы рәвештә, глобал фидерләүгә ия, теләсә нинди катлаулы бурычны нәтиҗәле хәл итәргә сәләтле талантлы идарәче, дип атыйлар. Сезнең төзелеш тармагына керткән өлешегезне бәһаләп бетереп булмый! Искиткеч һөнәрмәндлек һәм энергиягез Сезгә озак еллар бие аның локомотивларыннан берсе булырга мөмкинлек бирә.

Бу истәлекле көндә Сезнең оештыручы-төзүче талантына соклануымны белдерергә рәхсәт итегез. Сиз яңа алымнар, көтелмәгән карарлар белән гажәпләндерә аласыз. Теләсә кайсы проектта – Универсиада кебек бик зур вакыйгага әзерлекке ул, социаль ипотека программасын гамәлгә кертүме яки төзелеш тармагы предприятиеләре проблемаларын хәл итүме – Сезнең кебек белгечнең катнашуы ук инде уңышка гарантия булып тора. Әмма монның белән генә бетми әле. Белүебезчә, эшкә күңел бирмиңә генә яхшы йорт салып булмый. Һәм минем бу урында Сезнең кешелеклелек сыйфатларыгызны – искиткеч тәрбиялелек, ихлас-

лык, ярдәмчеллек, коллега һәм партнерларыгызга игътибарыгызны искәртеп үтәсем килә. Сиз гажәп һөнәрмәнд кенә түгел, югары культуралы кеше дә. Сезнең кул астында эшләве уңай.

Төзүче, мөгаен, иң тыныч һөнәрдер. Ул яңаны тудыруга омтылган, яхшы тормыш хакына халыкка фидаиләрчә хезмәт итәргә әзер булган кешеләр өчен гомер юлдашына әйләнә. Сезнең авыр хезмәтегез үзегезгә – чиксез канәгатьлек тойгысы, кешеләргә исә сөөнеч, туган йорт хисе, иртәгәге көнгә ышаныч китерсен. Янәшәгездә һәрвакыт дуслар һәм фидердәшләрегез булсын, алар Сезгә иң кыю планнарыгызны да тормышка ашырырга булышсын!

Хөрмәтле Фәрит Мөдәррисович, 55 яшегез тулган көндә Сезгә сәләмәтлек, һөнәри эшчәнлегегездә яңа үрләр, бары тик уңай үзгәрешләр һәм уңышлар телим! Сезнең йортыгыз куаныч, якыннарыгызның елмаюы белән тулсын, күңелегез тыныч булсын! Һәр туар таң сөөнеч алып килсен!

ГЕННАДИЙ ЕГОРОВ,

Татарстан Республикасының атказанган нефтьчесе

Үрнәк шәхес

Хөрмәтле Геннадий Васильевич! «Татнефть-Ак Барс СКП» ЖЧЖ коллективы исемнән 70 яшьлек юбилегиңиз уңаеннан иң ихлас һәм жылы котлауларыбызны кабул итегез!

Без Сезнең белән озак еллар хезмәттәшлек иттек. Сез исциткеч эшлекле партнер ғына түгел, зирәк остаз, яхшы дус та булдығыз. Безне Сезнең әдәпле, кайгыртучан, ярдәмчел булуыгыз һәрвакыт сокландырды.

Күптән түгел «Ак Барс» хоккей клубы үзенең 60 еллык юбилеен билгеләп үтте. Һәм бүген без тагын бер тапкыр Сезгә рәхмәт әйтә алуыбызга шатбыз – клубның һәр казанышы артында Сезнең сүз, киңәш, эш белән ярдәм итүегез тора бит. Без Сездән өйрәнәбез, Сезнең янәшәдә үсәбез, Сезнең белән бергә бөтен республикага спортта үрнәк булып торабыз!

Геннадий Васильевич, бүген Сезнең икеләтә юбилеегыз – 20 ел элек, 1996 елда Сез «Татнефть» ГАЖнең Казандагы вәкиллеген житәкли башладығыз. Сезнең мак-

сатчанлыгыгыз, энергиягыз, тормыш сөючәнлегегез башкалар өчен үрнәккә әйләнде. Сез – сүз һәм намус кешесе, башкаларны ышандыра һәм үз артыгыздан ияртә аласыз. Житәкчелек таланты һәм кешеләргә игелекле мөнәсәбәтегиз Сезгә үзегез тотынган һәрбер эшнә уңышлы башкарып чыгарга ярдәм итә.

Геннадий Васильевич, спортка якын кешеләр буларак, Сезгә нык сәләмәтлек, күңел күтәрәнкелеге һәм яңа җиңүләр телибез! Сезнең тормыш тәҗрибегез һәм югары һөнәрмәндлегегиз белән теләсә нинди рекордлар куярга була! Безнең коллектив исә Сезнең иң тугры һәм рәхмәтле «жанатарларыгыз» булып тора. Туганнарыгыз, дусларыгыз, коллегаларыгызның мәхәббәте һәм хуплавы Сезгә яңа казанышлар өчен көч бирсен, ә ихлас мөнәсәбәтләр Сезнең тормышыгызны жылытсын.

«Татнефть-Ак Барс СКП» ЖЧЖ коллективы

16+

24
365

24 ЧАСА В СУТКИ

KZN
КАЗАНЬ
ТЕЛЕРАДИОКОМПАНИЯ

7 ДНЕЙ В НЕДЕЛЮ

РЕПУТАЦИЯ
ПОЛЕЗНОГО ДЕЙСТВИЯ

КҮРЕП АЛГАННАР!

Татарстан киносы тарихында беренче тапкыр киң прокатка үзбездә житештерелгән тулы метражлы картина чыга. «Гаилә мәшәкәтләре» фильмы – рус-татар гаиләсендәге мөнәсәбәтләренә «бик шәп күреп алганнар» сюжетлы комедия.

Толерантлык – бүген бик популяр тема, әмма режиссёрлар аңа күбесенчә «житди йөз» белән киеләп, вәгазә рәвешендәге драмалар төшерә. Яңа фильمنى төшерүчеләр бөтенләй башка юл тапканнар – юмор. Вахыйга мондый: яшә әти-әни балаларына нинди исем куярга белми – русныкынмы, әллә татарныкынмы. Аларның сайлау «газаплары» күңелле аңлашылмаучанлыклар белән үреләп бара. Шунысы игътибарга лаек – картинаның нигезенә татарстанлыларның реаль гаилә тарихлары салынган, димәк, бу фильм барыннан да элек безнең хакта. – Без сюжетны төрле тамаша-чыга ошарлык булсын өчен, бик нечкә итеп көйләдек, мәсәлән, беркем дә безне русларны яисә татарларны өстенрәк куюда гаепләмәс

дип уйлыйм, – дип сөйлә фильمنى куючы, күренекле Казан кинорежиссёры Алексей Барыкин. – Без фокус-группалар үткәрдәк, сценарийны ике милләтнең дә тәнкыйтьчеләренә укыттык, унарча кат күчәрәп яздык. Асылда, фильمنى булдырганчы, чып-чын маркетинг тикшерүләре узды. Режиссёр әйтүенчә, «Гаилә мәшәкәтләрен» Татарстанда гына түгел, әйтик, Мәскәүдә, Удмуртиядә, Башкортстанда, Мәскәүдә дә караячаклар. – Фильмның чит илләрдә дә кызыксыну уятырга мөмкинлеген инкаръ ителми, – дип фаразлый Алексей Барыкин. – Европада хәзер миграция кризисы, христианнар һәм мөселманнарның бер урында ничек бер-берсә белән ярашып яшәү мәсьәләсе

кискен тора. Алар өчен бу авыр. Ә безнең фильм – әзәр һәм гади аңлаешлы җавап булып тора. Режиссёр төшерү төркеменең картинаны 2008 елда Казан киностудиясен яклап хат язган Эльдар Рязановка багышларга теләвен белдерде. Моннан тыш, «Гаилә мәшәкәтләрен» төшергәндә казанлыларга мэтрның комедияләре чын дәрәс материалы булып хезмәт иткән. Комедиядә танылган Татарстан актёрлары Роман Ерыгин, Рамил Төхфәтуллин, Люция Хәмитова, Фиряя Әкбәрова, Елена Калаганова төшкән. Төп рольләренә яшә артистлар Ләйсән Фәйзуллина (Г.Камал ис. театр) һәм Андрей Ясинский (ТЮЗ) башкарган.

10 марттан

АПОКАЛИПСИС БҮГЕН

Кырыс миллиардеша Клара Цаханассьян роле турында Светлана Романова яшә чагыннан бирле хыялланган. 1987 елгы совет экранлаштырылуы белән илһамланып, егерме ел үткәннән соң ул шулай да кодрәтле карчык образын үзенә «үлчәп караган». «Визит дамы» – мөгәен, Качалов театрында һәрьяктан караганда да иң авыр спектакльдер. Сәхнәдә тонналаган декорация, зур массовка һәм, якынлашып килүче апокалипсис хәбәрчесе буларак, ышандырырлык, бруталь Романова.

31 март
В.Качалов ис. театр
150 сумнан
12+
Тел.: (843) 292-34-83

ҮЗБЕЗНЕҢ ЛУНДСТРЕМ: ЮБИЛЕЙ

Лундстрем оркестрының Татар дәүләт филармониясә белән ижади элемтәләре аерым игътибарга лаек. Олег Лундстрем оркестры белән Казанда булган елларында татар халык җырларына джаз эшләнмәләре әзерли, 50 нче елларда радиода татар композиторларының әсәрләрен джаз стилендә яздыра һәм грампластинкалар циклы чыгара. Бөек мэтрның 100 еллык юбилее уңаеннан, Филармониядә – зур бәйрәм концерты. ТР Филармониясенә джаз-оркестры, махсус кунаклар – Игорь Бутман һәм Арминә Саркисян чыгышлары көтелә.

16 апрель, 17:00
Г.Тукай ис. Татар дәүләт филармониясә
300 сумнан башлап
6+
Тел.: (843) 277-18-22

МИН СИНЕ БЕРКАЙЧАН ОНЫТМАМ...

Алексей Рыбников театры куелышындагы легендар «Юнона и Авось» спектакле композиторның 70 еллык юбилеега багышланган дөнья турына чыкты. Танылган рок-операның автор версиясендә театрның искиткеч артистлары уйный, алар арасында «Голос» популяр телевизион шоуында катнашкан берничә артист та бар.

26 март – Әлмәт, «Нефтьче»
Мәдәният йорты
27 март – Яр Чаллы, «КАМАЗ»
Мәдәният йорты
28 март – Казан, «Пирамида»
МКУ
1200 сумнан
12+

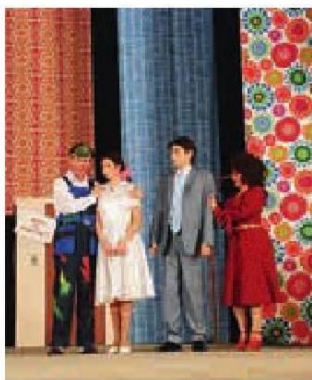
ГОСМАНЛЫ ИМПЕРИЯСЕ 3D-ФОРМАТТА

Нобель премиясе лауреаты Орхан Памук романы буенча куелган «Минем исемем Кызыл» спектакле Госманлы империясе заманында булган вакыйганы кыю рәвештә мавыктыргыч детектив жанрда һәм ультразаманча сценографиядә чагылдыра. Бу куелышның ни өчен «Алтын битлек» Милли театраль премиясенең лонг-листына кертелүе турындагы сорауга актёрларның гадәттән тыш яхшы уены да җавап бирә.

23 март
Г.Камал ис. Татар дәүләт театры
120 сумнан
12+

«РОМЕО ҺӘМ ДЖУЛЬЕТТА» – ТАТАРЧА

Гадәти мәхәббәт тарихы: алар бер-берсен яраталар, ЗАГСка гариза бирергә ка-

рар кылалар, әмма бу хакта әти-әниләренә әйтеп торыны кирәк тапмыйлар. Әмма әти-әниләре болай уйламый. Хәбәр беләнгәч, чын-чынлап шекспирча хәлләр башлана – яшьләр бергә булырга тели, ә өлкәннәр – аларны аерыр өчен барын да эшли. Комик ситуацияләре, тормышчан чынлыгы белән җәлеп итә торган «Мәхәббәт баскычы» спектакле, Ромео белән Джульетта фажигасеннән аермалы буларак, көтелгәннән дә яхшырак финалга китерә.

10 апрель, 17:00
К.Тинчурин ис. Драма һәм комедия театры
400 сумнан башлап
6+
Тел.: (843) 238-56-17

ТУЙ МАЛИНОВКАДАН КАЗАНГА ЮЛ АЛДЫ

4 – 9 апрельләрдә Камал театрында – Оренбург дәүләт өлкә театрының гастрольләре. Сер түгел, күпләр хәзер дә Л. Юхвид, М. Авах, һәм В. Типота пьесасы буенча Б. Александров музыкасына төшерелгән «Свадьба в Малиновке» фильмын кайта-кайта карыйлар. Ә менә сәхнәдә көн дә күрәп булмый аны. Оренбурлылар аңа алынган. Спектакльне куйганда, театр әсәрнең берничә варианты – 1949 елгы һәм 1954 елгы редакцияләрен кулланган. Әйтүләренә караганда, җиңеллеге һәм музыкаль колориты белән теләсә кемне җәлеп итәрдәй бәйрәм-тамаша килеп чыккан.

5, 8 апрель, 19:00
Г.Камал ис. Татар дәүләт театры
150 сумнан башлап
12+
Тел.: (843) 293-03-74

ГАРӘП ДИПЛОМАТЫНЫҢ ИДЕЛ ЮЛЫ

921 елда Аббасидия халифе үзенең илчесен Идел бие Болгарстаны патшасы биләмәсенә жибергән. Шулай итеп, Әхмәд ибн Фадлан гарәп цивилизациясе һәм Көнчыгыш Европа халыклары арасында арадашчы булып чыккан. Ул чорның төп артефактлары белән «Ибн Фадлан сәяхәте: Идел буйлап Багдадтан Болгарга кадәр» күргәзмәсендә танышырга мөмкин. Андагы экспонатларның күпчелеге беренче тапкыр күрсәтелә.

Март
«Эрмитаж — Казан» үзәге
50 сумнан
0+
Тел.: (843) 567-80-32

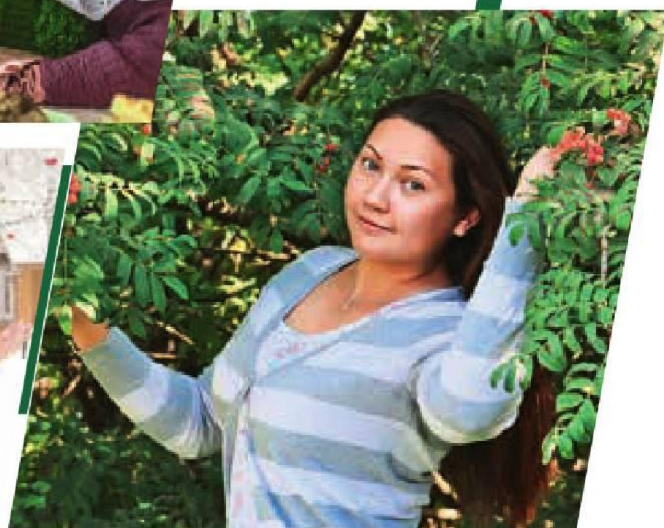
ЖАНРЛАР ҺӘМ СТИЛЬЛӘР ФЕЙЕРВЕРКЫ

«SOPRANO Турецкого» арт-төркеме Казанга язгы кәеф һәм дәрт алып килә. Дөньякүләм шоуларның иң шәп традициясендә төрле жанрлардагы музыка тәкъдим ителәчәк тамашачы игътибарына. Рок класси-

касы да бар монда, поп-хитлар да, кино музыкасы да, автор-башкаручыларның танылган шлягерлары да, дөнья операсы һәм мюзиклы үрнәкләре дә. Шашкын рухлы «Кармен»ны легендар АС/DC хитлары, аны, үз чиратында, «Бурлеск» мюзиклы аһәңнәре алыштыра.

Моңа өстәп тагын – Венеция битлекләре, рус шәлләре, ыспай смокинг, цилиндрлар, эшләпәләр...

7 апрель, 19:00
«Пирамида» МКУ
1800 сумнан башлап
12+
Тел.: (843) 570-07-00

ТАТАРСТАНДА ЯШИСЕҢ —

«ТАТАРСТАН»НЫ УКЫ!